सत्यमेव जयते

31 માર્ચ 2020 ના રોજ પુરા થતા વર્ષ માટેનો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકનો રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો લેખાપરીક્ષા અહેવાલ

लोकहितार्थ सत्यनिष्ठा
Dedicated to Truth in Public Interest

ગુજરાત સરકાર

વર્ષ 2021નો અહેવાલ નં. 1

31 માર્ચ 2020ના રોજ પુરા થતા વર્ષ માટેનો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકનો રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો લેખાપરીક્ષા અહેવાલ

ગુજરાત સરકાર

વર્ષ 2021નો અહેવાલ નં. 1

વિષયસૂચિ

		પૃષ્ઠ
પ્રસ્તાવના		v
કાર્યલક્ષી સમીક્ષા		vii
પ્રકરણ 1 **વિહંગાવલોકન**		
1.1	રાજ્યની રૂપરેખા	1
1.2	રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઓડીટ અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ	5
1.3	અહેવાલની સંરચના	6
1.4	સરકારના હિસાબોનુ માળખુ અને અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓનું વિહંગાવલોકન	7
1.5	રાજકોષીય સિલક: ખાધ અને કુલ ઋણના લક્ષ્યાંકોની સિધ્ધિઓ	13
1.6	ઓડીટમાં તપાસણી બાદ ખાધ અને કુલ ઋણ	18
પ્રકરણ 2 **રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ**		
2.1	2018-19 ની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન મુખ્ય નાણાકીય કુલ એકંદરમાં થયેલા મોટા ફેરફારો	21
2.2	સ્રોતો અને ભંડોળોનો ઉપયોગ	22
2.3	રાજ્યના સંસાધનો	23
2.4	સંસાધનોનો ઉપયોગ	42
2.5	આકસ્મિક નીધિ	72
2.6	જાહેર હિસાબ	73
2.7	ઋણનુ વ્યવસ્થાપન	79
2.8	ઋણના ટકાઉપણાનુ વિશ્લેષણ	86
2.9	ઉપસંહાર	93
2.10	ભલામણો	93

વિષયસૂચિ

		પૃષ્ઠ
પ્રકરણ 3 **અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન**		
3.1	અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા	95
3.2	વિનિયોગ હિસાબો	99
3.3	અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની સંપૂર્ણતા પર ટિપ્પણી	100
3.4	અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની પારદર્શિતા પર ટિપ્પણી	110
3.5	અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રણાલીની અસરકારકતા પર ટિપ્પણીઓ	111
3.6	પસંદ કરેલા અનુદાનોની સમીક્ષા	120
3.7	ભલામણો	132
પ્રકરણ 4 **હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલોની પધ્ધતિઓ**		
4.1	રાજ્યની સંચિત નિધિ અથવા જાહેર હિસાબની બહારના ભંડોળો	133
4.2	નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન સ્પષ્ટ જવાબદારીઓનો સમાવેશ ન કરવો	134
4.3	વ્યાજપાત્ર થાપણોની બાબતમાં વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવી	137
4.4	રાજ્યની અમલકર્તા એજન્સીઓને ભંડોળની બારોબાર તબદીલી	137
4.5	સ્થાનિક ભંડોળોની થાપણો	138
4.6	વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબ	139
4.7	ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો	142
4.8	વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ	144
4.9	ગૌણ સદર 800 નો વિવેકહિન ઉપયોગ	145
4.10	ઉપલક અને ઋણ, થાપણ અને ભરણાના મુખ્ય સદરો હેઠળ બાકી સિલકો	148
4.11	વિભાગીય આંકડાઓનુ બિન-સમાધાન	151
4.12	રોકડ સિલકોનુ મેળવણું	153
4.13	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનુ અનુપાલન	153
4.14	સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો/અલગ ઓડીટ અહેવાલોની રજૂઆત	154
4.15	વિભાગીય વાણિજ્યિક ઉપક્રમો/કંપનીઓ/નિગમો	155
4.16	સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓને આપવામાં આવેલી લોન અને અનુદાનની વિગતો રજૂ ન કરવી	159
4.17	હિસાબોની સમયસરતા અને ગુણવત્તા	160

		પૃષ્ઠ
4.18	દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત	160
4.19	રાજ્યના નાણાકીય ઓડીટ અહેવાલ પર અનુવર્તી કાર્યવાહી	162
4.20	ઉપસંહાર	162
4.21	ભલામણો	163
પરિશિષ્ટો		
પરિશિષ્ટ 1.1	રાજ્યની રૂપરેખા	165
પરિશિષ્ટ 2.1	રાજ્ય સરકારની નાણાકીય સ્થિતિની સમય શ્રેણી-વાર માહિતી	166
પરિશિષ્ટ 3.1	અંદાજપત્ર સંબંધિત મહત્વના પદોની શબ્દસૂચી	171
પરિશિષ્ટ 3.2	બિનજરૂરી પુનર્વિનિયોગ	174
પરિશિષ્ટ 3.3	₹ 50 કરોડ અને વધુની બચતો સાથેના અનુદાનો/વિનિયોગો દર્શાવતુ પત્રક	176
પરિશિષ્ટ 3.4	અગાઉના વર્ષોનો અધિક ખર્ચ નિયમિત કરવો જરૂરી	179
પરિશિષ્ટ 3.5	ઓક્ટોબર 1994 માં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી મર્યાદાઓ	181
પરિશિષ્ટ 3.6	જાહેર હિસાબ સમિતિએ નિયત કરેલી મર્યદાઓની બહાર ફેરફારો અને સ્પષ્ટીકરણની સ્થિતિ સાથે પેટા-સદરો	183
પરિશિષ્ટ 3.7	અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક ખર્ચ	187
પરિશિષ્ટ 3.8	પેટા-સદરો જેમાં માર્ચ 2020 માં 100 ટકા ખર્ચ (10 કરોડ અને વધુ) કરવામાં આવ્યો હતો	189
પરિશિષ્ટ 4.1	2018-19 સુધીમાં ચૂકવવામાં આવેલા સહાયક અનુદાન માટે વપરાશી પ્રમાણપત્રોનુ વિભાગ-વાર વિભાજન	191
પરિશિષ્ટ 4.2	2019-20 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો	192
પરિશિષ્ટ 4.3	2019-20 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વર્ષ-વાર વિગતો	193
પરિશિષ્ટ 4.4	બાકી હિસાબો અને અલગ ઓડીટ અહેવાલો (SARs) રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબ દર્શાવતુ પત્રક	194

વિષયસૂચિ

		પૃષ્ઠ
પરિશિષ્ટ 4.5	બાકી નાણાકીય પત્રકો અને જેમના હિસાબો બાકી હતા તે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ દર્શાવતુ પત્રક	201
પરિશિષ્ટ 4.6	જુદી જુદી સંસ્થાઓ અને સત્તામંડળો દ્વારા હિસાબોને આખરીરૂપ આપવાનુ બાકી હોય તેની વિગતો દર્શાવતુ પત્રક	209
પરિશિષ્ટ 4.7	ચોરી, ગેરરીતિ/સરકારી માલસામાનનુ નુકસાન અને આગ/અકસ્માતોના કારણે નુકસાનની વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર વિગતો	216

પ્રસ્તાવના

1. આ અહેવાલ બંધારણની કલમ 151 હેઠળ ગુજરાતના રાજ્યપાલશ્રી સમક્ષ રજૂ કરવા માટે તૈયાર કરવામા આવ્યો છે.

2. આ અહેવાલના પ્રકરણ 1માં રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ, અહેવાલનું બંધારણ, સરકારના હિસાબોની રચના, અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ, મહેસૂલી પુરાંત/ખાધ, રાજકોષીય પુરાંત/ખાધ વગેરે જેવા ચાવીરૂપ નાણાકીય માપદંડોના વલણો સામેલ છે.

3. આ અહેવાલના પ્રકરણ 2 અને 3માં, 31 માર્ચ 2020 અંતિત વર્ષ માટે રાજ્ય સરકારના અનુક્રમે નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબોની ચકાસણીમાંથી ઉદ્ભવતી બાબતો પરત્વેના ઑડિટ અવલોકનો સામેલ છે. આવશ્યકતા અનુસાર ગુજરાત સરકાર પાસેથી પણ માહિતી મેળવવામાં આવી છે.

4. 'હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલોની પધ્ધતિઓ' પરનું પ્રકરણ 4, વિહંગાવલોકન અને 2019-20 દરમિયાન, વિવિધ નાણાકીય નિયમો, પધ્ધતિઓ અને નિર્દેશોના રાજ્ય સરકાર દ્વારા અનુપાલનની સ્થિતિ રજૂ કરે છે.

5. વિવિધ વિભાગોના કામગીરી ઑડિટ અને વ્યવહારોના ઑડિટ અને વૈધાનિક નિગમો, બોર્ડ અને સરકારી કંપનીઓના ઑડિટમાંથી ઉદ્ભવતા અવલોકનો અને મહેસૂલી આવક પરના અવલોકનો અલગ અહેવાલમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

નોંધ: મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલ ઉપરથી અનુવાદ કરેલ હોઇ, આ અહેવાલમાં રહેલ હકીકત દોષ માટે મૂળ અંગ્રેજી અહેવાલમાં આપેલી વિગત સાચી ગણવી.

કાર્યલક્ષી સમીક્ષા

પૂર્વભૂમિકા

ગુજરાત સરકારનો આ રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો ઑડીટ અહેવાલ 2019-20 દરમિયાનની નણાકીય કામગીરીની નિરપેક્ષપણે આકારણી કરવાના અને નાણાકીય માહિતીના વિશ્લેષણના આધારે રાજ્ય સરકાર અને વિધાનસભાને માહિતી પુરી પાડવાના ઉદ્દેશથી બહાર પાડવામાં આવે છે. આ વિશ્લેષણના યથાર્થદર્શન માટે, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005, નાણાપંચની ભલામણો અને 2019-20ના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં નિયત કરવામાં આવેલા લક્ષ્યાંકોની સામે સિધ્ધિઓ અને જુદા જુદા સરકારી વિભાગો પાસેથી મેળવેલી નાણાકીય માહિતી સાથે સરખામણી કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

અહેવાલ

માર્ચ 2020 અંતિત વર્ષ માટે ગુજરાત સરકારના ઑડીટ થયેલા હિસાબોના આધારે, આ અહેવાલ રાજ્ય સરકારના વાર્ષિક હિસાબોની પૃથક્કરણાત્મક સમીક્ષા રજૂ કરે છે. આ અહેવાલ ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલો છે.

પ્રકરણ 1 અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ જણાવે છે અને તે અંતર્ગત માહિતી સરકારના હિસાબોની રચના, અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ, ચાવીરૂપ સૂચકાંકોનું સર્વગ્રાહી-નાણાકીય વિશ્લેષણ અને ખાધ/પુરાંત સહિત રાજ્યની રાજકોષીય પરિસ્થિતિની ઝાંખી પુરી પાડે છે.

પ્રકરણ 2 રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિને બૃહદ પરિપ્રેક્ષ્યમાં રજૂ કરે છે, અગાઉના વર્ષના સંબંધમાં મુખ્ય રાજકોષીય પરિમાણોમાં અતિ મહત્વના ફેરફારો, છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન એકંદર વલણો, રાજ્યની ઋણની રૂપરેખા અને ચાવીરૂપ જાહેર હિસાબના વ્યવહારોનુ વિશ્લેષણ કરે છે, જે મુખ્યત્વે રાજ્યના નાણાકીય હિસાબો પર આધારિત હોય છે.

પ્રકરણ 3 વિનિયોગ હિસાબો પર આધારિત છે અને વિનિયોગોનુ અનુદાન-વાર વર્ણન અને ફાળવણી કરવામાં આવેલા સંસાધનોની સેવા પુરી પાડનાર વિભાગો દ્વારા કઇ રીતે સંચાલન કરવામાં આવ્યું હતું તે બતાવે છે.

પ્રકરણ 4 માહિતી આપવાને લગતી વિવિધ જરૂરીયાતો અને નાણાકીય નિયમોના સરકારના અનુપાલનની યાદી છે.

આ અહેવાલમાં અવલોકનોના સમર્થનમાં અનેક અન્ય સ્રોતોમાંથી સંકલિત વધારાની માહિતી પણ સામેલ છે.

રાજ્ય સરકારની સિધ્ધિઓ : ટુકમાં સારાંશ

2019-20 દરમિયાનની ₹ 2,54,789ની ગુજરાતની માથાદીઠ આવક ₹ 1,51,677ની અખિલ-ભારતીય સરેરાશ કરતા ઉંચી હતી.

રાજ્યે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નક્કી કરેલા મુખ્ય રાજકોષીય ચલાંકોના લક્ષ્યાંકો હાંસલ કર્યા હતાં. રાજ્ય 2011-12થી મહેસૂલી પુરાંત વાળુ રહ્યુ છે. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને રાજકોષીય ખાધનો 1.48 ટકાનો ગુણોત્તર અને 16.06 ટકાનું જાહેર ઋણ, ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005માં નક્કી કરેલી સીમાઓની અંદર હતાં.

2019-20 દરમિયાન રાજ્યની ₹ 4,462 કરોડની બાકી બાંયધરીઓ ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલી ₹ 20,000 કરોડની ટોચમર્યાદા કરતા ઘણી નીચી હતી. રાજ્યની માલિકીની તમામ ચાર ઉર્જા વિતરણ કંપનીઓએ (ડિસકોમ) 2005-06માં નાણાકીય કાયાપલટ કરી નાખી હતી અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉજ્જવલ ડિસકોમ એસ્યોરન્સ યોજના હેઠળ કોઇ નાણાકીય સહાય આપવામાં આવતી નથી.

રાજ્યની મહેસૂલી આવકની સામે બિન-કર આવકની ટકાવારી 2018-19માં 9.87 ટકા હતી તે 2019-20માં 12.67 ટકા થઇ હતી.

બજાર લોનની પરતચૂકવણી માટે સુગમતા પુરી પાડવા માટે એકત્રિત ડૂબત ભંડોળ અને આકસ્મિક જવાબદારીઓ માટે સુગમતા પુરી પાડવા માટે બાંયધરી મુક્તિ ભંડોળની સ્થાપના દ્વારા વધુ સારા રાજકોષીય વ્યવસ્થાપન માટે રાજ્યે પહેલ કરી છે.

રાજ્ય સરકારે, જો કે, તેનો મહેસૂલી આવક-રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર (8.59 ટકા) જે 2018-19માં હાંસલ કરવામાં આવેલા 9.06 ટકા કરતાં નીચો હતો તેમાં સુધારો કરવાની જરૂર છે. ઉપરાંત, 2019-20 દરમિયાનની 15.28 ટકાની કુલ ખર્ચની સામે મૂડી ખર્ચની ટકાવારી 2018-19 દરમિયાનના 17.26 ટકા કરતાં નીચી હતી.

અહેવાલમાંની સામગ્રી

પ્રકરણ 1

વિહંગાવલોકન

રાજકોષીય પરિસ્થિતિ

રાજ્ય સરકારે 2011-12થી મહેસૂલી ખાધ નાબૂદ કરવાનો લક્ષ્યાંક હાંસલ કર્યો હતો. 2019-20માં ₹ 1,945 કરોડની મહેસૂલી પુરાંત મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનમાં (MTFPS) કરવામાં આવેલા અનુમાનો અને 2019-20 માટેના 14મા નાણાપંચના લક્ષ્યાંક કરતાં નીચી હતી.

2019-20ના અંતે, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે 1.48 ટકા જેટલી રાજકોષીય ખાધ, 14મા નાણાપંચ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવી હતી તે ત્રણ ટકા અને મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનમાં (MTFPS) 1.84 ટકાના સરકારના પોતાના અનુમાનોની મર્યાદામાં હતી.

રાજકોષીય એકત્રીકરણની માર્ગદર્શિકામાં, 14મા નાણાપંચે 2019-20 માટે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે બાકી જવાબદારીઓની[1] ટકાવારી 25.76 જેટલી નિયત કરી હતી, જેની સામે, ખરેખર બાકી જવાબદારીઓ 18.96 ટકા જેટલી રહી હતી. મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનમાં નક્કી કરેલા 15.69 ટકાના લક્ષ્યાંકની સામે 2019-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે 16.06 ટકાની જાહેર ઋણની ટકાવારી જાળવી શકી હતી.

(*ફકરો 1.5.1*)

ખાધના વલણો

2019-20 દરમિયાન રાજકોષીય ખાધ, 2018-19માં ₹ 26,365 કરોડ હતી તે ચોખ્ખા મૂડી ખર્ચમાં ₹ 2,453 કરોડ જેટલો ઘટાડો, ચૂકવવામાં આવેલી ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓમાં ₹ 598 કરોડ જેટલો ઘટાડો ₹ 1,267 કરોડની મહેસૂલી પુરાંતથી સરભર થવાના હિસાબે ₹ 1,784 કરોડ (6.77 ટકા) જેટલી ઘટીને 2019-20માં ₹ 24,581 કરોડ થઇ હતી.

2019-20 દરમિયાન, પ્રાથમિક ખાધ 2018-19માં ₹ 6,182 કરોડ હતી તે ₹ 4,050 કરોડ જેટલી ઘટીને 2019-20માં ₹ 2,132 કરોડ થઇ હતી. આમ થવાનું કારણ અગાઉના વર્ષ કરતાં ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજકોષીય ખાધમાં ₹ 1,784 કરોડ જેટલો ઘટાડો વ્યાજની ચૂકવણીમાં ₹ 2,266 કરોડના વધારાથી સરભર થયો તે હતું.

(ફકરો 1.5.3)

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે સહાયક અનુદાનની નોંધ મહેસૂલી ખર્ચ હેઠળ કરવી જોઇએ. આમ છતાં, 2019-20માં રાજ્ય સરકારે સહાયક અનુદાનને લગતી ₹ 4.83 કરોડની અંદાજપત્રીય જોગવાઇ કરીને તેના ખર્ચની નોંધ અયોગ્ય રીતે મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગમાં કરી હતી.

રાજ્ય સરકારે રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ, ફાળાઆધારિત પેન્શન યોજના અને ફાળાઆધારિત સિવાયની પેન્શન યોજનાની ₹ 115.41 કરોડની વ્યાજની જવાબદારીઓ પરિપૂર્ણ કરી ન હતી. સંચિત ડૂબત ભંડોળમાં રાજ્ય સરકારના ફાળામાં ₹ 766.05 કરોડની ઘટ હતી અને

[1] કુલ બાકી જવાબદારીઓમાં જાહેર ઋણ અને જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર ઋણમાં માત્ર આંતરિક ઋણ અને ભારત સરકાર તરફથી લોનનો સમાવેશ થાય છે. જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓમાં નાની બચત ભંડોળ, સામાન્ય પ્રોવિડંડ ભંડોળ,અનામત નિધિ, વગેરે સામેલ હોય છે.

₹ 1000.10 કરોડ જેટલા શ્રમ સેસની બિન-તબદીલી હતી. આ મહેસૂલી ખર્ચ ઓછો દર્શાવવામાં પરિણમી હતી અને પરિણામે ₹ 1886.39 કરોડની મહેસૂલી પુરાંત અધિક દર્શાવાઇ હતી.

(ફકરો 1.6.1)

પ્રકરણ 2

રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

રાજ્યના પોતાના સંસાધનો

2019-20 દરમિયાન, મહેસૂલી આવકના 68 ટકા જેટલી આવક રાજ્યના પોતાના સંસાધનોમાંથી આવી હતી. રાજ્યની પોતાની કર આવકમાં 2019-20માં અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 1,095 કરોડ (1.37 ટકા) જેટલો ઘટાડો થયો હતો જ્યારે બિન-કર આવકમાં અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 4,687 કરોડ (34.93 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. 2019-20માં પોતાની કર-આવક અંદાજપત્રીય અંદાજો કરતાં નીચી હતી જ્યારે 2019-20માં બિન-કર આવક અંદાજપત્રીય અંદાજો કરતાં ઉંચી હતી. માલસામાન અને સેવા કર અધિનિયમ, 2017ના અમલીકરણથી થનારા આવકના નુકસાનની ભરપાઇ માટે 2019-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર માલસામાન અને સેવા કરના ₹ 14,870.47 કરોડના વળતર માટે હકદાર હતી.

(ફકરા 2.3.2.1 અને 2.3.2.2)

કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાત અને સહાયક અનુદાનમાં હિસ્સો

અગાઉના વર્ષ કરતાં 13.87 ટકા જેટલો ઘટાડો નોંધાવીને 2019-20માં કેન્દ્રિય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો ₹ 20,232 કરોડ રહ્યો હતો. 2019-20માં ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાનમાં અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 6,507 કરોડ (34.26 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. 2019-20 દરમિયાન રાજ્યની મહેસૂલી આવકના 32 ટકા કેન્દ્રિય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો અને સહાયક અનુદાન રૂપે ભારત સરકાર તરફથી મળ્યાં હતાં.

(ફકરો 2.3.2.3)

મહેસૂલી ખર્ચ

મહેસૂલી ખર્ચ 2015-16માં ₹ 95,779 કરોડ હતો તે સતત વધીને 2019-20માં અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 8,109 કરોડના (6.11 ટકા) વધારા સાથે 2019-20માં ₹ 1,40,899 કરોડ થયો હતો. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે મહેસૂલી ખર્ચ છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં ઘટ્યો હતો અને 2019-20 દરમિયાન 8.47 ટકા જેટલો સૌથી નીચો રહ્યો હતો.

કુલ ખર્ચમાં મહેસૂલી ખર્ચનો હિસ્સો 2015-16માં 79.40 ટકા હતો તે વધીને 2019-20માં 83.94 ટકા થયો હતો.

(ફકરો 2.4.2)

મૂડી ખર્ચ

મૂડી ખર્ચ 2015-16માં ₹ 24,169 કરોડ હતો તે 2016-17 અને 2019-20માં ઘટાડાને બાદ કરતાં વધીને 2019-20માં ₹ 25,650 કરોડ થયો હતો.

કુલ ખર્ચમાં મૂડી ખર્ચનો હિસ્સો 2015-16માં 20.04 ટકા હતો તે ઘટીને 2019-20માં 15.28 ટકા થયો હતો. 2019-20 દરમિયાન, મૂડી ખર્ચ (₹ 25,650 કરોડ) કુલ જાહેર ઋણની આવકના (₹ 43,491 કરોડ) 59 ટકા થતો હતો.

(ફકરો 2.4.3)

મૂડીરોકાણ અને વળતર

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, રાજ્ય સરકારે વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામિણ બેંકો, જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ₹ 99,919 કરોડનું રોકાણ કર્યુ હતું, આ કંપનીઓ/સંસ્થાઓ/નિગમોમાં કરવામાં આવેલા રોકાણ પર 2019-20 દરમિયાન મળેલુ વળતર 0.09 ટકા હતું જ્યારે સરકારે એજ સમયગાળામાં તેની ઉધારી પર સરેરાશ 7.47 ટકા જેટલું વ્યાજ ચૂકવ્યુ હતું.

(ફકરો 2.4.3.4)

31 માર્ચ 2020ના રોજ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના તમામ 88 ઉપક્રમોનું તેમની ₹ 1,05,856.96 કરોડની ભરપાઇ થયેલી મૂડીની સામે એકંદર ચોખ્ખુ મૂલ્ય ₹ 1,27,069.45 કરોડ હતું. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 88 ઉપક્રમોમાં મૂડીરોકાણ 2018-19માં ₹ 1,55,060 કરોડ હતુ તે વધીને 2019-20માં ₹ 1,62,689 કરોડ થયું હતું. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના આ ઉપક્રમોમાં શેર મૂડી પરનું વળતર 2017-18માં (-) 0.44 ટકાથી વધીને 2019-20માં 2.03 ટકા થયુ હતું.

(ફકરા 2.4.3.2 અને 2.4.3.4)

ઋણની રૂપરેખા: ઘટકો

રાજ્યની કુલ બાકી જવાબદારીઓ 2015-16માં ₹ 2,21,090 કરોડ હતી તે વૃધ્ધિ પામીને 2019-20માં ₹ 3,15,455 કરોડ થઇ હતી. 2019-20માં, બાકી જવાબદારીઓમાં અગાઉના વર્ષની સામે 10.36 ટકાની વૃધ્ધિ થઇ હતી. તેમાં ₹ 2,59,661 કરોડનું (82.31 ટકા) આંતરિક ઋણ, ₹ 48,361 કરોડની (15.33 ટકા) જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ અને ₹ 7,433 કરોડની (2.36 ટકા) લોન અને પેશગીઓ સામેલ હતી.

રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે કુલ બાકી જવાબદારીઓની ટકાવારી 21.49 ટકાથી (2015-16) સતત ઘટીને 18.96 ટકા (2019-20) થઇ હતી. ઋણની મુક્તિ (મૂળ રકમ અને વ્યાજની ચૂકવણીઓ) બાદ ચાલુ સંચાલનની કામગીરી માટે ઉધાર લીધેલા ભંડોળની ચોખ્ખી ઉપલબ્ધતા 2019-20 દરમિયાન ₹ 7,162 કરોડ હતી.

(ફકરો 2.7.1)

ઋણનું ટકાઉપણું

જાહેર ઋણની આવક 2015-16માં ₹ 23,486 કરોડ હતી તે વધીને 2019-20માં ₹ 43,491 કરોડ થઇ હતી અને જાહેર ઋણની પરતચૂકવણીઓ 2015-16માં ₹ 6,194 કરોડ હતી તે 2019-20માં ₹ 16,702 કરોડ થઇ હતી. આમ, જાહેર ઋણની આવકની સામે જાહેર ઋણની પરતચૂકવણીઓ 26.37 ટકાથી વધીને 38.40 ટકા થઇ હતી, જે રાજ્યના જાહેર ઋણના ટકાઉપણાની સમીક્ષાની જરૂરિયાત દર્શાવે છે.

(ફકરો 2.8.1.1)

પ્રકરણ 3

અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન

2019-20 દરમિયાન ₹ 2,14,271 કરોડની કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઇની સામે, ₹ 1,88,279 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. આના પરિણામે ₹ 25,992 કરોડની (₹ 27,459 કરોડની બચત ₹ 1,467 કરોડની અધિકથી સરભર થતાં) ચોખ્ખી બચત થઇ હતી.

(ફકરા 3.1 અને 3.1.1)

2007-08થી 2019-20ના સમયગાળાને લગતો ₹ 9,384.82 કરોડનો અધિક ખર્ચ વિધાનસભાની દેખરેખમાંથી છૂટી ગયો હતો, કારણ કે ભારતના બંધારણની કલમ 205 મુજબ તેનું નિયમિતીકરણ બાકી હતું.

(ફકરા 3.3.5.1 અને 3.3.5.3)

2019-20 દરમિયાન 192 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 175માં ₹ 27,459.11 કરોડની એકંદર બચતો પૈકી ₹ 26,359.11 કરોડ જેટલી રકમની 96 ટકા બચત 48 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં (દરેક કિસ્સામાં (₹ 50 કરોડ અને ઉપર) થઇ હતી. 2019-20 દરમિયાન, ત્રણ અનુદાનોમાં એકંદરે ₹ 661.77 કરોડની પૂરક જોગવાઇ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 50 કરોડ અને વધુ) બિનજરૂરી પુરવાર થઇ હતી કેમ કે મૂળ જોગવાઇઓનો પણ વપરાશ થયો ન હતો.

(ફકરા 3.3.4.1 અને 3.3.2)

192 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 44 માં નોંધપાત્ર પરતસોંપણીઓ (₹ 50 કરોડથી અધિક) કરવામાં આવી હતી. આ 44 અનુદાનો/વિનિયોગો હેઠળ કરવામાં આવેલી ₹ 1,27,022.48 કરોડની કુલ જોગવાઇઓની સામે ₹ 25,838.06 કરોડની પરતસોંપણી કરવામાં આવી હતી.

(ફકરો 3.3.4.2)

પ્રકરણ 4

હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલોની પધ્ધતિઓ

માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, 31 માર્ચ 2019 સુધીમાં ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનોની બાબતમાં એકંદરે ₹ 4,403.39 કરોડના 2,807 વપરાશી પ્રમાણપત્રો બાકી રહ્યા હતા જે ચોક્કસ હેતુઓ માટે આપવામાં આવેલા અનુદાનના વપરાશમાં વિભાગો દ્વારા યોગ્ય દેખરેખનો અભાવ દર્શાવે છે.

માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, જુદા જુદા વિભાગીય અધિકારીઓ દ્વારા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પર ઉપાડવામાં આવેલી ₹ 366.03 કરોડની રકમના 4,567 વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કરવાના બાકી હતાં.

વપરાશી પ્રમાણપત્રો અને વિગતવાર આકસ્મિક બિલો લાંબી મુદત માટે પડતર હોય તેમાં ભરપુર છેતરપીંડી અને દુર્વિનિયોગનું જોખમ રહેલું છે.

(ફકરા 4.6 અને 4.7)

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ જિલ્લા તિજોરીઓ પાસે ₹ 795.41 કરોડની બંધ સિલક સાથેના ચાલુ 465 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતા સંચાલનમાં હતા.

(ફકરો 4.8)

2019-20 દરમિયાન, રાજ્યના કુલ ખર્ચના 7.85 ટકા જેટલા એકંદર ₹ 14,494.32 કરોડના ખર્ચનુ વર્ગીકરણ ગૌણ સદર '800-અન્ય ખર્ચ' હેઠળ કરવામાં આવ્યું હતું. એજ રીતે, રાજ્યની કુલ આવકના 4.39 ટકા જેટલી એકંદરે ₹ 8,191.47 કરોડની મહેસૂલી આવક સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર '800-અન્ય આવક' હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવી હતી.

ખર્ચ અને આવકની મોટી રકમોનું સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 હેઠળ હિસાબીકરણ નાણાકીય અહેવાલોમાં પારદર્શિતાને અસર કરે છે, કારણ કે તે હિસાબોમાં સરકારની ચોક્કસ પ્રવૃત્તિઓની અલગ અલગ માહિતી દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહે છે.

(ફકરો 4.9)

પ્રકરણ 1

વિહંગાવલોકન

પ્રકરણ 1 વિહંગાવલોકન

1.1 રાજ્યની રૂપરેખા

ગુજરાત ભારતના પશ્ચિમ કિનારે સ્થિત છે, જેની પશ્ચિમે અરબ સાગર, ઉત્તરે રાજસ્થાન, પૂર્વમાં મધ્યપ્રદેશ અને દક્ષિણમાં મહારાષ્ટ્રના રાજ્યો આવેલા છે. રાજ્ય તેની ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશાએ પાકિસ્તાન સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ પણ ધરાવે છે. તે લગભગ 1,600 કિલોમીટરનો સાગરકાંઠો ધરાવે છે, જે ભારતના સાગરકાંઠાનો એક તૃતિયાંશ ભાગ છે. ગુજરાત ભૌગોલિક વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ સાતમું સૌથી મોટું (1,96,024 ચો. કિ.મી.) રાજ્ય છે અને વસ્તીના હિસાબે નવમું છે. પરિશિષ્ટ **1.1**માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે રાજ્યની વસ્તી 2011માં 6.10 કરોડ હતી તે વધીને **2020**માં 6.94 કરોડ થઇ હતી, જે એક દશકમાં 13.77 ટકાની વૃધ્ધિ દર્શાવે છે. 21.9 ટકાની અખિલ ભારતીય સરેરાશની સરખામણીએ 2011-12માં ગરીબી રેખા હેઠળની વસ્તીની ટકાવારી 16.6 ટકા હતી. પ્રવર્તમાન ભાવો મુજબ **2019**-20માં રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP) ₹ 16,63,362 કરોડ હતું. 2019-20 દરમિયાન ₹ 2,54,789નું રાજ્યનું માથાદીઠ એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન એજ સમયગાળા દરમિયાન ₹ 1,51,677ની અખિલ ભારતીય સરેરાશ કરતાં ઊંચું હતું. રાજ્યનો સાક્ષરતા દર 78 ટકા (2011ની વસ્તી ગણતરી મુજબ) હતો. રાજ્ય સંબંધિત સામાન્ય વિગતો **પરિશિષ્ટ 1.1**માં દર્શાવ્યા મુજબ છે.

1.1.1 ગુજરાત રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન

રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન એ ચોક્કસ સમયગાળામાં રાજ્યની હદની અંદર ઉત્પાદિત તમામ માલસામાન અને સેવાઓનું મૂલ્ય છે. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની વૃધ્ધિ એ રાજ્યના અર્થતંત્રનો એક દર્શક છે કારણ કે તે કોઇ એક સમયગાળામાં રાજ્યના આર્થિક વિકાસના સ્તરમાં થતા ફેરફારોનું પ્રમાણ દર્શાવે છે.

ગુજરાત રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (અંકિત મૂલ્ય) અને તેની સામે રાષ્ટ્રની વાર્ષિક વૃધ્ધિમાં વલણો **કોઠો 1.1**માં આપ્યા છે.

કોઠો 1.1: એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની વૃધ્ધિના વલણો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
રાષ્ટ્રીય એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (પાયાનું વર્ષ 2011-12)	1,37,71,874	1,53,91,669	1,70,98,304 (2nd RE)	1,89,71,237 (1st RE)	2,03,39,849 (P)
વર્તમાન ભાવોએ અગાઉના વર્ષની તુલનાએ એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિદર (ટકા)	10.46	11.76	11.09	10.95	7.21
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન GSDP (પાયાનું વર્ષ 2011-12)	10,29,010	11,67,156	13,28,068 (P)	15,01,944 (Q)	16,63,362 (A)
વર્તમાન દરોએ અગાઉના વર્ષની સામે રાજ્યનાં એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	11.63	13.43	13.79	13.09	10.75

સ્રોત: આંકડાશાસ્ત્ર અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલય (MoSPI), MoSPIની 29 મે 2020ની પ્રેસ નોંધ અને અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત

RE: સુધારેલા અંદાજો; (P): કામચલાઉ અંદાજો (Q): ત્વરિત અંદાજો; (A): અગ્રિમ અંદાજો

ઉપરોક્ત કોઠામાં દર્શાવેલી વિગતોમાં જોઇ શકાય છે એ મુજબ, ગુજરાત રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની 2015-16થી 2019-20ના સમયગાળા દરમિયાન વૃધ્ધિ રાષ્ટ્રીય ઘરેલુ ઉત્પાદનની સરખામણીએ ઉંચા દરે થઇ હતી. 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય અને દેશ, એમ બન્નેએ પાંચ વર્ષમાં સૌથી નીચો વૃધ્ધિ દર નોંધાવ્યો હતો.

આલેખ 1.1 છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં ક્ષેત્રવાર ફાળો દર્શાવે છે. એ જોઇ શકાય છે કે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં ઉદ્યોગોનો સંબંધિત ફાળો 2015-16માં 39.72 ટકા હતો તેમાં 2019-20માં નોંધપાત્ર ઘટાડો થઈને 38.18 થયો હતો. એજ રીતે, કૃષિ અને સેવા ક્ષેત્રોમાં પણ ઘટાડો જોવાયો હતો. આમ છતાં, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં ઉત્પાદનો પરના કરવેરાનો સંબંધિત હિસ્સો (રોકડ સહાય બાદ) એજ સમયગાળામાં વધ્યો હતો.

આલેખ 1.1: રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં ક્ષેત્રવાર ફાળામાં ફેરફાર (2015-16થી 2019-20)

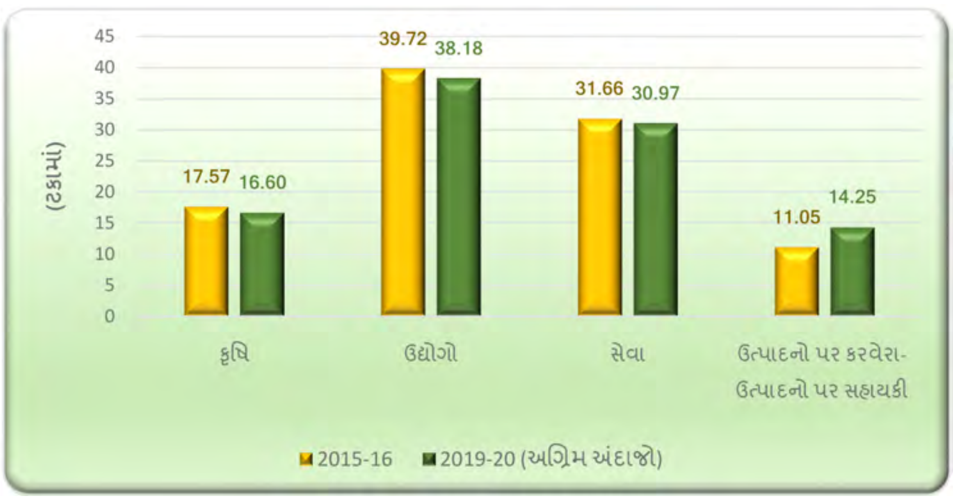

સ્રોત: અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત

2019-20 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની (GSDP) સામે ક્ષેત્રવાર ફાળો **આલેખ 1.2** માં આપ્યો છે.

આલેખ 1.2: 2019-20 દરમિયાન GSDPની તુલનાએ ક્ષેત્રવાર ફાળો

સ્રોત: અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત

2019-20 દરમિયાન, પાછલા વર્ષની સરખામણીએ ઉદ્યોગ, સેવાઓ અને ઉત્પાદનો પરના કરવેરાનો ક્ષેત્રવાર વૃધ્ધિ દર ઘટ્યો હતો. જ્યારે **આલેખ** 1.3 માં દર્શાવ્યા મુજબ 2018-19 કરતાં 2019-20માં કૃષિ ક્ષેત્રના વૃધ્ધિ દરમાં વધારો થયો હતો.

આલેખ 1.3: 2015-20 દરમિયાન ક્ષેત્રવાર વૃધ્ધિ દર

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
કૃષિ	12.87	21.37	17.54	-2.81	10.19
ઉદ્યોગ	11.99	11.12	13.77	15.15	6.75
સેવાઓ	8.91	12.23	11.73	14.54	10.08
ઉત્પાદનો પર કરવેરા/સહાયકી	16.63	12.52	13.28	29.94	25.76

સ્રોત: અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત

1.1.1.1 રાજ્યના અર્થતંત્રમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોનો ફાળો

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો રાજ્યના અર્થતંત્રમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 88 ઉપક્રમો[1] હતાં. જેમાં ચાર વૈધાનિક નિગમો અને

[1] વધુ વિગતો માટે કૃપા કરીને આ અહેવાલના ફકરા 2.4.3.2 અને 4.15 જુઓ.

84 રાજ્ય સરકારની કંપનીઓ સમાવિષ્ટ છે. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 88 ઉપક્રમો પૈકી, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ચાર[2] ઉપક્રમો શેર બજાર પર નોંધાયેલા હતાં. રાજ્યના આ 88 જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 16 નિષ્ક્રિય ઉપક્રમોનો સમાવેશ થાય છે. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો રાજ્યના અર્થતંત્રના વિકાસ માટે અતિ મહત્વનું માળખુ પુરુ પાડવા ઉપરાંત, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં પણ નોંધપાત્ર ઉમેરો કરે છે. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની અને રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરાનો ગુણોત્તર રાજ્યના અર્થતંત્રમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોનું ધોરણ દર્શાવે છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) માટેના રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની તુલનાત્મક વિગતો **કોઠા 1.2**માં આપી છે.

કોઠો 1.2: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો અને રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના વાર્ષિક વકરાની તુલનાત્મક વિગતો

વિગતો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
વાર્ષિક વકરો[3] (₹ કરોડમાં)	1,11,036.50	1,11,953.31	1,25,827.15	1,48,487.47	1,54,020.09
વાર્ષિક વકરામાં ફેરફારની ટકાવારી	4.21	0.83	12.39	18.01	3.73
ગુજરાતનો GSDP (₹ કરોડમાં)	10,29,010	11,67,156	13,28,068 (P)	15,01,944 (Q)	16,63,362 (A)
GSDPમાં ફેરફારની ટકાવારી	11.63	13.43	13.79	13.09	10.75
GSDPની સામે વાર્ષિક વકરાની ટકાવારી	10.79	9.59	9.47	9.89	9.26

સ્રોત: જે તે વર્ષોમાં અંતિમરૂપ અપાયેલા નાણાકીય હિસાબોમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા વાર્ષિક વકરા અને ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005ના (2019-20ના અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30) આધારે સંકલિત.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરાએ પાછલા વર્ષોની તુલનામાં સતત વધારો નોંધાવ્યો છે. 2015-20ના સમયગાળા દરમિયાન વાર્ષિક વકરામાં વધારો 0.83 ટકા અને 18.01 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો, જ્યારે એ જ સમયગાળા દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં વધારો 10.75 ટકા અને 13.79 ટકા વચ્ચે રહ્યો હતો. છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના 12.53 ટકાના ચક્રવૃધ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દરની (CAGR)[4] સામે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરાએ 7.65 ટકાનો નીચો ચક્રવૃધ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દર નોંધાવ્યો હતો. પરિણામે, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરાનો હિસ્સો 2015-16માં 10.79 ટકા હતો તે ઘટીને 2019-20માં 9.26 ટકા થયો

[2] ગુજરાત ખનીજ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય પેટ્રોનેટ લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમ અને ગુજરાત ગેસ લિમિટેડ.

[3] રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોના વાર્ષિક વકરા સંબંધિત વર્ષના 30 સપ્ટેમ્બર સુધીમાં મળેલા અંતિમરૂપ અપાયેલા નાણાકીય પત્રકો મુજબના છે.

[4] CAGR એ બહુવિધ સમયગાળાઓ દરમિયાન વૃધ્ધિ દર માપવાની ઉપયોગી પધ્ધતિ છે.

હતો. 2019-20માં રાજ્યના 88 જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા નોંધાવવામાં આવેલા ₹ 1,54,020.09 કરોડના કુલ વાર્ષિક વકરા પૈકી ₹ 50,660.75 કરોડ રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 20 સક્રિય ઉપક્રમોના હતાં. આ ઉપક્રમોએ વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય પત્રકોને અંતિમરૂપ આપ્યુ હતું. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના બે[5] સક્રિય ઉપક્રમોએ તેમના પ્રથમ હિસાબો રજૂ કર્યા ન હતાં. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના બાકીના 50 સક્રિય ઉપક્રમોએ તેમના છેલ્લા અંતિમરૂપ આપવામાં આવેલા નાણાકીય પત્રકોમાં ₹ 1,03,325.64 કરોડનો વાર્ષિક વકરો નોંધાવ્યો હતો.

1.2 રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઑડિટ અહેવાલનો આધાર અને અભિગમ

ભારતના બંધારણની કલમ 151 (2) મુજબ, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યના હિસાબો સંબંધિત અહેવાલો રાજ્યના રાજ્યપાલ સમક્ષ રજૂ કરવાના હોય છે જે તેને રાજ્યની વિધાનસભા સમક્ષ મૂકવા સબબ કાર્યવાહી કરે છે. ભારતના બંધારણની કલમ 151 (2) હેઠળ ગુજરાતના રાજ્યપાલ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે 31 માર્ચ 2020ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ માટેનો ગુજરાતની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરનો અહેવાલ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દર વર્ષે રાજ્યના નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબો તૈયાર કરે છે. આ હિસાબો વાઉચરો, ચલણો અને તિજોરીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પ્રારંભિક અને પેટા હિસાબો, આવા હિસાબો રાખવા માટે જવાબદાર રાજ્ય સરકારના નિયંત્રણ હેઠળ કાર્યરત કચેરીઓ અને વિભાગો અને ભારતીય રિઝર્વ બેંક તરફથી મળેલા પત્રકો પરથી તૈયાર કરવામાં આવે છે. પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-II) દ્વારા આ હિસાબોનું સ્વતંત્ર રીતે ઑડિટ કરવામાં આવે છે અને ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા તેને પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે.

રાજ્યના નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબો પ્રસ્તુત અહેવાલ માટેની પાયાની માહિતી બને છે. અન્ય સ્રોતોમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે:

- રાજ્યનું અંદાજપત્ર, એ નાણાકીય પરિમાણોની આકારણી અને ફાળણીની પ્રાથમિકતાઓ અને તે અંગેના સામસામે અનુમાનો તથા સંબંધિત નિયમો અને નિયત કાર્યપધ્ધતિના અમલીકરણ અને અનુપાલનની અસરકારકતાની આકારણી; આ બંને માટે માહિતીનો મહત્વનો સ્રોત છે;
- પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-II), ગુજરાતની કચેરીઓ દ્વારા વર્ષ દરમિયાન રાજ્યના સચિવાલય તેમજ ક્ષેત્રીય સ્તરે હાથ ધરવામાં આવેલા ઑડિટના પરિણામો;
- વિભાગીય અને તિજોરી સત્તાધિકારીઓ પાસે રહેલ અન્ય માહિતી (હિસાબી અને સાથે વ્યવસ્થાપન માહિતી પ્રણાલી (MIS));

[5] ગુજરાત અનારક્ષિત શિક્ષણ અને આર્થિક વિકાસ નિગમ અને ગુજરાત સ્ટુડન્ટ સ્ટાર્ટઅપ એન્ડ ઇનોવેશન હબ.

- અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગુજરાત પાસેથી રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની માહિતી અને રાજ્ય સંબંધિત અન્ય આંકડાશાસ્ત્રીય માહિતી, અને
- ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના વિવિધ ઑડિટ અહેવાલો.

ચૌદમા નાણા પંચની ભલામણો, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005, ભારત સરકારની શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓ અને માર્ગદર્શિકાના સંદર્ભમાં આ વિશ્લેષણ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે. સરકારના જવાબો, (જે કિસ્સામાં) પ્રાપ્ત થયેલ હોય ત્યાં, આ અહેવાલમાં યોગ્ય સ્થાનોએ સમાવવામાં આવ્યાં છે.

1.3 અહેવાલની સંરચના

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઑડિટ અહેવાલનું માળખું નીચે મુજબના ચાર પ્રકરણોમાં છે.

પ્રકરણ - 1	***વિહંગાવલોકન*** *આ પ્રકરણ અહેવાલ અને અંતર્ગત ડેટાનો આધાર અને અભિગમ વર્ણવે છે અને સરકારના હિસાબોનું માળખુ, અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ, ચાવીરૂપ સૂચકાંકોનું બૃહદ-નાણાકીય વિશ્લેષણ અને ખાધ/પુરાંત સહિત રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિનું વિહંગાવલોકન રજૂ કરે છે.*
પ્રકરણ -2	***રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ*** *આ પ્રકરણ રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિનું વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્ય રજૂ કરે છે, અગાઉના વર્ષની તુલનાએ મહત્વના નાણાકીય એકંદર ઘટકોમાં અતિ મહત્વના ફેરફારોનું વિશ્લેષણ કરે છે, 2015-16થી 2019-20ના સમયગાળા દરમિયાનના એકંદર વલણો, રાજ્યની ઋણની રૂપરેખા અને જાહેર હિસાબના ચાવીરૂપ વ્યવહારો, રાજ્યના નાણાકીય હિસાબોના આધારે રજૂ કરે છે.*
પ્રકરણ - 3	***અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન*** *આ પ્રકરણ રાજ્યના વિનિયોગ હિસાબો પર આધારિત છે અને રાજ્યની વિનિયોગ અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓની સમીક્ષા કરે છે અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન સંબંધિત બંધારણીય જોગવાઇઓથી વિચલન પર અહેવાલ આપે છે.*
પ્રકરણ - 4	***હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલની પ્રથાઓ*** *આ પ્રકરણ રાજ્ય સરકારના જુદા જુદા અધિકારીઓએ રજૂ કરેલા હિસાબોની ગુણવત્તાની અને નિયત કરવામાં આવેલા નાણાકીય નિયમો અને નિયમનોના રાજ્ય સરકારના જુદા જુદા વિભાગીય અધિકારીઓ દ્વારા બિન-અનુપાલનની બાબતોની ચર્ચા કરે છે.*

1.4 સરકારના હિસાબોનું માળખુ અને અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓનું વિહંગાવલોકન

રાજ્ય સરકારના હિસાબો ત્રણ ભાગમાં રાખવામાં આવે છે:

1. રાજ્યનો સંચિત નિધિ (ભારતના બંધારણની કલમ 266(1))

આ નિધિમાં રાજ્ય સરકારને પ્રાપ્ત થયેલું તમામ મહેસૂલ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલી તમામ લોન (બજાર લોન, બોન્ડ, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન, રાષ્ટ્રીય નાની બચત ભંડોળને આપેલી વિશેષ બાંયધરીઓ, વગેરે), ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલી સાધનોપાય પેશગીઓ અને લોનની પરત ચૂકવણીઓમાં રાજ્ય સરકારને પ્રાપ્ત થયેલા તમામ નાણાનો સમાવેશ થાય છે. કાયદા અનુસાર અને ભારતના બંધારણની જોગવાઇ મુજબના હેતુઓ અને રીત સિવાય આ ભંડોળમાંથી કોઇ નાણાનો વિનિયોગ કરી શકાય નહીં. ખર્ચના કેટલાક વર્ગો (એટલે કે બંધારણીય સત્તાધિકારીઓનો પગાર, લોનની પરત ચૂકવણી, વગેરે) રાજ્યના સંચિત નિધિ પર અભિયોગ બને છે (બિન-મતપાત્ર ખર્ચ) અને વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોતા નથી. અન્ય તમામ ખર્ચ (મતપાત્ર ખર્ચ) વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોય છે.

2. રાજ્યની આકસ્મિક નિધિ (ભારતના બંધારણની કલમ 267(2))

આકસ્મિક નિધિ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેને રાજ્યની વિધાનસભા કાયદા દ્વારા સ્થાપિત કરે છે અને તેને રાજ્યપાલના હવાલે મુકવામાં આવે છે. રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા આવા ખર્ચને અધિકૃતી મળે ત્યાં સુધી અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે આ નિધિમાંથી પેશગીઓ આપી શકાય છે. નિધિની ભરપાઇ રાજ્યની સંચિત નિધિના સંબંધિત કાર્યલક્ષી મુખ્ય સદર ખાતે ઉધારીને કરવામાં આવે છે.

3. રાજ્યનો જાહેર હિસાબ (ભારતના બંધારણની કલમ 266(2))

ઉપરોક્ત સિવાય, સરકાર દ્વારા અથવા તેના વતી પ્રાપ્ત થયેલા તમામ અન્ય જાહેર નાણા જેમાં સરકાર બેંકરની અથવા ટ્રસ્ટીની ભૂમિકા નિભાવે છે, તે જાહેર હિસાબમાં જમા કરવામાં આવે છે. જાહેર હિસાબમાં નાની બચત, ભવિષ્ય નિધિ, થાપણો (વ્યાજ સહિતની અને વ્યાજ વગરની), પેશગીઓ, અનામત ભંડોળ (વ્યાજ સહિત અને વ્યાજ વગર) ભરણાં અને ઉચ્ચક સદરો (જે બન્ને છેવટની નોંધ થાય ત્યાં સુધીના કામચલાઉ સદરો છે) તે સામેલ હોય છે. સરકાર પાસે ઉપલબ્ધ ચોખ્ખી રોકડ સિલકનો પણ જાહેર હિસાબમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જાહેર હિસાબ વિધાનસભાના મતને આધીન નથી.

ભારતમાં પ્રત્યેક નાણાકીય વર્ષની બાબતમાં સરકારની અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું પત્રક રાજ્યની વિધાનસભાના ગૃહ અથવા ગૃહો સમક્ષ રજૂ કરવાની બંધારણીય જરૂરિયાત છે (કલમ 202). આ 'વાર્ષિક નાણાકીય પત્રક' મુખ્ય અંદાજપત્રીય દસ્તાવેજ બને છે. વધુમાં, અંદાજપત્રમાં મહેસૂલી હિસાબના ખર્ચ અને અન્ય ખર્ચનો તફાવત સ્પષ્ટ કરવો જોઇએ.

મહેસૂલી આવકમાં કર આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રિય કરવેરા/જકાતમાં હિસ્સો અને ભારત સરકાર તરફથી મળતાં અનુદાનનો સમાવેશ થાય છે.

મહેસૂલી ખર્ચમાં સરકારના તમામ એવા ખર્ચ જે ભૌતિક અથવા નાણાકીય અસ્ક્યામતોના સર્જનમાં પરિણમતા નથી તે સામેલ હોય છે. તે એવા ખર્ચના સંબંધમાં હોય છે જે સરકારના વિભાગોની સામાન્ય કામગીરી અને વિવિધ સેવાઓ, સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલા ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીઓ અને જુદી જુદી સંસ્થાઓને આપવામાં આવેલા અનુદાનો (અનુદાનોમાંના કેટલાક અસ્ક્યામતો ઉભી કરવા માટે હોય તો પણ) માટે કરવામાં આવ્યાં હોય.

મૂડી ખર્ચમાં સામેલ છે:

- **ઋણ આવક**: બજાર લોન, બોન્ડ, નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન, સાધનોપાય પેશગીઓ અંતર્ગત ચોખ્ખા વ્યવહારો, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ, વગેરે; અને
- **બિન-ઋણ આવક**: વિનિવેશમાંથી ઉપજેલા નાણા, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત.

મૂડી ખર્ચમાં જમીનનું સંપાદન, મકાન, મશીનરી, સાધનસામગ્રી, શેરોમાં રોકાણ અને સરકાર દ્વારા જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો અને અન્ય જૂથોને લોન અને પેશગીઓ પર થયેલા ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે.

આલેખ 1.4: સરકારના હિસાબોનું માળખુ

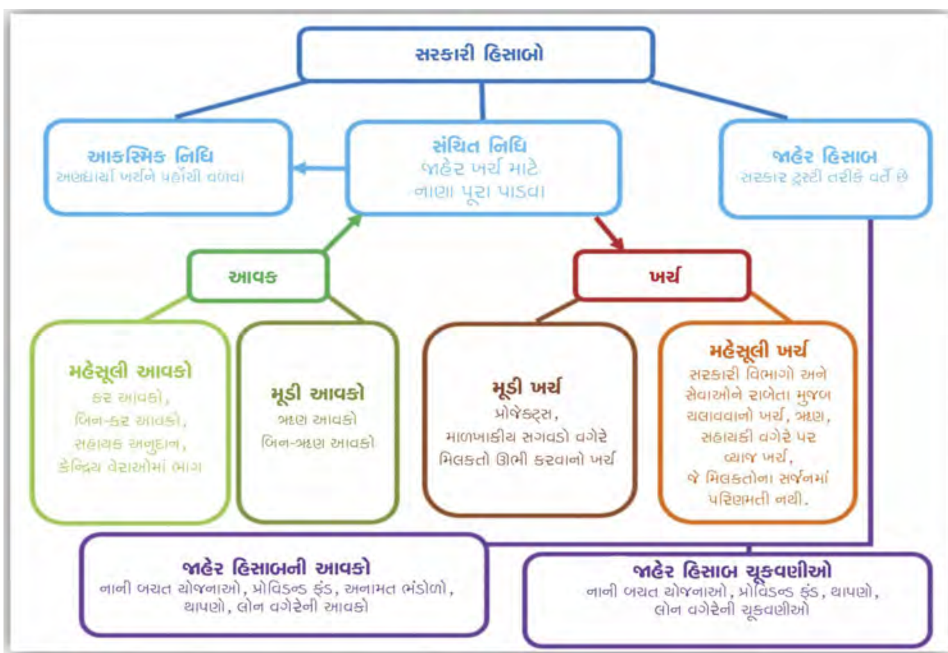

કાર્યલક્ષી વર્ગીકરણમાં આવક અને ખર્ચને આર્થિક વર્ગોમાં ગોઠવવા, સરકારના વ્યવહારોને મહેસૂલ અને મૂડી (જાહેર ઋણ, લોન અને પેશગીઓ સહિત), મહેસૂલી આવક, બીજી અન્ય આવક અને સહાયક અનુદાનમાંથી આવક જેવા ક્ષેત્રો તથા પેટા-ક્ષેત્રો જેવા કે આવક પરનો વેરો અને ખર્ચ, નાણાકીય સેવાઓ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ખર્ચની બાજુએ પણ, વ્યવહારોને

સામાન્ય સેવાઓ, આર્થિક સેવાઓ, સામાજીક સેવાઓ અને સહાયક અનુદાન અને ફાળો જેવા ક્ષેત્રોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે અને આ ક્ષેત્રો હેઠળના હિસાબોના મુખ્ય સદરોમાં પેટા-વિભાજીત કરવામાં આવે છે.

સંચિત નિધિ અંતર્ગત હિસાબોના મુખ્ય સદરો સામાન્ય રીતે સરકારની 'કામગીરી' જેવી કે ‘આરોગ્ય’ને દર્શાવે છે, જ્યારે તેમના તાબાના ગૌણ સદરો મુખ્ય સદર દ્વારા રજૂ થતી કામગીરીના ઉદ્દેશો પરિપૂર્ણ કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવતા 'કાર્યક્રમ'ની ઓળખ છે. કોઇ એક કાર્યક્રમ સંખ્યાબંધ પરિયોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ સમાવતો હોય અને સામાન્ય રીતે આ ગૌણ-સદર નીચેના 'પેટા-સદર'ને દર્શાવે છે. પેટા-સદરની નીચેનું ‘વિગતવાર સદર’ પ્રાથમિક રીતે ખર્ચની બાબત મુજબ નિયંત્રણ અર્થે હોય છે અને 'પગાર', 'કચેરી ખર્ચ', 'સહાયક અનુદાન', વગેરે બાબતો પર પરિયોજના અથવા પ્રવૃત્તિ પર કરવામાં આવેલા ખર્ચનો ઉદ્દેશ અથવા પ્રકાર દર્શાવે છે.

હાલમાં, સરકારમાં એક હિસાબી વર્ગીકરણની પધ્ધતિ છે જે કાર્યલક્ષી અને આર્થિક બન્ને છે.

	વ્યવહારોના લક્ષણ	વર્ગીકરણ
CGA દ્વારા LMMH[6] માં પ્રમાણિત	કામગીરી- શિક્ષણ, આરોગ્ય, વગેરે/વિભાગ	અનુદાન હેઠળ મુખ્ય સદર (4-આંકડા)
	પેટા-કામગીરી	પેટા-મુખ્ય સદર (2- આંકડા)
	કાર્યક્રમ	ગૌણ સદર (3- આંકડા)
રાજ્ય માટે રહેલી સુગમતા	યોજના	પેટા-સદર (2- આંકડા)
	પેટા-યોજના	વિગતવાર સદર (2- આંકડા)
	આર્થિક પ્રકાર/પ્રવૃત્તિ	હેતુ સદર-પગાર, ગૌણ કામો, વગેરે, (2- આંકડા)

કાર્યલક્ષી વર્ગીકરણ આપણને વિભાગ, કામગીરી, પરિયોજના અથવા કાર્યક્રમ અને ખર્ચનો ઉદ્દેશ જણાવે છે. આર્થિક વર્ગીકરણ આ ચૂકવણીઓને મહેસૂલ, મૂડી, ઋણ, વગેરે તરીકે સંગઠિત કરવામાં સહાયરૂપ થાય છે. આર્થિક વર્ગીકરણ ચાર આંકડાના મુખ્ય સદરોના પ્રથમ આંકડામાં સમાવિષ્ટ તાર્કિક ક્રમાંકન દ્વારા મેળવવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે, 0 અને 1 મહેસૂલી આવક માટે છે, 2 અને 3 મહેસૂલી ખર્ચ માટે, વગેરે. આર્થિક વર્ગીકરણ કેટલાક હેતુ સદરોની અંતર્ગત વ્યાખ્યા અને વહેંચણી દ્વારા પણ મેળવી શકાય છે. દાખલા તરીકે, 'પગાર' હેતુ સદર મહેસૂલી ખર્ચ છે જ્યારે 'બાંધકામ' હેતુ સદર મૂડી ખર્ચ છે. અંદાજપત્રીય દસ્તાવેજોમાં વિનિયોગનો પ્રાથમિક એકમ હેતુ સદર છે.

ભંડોળ-આધારિત સરકારી હિસાબીકરણ વ્યવહારોના કાર્યલક્ષી અને આર્થિક વર્ગીકરણની સાથે મળીને, સરકારની પ્રવૃત્તિઓ/વ્યવહારોનું ઉંડાણથી વિશ્લેષણ કરવાનું સરળ કરે છે અને જાહેર નાણાકીય પરિસ્થિતિ પર વિધાનસભાની દેખરેખને શક્ય બનાવે છે.

6 કેન્દ્ર અને રાજ્યોના હિસાબોના મુખ્ય અને ગૌણ સદરોની યાદી

અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયાઓ

ભારતના બંધારણની કલમ 202 અનુસાર, રાજ્યના રાજ્યપાલ વાર્ષિક નાણાકીય પત્રકના (અંદાજપત્ર તરીકે પણ સંદર્ભિત) રૂપમાં નાણાકીય વર્ષ માટે રાજ્યની અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું એક પત્રક, રાજ્ય વિધાનસભા સમક્ષ મુકવા સબબ કાર્યવાહી કરે છે.

કલમ 203 અનુસાર, આ પત્રક અનુદાનો/વિનિયોગો માટે માંગણા સ્વરૂપે રાજ્ય વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવે છે. તે મંજૂર થયા બાદ વિધાનસભા દ્વારા કલમ 204 હેઠળ વિનિયોગ બિલ પસાર કરવામાં આવે છે, જેથી સંચિત નિધિમાંથી જરૂરી નાણા વિનિયોગ માટે પૂરા પાડી શકાય.

ફકરા 1.2માં ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ, નાણાકીય હિસાબો અને વિનિયોગ હિસાબોમાં રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઑડિટ અહેવાલ તૈયાર કરવા માટેની મૂળ માહિતી સમાયેલી હોય છે. આ હિસાબો ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરવામાં આવેલ આંતર-સરકારી અને અન્ય સમાયોજન સહિત વર્ષ 2019-20 દરમિયાન રાજ્યની વાસ્તવિક આવક અને ખર્ચ પર આધારિત હોય છે. આ આવક અને ખર્ચ અંદાજપત્રમાં અંદાજવામાં આવેલા હોય છે અને ખર્ચને રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યાં હોય છે. એ બાબતને ધ્યાને લેતાં 2019-20 માટેના રાજ્યના અંદાજપત્રનો બારીકાઇથી અભ્યાસ કરવાનું અને અંદાજપત્રમાં કરવામાં આવેલા અનુમાનોના સંદર્ભમાં વર્ષ દરમિયાનની વાસ્તવિક આવક અને ખર્ચનું વિશ્લેષણ કરવાનું જરૂરી છે.

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, અંદાજપત્ર ઘડવાની પ્રક્રિયાની વિતો પૂરી પાડે છે અને રાજ્ય સરકારને અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરવામાં અને તેના ખર્ચની પ્રવૃત્તિઓ પર દેખરેખ રાખવામાં માર્ગદર્શન પૂરુ પાડે છે. 2019-20ના અંદાજપત્રની રચના કરતી વખતે રાજ્ય સરકારે પ્રાથમિકતાવાળા ક્ષેત્રો માટે અંદાજપત્રીય જોગવાઈ તરફ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા સાથે 'પરિણામલક્ષી અંદાજપત્ર' (Outcome budget) (સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ દ્વારા નિયત કરેલ ટકાઉ વિકાસલક્ષી ધ્યેયોને અનુરૂપ) અને 'જેન્ડર અંદાજપત્ર' પર ભાર મુકવાનું ચાલુ રાખ્યુ હતું.

2014-15થી રાજ્ય 'પરિણામલક્ષી અંદાજપત્ર' તૈયાર કરતું આવ્યું છે છતાં, તેણે સંબંધિત અંદાજપત્રમાં કરવામાં આવેલા અનુરૂપ અનુમાનો સાથે જુદા જુદા અંદાજપત્રીય દરમિયાનગીરીના વાસ્તવિક પરિણામોનું આલેખન કરવાનું હજી બાકી છે. આ કારણોસર 2018-19ના અંદાજપત્રમાં અનુમાનિત પરિણામોની સામે વાસ્તવિક સિધ્ધિઓ માર્ચ 2020 સુધી વિધાનસભા સમક્ષ મુકવામાં આવી ન હતી.

રાજ્ય સરકારના અંદાજપત્ર અને અન્ય અંદાજપત્રીય પહેલોના અમલીકરણની ઑડિટ તપાસના પરિણામોની વિગતો આ અહેવાલના **પ્રકરણ 3**માં આપી છે.

1.4.1 નાણાકીય પરિસ્થિતિની ઝલક

કોઠો 1.3 વર્ષ 2018-19 અને 2019-20 માટે વાસ્તવિક નાણાકીય પરિણામોની સામસામે વર્ષ 2019-20 માટે અંદાજપત્રીય અંદાજોના ઝલક રજૂ કરે છે.

કોઠો 1.3: વાસ્તવિક નાણાકીય પરિસ્થિતિની સામસામે અંદાજપત્રીય અંદાજોના ઝલક

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	ઘટકો	2018-19	2019-20	2019-20	અંદાજપત્રીય અંદાજો સામે ખરેખર મૂલ્યની ટકાવારી	એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે ખરેખર મૂલ્યોની ટકાવારી
		ખરેખર	ખરેખર	અંદાજપત્રીય અંદાજો	2019-20	
1	કર આવક	80,102.74	79,007.50	99,062.99	79.75	4.75
2	બિન-કર આવક	13,416.99	18,104.15	13,979.73	129.50	1.09
3	કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં હિસ્સો	23,489.33	20,232.09	26,047.64	77.67	1.22
4	સહાયક અનુદાન અને ફાળો	18,992.48	25,500.02	15,641.60	163.03	1.53
5	**મહેસૂલી આવક (1+2+3+4)**	**1,36,001.54**	**1,42,843.76**	**1,54,731.96**	92.32	8.59
6	લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	151.37	329.67	286.00	115.27	0.02
7	અન્ય આવકો	65.00	106.36	-	-	0.01
8	ઋણ અને અન્ય જવાબદારીઓ[7]	26,365.02	24,581.46	31,252.93	78.65	1.48
9	**મૂડી આવક (6+7+8)**	**26,581.39**	**25,017.49**	**31,538.93**	79.32	1.50
10	**કુલ આવક (5+9)**	**1,62,582.93**	**1,67,861.25**	**1,86,270.89**	90.12	10.09
11	**મહેસૂલી ખર્ચ, જે પૈકી**	**1,32,789.57**	**1,40,898.91**	**1,51,857.99**	92.78	8.47
12	**વ્યાજની ચૂકવણીઓ**	20,183.36	22,448.66	21,509.18	104.37	1.35
13	**મૂડી ખર્ચ, જે પૈકી**	**29,793.37**	**26,962.33**	**34,412.91**	78.35	1.62
14	**મૂડી જોગવાઇ**	28,061.90	25,650.61	32,806.57	78.19	1.54
15	**લોન અને પેશગીઓ**	1,731.47	1,311.72	1,606.34	81.66	0.08
16	**કુલ ખર્ચ (11+13)**	**1,62,582.94**	**1,67,861.24**	**1,86,270.90**	90.12	10.09
17	**મહેસૂલી ખાધ (-)/પુરાંત (+) (5-11)**	**(+)3,211.97**	**(+)1,944.85**	**(+)2,873.97**	67.67	0.12
18	**રાજકોષીય ખાધ {(5+6+7)-16}**	**(-)26,365.03**	**(-) 24,581.46**	**(-)31,252.94**	78.65	(-)1.48
19	**પ્રાથમિક ખાધ (18-12)**	**(-)6,181.67**	**(-)2,132.80**	**(-)9,743.76**	21.89	(-)0.13

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

[7] ઋણ અને અન્ય જવાબદારીઓ=જાહેર ઋણની ચોખ્ખી બાકી (આવક–ચૂકવણીઓ)+ચોખ્ખી આકસ્મિક નિધિ+જાહેર હિસાબની ચોખ્ખી બાકી(આવક–ચૂકવણીઓ)+ખુલતી અને બંધ રોકડ સિલકની ચોખ્ખી બાકી.

1.4.2 રાજ્યની અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓના સ્નેપશોટ

સરકારના હિસાબો સરકારની નાણાકીય જવાબદારીઓ અને કરવામાં આવેલા ખર્ચમાંથી ઉભી કરેલી અસ્ક્યામતોનો સમાવેશ કરે છે. જવાબદારીઓમાં મુખ્યત્વે આંતરિક ઋણ, ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ, જાહેર હિસાબની આવક અને અનામત ભંડોળનો સમાવેશ થાય છે. અસ્ક્યામતોમાં મુખ્યત્વે મૂડી જોગવાઇ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી લોન, પેશગીઓ અને રોકડ સિલક સામેલ હોય છે. કોઠો 1.4 સરકારની અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની સ્થિતિનો સારાંશ આપે છે.

કોઠો 1.4: અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની સ્થિતિનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

જવાબદારીઓ					અસ્ક્યામતો				
		2018-19	2019-20	ટકામાં વધારો			2018-19	2019-20	ટકામાં વધારો
સંચિત નિધિ									
A	આંતરિક ઋણ	2,32,874.70	2,59,661.04	11.50	a	એકંદર મૂડી જોગવાઇ	2,63,678.12	2,89,222.37	9.69
B	ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	7,429.82	7,433.07	0.04	b	લોન અને પેશગીઓ	9,503.15	10,485.21	10.33
આકસ્મિક નિધિ									
આકસ્મિક નિધિ		199.75	200	0.13	આકસ્મિક નિધિ		0.00	0.00	0.00
જાહેર હિસાબ									
A	નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, વગેરે.	10,608.63	10,601.21	(-)0.07	a	પેશગીઓ	0.73	0.71	(-)2.74
B	થાપણો	32,132.18	34,599.05	7.68	b	ઉચ્ચક અને પરચુરણ	202.94	1,865.70	819.34
C	અનામત ભંડોળ	15,503.27	16,832.75	8.58	રોકડ સિલક (અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકાણો સહિત)		19,600.53	24,035.80	22.63
D	ભરણાં	636.21	736.92	15.83					
					કુલ		**2,92,985.47**	**3,25,609.79**	**11.14**
					આવકની સામે એકત્રિત અધિક ખર્ચ[8]		6,399.09	4,454.24	(-)30.39
કુલ		**2,99,384.56**	**3,30,064.03**	**10.25**	**કુલ**		**2,99,384.56**	**3,30,064.03**	**10.25**

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય. હિસાબો.

[8] આવકની સામે ખર્ચનો સંચિત અધિક = અગાઉના વર્ષની આવકની સામે ખર્ચનો સંચિત અધિક + જુની બાકી સિલકો દૂર કરવા માટે ગોઠવણ – મહેસૂલી પુરાંત

1.5 રાજકોષીય સિલક: ખાધ અને કુલ ઋણના લક્ષ્યાંકોની સિધ્ધિઓ

જ્યારે સરકાર મહેસૂલ વસૂલ કરે તેના કરતાં અધિક ખર્ચ કરે ત્યારે તે ખાધ ઉભી કરે છે. ખાધ એ સરકારના સમજણપૂર્વકના રાજકોષીય વ્યવસ્થાપનનો દર્શક છે. ઉપરાંત, જે રીતે ખાધની ભરપાઇ કરવામાં આવે છે, અને મેળવેલા સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે તેના રાજકોષીય સ્વાસ્થ્યના મહત્વના સૂચકાંક છે.

આ પરિચ્છેદ, ખાધના વલણો, પ્રકાર, કદ અને તેને નાણા પૂરા પાડવાની રીત રજૂ કરે છે અને મહેસૂલ અને રાજકોષીય ખાધના વાસ્તવિક સ્તરની તુલનાએ નાણાકીય વર્ષ 2019-20 માટે ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ/નિયમો અંતર્ગત નક્કી કરેલા લક્ષ્યાંકોની આકારણી પણ કરે છે.

નીચે દર્શાવેલાં બધા માપદંડ સરકારની ખાધ દર્શાવે છે:

મહેસૂલી ખાધ/પુરાંત	*મહેસૂલી ખર્ચ અને મહેસૂલી આવક વચ્ચેના ગાળાના સંદર્ભે છે.*
રાજકોષીય ખાધ/પુરાંત	*મહેસૂલી આવક વત્તા બિન-ઋણ મૂડી આવક અને કુલ ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત છે. રાજકોષીય ખાધ સરકારની કુલ ઋણની જરૂરિયાત પ્રતિબિંબિત કરે છે.*
પ્રાથમિક ખાધ/પુરાંત	*આ રાજકોષીય ખાધ બાદ વ્યાજની ચૂકવણીઓનો ઉલ્લેખ કરે છે. વ્યાજની ચૂકવણીઓ સિવાયના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સરકારના ઉછીના લીધેલા નાણા કેટલા પ્રમાણમાં જાય છે તે જણાવે છે.*

સ્રોત: ભારત સરકાર અદાજપત્ર 2018-19, એક નજરમાં

1.5.1 ચાલુ વર્ષ માટે રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમમાં રાજ્યે નિયત કરેલા લક્ષ્યાંકોની તુલનાત્મક સિધ્ધિઓ

રાજ્ય સરકારે કેન્દ્રિય રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, 2003ને (FRBM Act) અનુસરીને, રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005માં ઘડ્યો હતો. આ અધિનિયમ, રાજકોષીય સ્થિરતા અને ટકાઉપણું, જાહેર નાણાના વ્યવસ્થાપનમાં કાર્યક્ષમતા અને પારદર્શિતામાં સુધારણા કરવી, પૂરતી મહેસૂલી પુરાંત હાંસલ કરીને સંસાધનોની ઉપલબ્ધતામાં વધારો કરવો, રાજકોષીય ખાધમાં ઘટાડો કરવો અને રાજકોષીય નીતિ અને સમજણપૂર્વકના ઋણ વ્યવસ્થાપનના અસરકારક અમલમાં આવતા અવરોધો દૂર થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો.

આ અધિનિયમ તત્પશ્ચાત 2009 અને 2011માં સુધારવામાં આવ્યો હતો. 2011માં, 13મા નાણા પંચની ભલામણોનો સમાવેશ કરીને સુધાર્યો હતો.

14મા નાણા પંચે 2015-20ના સમયગાળા માટે નાણાકીય વર્ષ 2015-16થી આગળ રાજ્ય સરકારની રાજકોષીય પરિસ્થિતિના એકત્રિકરણ માટે નાણાકીય રૂપરેખાની ભલામણ કરી હતી.

14મા નાણા પંચ, મધ્યમ ગાળાના નાણાકીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS)[9] અને ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ દ્વારા વર્ષ 2019-20 માટે નિયત કરવામાં આવેલા મુખ્ય નાણાકીય ચલાંકો માટે લક્ષ્યાંકોની સરખામણીએ ખરેખર સિધ્ધિઓ **કોઠા 1.5**માં દર્શાવી છે.

કોઠો 1.5: મુખ્ય રાજકોષીય ચલાંકો-2019-20 માટેના લક્ષ્યાંકો અને સિધ્ધિઓ

રાજકોષીય ચલાંકો	રાજ્ય માટે 14મા નાણા પંચના લક્ષ્યાંકો	MTFPSમાં સૂચિત લક્ષ્યાંકો	ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત લક્ષ્યાંકો	ખરેખર સિધ્ધિ (2019-20)
રાજકોષીય ખાધ (-)/ પુરાંત (+) (₹ કરોડમાં)	30,100	2,874	2007-08 સુધીમાં શૂન્ય	1,945
રાજકોષીય ખાધ /રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (ટકાંમાં)	3.00	1.84	2008-09 સુધીમાં 3%	1.48
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને કુલ બાકી જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર (ટકામાં)	25.76	કોઇ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	કોઇ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	18.96
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર (ટકામાં)	કોઇ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	15.69	2011-12 સુધીમાં 27.10%	16.06
સરકારની બાકી બાંયધરીઓ (₹ કરોડમાં)	કોઇ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	16,000 થી નીચે	2007-08 સુધીમાં 16,000 થી નીચે	4,462.17
વ્યાજની ચૂકવણી/મહેસૂલી આવક (IP/RR)	12.80	13.90	કોઇ લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો નથી	15.72

સ્રોત: 14 મા નાણા પંચનો અહેવાલ, વર્ષ 2019-20 માટેના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને નાણાકીય હિસાબો

રાજ્યે 2011-12માં 'શૂન્ય' મહેસૂલી ખાધનો લક્ષ્યાંક સિધ્ધ કર્યો હતો અને ત્યારબાદ મહેસૂલી પુરાંત નોંધાવી હતી. મહેસૂલી પુરાંત 2019-20માં ₹ 1,945 કરોડ રહી હતી જે 14મા નાણા પંચમાં કરવામાં આવેલા અનુમાનો કરતાં ઓછી હતી.

2019-20ના અંતે, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારીની રૂપે રાજકોષીય ખાધ 1.48 ટકા જેટલી રહી હતી, જે 14મા નાણા પંચની ભલામણ મુજબ ત્રણ ટકા અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નક્કી કરેલા લક્ષ્યાંકની મર્યાદામાં હતી. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે બાકી જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર 18.96 ટકા રહ્યો હતો તે પણ 14મા નાણા પંચ દ્વારા નિયત કરેલ 25.76 ટકાની મર્યાદામાં હતો. રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ

[9] ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 દ્વારા આદેશિત મધ્યમ ગાળાનું નાણાકીય નીતિવિષયક નિવેદન (MTFPS), દર નાણાકીય વર્ષે રાજ્યની વિધાનસભા સમક્ષ સામાન્ય અંદાજપત્રના ભાગ રૂપે રજૂ કરવામાં આવે છે. આ નિવેદનના સંબંધમાં ચાર ચેક્કસ નાણાકીય દર્શકો એટલે કે (1) માટે મહેસૂલી ખાધ (2) નાણાકીય ખાધ (3) રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે કરવેરાનો ગુણોત્તર અને (4) વર્ષાંતે કુલ બાકી ઋણ માટે ત્રિવર્ષીય રોલીંગ લક્ષ્યાંકો સુયોજીત કરે છે.

ઉત્પાદન અને જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર જે 16.06 ટકા જેટલો રહ્યો હતો તે ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત કરેલા 27.10 ટકાની ઘણો અંદર હતો.

આમ, 2019-20 દરમિયાન ચાવીરૂપ રાજકોષીય માપદંડો એટલે કે રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને રાજકોષીય ખાધનો ગુણોત્તર અને રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને કુલ બાકી જવાબદારીઓના ગુણોત્તરના સંબંધમાં રાજ્ય 14મા નાણા પંચ દ્વારા નિયત કરેલ લક્ષ્યાંકોની હદમાં હતું. 2019-20 દરમિયાન રાજ્યની રાજકોષીય ખાધ ₹ 24,581 કરોડ હતી જે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના 1.48 ટકા અને કુલ ખર્ચના 14.64 ટકા થાય છે. મહેસૂલી આવકની સામે વ્યાજની ચૂકવણીઓનું પ્રમાણ (જે ઋણ ભરપાઈની ક્ષમતાનો દર્શક છે) તે 12.80 ટકાના 14મા નાણા પંચના લક્ષ્યાંક અને 13.90 ટકાના MTFPSના લક્ષ્યાંકની સામે 15.72 ટકા જેટલો રહ્યો હતો.

1.5.2 ચાલુ વર્ષ માટે MTFPSમાં અનુમાનિત રાજકોષીય માપદંડોના લક્ષ્યાંકોના ખરેખર મૂલ્યો સાથે સરખામણી

2019-20માં રાજ્યની વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવેલા MTFPSમાં અનુમાનિત રાજકોષીય માપદડોના લક્ષ્યાંકોની ખરેખર મૂલ્યો સાથે સરખામણી અને વધઘટનું પ્રમાણ કોઠા 1.6માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 1.6: 2019-20 દરમિયાન MTFPSમાં કરેલ અનુમાનોની સરખામણીએ વાસ્તવિક મૂલ્યો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	રાજકોષીય ચલાંકો	MTFPS મુજબના અનુમાનો	ખરેખર મૂલ્યો (2019-20)	વધઘટ (ટકામાં)
1	પોતીકી કર આવક	99,062.99	79,007.50	(-)20.25
2	બિન-કર આવક	13,979.73	18,104.15	29.50
3	કેન્દ્રિય કરવેરામાં હિસ્સો	26,047.64	20,232.09	(-)22.33
4	ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન	15,641.60	25,500.02	63.03
5	મહેસૂલી આવક (1+2+3+4)	1,54,731.96	1,42,843.76	(-)7.68
6	મૂડી આવક[10]	43,215.01	43,927.35	1.65
7	મહેસૂલી ખર્ચ	1,51,857.99	1,40,898.91	(-)7.22
8	મહેસૂલી ખાધ (-)/ પુરાંત(+) (5-6)	(+)2,873.97	(+)1,944.85	(-)32.36
9	રાજકોષીય ખાધ (-)/ પુરાંત (+)	(-)31,252.94	(-)24,581.46	(-)21.35
10	પ્રાથમિક ખાધ (-)/પુરાંત (+)	(-)3,072.28	(-)2,132.80	(-)30.58
11	વર્તમાન ભાવોએ GSDPનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	13.29	10.75	-

સ્રોત: 2019-20 માટેનું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30 અને નાણાકીય હિસાબો

[10] મૂડી આવક = જાહેર ઋણની આવક + પરચુરણ મૂડી આવક + લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત

ઉપરના કોઠામાં જોઇ શકાય છે એ મુજબ, MTFPSમાં કરેલ અનુમાનોની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન વાસ્તવિક બિન-કર આવક અને રાજકોષીય ખાધમાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો હતો. આમ છતાં, 2019-20માં કર આવક, કેન્દ્રિય કરવેરામાં હિસ્સો, મહેસૂલી પુરાંત અને રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દરના અંદાજિત લક્ષ્યાંકો હાંસલ થયા ન હતાં.

1.5.3 રાજકોષીય લક્ષ્યાંકોની સામે સિધ્ધિઓના વલણોનું વિશ્લેષણ

ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 અનુસાર, રાજ્ય સરકારે મહેસૂલી ખાધ 2007-08 સુધીમાં નાબૂદ કરવાની હતી અને ત્યારબાદ મહેસૂલી પુરાંત જાળવવાની હતી. આ ઉપરાંત 2008-09 સુધીમાં રાજકોષીય ખાધ રાજ્યના અંદાજીત એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના ત્રણ ટકા સુધી ઘટાડવાની અને ત્યારબાદ એજ સ્તરે જાળવી રાખવાની હતી. આ અધિનિયમમાં વધુમાં એવી પરિકલ્પના કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય સરકાર રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર 2011-12 સુધીમાં 27.10 ટકાની મર્યાદામાં રાખશે અને ત્યારબાદ તેને જાળવી રાખશે. વધુમાં, રાજ્ય સરકાર 2007-08 સુધીમાં બાકી બાંયધરીઓ 16,000 કરોડની મર્યાદામાં રાખશે એવુ અપેક્ષિત હતું.

ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમમાં નિયત કરેલા ચાવીરૂપ નાણાકીય માપદંડોની તુલનાએ પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન સિધ્ધિઓના વલણનું વિશ્લેષણ **કોઠા 1.7**માં આપ્યુ છે.

કોઠો 1.7: 2015-20 દરમિયાન અધિનિયમમાં નિયત કરેલ ચાવીરૂપ રાજકોષીય લક્ષ્યાંકોના વલણ મુજબ વિશ્લેષણ

રાજકોષીય પરિમાણો	અધિનિયમ માં નિયત રાજકોષીય લક્ષ્યાંકો	સિધ્ધિ (₹ કરોડમાં)				
		2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
મહેસૂલી ખાધ (-) / પુરાંત (+) (₹ કરોડમાં)	મહેસૂલી પુરાંત	1,704	5,947	5,232	3,212	1,945
		✓	✓	✓	✓	✓
રાજકોષીય ખાધ(-)/ પુરાંત (+) (રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે)	ત્રણ ટકા	(-)23,015 (-2.24)	(-)16,480 (-1.43)	(-)21,366 (-1.63)	(-)26,365 (-1.76)	(-)24,581 (-1.48)
		✓	✓	✓	✓	✓
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને કુલ જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર (ટકા)	27.10 ટકા	17.56	17.08	16.01	16.00	16.06
		✓	✓	✓	✓	✓
બાકી બાંયધરીઓ	₹ 16,000 કરોડથી નીચે	5,236	4,804	4,834	4,699	4,462
		✓	✓	✓	✓	✓

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના અંદાજપત્રીય પ્રકાશન અને નાણાકીય હિસાબો.

એ જોઇ શકાય છે કે રાજ્ય સરકારે, ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમમાં પરિકલ્પિત ચાર રાજકોષીય માપદંડો છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન સફળતાપૂર્વક હાંસલ કર્યા હતાં.

પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં (2015-20) પુરાંત/ખાધના વલણો **આલેખ 1.5**માં, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંબંધમાં પુરાંત/ખાધના વલણો **આલેખ 1.6માં** અને રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને નાણાકીય જવાબદારીઓના વલણો **આલેખ 1.7**માં દર્શાવ્યા છે.

આલેખ 1.5: પુરાંત/ખાધમાં વલણો

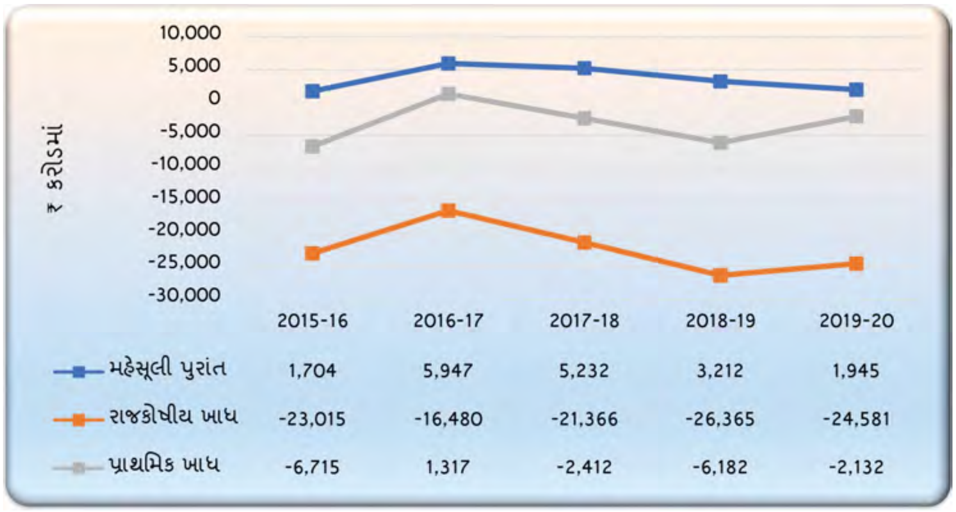

આલેખ 1.6: રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન સંબંધિત પુરાંત/ખાધમાં વલણો

આલેખ 1.7: રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના રાજકોષીય જવાબદારીઓમાં વલણો

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
સરકારનું આંતરિક ઋણ	173681	192772	206643	232875	259661
ભારત સરકાર તરફથી લોન	7062	6566	5947	7430	7433
જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ	40347	43808	43776	45539	48361
GSDP ની સામે કુલ બાકી જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર	22.45	21.6	19.42	19.04	18.96
14 મા નાણા પંચ મુજબના લક્ષ્યાંકો	25.91	25.87	25.83	25.79	25.76

1.6 ઑડિટમાં તપાસણી બાદ ખાધ અને કુલ ઋણ

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિનું વધુ સારૂ ચિત્ર રજૂ કરવા માટે, મહેસૂલી ખર્ચને મૂડી ખર્ચ તરીકે વર્ગીકૃત કરવાનું અને અંદાજપત્રની બહાર નાણાકીય વ્યવહારો કરવાનું વલણ હોય છે.

1.6.1 ઑડિટમાં તપાસણી બાદ - ખાધ

મહેસૂલી ખર્ચને મૂડી ખર્ચ તરીકે વર્ગીકૃત કરવાથી અને અંદાજપત્રની બહારના નાણાકીય વ્યવહારોની ખાધના આંકડાઓ પર અસર પડે છે. આ ઉપરાંત, સ્પષ્ટ જવાબદારીઓ વિલંબિત કરવી, સેસ/રોયલ્ટીને સંચિત નિધિમાં જમા ન કરવી, નવી પેન્શન યોજના, ડૂબત અને વિમોચન (Sinking and Redemption) ભંડોળ, વગેરેમાં ઓછો ફાળો જમા કરવો પણ મહેસૂલ અને રાજકોષીય ખાધના આંકડાઓને અસર કરે છે. ખાધના ખરેખર આંકડા તારવવા માટે આવી અનિયમિતતાઓની અસર ઉલટાવવી જરૂરી છે.

કોઠો 1.8 રાજ્ય સરકાર દ્વારા 2019-20 દરમિયાન ભંડોળમાં ફાળો ઓછો જમા કરવો/ન કરવો અને અયોગ્ય વર્ગીકરણ/નોંધણી હિસાબમાં લીધા બાદની ખરેખર પુરાંત/ખાધની આકારણી કરે છે.

કોઠો 1.8: ખરેખર આવક અને રાજકોષીય ખાધ

વિગતો	મહેસૂલી પુરાંત પર અસર [ઓછી દર્શાવેલી (-)/ અધિક દર્શાવેલી (+)] (₹ કરોડમાં)	રાજકોષીય ખાધ પર અસર (ઓછી દર્શાવેલી) (₹ કરોડમાં)
મહેસૂલના બદલે મૂડી વિભાગમાં નોંધવામાં આવેલું સહાયક અનુદાન	(+)4.83	--
વ્યાજની જવાબદારીઓ પૂરી ન થવી	(+) 115.41	115.41
સંચિત ડૂબત ભંડોળમાં રાજ્ય સરકારના ફાળામાં ઘટ	(+) 766.05	766.05
લેબર સેસની તબદીલી ન થવી	(+) 1,000.10	1,000.10
કુલ	**(+) 1,886.39**	**1,881.56**

સ્રોત: 2019-20ના નાણાકીય હિસાબો

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો (IGAS)-2 નિયત કરે છે કે સહાયક અનુદાનની નોંધ મહેસૂલી ખર્ચ હેઠળ કરવી જોઇએ. આમ છતાં, રાજ્ય સરકારે સહાયક અનુદાનને લગતી ₹ 4.83 કરોડની[11] અંદાજપત્રીય જોગવાઇ કરીને તેના ખર્ચની નોંધ અયોગ્ય રીતે મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગમાં કરી હતી.

ઉપરોક્ત કોઠામાં જોઇ શકાય છે એ મુજબ, વર્ષ દરમિયાન ₹ 1,886.39 કરોડ જેટલી મહેસૂલી પુરાંત અધિક દર્શાવાઇ હતી. ઉપરાંત, રાજકોષીય ખાધ 2019-20માં ₹ 1,881.56 કરોડ જેટલી ઓછી દર્શાવાઇ હતી. આમ, જો 2019-20 દરમિયાન ફાળો ન આપવો/ફાળો ઓછો આપવો, જવાબદારીઓ અદા ન કરવી અને અયોગ્ય વર્ગીકરણની બાબતોની સકારાત્મક અસર આપવામાં આવે તો ખરેખર મહેસૂલી પુરાંત ₹ 58.46 કરોડ[12] જેટલી થાય.

1.6.2 ઑડિટ ચકાસણી બાદ– કુલ જાહેર ઋણ

જાહેર ઋણમાં તેની વ્યાપક અર્થમાં વ્યાખ્યા પ્રમાણે નીચે જણાવેલ પાસેથી લીધેલ ઋણનો સમાવેશ થાય છે

- સરકાર (કેન્દ્ર, રાજ્ય અને સ્થાનિક સરકારો, સામાજીક સુરક્ષા ભંડોળો અને અંદાજપત્ર બહારના ભંડોળો સહિત);
- બિન-નાણાકીય જાહેર સાહસો; અને નાણાકીય જાહેર સાહસો (કેન્દ્રિય બેંક સહિત);
- સરકારની લાંબી મુદતની જવાબદારીઓ, જેવી કે સામાજીક સુરક્ષા ભંડોળને, ભંડોળ પુરૂ પાડવામાં ન આવ્યુ હોય એવી જવાબદારીઓ (જ્યારે તેમને સામાન્ય સરકારી ઋણના હિસ્સા તરીકે સ્પષ્ટ રીતે માન્યતા ન મળી હોય); અને

[11] પ્રકરણ 3 નો ફકરો 3.3.6 જૂઓ

[12] ₹ 1,944.85 કરોડ - ₹ 1,886.39 કરોડ

- વિદિત અને અપેક્ષિત આકસ્મિક જવાબદારીઓની સ્વિકૃતિ (જેવી કે, નાણાકીય સંસ્થાઓની ચાલુ પુનર્રચના અથવા જાહેર-ખાનગી ભાગીદારીમાંથી જેમાં માંગણા અથવા અન્ય બાંયધરીઓની પ્રક્રિયા શરૂ થઇ ગઇ છે અથવા શરૂ થવાની તૈયારીમાં છે.

આદર્શ રીતે કેટલું ઋણ પરવડી શકે તે જાણવા માટે, જાહેર ઋણ વ્યાપક રીતે આવરી લેવાય તે મહત્વનું છે. ઉપરાંત, એકંદર ઋણ એ વધુ યોગ્ય ધારણા છે કારણ કે તે જે ઋણ અદા કરવા માટે સરકાર બંધાયેલી છે તેવી જવાબદારીઓને નાણા પૂરા પાડવાનું ભારણ આકારે છે. રોકડ નાણાકીય અસ્ક્યામતો, ઋણ ખમવાનું જોખમ (જેવા કે ચલણ અથવા પક્વતાનો બિન-મેળ, અને સરકારની સામાન્ય કામગીરી માટે અસ્ક્યામતોનું કેટલુંક લઘુત્તમ સ્તર જરૂરી હોય છે માટે) ઘટાડે છે પરંતુ તે નાબૂદ કરી શક્તી નથી.

ગુજરાત રાજ્યની "કુલ બાકી ઋણ/જવાબદારીઓ"ની વ્યાખ્યા મુજબ માત્ર રાજ્યના સંચિત નિધિ અને જાહેર હિસાબ પરની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે, આંધ્ર પ્રદેશ, કર્ણાટક અને હરિયાણાની "કુલ બાકી ઋણ/જવાબદારીઓ"ની વ્યાખ્યામાં સંચિત નિધિ અને રાજ્યના જાહેર હિસાબ પરની જવાબદારીઓ ઉપરાંત, વિશેષ હેતુના સાધનો, તેમજ જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા લેવામાં આવેલ ઋણ, અને એવી બાંયધરીઓ સહિતના રાજ્યના સમકક્ષ સાધનો કે જેમાં મુદ્દલ અને/અથવા વ્યાજની ચુકવણી રાજ્યના અંદાજપત્રમાંથી થતી હોય, તે બધાનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

રાજ્ય સરકારે મુદ્દલ અને/અથવા વ્યાજની વ્યવસ્થા રાજ્યના અંદાજપત્રમાંથી કરવાની હોય તે બાંયધરીઓ સહિત જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો અને વિશેષ હેતુના સાધનો અને અન્ય સમકક્ષ સાધનો દ્વારા લેવામાં આવેલા ઋણ "કુલ બાકી ઋણ/જવાબદારીઓ"માં દર્શાવવા માટે વિચારવું જોઇએ. આને લીધે હિસાબોને પારદર્શિતા પ્રદાન થશે અને એકમો દ્વારા ચૂક થાય તો ચોખ્ખી જવાબદારીઓની આકારણી કરવામાં રાજ્ય સરકાર માટે સુગમતા રહેશે.

પ્રકરણ 2

રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

પ્રકરણ 2 રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ

આ પ્રકરણ રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પર વ્યાપક પરિપ્રેક્ષ્ય રજૂ કરે છે, તે અગાઉના વર્ષના સંબંધમાં મુખ્ય નાણાકીય પરિબળોમાં અતિ મહત્વના ફેરફારો, 2015-16થી 2019-20ના પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન એકંદર વલણો, રાજ્યના ઋણનું ટકાઉપણું અને જાહેર હિસાબના ચાવીરૂપ વ્યવહારોનું રાજ્યના નાણાકીય હિસાબોના આધારે વિશ્લેષણ કરે છે.

2.1 2018-19ની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન મુખ્ય નાણાકીય કુલ એકંદરમાં થયેલા મોટા ફેરફારો

કોઠો 2.1 પાછલા વર્ષની સરખામણીએ 2019-20 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ચાવીરૂપ નાણાકીય ઘટકોમાં થયેલા મોટા ફેરફારોનું વિહંગાવલોકન પુરૂં પાડે છે.

કોઠો 2.1: 2018-19ની તુલનાએ 2019-20માં એકંદર ચાવીરૂપ નાણાકીય ઘટકોમાં થયેલા ફેરફારો

મહેસૂલી આવક	➢ રાજ્યની મહેસૂલી આવકમાં 5.03 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➢ રાજ્યની પોતાની કર આવક 1.37 ટકા જેટલી ઘટી હતી. ➢ પોતાની બિન-કર આવકમાં 34.93 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો ➢ કેન્દ્રિય કર અને જકાતમાં રાજ્યના હિસ્સામાં 13.87 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. ➢ ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાનમાં 34.26 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
મહેસૂલી ખર્ચ	➢ મહેસૂલી ખર્ચમાં 6.11 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➢ સામાન્ય સેવાઓ પરના મહેસૂલી ખર્ચમાં 3.38 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➢ સામાજીક સેવાઓ પરના મહેસૂલી ખર્ચમાં 11.10 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➢ આર્થિક સેવાઓ પરના મહેસૂલી ખર્ચમાં 1.71 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➢ સહાયક અનુદાન પરના ખર્ચમાં 13.70 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
મૂડી ખર્ચ	➢ મૂડી ખર્ચમાં 8.60 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. ➢ સામાન્ય સેવાઓ પરનો મૂડી ખર્ચ 21.03 ટકા જેટલો ઘટ્યો હતો. ➢ સામાજીક સેવાઓ પરના મૂડી ખર્ચમાં 19.76 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. ➢ આર્થિક સેવાઓ પરના મૂડી ખર્ચમાં 3.63 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો.
લોન અને પેશગીઓ	➢ લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણીઓ 24.21 ટકા જેટલી ઘટી હતી. ➢ લોન અને પેશગીઓની વસૂલાતમાં 118.54 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
જાહેર ઋણ	➢ જાહેર ઋણની આવકમાં 0.80 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. ➢ જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીમાં 8.23 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો.
જાહેર હિસાબ	➢ જાહેર હિસાબની આવકમાં 0.81 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. ➢ જાહેર હિસાબની ચૂકવણીઓમાં 1.31 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો.

ઉપરના દર્શકોમાંથી દરેકનું વિશ્લેષણ હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવ્યું છે.

2.2 સ્રોતો અને ભંડોળોનો ઉપયોગ

કોઠો 2.2 2019-20 દરમિયાન રાજ્યના ભંડોળોના સ્રોતો અને ઉપયોગની 2018-19 સાથે સરખામણી રજૂ કરે છે, જ્યારે **આલેખ 2.1** અને **2.2**, 2019-20 દરમિયાન સંચિત નિધિમાં થયેલી આવક અને તેમાંથી થયેલા ખર્ચની ટકાવારી મુજબ વિગતો પૂરી પાડે છે.

કોઠો 2.2: 2018-19 અને 2019-20 દરમિયાન ભંડોળોના સ્રોતો અને ઉપયોગની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

	વિગતો	2018-19	2019-20	વધારો/ઘટાડો
સ્રોતો	ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં ખૂલતી રોકડ સિલક	16,529	19,601	3,072
	મહેસૂલી આવક	1,36,002	1,42,844	6,842
	લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	151	330	179
	જાહેર ઋણની આવક (ચોખ્ખી)	27,714	26,789	(-)925
	જાહેર હિસાબની આવક (ચોખ્ખી)	1,723	2,227	504
	મૂડી આવક	65	106	41
	કુલ	**1,82,184**	**1,91,897**	**9,713**
ઉપયોગ	મહેસૂલી ખર્ચ	1,32,790	1,40,899	8,109
	મૂડી ખર્ચ	28,062	25,650	(-)2,412
	લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણીઓ	1,731	1,312	(-)419
	ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં બંધ રોકડ સિલક	19,601	24,036	4,435
	કુલ	**1,82,184**	**1,91,897**	**9,713**

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

આલેખ 2.1: સંસાધનોના ઘટકો (₹ કરોડમાં)

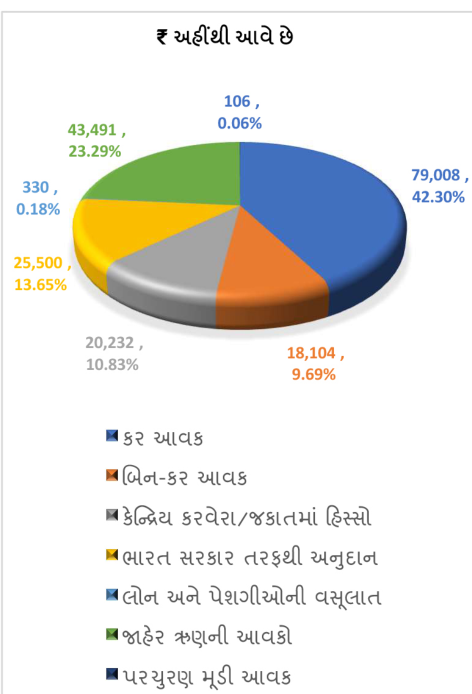

આલેખ 2.2 : સંસાધનોનો ઉપયોગ (₹ કરોડમાં)

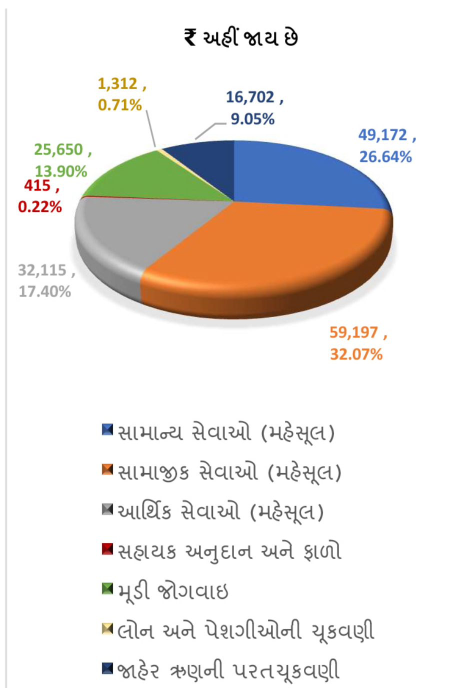

પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2015-20) માટે રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરની સમય શ્રેણી-વાર માહિતી **પરિશિષ્ટ 2.1**માં આપી છે.

2.3 રાજ્યના સંસાધનો

રાજ્યના સંસાધનોની વિગતો નીચે મુજબ છે.

1. મહેસૂલી આવકમાં કર આવક, બિન-કર આવક, કેન્દ્રિય કર અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો અને ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન સામેલ હોય છે.
2. મૂડી આવકમાં પરચુરણ મૂડી આવક, જેવી કે વિનિવેશમાંથી ઉપજેલી રકમ, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત, આંતરિક સ્રોતોમાંથી મળેલ ઋણ (બજાર લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ/વાણિજ્યિક બેંકો પાસેથી ઋણ) અને ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે.

   મહેસૂલી અને મૂડી આવક એ બન્ને રાજ્યના સંચિત નિધિનો ભાગ હોય છે.

3. ચોખ્ખી જાહેર હિસાબની આવકો: કેટલાક વ્યવહારોની બાબતમાં આવક અને ચૂકવણીઓ થતી હોય છે, જેવી કે, નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉપલક, ભરણા વગેરે જે સંચિત નિધિનો હિસ્સો બનતા નથી.

   આ બધાને બંધારણની કલમ 266 (2) હેઠળ સ્થપાયેલા જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર થતા નથી. અહીં, સરકાર બેંકર તરીકેની ભૂમિકા ભજવે છે. ચૂકવણીઓ બાદની સિલક એ સરકાર પાસે ઉપયોગ માટે ઉપલબ્ધ ભંડોળ હોય છે.

2.3.1 રાજ્યની આવક

2019-20 દરમિયાન રાજ્યની આવકનું બંધારણ **આલેખ 2.3**માં આપવામાં આવેલ છે.

આલેખ 2.3: 2019-20 દરમિયાન રાજ્યની આવકનું બંધારણ

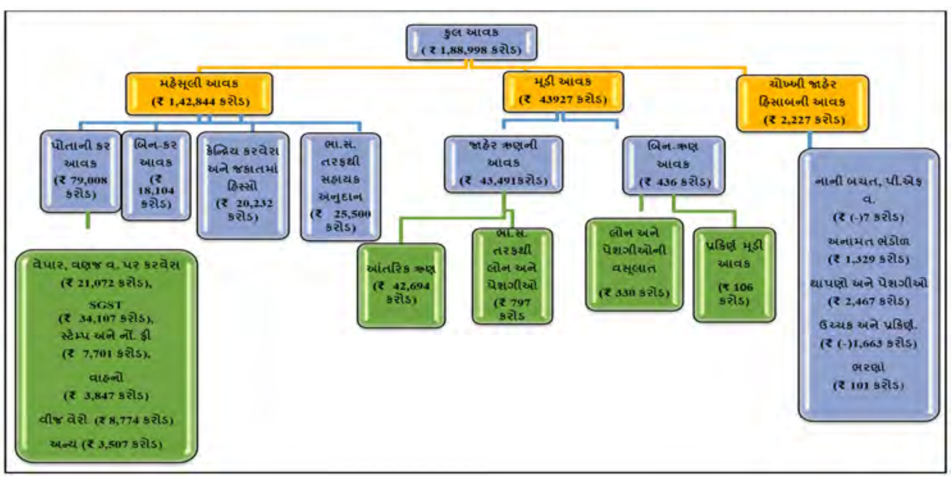

2.3.2 રાજ્યની મહેસૂલી આવક

આ ફકરો કુલ મહેસૂલી આવકના વલણો અને તેના ઘટકોની વિગતો દર્શાવે છે. ઉપરાંત રાજ્યની પોતાની આવક અને કેન્દ્ર સરકાર તરફથી આવક એ રીતે વિભાજીત આવકના વલણો દર્શાવે છે.

2.3.2.1 મહેસૂલી આવકના વલણો અને વૃધ્ધિ

કોઠો 2.3 મહેસૂલી આવકના વલણો અને વૃધ્ધિ અને પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2015-20) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં મહેસૂલની તરલતા એ બન્ને દર્શાવે છે. ઉપરાંત, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંબંધમાં મહેસૂલી આવકના વલણો, મહેસૂલી આવકના ઘટકો અને મહેસૂલી આવકના ઘટકોના માસ-વાર વલણો અનુક્રમે **આલેખ 2.4, 2.5** અને **2.6**માં આપ્યા છે.

કોઠો 2.3: મહેસૂલી આવકનું વલણ

પરિમાણો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
મહેસૂલી આવક (₹ કરોડમાં)	97,483	1,09,842	1,23,291	1,36,002	1,42,844
મહેસૂલી આવકનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	5.99	12.68	12.24	10.31	5.03
પોતાની કર આવક (₹ કરોડમાં)	62,649	64,443	71,549	80,103	79,008
બિન-કર આવક (₹ કરોડમાં)	10,194	13,346	15,074	13,417	18,104
પોતાની આવક (પોતાની કર અને બિન-કર આવક) (₹ કરોડમાં)	72,843	77,789	86,623	93,520	97,112
પોતાની આવકનો વૃધ્ધિ દર (પોતાની કર અને બિન-કર આવક) (ટકા)	2.77	6.79	11.36	7.96	3.84
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (₹ કરોડમાં) (2011-12 શ્રેણી)	10,29,010	11,67,156	13,28,068 (P)	15,01,944 (Q)	16,63,362 (A)
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	11.63	13.43	13.79	13.09	10.75
મહેસૂલી આવક/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (ટકા)	9.47	9.41	9.28	9.06	8.59
તરલતાના દર્શકો[1]					
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં	0.52	0.94	0.89	0.79	0.47

1 તરલતાનો દર્શક એ એક પરિમાણનો અન્ય પરિમાણના વૃધ્ધિના દરના સંદર્ભમાં વૃધ્ધિનો દર છે. તરલતાનો ગુણોત્તર મૂળ ચલાંકોમાં કરવામાં આવેલા ફેરફારના સેદર્ભમાં બીજાની સ્થિતિસ્થાપકતા અથવા પ્રતિભાવનુ પ્રમાણ દર્શાવે છે. દાખલા તરીકે, રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં 0.47ની મહેસૂલી તરલતા સૂચવે છે કે જો રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન એક ટકા વધે તો મહેસૂલી આવક 0.47 ટકા પોઇન્ટ જેટલી વધવાનુ વલણ ધરાવે છે,

પરિમાણો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
આવકની તરલતા					
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં રાજ્યની પોતાની આવકની તરલતા	0.24	0.51	0.82	0.61	0.36

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

સ્રોત (રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના આંકડા): ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ પત્રક (2020-21 નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30)

(P): કામચલાઉ અંદાજો (Q): ત્વરિત અંદાજો, (A): અગ્રિમ અંદાજો

આલેખ 2.4: મહેસૂલી આવકના વલણો

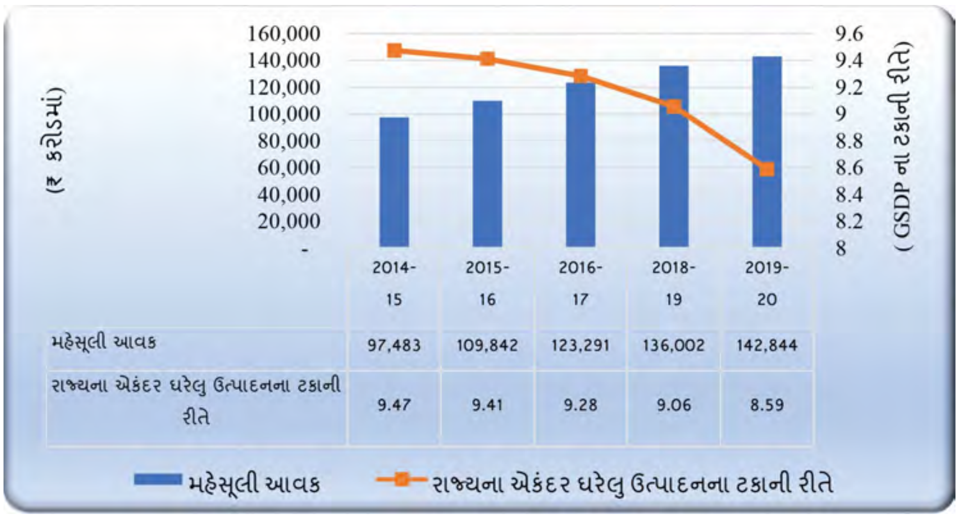

આલેખ 2.5: મહેસૂલી આવક ના ઘટકોના વલણો

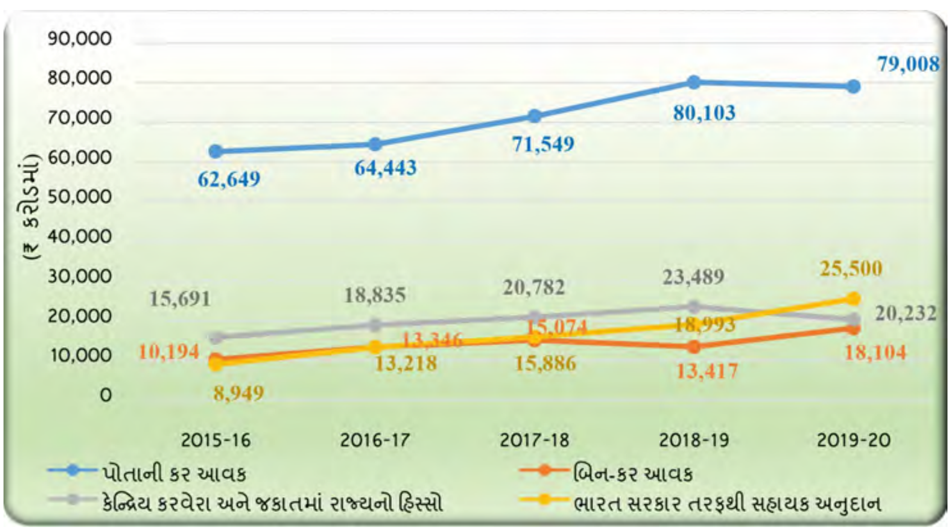

આલેખ 2.6: 2019-20 દરમિયાન આવકનો માસિક પ્રવાહ

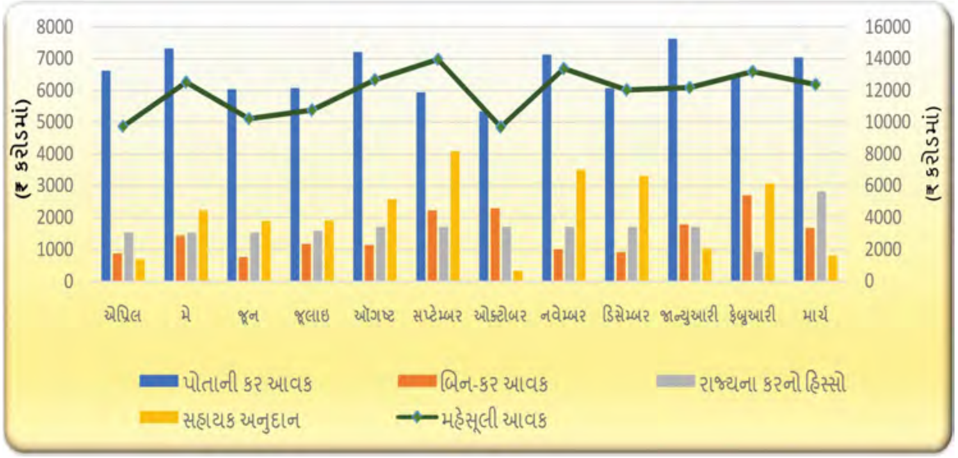

2015-20 દરમિયાનના મહેસૂલી આવકના વલણોમાં નીચે મુજબ ધ્યાન પર આવ્યું હતું.

- મહેસૂલી આવક 2015-16માં ₹ 97,483 કરોડ હતી તે 46.53 ટકાના ચક્રવૃધ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દરે વધીને 2019-20માં ₹ 1,42,844 કરોડ થઇ હતી. 2019-20 દરમિયાન, મહેસૂલી આવકમાં પાછલા વર્ષની સરખામણીએ ₹ 6,842 કરોડ (5.03 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો.
- 2019-20 દરમિયાન મહેસૂલી આવકનો નોંધપાત્ર હિસ્સો (67.98 ટકા) રાજ્યના પોતાના સંસાધનોમાંથી આવ્યો હતો, જ્યારે કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓ અને સહાયક અનુદાને 32.02 ટકા જેટલો ફાળો આપ્યો હતો.
- **કોઠો** 2.3 દર્શાવે છે કે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે મહેસૂલી આવકની ટકાવારી 2015-16માં 9.47 ટકા હતી તે સતત ઘટતી રહીને 2019-20માં 8.59 ટકા થઇ હતી જે દર્શાવે છે કે 2015-20માં જે દરે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની વૃધ્ધિ થઇ હતી તેની સાથે મહેસૂલી આવકે ગતિ જાળવી ન હતી.

2.3.2.2 રાજ્યના પોતાના સંસાધનો

કેન્દ્રિય કરવેરામાં રાજ્યના હિસ્સાનું નિર્ધારણ નાણા પંચની ભલામણોના આધારે કરવામાં આવે છે. કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી સહાયક અનુદાનનું નિર્ધારણ કેન્દ્રિય કર આવકની વસૂલાતનું પ્રમાણ અને યોજનાઓ માટે અપેક્ષિત કેન્દ્રિય સહાય વગેરે દ્વારા કરવામાં આવે છે.

વધારાના સંસાધનોને ગતિશીલ કરવામાં રાજ્યની કામગીરીની આકારણી તેની પોતાના કર અને બિન-કર સ્રોતોમાંથી આવક સામેલ હોય એવા તેના પોતાના સંસાધનોના રૂપમાં કરવાની હોય છે.

રાજ્યની પોતાની કર આવક

રાજ્યની પોતાની કર આવકમાં રાજ્ય માલસામાન અને સેવા કર, રાજ્ય આબકારી, વાહનો પર કર, સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી, જમીન મહેસૂલ, માલસામાન અને યાત્રિઓ પરનો કર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન રાજ્યની પોતાની કર આવકની વૃધ્ધિ **આલેખ 2.7**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.7: 2015-20 દરમિયાન પોતાની કર આવકની વૃધ્ધિ

2015-20 દરમિયાન રાજ્યની પોતાની કર આવકના ઘટકો **કોઠા 2.4**માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.4: 2015-20 દરમિયાન રાજ્યની પોતાની કર આવકના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલી સદર	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	
					અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર
વેચાણ વેરો /મૂલ્ય વર્ધિત વેરો (VAT)	44,091.05	46,313.78	29,638.88	22,414.25	24,840.00	21,071.72
મનોરંજન કર અને સુખસુવિધા કર	195.63	223.57	85.41	3.32	85.92	3.69
રાજ્ય માલસામાન અને સેવા કર	શૂન્ય	શૂન્ય	21,250.85	34,888.71	48,735.00	34,106.67
રાજ્ય આબકારી	123.32	151.53	84.75	130.59	133.67	138.26
સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	5,549.42	5,782.93	7,254.75	7,780.77	8,972.32	7,701.17
જમીન મહેસૂલ	2,528.50	1,998.52	1,859.04	2,407.51	2,750.00	2,358.74
વીજળી પરના વેરા અને જકાત	5,999.66	5,833.10	6,484.29	7,347.79	7,900.00	8,774.35
વાહનો પરના વેરા અને માલ અને યાત્રિ પરના વેરા	3,273.17	3,279.35	4,016.72	4,235.33	4,625.00	3,895.29

મહેસૂલી સદર	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	
					અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર
અન્ય વેરા	888.66	859.93	874.72	894.47	1,021.08	957.61
પોતાની કર આવક	**62,649.41**	**64,442.71**	**71,549.41**	**80,102.74**	**99062.99**	**79,007.50**
GSDPની ટકાવારી રૂપે કર આવક	6.09	5.52	5.39	5.33	5.82	4.75
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કર આવક	64.27	58.67	58.03	58.90	64.02	55.31

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો અને 2020-21 માટેનું ગુજરાત સરકારનું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 1

રાજ્યની પોતાની કર આવક 2015-16માં ₹ 62,649.41 કરોડ હતી તે 5.97 ટકાના ચક્રવૃધ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દરે ₹ 16,358.09 કરોડ જેટલી વધીને 2019-20માં ₹ 79,007.50 કરોડ થઇ હતી. ચાલુ વર્ષ દરમિયાન, કર આવકમાં મુખ્ય ફાળો આપનાર રાજ્ય માલસામાન અને સેવા કર (43.17 ટકા), વેચાણ વેરો/મૂલ્ય વર્ધિત વેરો (26.67 ટકા), વીજળી પર વેરા અને જકાત (11.11 ટકા) અને સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી (9.75 ટકા) હતાં.

રાજ્ય માલસામાન અને સેવા કર (SGST)

2006માં મૂલ્યવર્ધિત વેરાના (વેટ/VAT) અમલીકરણના બાર વર્ષ બાદ, કેન્દ્ર સરકારે 01 જૂલાઇ 2017 ના રોજ માલસામાન અને સેવા કર (GST) લાગુ કર્યો હતો. ગુજરાત માલસામાન અને સેવા કર અધિનિયમ, 2017 રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મે 2017માં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને 01 જૂલાઇ 2017થી અમલમાં આવ્યો હતો.

માલસામાન અને સેવા કર રાજ્યની અંદર માલસામાનનો પુરવઠો અથવા સેવાઓ (માનવ ઉપભોગ માટેનો આલ્કોહોલ અને પાંચ[2] નિર્દિષ્ટ પેટ્રોલિયમ પેદાશો સિવાય) પર વસૂલ કરવામાં આવે છે અને તેના ઘટકો કેન્દ્ર (CGST) અને રાજ્ય (SGST) દ્વારા વહેંચવામાં આવે છે. વધુમાં, કેન્દ્ર આંતર-રાજ્ય માલસામાનનો પુરવઠો અને સેવાઓ પર સંકલિત માલસામાન અને સેવા કર (IGST) વસૂલ કરે છે, અને કરનો રાજ્યનો હિસ્સો જે રાજ્યમાં માલસામાન અથવા સેવાઓનો ઉપભોગ કરવામાં આવ્યો હોય તેને ભાગે પડતો વહેંચવામાં આવે છે.

ભારત સરકારનો GSTNના અખિલ-ભારતના ડેટામા ઑડિટને પ્રવેશ-હક આપવાનો નિર્ણય 22 જૂન 2020ના રોજ જણાવવામાં આવ્યો હતો. આ નિર્ણયનો ગુજરાતમાં અમલ કરવાનો વહીવટી નિર્ણય નવેમ્બર 2020માં કરવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાત સરકારના વર્ષ 2019-20 માટેના હિસાબો, આથી, રેકર્ડ જ્યારે હાથે જાળવવામાં આવતા હતાં ત્યારે કરવામાં આવતુ હતું એ રીતે, ભારત સરકારના GSTN ડેટામાં ઑડિટને પ્રવેશ હક આપવાના નિર્ણયનો સંપૂર્ણ અમલ ન થાય ત્યાં સુધી પ્રતિક ચકાસણીના આધારે પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યાં હતાં.

2 ક્રુડ, હાઇ સ્પીડ ડિઝલ, પેટ્રોલ, એવીએસન ટર્બાઇન ફ્યુઅલ અને નેચરલ ગેસ

GSTના અમલીકરણના હિસાબે ઉભી થનાર મહેસૂલી ઘટ માટે રાજ્યોને વળતર આપવા માટે, પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે, પાયાના વર્ષથી (2015-16) 14 ટકાનો વાર્ષિક વૃધ્ધિ દર વિચારણામાં લઇને ભારત સરકારે, માલસામાન અને સેવા કર (રાજ્યોને વળતર) અધિનિયમ, 2017 પસાર કર્યો હતો.

ગુજરાત રાજ્ય માટે, GSTમાં વિલીન[3] થનાર આવકના ઑડિટ થયેલા પાયાના વર્ષની (2015-16) આવક ₹ 28,856.39 કરોડ જેટલી ભારત સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવી હતી. આમ, વર્ષ 2019-20 માટે ગુજરાતની રક્ષિત આવક ₹ 48,737.29 કરોડ[4] જેટલી થાય છે.

2017-18, 2018-19 અને 2019-20 દરમિયાન SGSTની વસૂલાતના વલણો **કોઠા 2.5**માં આપ્યા છે.

કોઠો 2.5: ગુજરાત સરકારની SGST ની આવક

(₹ કરોડમાં)

રાજ્ય માલસામાન અને સેવા કર (SGST)	2017-18[5]	2018-19	2019-20	2018-19 કરતાં 2019-20 માં વધારો
કરવેરા	14,882.77	23,160.01	25,169.82	(+)8.68
IGST માંથી કરવેરાની વહેંચણી	615.60	806.74	962.08	(+)19.26
અન્ય	5,752.48	10,921.96	7,974.77	(-)26.98
SGSTની વસૂલાત	**21,250.85**	**34,888.71**	**34,106.67**	**(-)2.24**

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

₹ 48,737.29 કરોડની અનુમાનિત આવકની સામે, રાજ્ય સરકારને 2019-20 દરમિયાન ₹ 33,866.82 કરોડની[6] આવક મળી હતી અને આથી, ₹ 14,870.47 કરોડના વળતર માટે હકદાર હતાં.

આમ છતાં, માર્ચ 2020 સુધીમાં ભારત સરકાર તરફથી રાજ્ય સરકારને વળતર તરીકે ₹ 10,646.52 કરોડનું સહાયક અનુદાન મળ્યું હતું જેમાં અગાઉના વર્ષ સંબંધિત ₹ 1,668 કરોડ સામેલ હતાં. આથી, વળતરમાં ઘટ ₹ 5,891.95 કરોડ[7] જેટલી રહી હતી. ₹ 5,891.95 કરોડની

---

3 GSTમાં સમાઇ ગયા હતાં તે કરવેરા આ છે: વેટ, કેન્દ્રિય વેચાણ વેરો, મનોરંજન કર, સુખ-સુવિધા કર, પ્રવેશ કર, સેસ અને સરચાર્જ, માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલ પર વેટ અને કે.વે.વે. સિવાયની ઔષધીય અને પ્રસાધનની બનાવટો પર આબકારી અને પાંચ નિર્દિષ્ટ પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનો પર કરવેરા.

4 વાર્ષિક 14 ટકાના ચક્રવૃધ્ધિ દરે ₹ 28,856.39 કરોડની પાયાના વર્ષની ચાર વર્ષ (2016-17, 2017-18, 2018-19 અને 2019-20) આવક ગણતા 2019-20 માટે ₹ 48,737.29 કરોડ જેટલી થાય છે.

5 01 જૂલાઇ 2017થી શરૂ કરીને માર્ચ 2018ના સમયગાળા માટે.

6 ₹ 34,106.67 કરોડ (SGST) અને (-) ₹ 239.85 કરોડ (વિલીન થયેલા VAT સિવાયના ચોખ્ખા)

7 ₹ 14,870.47 કરોડ – (₹ 10,646.52 કરોડ– ₹ 1,668 કરોડ)

ઘટમાંથી, ભારત સરકાર તરફથી રાજ્ય સરકારને ₹ 5,822.48 કરોડ મળ્યા હતાં (નવેમ્બર 2020 સુધીમાં), અને 2019-20 માટે ₹ 69.47 કરોડની ચોખ્ખી ઘટ રહી હતી (ડિસેમ્બર 2020).

મહેસૂલની પાછલી બાકીનું વિશ્લેષણ

મહેસૂલની પાછલી બાકી સરકારને મળવાપાત્ર મહેસૂલની વિલંબિત વસૂલાત દર્શાવે છે.

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ વેટ/વેચાણ વેરો અને વીજળી પરના વેરા અને જકાત પરની મહેસૂલની પાછલી બાકી ₹ 54,222.61 કરોડ હતી જે પૈકી **કોઠા 2.6**ની વિગતો મુજબ ₹ 23,684.14 કરોડ પાંચ કરતાં વધુ વર્ષોથી બાકી હતાં.

કોઠો 2.6: મહેસૂલની પાછલી બાકી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મહેસૂલી સદર	31 માર્ચ 2020 ના રોજ કુલ બાકી રકમ	31 માર્ચ 2020 ના રોજ પાંચ કરતાં અધિક વર્ષો માટે બાકી રકમ	નોંધ
1.	વેટ/ વેચાણ વેરો	54,062.00	23,551.41	વસૂલાત પ્રમાણપત્રો જારી કર્યાઃ ₹ 151.40 કરોડ; હાઇ કોર્ટ, અન્ય ન્યાયિક સત્તાવાળાઓ અને સરકારે વસૂલાત પર મનાઇ હુકમ આપ્યોઃ ₹ 17,619.40 કરોડ; વેપારીઓની નાદારીઃ ₹ 3,106.78 કરોડ; અન્ય તબક્કાઃ ₹ 33,184.42 કરોડ.
2.	વીજળી પર વેરા અને જકાત	160.61	132.73	વસૂલાત પ્રમાણપત્રો જારી કર્યાઃ ₹ 45.47 કરોડ; અદાલતી મનાઇ હુકમઃ ₹ 87.26 કરોડ; બાકીનાઃ ₹ 27.88 કરોડ માટે ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ દ્વારા વિગતો પૂરી પાડવામાં આવી ન હતી.
	કુલ	**54,222.61**	**23,684.14**	

સ્રોતઃ વિભાગોએ રજૂ કરેલી માહિતી

સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી, વાહન વેરો અને માલસામાન અને યાત્રીઓ પરના વેરા અને તેલ અને કુદરતી ગેસની આવકની (પેટ્રોલિયમ નિયામક) બાબતમાં ઑડિટ દ્વારા મે/સપ્ટેમ્બર 2020માં વિનંતી કરી હોવા છતાં મહેસૂલની પાછલી બાકીની વિગતો વિભાગો દ્વારા આપવામાં આવી ન હતી.

આકારણીઓની પાછલી બાકીનું વિશ્લેષણ

આકારણીઓની પાછલી બાકી, આકારણીમાં વિલંબના કારણે સ્થગિત થયેલી સંભવિત આવક દર્શાવે છે.

વેટ/વેચાણ વેરો અને વ્યવસાય વેરાની બાબતમાં વેચાણ વેરા અને વાણિજ્યિક વેરા વિભાગે રજૂ કરેલી વિગતો મુજબ વર્ષની શરૂઆતમાં પડતર કેસોની વિગતો, આકારણી માટે પાત્ર થતા કિસ્સા, વર્ષ દરમિયાન નિકાલ થયેલા કિસ્સા અને વર્ષના અંતે અંતિમરૂપ આપવા માટે પડતર કિસ્સાની સંખ્યા **કોઠા 2.7**માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે હતી.

કોઠો 2.7: પાછલી બાકી આકારણીઓ

(સંખ્યામાં)

મહેસૂલી સદર	ખૂલતી સિલક	2019-20 દરમિયાન આકારણીપાત્ર નવા કિસ્સા	કુલ આકારણીપાત્ર	2019-20 દરમિયાન નિકાલ કરેલા કિસ્સા	વર્ષના અંતે 31 માર્ચ 2020ના રોજ બાકી	નિકાલની ટકાવારી (સ્તંભ 4ની સામે 5)
વેટ/વેચાણ વેરો	3,62,848	7,043	3,69,891	6,183	3,63,708	1.67
વ્યવસાય વેરો	27,515	5,782	33,297	327	32,970	0.98
કુલ	**3,90,363**	**12,825**	**4,03,188**	**6,510**	**3,96,678**	**1.61**

(સ્રોતઃ વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી)

ઉપરના કોઠામાં જોઇ શકાય છે કે 2019-20 દરમિયાન આકારણીઓનો નિકાલ 1.61 ટકા હતો જ્યારે 2018-19માં[8] તે 23.78 ટકા હતો. કિસ્સાઓનો ઝડપથી નિકાલ કરવા માટે વિભાગે વધુ પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે.

વિભાગ દ્વારા શોધી કઢાયેલી કરચોરી

વિભાગ દ્વારા શોધી કઢાયેલી કરચોરી, અંતિમરૂપ અપાયેલા કિસ્સાઓ અને વધારાના વેરા માટે ઉભા કરાયેલા માંગણાના કેસો રાજ્ય સરકારના મહેસૂલી વસૂલાત માટે કરવામાં આવેલા પ્રયત્નોના મહત્વના દર્શકો છે.

બે વિભાગો દ્વારા (નાણા અને મહેસૂલ) દ્વારા જણાવ્યા મુજબ, શોધી કઢાયેલા કરચોરીના કિસ્સા, અંતિમરૂપ અપાયેલા કિસ્સા અને વધારાના વેરા માટે કરેલા માંગણા, **કોઠા 2.8**માં આપ્યા છે.

[8] ગુજરાત સરકારનો વર્ષ 2020નો અહેવાલ નં. 3

કોઠો 2.8: કરચોરીના કિસ્સા

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મહેસૂલી સદર	1 એપ્રિલ 2019ના રોજ પડતર કિસ્સા	2019-20 દરમિયાન શોધી કઢાયેલા કિસ્સા	કુલ	આકારણી/તપાસ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અને દંડ વગેરે સહિત વધારાનું માંગણું ઉભુ કરવામાં આવ્યું હોય એવા કિસ્સાની સંખ્યા		31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ અંતિમ રૂપ આપવાનું બાકી હોય એવા કિસ્સાઓની સંખ્યા
					કિસ્સાની સંખ્યા	માંગણાની રકમ	
1	વેટ/વેચાણ વેરો	306	218	524	170	1,289.69	354
2	સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી	1,255	-	1,255	79	19.43	1,176*
	કુલ	**1,561**	**218**	**1,779**	**249**	**1,309.12**	**1,530**

(સ્રોતો: વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી)

*આ માહિતી માત્ર નોંધણી મહાનિરીક્ષકને લગતી છે અને સ્ટેમ્પ અધિક્ષક પાસેથી માહિતી આવવાની બાકી છે.

અહીં જોઇ શકાય છે કે, માર્ચ 2020ના અંતે 86 ટકા કિસ્સાને અંતિમ રૂપ આપવાનું બાકી હતું.

ઑડિટ દ્વારા મે/સપ્ટેમ્બર 2020માં વિનંતી કરવામાં આવી હોવા છતાં અન્ય વિભાગો જેવા કે બંદરો અને પરિવહન, મહેસૂલ (જમીન મહેસૂલની બાબતમાં), ઉદ્યોગ અને ખાણ, ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વગેરેએ કર/મહેસૂલની કરચોરી અંગેની માહિતી રજૂ કરી ન હતી.

પડતર રિફન્ડના કિસ્સા

રિફન્ડના કિસ્સાના નિકાલમાં શીઘ્રતા એ વિભાગની કામગીરીનો મહત્વનો દર્શક છે.

વિભાગોએ જણાવ્યા મુજબ, વર્ષની શરૂઆતમાં પડતર રિફન્ડના કિસ્સાની સંખ્યા, વર્ષ દરમિયાન મળેલા દાવા, વર્ષ દરમિયાન મંજૂર કરેલા રિફન્ડ અને વર્ષના અંતે બાકી રહેલ કિસ્સા **કોઠા 2.9**માં આપ્યા છે.

કોઠો 2.9: રિફન્ડના કિસ્સા

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિગતો	માલસામાન અને સેવા કર		વેટ/વેચાણ વેરો		સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને નોંધણી ફી**	
		કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ	કિસ્સાની સંખ્યા	રકમ
1.	01 એપ્રિલ 2019ના રોજ બાકી દાવાઓ	1,093	162.95	6,906	1,238.94	-	-
2.	વર્ષ દરમિયાન મળેલા દાવાઓ	29,033	5,523.66	15,817	1,006.46	104	1.00

3.	વર્ષ દરમિયાન આપેલ રિફન્ડ	22,883	4,380.75	21,965	1,804.61	104	1.00
4.	વર્ષ દરમિયાન નામંજૂર થયેલ રિફન્ડ	2,524	536.36	0	0	-	-
5.	31 માર્ચ 2020ના રોજ બાકી	4,719	769.50	758	440.79	-	-

(સ્રોત: વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી)

** માહિતી માત્ર નોંધણી મહાનિરીક્ષકને લગતી છે અને અન્ય સ્ટેમ્પ અધિક્ષક પાસેથી માહિતી આવવાની બાકી હતી.

મહેસૂલ વિભાગ (જમીન મહેસૂલની બાબતમાં), પરિવહન વિભાગ અને ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગોને, મે/સપ્ટેમ્બર 2020માં વિનંતી કરવામાં આવી હોવા છતાં માર્ચ 2020ના અંતે પડતર રિફન્ડ કિસ્સાની વિગતો રજૂ કરી ન હતી.

બિન-કર આવક

બિન-કર આવકમાં વ્યાજની આવક, ડિવિડન્ડ અને નફો, ખાણકામની આવક, વિભાગીય આવક વગેરે સામેલ હોય છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) માટેના બિન-કર આવકના મુખ્ય સ્રોતો અને તેમના વલણનું વિશ્લેષણ **કોઠા 2.10** માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.10: 2015-20 દરમિયાન રાજ્યના બિન-કર મહેસૂલના મુખ્ય ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

મહેસૂલી સદર	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	
					અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર
વ્યાજની આવક	843.00	2,580.10	1,081.44	1,611.71	1,296.00	2,331.15
બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુકામ ઉદ્યોગો	3,350.19	3,746.50	8,988.62	4,863.00	5,880.00	4,147.91
મોટી અને મધ્યમ સિંચાઇ યોજનાઓ	1,028.42	1,086.10	1,211.52	1,326.95	1,433.74	1,365.02
બંદરો અને દીવાદાંડીઓ	922.24	933.49	967.59	1,153.35	1,498.28	1,361.26
તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	171.51	981.98	173.81	271.59	248.89	1,473.06
પોલીસ	219.82	248.88	318.01	312.19	385.19	467.53
ડિવિડન્ડ અને નફો	96.06	110.10	96.29	120.03	132.23	89.00
અન્ય	3,562.27	3,658.51	2,236.69	3,758.17	3,105.40	6,869.22
બિન-કર આવક	**10,193.51**	**13,345.66**	**15,073.97**	**13,416.99**	**13,979.73**	**18,104.15**

મહેસૂલી સદર	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	
					અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે બિન-કર આવક	0.99	1.14	1.14	0.89	0.82	1.09
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે બિન-કર આવક	10.46	12.15	12.23	9.87	9.03	12.67

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો અને 2019-20 માટે ગુજરાત સરકારનું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 1

બિન-કર આવક, જે છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન રાજ્યની મહેસૂલી આવકના 9.87 ટકા અને 12.67 ટકા વચ્ચે રહી હતી, તે પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન નોંધપાત્ર રીતે ₹ 4,687.16 કરોડ (34.93 ટકા) જેટલી વધી હતી. પાછલા વર્ષ કરતાં 2019-20માં બિન-કર આવકમાં વધારો મુખ્યત્વે તબીબી અને જાહેર આરોગ્યમાં ₹ 1,201.47 કરોડ જેટલો; શિક્ષણ, રમતગમત, કલા અને સંસ્કૃતિમાં ₹ 969.50 કરોડ જેટલો; શહેરી વિકાસ ₹ 800.28 કરોડ જેટલો અને વ્યાજની આવકમાં ₹ 719.44 કરોડ જેટલો અધિક આવકના કારણે થયો હતો. વ્યાજની આવક ખરેખર ઉપાર્જીત થયેલી હતી અને ચોપડે સમાયોજન કરેલી ન હતી.

જળ સંપત્તિનું વ્યવસ્થાપન પાણી પુરવઠા વિભાગને સોંપવામાં આવ્યું છે. સિંચાઇ અને બિન-સિંચાઇના (વાણિજ્યિક/ઘરગથ્થુ વપરાશ) હેતુઓ માટે અપાતા પાણી પુરવઠામાંથી થતી આવક, વિભાગ માટે આવકનો અત્યંત મહત્વનો સ્રોત છે. ગુજરાત સિંચાઇ અને ડ્રેનેજ એક્ટ, 2013ની કલમ 30 નિયત કરે છે કે સિંચાઇ અને બિન-સિંચાઇના હેતુઓ માટે નહેરનું પાણી પુરૂ પાડવા માટે વસૂલ કરવાપાત્ર દરો સરકાર નક્કી કરી શકશે. આ રીતે નિયત કરેલા દરો સમયાંતરે સુધારવામાં આવે છે.

માર્ચ 2020ના અંતે, **કોઠા 2.11**માં દર્શાવ્યા મુજબ, ₹ 9,907.56 કરોડ જેટલો પાણીનો લાગો બાકી હતો.

કોઠો 2.11: માર્ચ 2020ના અંતે પાણીના બાકી લાગાની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

નાણાકીય વર્ષ	પાણીનો બાકી લાગો (એકત્રિત)		
	સિંચાઇ	બિન-સિંચાઇ	કૂલ
2017-18	333.42	7,835.15	8,168.57
2018-19	349.88	8,725.43	9,075.31
2019-20	354.85	9,552.71	9,907.56

સ્રોત: વિભાગે પૂરી પાડેલી માહિતી

એવું જોઇ શકાય છે કે સિંચાઇ અને બિન-સિંચાઇ બન્ને હેતુઓ માટેના પાણીના લાગાની બાકીમાં છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન સતત વધારો થઇ રહ્યો હતો. લેણી રકમની વસૂલાત માટે વિભાગે જરૂરી પગલાં લેવાની જરૂર છે.

2.3.2.3 કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓ

કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓ (એટલે કે કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો) અને સહાયક અનુદાન ભારત સરકાર તરફથી થતી તબદીલીઓના બે મુખ્ય ઘટકો છે. છેલ્લા 10 વર્ષો (2010-20) દરમિયાન કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓના વલણનું વિશ્લેષણ **કોઠા 2.12**માં દર્શાવ્યું છે.

કોઠો 2.12: કેન્દ્ર તરફથી તબદીલીઓ

(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓ	6,679.44	7,780.31	8,869.04	9,701.93	10,296.35	15,690.43	18,835.39	20,782.29	23,489.33	20,232.09
સહાયક અનુદાન	4,430.55	5,649.86	6,445.80	6,883.13	10,799.01	8,949.22	13,218.05	15,885.60	18,992.48	25,500.02
કુલ	**11,109.99**	**13,430.17**	**15,314.84**	**16,585.06**	**21,095.36**	**24,639.65**	**32,053.44**	**36,667.89**	**42,481.81**	**45,732.11**
પાછલા વર્ષ કરતાં ટકાવારીમાં વધારો	17.19	20.88	14.03	8.29	27.19	16.80	30.09	14.40	15.86	7.65
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કેન્દ્ર તરફથી કુલ તબદીલીઓ	21.22	21.33	20.36	20.74	22.94	25.28	29.18	29.74	31.24	32.02

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

કેન્દ્રિય તબદીલીઓ 2010-11માં ₹ 11,109.99 કરોડ હતી તે 312 ટકા જેટલી વધીને 2019-20માં ₹ 45,732.11 કરોડ થઇ હતી. દસ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન, પાછલા વર્ષની સામે ટકાવારી મુજબ વધારો 7.65 ટકા (2019-20) અને 30.09 ટકા (2016-17) વચ્ચે રહ્યો હતો.

આલેખ 2.8: કેન્દ્રિય તબદીલીઓના વલણો

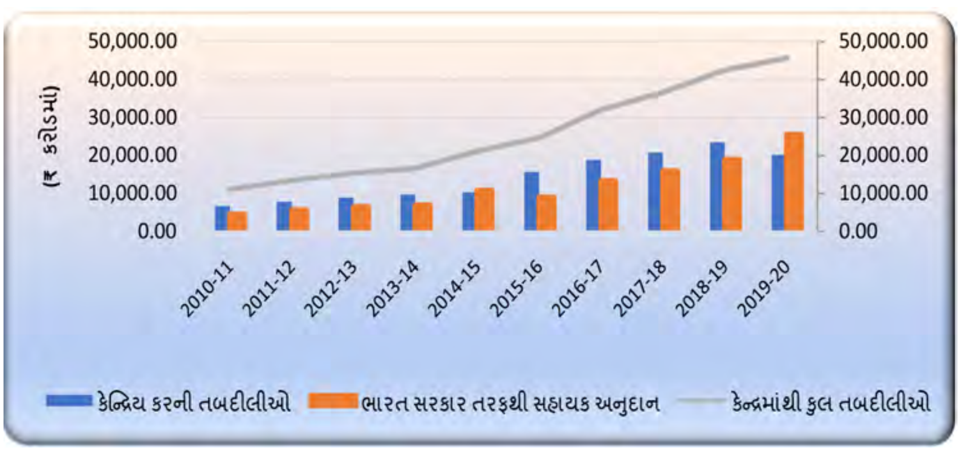

કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓ

ચૌદમા નાણા પંચે (14મું નાણા પંચ) ભલામણ કરી હતી કે કેન્દ્રિય કરવેરામાં રાજ્યનો હિસ્સો તેરમા નાણા પંચની (13મું નાણા પંચ) ભલામણ મુજબ 32 ટકામાંથી વધારીને 42 ટકા કરવો જોઇએ. 2015-20ના ચુકાદાના સમયગાળા માટે ચૌદમા નાણા પંચ દ્વારા કેન્દ્રિય કરવેરા અને સેવા કરની ચોખ્ખી ઉપજમાં ગુજરાતનો હિસ્સો અનુક્રમે 3.084 ટકા અને 3.172 ટકા જેટલો નિયત કરવામાં આવ્યો હતો. નાણા પંચના અનુમાનોની સામે ખરેખર તબદીલી કોઠા **2.13**માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.13: કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો: નાણા પંચના અનુમાનો સામે ખરેખર તબદીલી

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	નાણા પંચના અનુમાનો	નાણા પંચના અહેવાલમાં અનુમાનો	ખરેખર કર તબદીલી	તફાવત
2010-11	સેવા કર સિવાય – 3.041 ટકા અને સેવા કર સાથે- 3.089 ટકા (13 મુ નાણા પંચ)	9,541	6,679	2,862
2011-12		11,190	7,780	3,410
2012-13		13,199	8,869	4,330
2013-14		15,569	9,702	5,867
2014-15		18,365	10,296	8,069
2015-16	સર્વિસ ટેક્ષ સિવાય – 3.084 ટકા અને સર્વિસ ટેક્ષ - 3.172 ટકા (14મુ નાણા પંચ)	20,397	15,691	4,706
2016-17		23,463	18,835	4,628
2017-18		27,026	20,782	6,244
2018-19		31,166	23,489	7,677
2019-20		35,982	20,232	15,750

સ્રોત: નાણા પંચના અહેવાલો અને રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

2015-20 દરમિયાન કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓના મુખ્ય ઘટકો કોઠા 2.14માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.14: કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

વિગતો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	પાછલા વર્ષની સામે ટકાવારીમાં ફેરફાર
પ્રત્યક્ષ કર						
કોર્પોરેશન કર	4,928.55	6,027.35	6,361.23	8,167.69	6,898.37	(-)15.55
આવક પર કોર્પોરેશન કર સિવાયનો કર	3,423.89	4,189.02	5,371.41	6,015.16	5,405.35	(-)10.14
સંપત્તિ વેરો	1.19	13.80	0	2.99	0.30	(-)89.97
પેટા-સરવાળો	**8,353.63**	**10,230.17**	**11,732.64**	**14,185.84**	**12,304.02**	**(-)13.27**
અપ્રત્યક્ષ કર						

વિગતો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	પાછલા વર્ષની સામે ટકાવારીમાં ફેરફાર
કેન્દ્રિય **માલસામાન અને સેવા કર**	**માલસામાન અને સેવા** કરનો અમલ 01 જૂલાઇ 2017થી કરવામાં આવ્યો હતો		291.72	5,796.85	5,741.16	(-)0.96
સંકલિત **માલસામાન અને સેવા** કર			2,097.04[9]	462.60	0	(-)100.00
સીમા શુલ્ક	2,505.81	2,592.73	2,096.40	1,664.83	1,282.45	(-)22.97
કેન્દ્રિય આબકારી	2,087.30	2,960.67	2,191.29	1,106.37	891.64	(-)19.41
સેવા કર	2,732.28	3,051.76	2,373.20	218.18	0	(-)100.00
અન્યો	11.41	0.06	0	54.66	12.82	(-)76.55
પેટા-સરવાળો	**7,336.80**	**8,605.22**	**9,049.65**	**9,303.49**	**7,928.07**	**(-)14.78**
કુલ	**15,690.43**	**18,835.39**	**20,782.29**	**23,489.33**	**20,232.09**	**(-)13.87**
પાછલા વર્ષની તુલનાએ ટકાવારીમાં વધારો	52.39	20.04	10.34	13.03	(-)13.87	
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓ	16.10	17.15	16.86	17.27	14.16	

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

2019-20માં ₹ 20,232.09 કરોડની કેન્દ્રિય કરની તબદીલી પાછલા વર્ષની તુલનાએ 13.87 ટકા જેટલી ઓછી હતી. કેન્દ્રિય કરની તબદીલીઓના બન્ને ઘટકો એટલે કે પ્રત્યક્ષ કર અને અપ્રત્યક્ષ કરમાં પણ અગાઉના વર્ષની સામે અનુક્રમે 13.27 ટકા અને 14.78 ટકા જેટલો ઘટાડો થયો હતો. 2015-20ના સમયગાળા દરમિયાન 2019-20માં પ્રથમ વાર તે ઘટી પણ ગયા હતાં. સંકલિત માલસામાન અને સેવા કરનો હિસ્સો વર્ષ દરમિયાન રાજ્યને છુટો કરવામા આવ્યો ન હતો.

ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન

ભારત સરકાર તરફથી 2015-20 દરમિયાન મળેલા સહાયક અનુદાનના ઘટકો **કોઠા 2.15** માં દર્શાવ્યા છે.

[9] આમાં તદર્થ અનિર્ણિત સંકલિત માલસામાન અને સેવા કરના (IGST) અગ્રિમ વિભાજનનો સમાવેશ થાય છે. (₹ 1,062 કરોડ).

કોઠો 2.15: ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન

(₹ કરોડમાં)

વિગતો[10]	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
બિન-આયોજન અનુદાન	2,179.28	3,192.93	0.00	0.00	0.00
રાજ્ય/કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ માટે અનુદાન-આયોજન યોજનાઓ	6,064.11	8,505.95	0.00	0.00	0.00
કેન્દ્રિય આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાન	104.28	53.41	0.00	0.00	0.00
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત આયોજન યોજનાઓ માટે અનુદાન	601.55	1,465.76	0.00	0.00	0.00
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ	0.00	0.00	8,942.08	8,784.58	8,724.64
નાણા પંચનું અનુદાન	0.00	0.00	3,166.85	3,313.36	5,040.24
અન્ય અનુદાન (GST વળતર સહિત)	0.00	0.00	3,776.67	6,894.54	11,735.14
કુલ	**8,949.22**	**13,218.05**	**15,885.60**	**18,992.48**	**25,500.02**
અગાઉના વર્ષની સામે ટકાવારીમાં વધારો	(-)17.13	47.70	20.18	19.56	34.26
મહેસૂલી આવક ની ટકાવારી રૂપે કુલ સહાયક અનુદાન	9.18	12.03	12.88	13.96	17.85

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન 2015-16માં ₹ 8,949.22 કરોડ હતું તે વધીને 2019-20માં ₹ 25,500.02 કરોડ થયુ હતું. આયોજન અને બિન-આયોજનનું નામાભિધાન 2017-18થી દૂર કરવામા આવ્યું હતું અને તેના બદલે કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ માટે અનુદાન, નાણા પંચના અનુદાનો અને રાજ્યોને અન્ય અનુદાનો કરવામા આવ્યું હતું.

ભારત સરકાર તરફથી 2019-20માં સહાયક અનુદાનમાં પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 6,507.54 કરોડ (34.26 ટકા) જેટલો વધારો થયો હતો. આ વધારો મુખ્યત્વે માલસામાન અને સેવા કરના વળતરમાં ₹ 4,497.52 કરોડ, શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે ₹ 684.06 કરોડ જેટલુ અનુદાન, ગ્રામ્ય સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે ₹ 605.97 કરોડ જેટલુ અનુદાન અને રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ માટે ₹ 436.85 કરોડ જેટલા અનુદાનમાં થયેલા વધારાના કારણે થયો હતો.

નીચેનો **કોઠો 2.16**, મળેલુ માસિક સહાયક અનુદાન અને રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબની માસિક બંધ સિલક દર્શાવે છે.

[10] મહાલેખા નિયંત્રકે નાણાકીય વર્ષ 2017-18 ની અસરથી સહાયક અનુદાનના વર્ગીકરણમાં ફેરફાર કર્યો હતો.

કોઠો 2.16: મળેલુ માસિક સહાયક અનુદાન અને રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબની માસિક બંધ સિલક

(₹ કરોડમાં)

મહિનો	મળેલું સહાયક અનુદાન	રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબની બંધ સિલક
એપ્રિલ 2019	706.96	10,105.80
મે 2019	2,222.84	8,462.85
જૂન 2019	1,889.86	7,078.25
જૂલાઇ 2019	1,912.38	9,135.53
ઓગષ્ટ 2019	2,578.31	9,736.93
સપ્ટેમ્બર 2019	4,083.22	10,527.33
ઓક્ટોબર 2019	349.74	5,295.53
નવેમ્બર 2019	3,509.89	9,348.80
ડિસેમ્બર 2019	3,324.81	7,778.42
જાન્યુઆરી 2020	1,038.13	9,851.49
ફેબ્રુઆરી 2020	3,064.63	12,375.35
માર્ચ 2020	819.25	10,347.99

સ્રોત: સંબંધિત મહિનાઓ માટે રાજ્ય સરકારના માસિક મુલ્કી હિસાબો

ચૌદમા નાણા પંચ દ્વારા મંજૂર થયેલુ અનુદાન

ચૌદમા નાણાપંચે ત્રણ પ્રકારના સહાયક અનુદાન એટલે કે સ્થાનિક સરકાર, આપદા વ્યવસ્થાપન અને વહેંચણી બાદની મહેસૂલી ખાધની બાબતમાં રાજ્યોને ભંડોળની તબદીલીની ભલામણ કરી હતી.

2019-20 દરમિયાન, ભારત સરકાર તરફથી ગુજરાત સરકારને બે પ્રકારનું અનુદાન એટલે કે સ્થાનિક સરકારને અનુદાન અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે ₹ 5,220 કરોડની એનાયત થયેલી રકમની સામે કુલ ₹ 4,511 કરોડના અનુદાન મળ્યા હતાં. ઉપરાંત, 2015-20ના સમયગાળા માટે, ₹ 17,963 કરોડની એનાયત થયેલી રકમની સામે આ બે અનુદાનો માટે તેને ₹ 16,703 કરોડ મળ્યા હતાં. મહેસૂલી પુરાંતવાળુ રાજ્ય હોવાથી, રાજ્ય વહેંચણી બાદની મહેસૂલી ખાધનું અનુદાન મેળવવા માટે પાત્ર ન હતું.

2019-20 અને ચૌદમા નાણા પંચના સમયગાળા (2015-20) દરમિયાન એનાયત થયેલી અને મળેલી રકમોની વિગતો **કોઠા 2.17**માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.17: એનાયત થયેલી અને મળેલી રકમોની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

તબદીલીઓ	ચૌદમા નાણા પંચની ભલામણ			ભારત સરકાર દ્વારા ખરેખર છુટા કરવામાં આવ્યાં			રાજ્ય સરકાર તરફથી અમલકર્તા સંસ્થાઓને છુટા કરવામાં આવ્યાં		
	2015-16 થી 2018-19	2019-20	કુલ (2015-20)	2015-16થી 2018-19	2019-20	કુલ (2015-20)	2015-16થી 2018-19	2019-20	કુલ (2015-20)
પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓને અનુદાનો	**6,018**	**2,616**	**8,635**	**5,801**	**2,331**	**8,132**	**5,801**	**2,331**	**8,132**
(a) સામાન્ય પાયાનું અનુદાન	5,440	2,331	7,771	5,440	2,331	7,771	5,440	2,331	7,771
(b) સામાન્ય કામગીરી અનુદાનો	579	285	863	361	0	361	361	0	361
શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને અનુદાનો	**4,447**	**1,961**	**6,407**	**4,113**	**1,538**	**5,651**	**4,113**	**1,538**	**5,651**
(a) સામાન્ય પાયાનું અનુદાન	3,588	1,538	5,126	3,577	1,538	5,115	3,577	1,538	5,115
(b) સામાન્ય કામગીરી અનુદાન	859	423	1,281	536	0	536	536	0	536
સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે કુલ	**10,465**	**4,577**	**15,042**	**9,914**	**3,869**	**13,783**	**9,914**	**3,869**	**13,783**
રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ	**2,278**	**643**	**2,921**	**2,279**	**642**	**2,921**	**2,279**	**642**	**2,921**
એકંદર કુલ	**12,743**	**5,220**	**17,963**	**12,193**	**4,511**	**16,703**	**12,193**	**4,511**	**16,703**

સ્રોત: ગુજરાત સરકારનો નાણા વિભાગ

ઉપરના કોઠામાંથી જોઇ શકાય છે કે 2015-20 દરમિયાન ચૌદમા નાણાપંચ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલા સામાન્ય મૂળભૂત અનુદાનનો મોટો હિસ્સો સ્થાનિક સંસ્થાઓને મળ્યો હતો ત્યારે એ જ સમયગાળામાં સેવા આપવાના માપદંડો, પોતાના મહેસૂલી સંસાધનોમાં વધારો અને ઑડિટ થયેલા પૂર્ણ વાર્ષિક હિસાબો બાબતમાં ભારત સરકારના આવાસન અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલી શરતો પરિપૂર્ણ ન થવાના કારણે તેમણે સામાન્ય કામગીરી અનુદાનનો નોંધપાત્ર હિસ્સો (₹ 1,247 કરોડ) ગુમાવ્યો હતો.

સંબંધિત વિભાગોએ[11] આ અનુદાનો સાથે જોડાયેલી શરતોનું પાલન કરવું જોઇએ અને સુનિશ્ચિત કરવું જોઇએ કે આ હિસાબે મહેસૂલ/અનુદાનોનું કોઇ નુકસાન ન થાય.

2.3.3 મૂડી આવકો

મૂડી આવકોમાં પરચુરણ મૂડી આવકો જેવી કે વિનિવેશમાંથી થયેલી ઉપજ, લોન અને પેશગીઓની વસૂલાતો, આંતરિક સ્રોતોમાંથી મળેલું ઋણ (બજાર લોન, નાણાકીય સંસ્થાઓ/વાણિજ્યિક બેંકો પાસેથી ઋણ) અને ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ સામેલ હોય છે. જાહેર ઋણની ચૂકવણી કર્યા બાદની ચોખ્ખી જાહેર ઋણની આવક વત્તા અન્ય મૂડી આવક એ ચોખ્ખી મૂડી આવક છે.

નીચેનો કોઠો ચોખ્ખી મૂડી આવકનું બંધારણ અને વૃધ્ધિના વલણો દર્શાવે છે.

કોઠો 2.18: ચોખ્ખી મૂડી આવકનું બંધારણ અને વૃધ્ધિના વલણો

(₹ કરોડમાં)

રાજ્યની મૂડી આવકના સ્રોતો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
મૂડી આવક	**23,611**	**28,074**	**27,299**	**43,362**	**43,927**
જાહેર ઋણની આવક	23,486	27,668	26,953	43,146	43,491
જાહેર ઋણની ચૂકવણી	6,194	9,073	13,700	15,432	16,702
ચોખ્ખી જાહેર ઋણની આવક	**17,292**	**18,595**	**13,253**	**27,714**	**26,789**
પરચુરણ મૂડી આવક	0	240	0	65	106
લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	125	166	346	151	330
બિન-ઋણ મૂડી આવક	**125**	**406**	**346**	**216**	**436**
ચોખ્ખી મૂડી આવક	**17,417**	**19,001**	**13,599**	**27,930**	**27,225**
ચોખ્ખુ આંતરિક ઋણ	17,700	19,091	13,872	26,231	26,786
વૃધ્ધિ દર (ટકા)	23.93	7.86	(-) 27.34	89.09	2.12
ભારત સરકાર તરફથી ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ	(-)407	(-)496	(-)619	1,483	3
વૃધ્ધિ દર (ટકા)	20.77	21.87	24.80	(-) 339.58	(-) 99.80
ઋણ મૂડી આવકનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	24.00	7.54	(-) 28.73	109.11	(-)3.34
બિન-ઋણ મૂડી આવકનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	(-) 56.45	224.80	(-) 14.78	(-)37.57	101.85
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	11.63	13.43	13.79	13.09	10.75
મૂડી આવકનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	22.38	9.09	(-) 28.43	105.38	(-)2.53

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય અહેવાલો

2015-16માં મૂડી આવક ₹ 23,611 કરોડ હતી તે 86 ટકા વધીને 2019-20માં ₹ 43,927 કરોડ થઇ હતી. જો કે, 2018-19 કરતાં 2019-20માં તેમાં 1.3 ટકા જેટલો નજીવો વધારો થયો હતો.

[11] શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગ અને, પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ

2019-20 દરમિયાન, મૂડી આવકના 61 ટકા ચોખ્ખા આંતરિક ઋણમાંથી આવ્યાં હતાં. ચોખ્ખી મૂડી આવક 2015-16માં ₹ 17,417 કરોડ હતી તે મહદ્અંશે ચોખ્ખી જાહેર ઋણની આવકમાં થયેલા વધારાના કારણે 56.31 ટકા જેટલી વધીને 2019-20માં ₹ 27,225 કરોડ થઇ હતી.

જાહેર ઋણની આવક ભાવિ પરત ચૂકવણીની જવાબદારીઓ ઉભી કરે છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન જાહેર ઋણની આવકના 37 ટકાનો ઉપયોગ અગાઉના વર્ષોમાં લેવામાં આવેલા જાહેર ઋણની પરતચૂકવણી માટે થયો હતો જ્યારે 63 ટકા અસ્ક્યામતોના સર્જનમાં વાપરવામાં આવ્યાં હતાં.

2.3.4 સંસાધનોને ગતિશીલ કરવામાં રાજ્યની કામગીરી

સંસાધનોને ગતિશીલ કરવામાં રાજ્યની કામગીરીની આકારણી તેના પોતાના સંસાધનો જેમાં કર અને બિન-કર આવકનો સમાવેશ થાય છે તેના રૂપમાં થાય છે.

કોઠો 2.19: અનુમાનોની સામે કર અને બિન-કર આવક

(₹ કરોડમાં)

	ચૌદમા નાણા પંચના અનુમાનો	અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર	આના સંદર્ભમાં ખરેખર ફેરફારની ટકાવારી	
				અંદાજપત્રીય અંદાજો	ચૌદમા નાણા પંચના અનુમાનો
પોતાની કર આવક	1,46,452.00	99,062.99	79,007.50	(-)20.25	(-) 46.05
બિન-કર આવક	18,262.00	13,979.73	18,104.15	29.50	(-) 0.86

ઉપર જોઇ શકાય છે કે, અંદાજપત્રીય અંદાજો અને ચૌદમા નાણા પંચમાં નક્કી કરેલી પોતાની કર આવક માટેના લક્ષ્યાંકો પ્રાપ્ત કરવામાં રાજ્ય સરકારને અનુક્રમે 20 ટકા અને 46 ટકા જેટલી ઘટ પડી હતી જ્યારે બિન-કર આવક અંદાજપત્રીય લક્ષ્યાંક કરતાં 30 ટકા ઉંચી રહી હતી.

2.4 સંસાધનોનો ઉપયોગ

રાજ્ય સરકારને નાણાકીય જવાબદારીના કાયદાના માળખામાં રહીને ખર્ચ કરવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે, સાથે એ પણ સુનિશ્ચિત કરવાનું હોય છે કે રાજ્યની સુધારા અને એકીકરણની ચાલુ પ્રક્રિયા મૂડીગત માળખુ અને સામાજીક ક્ષેત્રના વિકાસ પ્રત્યે નિર્દિષ્ટ ખર્ચના હિસાબે ન હોય. પેટા-ફકરાઓ સહિતનો આ ફકરો રાજ્યમાં ખર્ચની ફાળવણીનું વિશ્લેષણ રજૂ કરે છે.

2.4.1 ખર્ચની વૃધ્ધિ અને બંધારણ

કુલ ખર્ચ, તેનું બંધારણ અને છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં સંબંધિત હિસ્સો **કોઠા 2.20**માં રજૂ કર્યો છે.

કોઠો 2.20: કુલ ખર્ચ અને તેનું બંધારણ

(₹ કરોડમાં)

પરિમાણો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
કુલ ખર્ચ	**1,20,623**	**1,26,728**	**1,45,004**	**1,62,583**	**1,67,861**
મહેસૂલી ખર્ચ	95,779	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899
મૂડી ખર્ચ	24,169	22,355	26,313	28,062	25,650
લોન અને પેશગીઓ	675	478	631	1,731	1,312
નીચેની બાબતોની ટકાવારી તરીકે રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન					
કુલ ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન	11.72	10.86	10.92	10.82	10.09
મહેસૂલી ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન	9.31	8.90	8.89	8.84	8.47
મૂડી ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન	2.35	1.92	1.98	1.87	1.54
લોન અને પેશગીઓ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન	0.07	0.04	0.05	0.12	0.08

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે રાજ્યનો કુલ ખર્ચ 2015-16માં ₹ 1,20,623 કરોડ હતો તે 39.16 ટકા જેટલો વધીને 2019-20માં ₹ 1,67,861 કરોડ થયો હતો. પાછલા વર્ષ કરતાં આ વર્ષ દરમિયાન, તે 3.25 ટકા જેટલો વધ્યો હતો. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારીની દ્રષ્ટિએ પાંચ વર્ષના સમયગાળાના (2015-20) વર્ષ 2019-20માં કુલ ખર્ચ 10.09 ટકાએ સૌથી નીચો રહ્યો હતો.

આલેખ 2.9 અને **2.10** પાંચ વર્ષોના (2015-20) સમયગાળા દરમિયાનના અનુક્રમે મહેસૂલી ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચના વલણો રજૂ કરે છે જ્યારે **આલેખ 2.11** કુલ ખર્ચના ઘટકોના હિસ્સામાં વલણો રજૂ કરે છે.

આલેખ 2.9: 2015-20 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચના વલણો

આલેખ 2.10: 2015-20 દરમિયાન મૂડી ખર્ચના વલણો

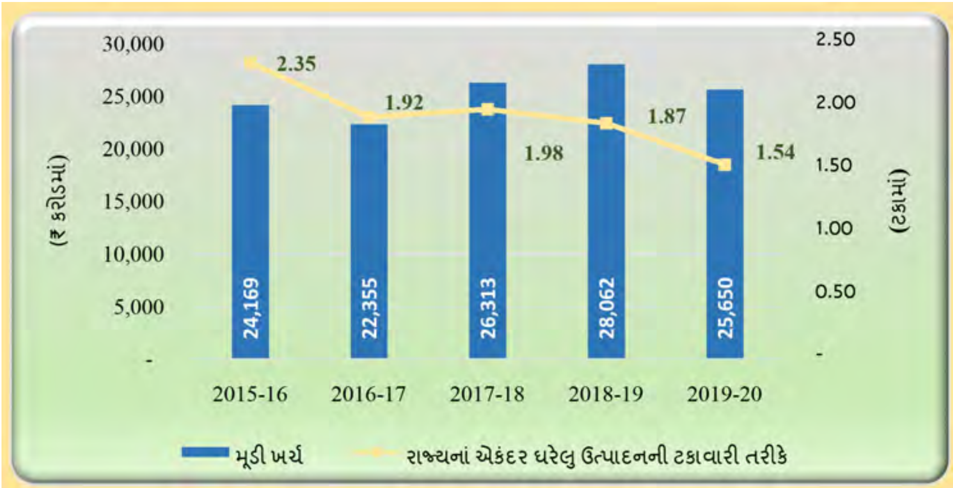

આલેખ 2.11: કુલ ખર્ચના ઘટકોના હિસ્સામાં વલણો

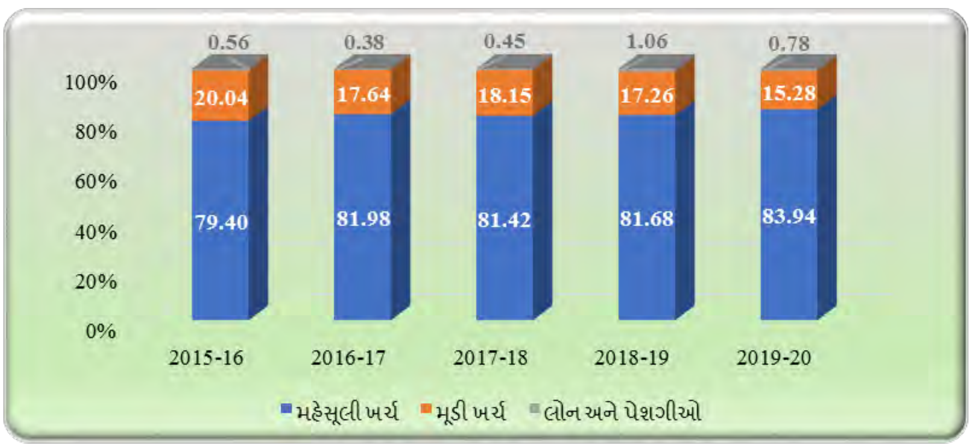

ઉપરના આલેખમાંથી સ્પષ્ટ છે એ મુજબ, 2015-20 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચ કુલ ખર્ચનો એક મુખ્ય ઘટક રહ્યો હતો અને 2019-20માં 83.94 ટકા રહ્યો હતો. આમ છતાં, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારીની રીતે મહેસૂલી ખર્ચ 2015-16માં 9.31 ટકા હતો તે ઘટીને 2019-20માં 8.47 ટકા થયો હતો.

2015-20 દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે સામાન્ય સેવાઓ, સામાજીક સેવાઓ, આર્થિક સેવાઓ, સહાયક અનુદાન અને લોન તથા પેશગીઓ તરીકે કુલ ખર્ચમાં વલણો **કોઠા 2.21**માં દર્શાવ્યા મુજબ છે.

કોઠો 2.21: પ્રવૃત્તિઓની રીતે કુલ ખર્ચમાં વલણો

(હિસ્સો ટકામાં)

પ્રવૃત્તિ	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
સામાન્ય સેવાઓ	27.93	28.74	29.15	29.79	29.71
સામાજીક સેવાઓ	40.24	40.35	38.51	37.51	38.94
આર્થિક સેવાઓ	30.81	30.20	31.57	31.41	30.32
લોન અને પેશગીઓ	0.56	0.38	0.44	1.06	0.78
સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓને સહાયક અનુદાન અને ફાળો	0.46	0.33	0.33	0.23	0.25

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

આલેખ 2.12 છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓની દ્રષ્ટિએ કુલ ખર્ચના વલણ રજૂ કરે છે અને **આલેખ 2.13** ચાલુ વર્ષ (2019-20) દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓની દ્રષ્ટિએ કુલ ખર્ચ રજૂ કરે છે.

આલેખ 2.12: 2015-20 દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓની દ્રષ્ટિએ કુલ ખર્ચના વલણ

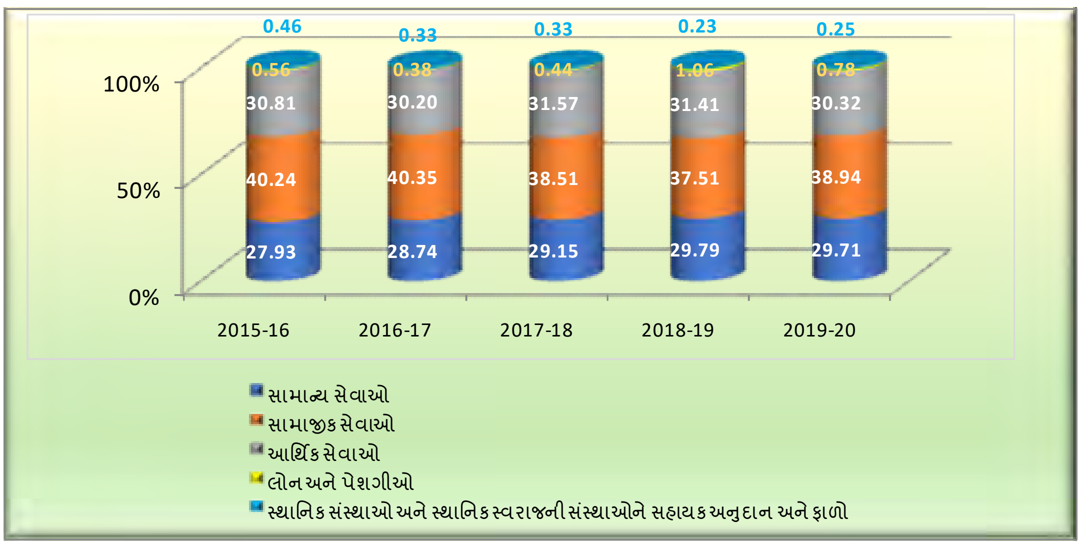

આલેખ 2.13: 2019-20 દરમિયાન પ્રવૃત્તિઓની દ્રષ્ટિએ કુલ ખર્ચ

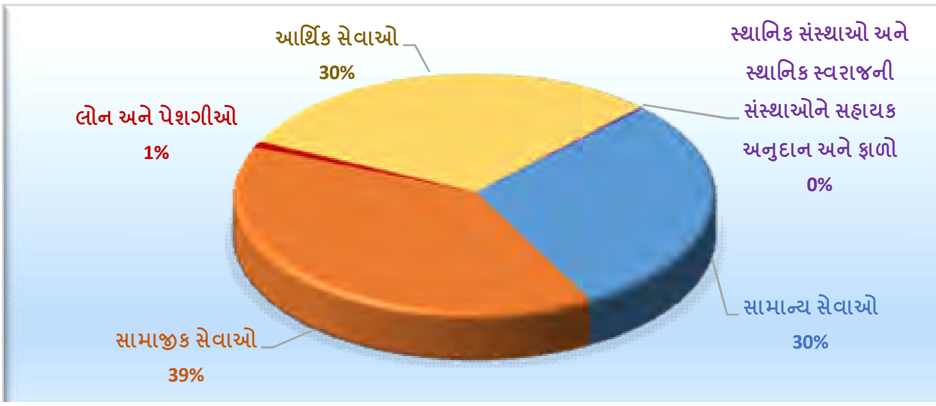

સામાન્ય, સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓના સંબંધિત હિસ્સાની હિલચાલે 2015-20 દરમિયાન આંતર-વર્ષ નજીવા ફેરફારો સાથે સ્થિરતા દર્શાવી હતી. 2015-16ની તુલનાએ, 2019-20 દરમિયાન સામાજીક સેવાઓનો હિસ્સો 1.3 ટકા જેટલો ઘટ્યો હતો અને સામાન્ય સેવાઓનો હિસ્સો 1.78 ટકા જેટલો વધ્યો હતો.

2.4.2 મહેસૂલી ખર્ચ

સેવાઓનું વર્તમાન સ્તર જાળવી રાખવા અને અગાઉની જવાબદારીઓની ચૂકવણીઓ કરવા માટે મહેસૂલી ખર્ચ કરવામાં આવે છે. આમ, તે રાજ્યના માળખા અને સેવાના માળખામાં કોઇ પરિણામલક્ષી ઉમેરો કરતું નથી.

2015-20 દરમિયાન એકંદર મહેસૂલી ખર્ચ, તેનો વૃધ્ધિ દર, કુલ ખર્ચ સામે તેનો ગુણોત્તર અને તરલતાની સામે રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને મહેસૂલી આવક કોઠા 2.22માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.22: મહેસૂલી ખર્ચના વલણો

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
કુલ ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	1,20,623	1,26,728	1,45,004	1,62,583	1,67,861
મહેસૂલી ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	**95,779**	**1,03,895**	**1,18,060**	**1,32,790**	**1,40,899**
પાછલા વર્ષની તુલનાએ મહેસૂલી ખર્ચમાં વૃધ્ધિ (ટકા)	10.53	8.47	13.63	12.48	6.11
મહેસૂલી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ (ટકા)	79.40	81.98	81.42	81.68	83.94
મહેસૂલી ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (ટકા)	9.31	8.90	8.89	8.84	8.47
મહેસૂલી ખર્ચ/મહેસૂલી આવક (ટકા)	98.25	94.59	95.76	97.64	98.64
-ની સાથે મહેસૂલી ખર્ચની તરલતા					
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન	0.91	0.63	0.99	0.95	0.57
મહેસૂલી આવક	1.76	0.67	1.11	1.21	1.21

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

મહેસૂલી ખર્ચ 2015-16માં ₹ 95,779 કરોડ હતો તે સતત વધીને 2019-20માં ₹ 1,40,899 કરોડ થયો હતો અને 2019-20માં તે પાછલા વર્ષ કરતાં ₹ 8,109 કરોડ (6.11 ટકા) જેટલો વધ્યો હતો. પાછલા વર્ષની તુલનાએ 2019-20માં મહેસૂલી ખર્ચમાં થયેલો વધારો મુખ્યત્વે ₹ 2,284 કરોડ જેટલો શહેરી વિકાસ પર, ₹ 2,262 કરોડ જેટલી વ્યાજની ચૂકવણી, ₹ 825 કરોડ જેટલો ઉદ્યોગો પર અને ₹ 808 કરોડ જેટલો કુદરતી આપત્તિના હિસાબે રાહત પર અધિક ખર્ચના કારણે થયો હતો.

2019-20માં 6.11 ટકાના નીચા અને 2017-18માં 13.63 ટકાના ઉંચા સાથે મહેસૂલી ખર્ચના વૃધ્ધિ દરમાં વ્યાપકપણે વધઘટ થઇ હતી. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારીની રીતે મહેસૂલી ખર્ચ 2015-20 દરમિયાન સતત ઘટ્યો હતો અને 2019-20 દરમિયાન ઓછામાં ઓછો 8.47 ટકા રહ્યો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારીની રીતે મહેસૂલી ખર્ચ 2019-20 દરમિયાન 98.64 ટકા રહ્યો હતો.

2019-20 દરમિયાન ક્ષેત્રવાર મહેસૂલી ખર્ચની વહેંચણી **આલેખ 2.14**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.14: 2019-20 દરમિયાન ક્ષેત્રવાર મહેસૂલી ખર્ચની વહેંચણી (ટકામાં)

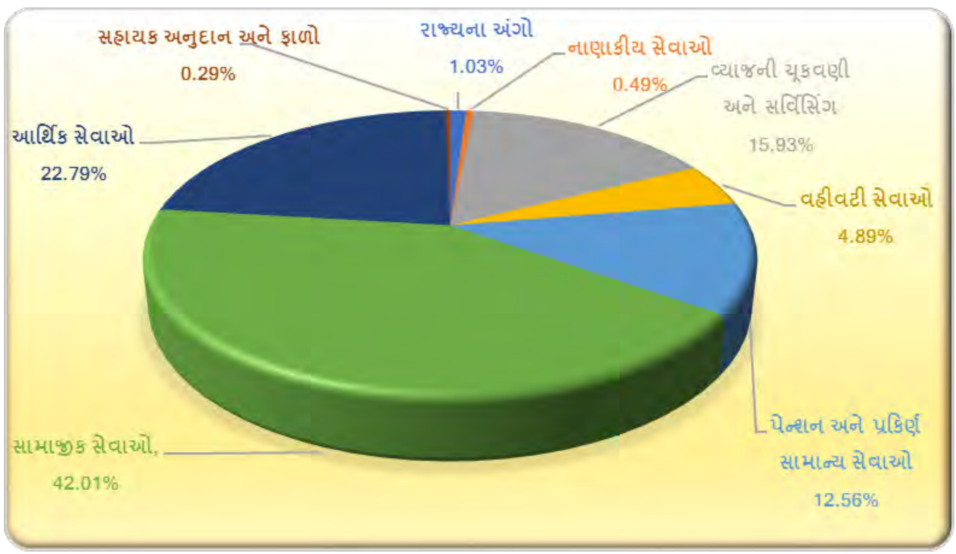

2.4.2.1 મહેસૂલી ખર્ચમાં મુખ્ય ફેરફારો

કોઠો 2.23 ચાલુ વર્ષ અને અગાઉના વર્ષ દરમિયાન રાજ્યના મહેસૂલી ખર્ચની બાબતમાં જુદા જુદા હિસાબી સદરો હેઠળ થયેલા નોંધપાત્ર ફેરફારોની વિગતો દર્શાવે છે.

કોઠો 2.23: 2018-19ની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન મહેસૂલી ખર્ચ માં ફેરફારો

(₹ કરોડમાં)

હિસાબી મુખ્ય સદર	2018-19	2019-20	ફેરફાર (ટકા)
2217- શહેરી વિકાસ	9,403.81	11,687.84	2,284.03 (24)
2049- વ્યાજની ચૂકવણી	20,183.36	22,448.66	2,265.30 (11)
2852- ઉદ્યોગો	2,526.35	3,351.09	824.74 (33)

હિસાબી મુખ્ય સદર	2018-19	2019-20	ફેરફાર (ટકા)
2245- કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત	743.06	1,550.89	807.83 (109)
2801- ઉર્જા	7,365.62	8,134.79	769.18 (10)
2235-સામાજીક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	1,136.57	1,897.49	760.92 (67)
2211-પરિવાર કલ્યાણ	1,806.59	2,518.60	712.01 (39)
2236-પોષણ	2,466.99	3,078.59	611.59 (25)
2202- સામાન્ય શિક્ષણ	22,733.83	23,330.82	596.99 (3)
2210- તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	6,120.42	6,697.38	576.96 (9)
2802-પેટ્રોલિયમ	0.00	564.69	564.69
2071- પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	18,295.44	17,662.59	(-)632.85 (3)
2401- પાક ઉછેર	4,811.25	2,858.01	(-)1,953.24 (41)

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે વર્ષ દરમિયાન પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો હેઠળનો મહેસૂલી ખર્ચ ઘટ્યો હતો, જે નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ ભથ્થા અને પેન્શનના રૂપાંતરિત મૂલ્ય પરના ખર્ચમાં ઘટાડાના કારણે થયો હતો. પાક ઉછેરમાં પણ પાક વિમા સંબંધિત ખર્ચમાં ઘટાડાના કારણે પાછલા વર્ષ કરતાં 2019-20 દરમિયાન ઘટાડો નોંધાયો હતો.

2.4.2.2 પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ

રાજ્ય સરકારના મહેસૂલના હિસાબે પ્રતિબધ્ધ ખર્ચમાં વ્યાજની ચૂકવણી, પગાર અને વેતન પરનો ખર્ચ અને પેન્શનનો સમાવેશ થાય છે. સરકારના સ્રોતો પર તેનો પ્રથમ દાવો હોય છે. પ્રતિબધ્ધ ખર્ચમાં વધારાના વલણથી સરકાર પાસે વિકાસ ક્ષેત્ર માટે સુગમતા ઓછી રહે છે.

કોઠો 2.24 પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ અને તેના ઘટકોના 2015-20 દરમિયાનના વલણ રજૂ કરે છે.

કોઠો 2.24: પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ અને તેના ઘટકોના વલણો

(₹ કરોડમાં)

પ્રતિબધ્ધ ખર્ચના ઘટકો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
પગાર અને વેતન	8,178	9,050	10,832	11,448	11,301
પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	8,195	8,559	10,302	11,821	12,235
વ્યાજની ચૂકવણી	16,300	17,797	18,954	20,183	22,449
પેન્શન	9,963	11,303	13,979	18,295	17,663
કુલ પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ	**42,636**	**46,709**	**54,067**	**61,747**	**63,648**
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે					
મહેસૂલી આવક	**97,483**	**1,09,842**	**1,23,291**	**1,36,002**	**1,42,844**
પગાર અને વેતન	8.39	8.24	8.79	8.42	7.91
પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	8.41	7.79	8.36	8.69	8.57
વ્યાજની ચૂકવણી	16.72	16.21	15.37	14.84	15.72
પેન્શન	10.22	10.29	11.34	13.45	12.37

પ્રતિબધ્ધ ખર્ચના ઘટકો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
કુલ	**43.74**	**42.52**	**43.85**	**45.40**	**44.56**
મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે					
મહેસૂલી ખર્ચ	**95,779**	**1,03,895**	**1,18,060**	**1,32,790**	**1,40,899**
પગાર અને વેતન	8.54	8.71	9.17	8.62	8.02
પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	8.56	8.24	8.73	8.90	8.68
વ્યાજની ચૂકવણી	17.02	17.13	16.05	15.20	15.93
પેન્શન	10.40	10.88	11.84	13.78	12.54
કુલ	**44.52**	**44.96**	**45.80**	**46.50**	**45.17**

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો.

આલેખ 2.15: કુલ મહેસૂલી ખર્ચમાં પ્રતિબધ્ધ ખર્ચનો હિસ્સો (ટકામાં)

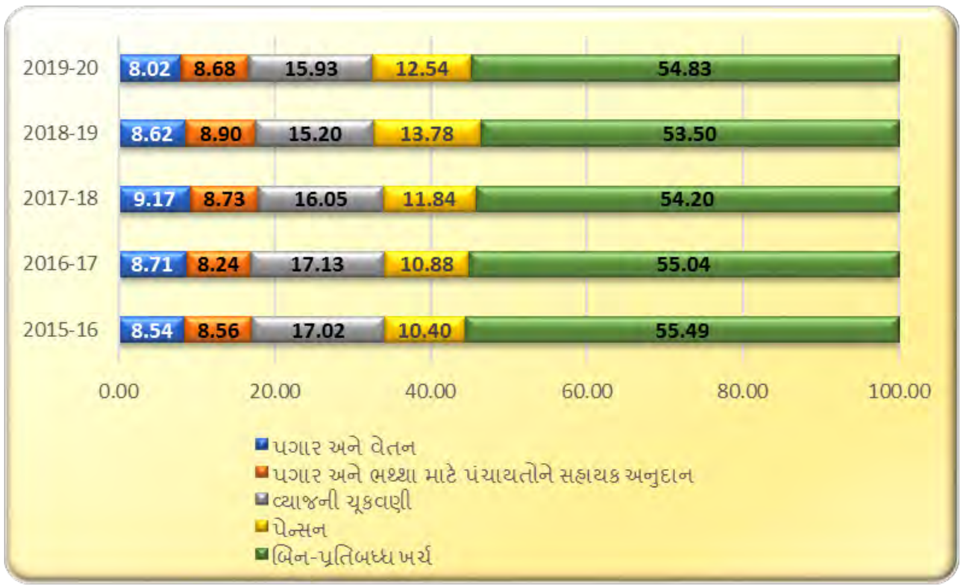

મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે 2015-20 દરમિયાન પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ 45 ટકાની આસપાસ રહ્યો હતો. 2015-16માં 44.52 ટકાથી 2018-19માં 46.50 ટકા થયો તે શરૂઆતના વધારા બાદ નજીવો ઘટીને 2019-20માં 45.17 ટકા થયો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારીની રીતે, પ્રતિબધ્ધ ખર્ચ 2015-16માં 43.74 ટકા હતો તે 2019-20માં વધીને 44.56 ટકા થયો હતો. એકંદર મહેસૂલી ખર્ચમાં બિન-પ્રતિબધ્ધ મહેસૂલી ખર્ચના હિસ્સામાં 2018-19ની સામે 2019-20માં 1.33 ટકા જેટલો નજીવો વધારો થયો હતો.

પ્રતિબધ્ધ ખર્ચના ઘટકોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

પગાર અને વેતન

પગાર અને વેતન પરનો ખર્ચ 2015-16માં ₹ 8,178 કરોડ હતો તે ₹ 3,123 કરોડ (38 ટકા) જેટલો વધીને 2019-20માં ₹ 11,301 કરોડ થયો હતો. 2019-20માં તે મહેસૂલી આવકના 7.91 ટકા અને મહેસૂલી ખર્ચના 8.02 ટકા થતો હતો 2019-20 માટે મધ્યમ ગાળાના રાજકોષીય નીતિવિષયક નિવેદનમાં (MTFPS) કરેલા ₹ 12,374 કરોડના અનુમાનની સામે 2019-20 દરમિયાન પગાર અને વેતન પરનો ખર્ચ ₹ 11,301 કરોડ થયો હતો.

પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન

પગાર અને ભથ્થા માટે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન 2015-16માં ₹ 8,195 કરોડ હતું તે ₹ 4,040 કરોડ (49 ટકા) જેટલું વધીને 2019-20માં ₹ 12,235 કરોડ થયુ હતું. 2019-20 દરમિયાનના મહેસૂલી ખર્ચના તે 8.68 ટકા જેટલો હતો. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે તે 2015-16ના 8.41 ટકાથી સહેજ વધીને 2019-20માં 8.57 ટકા થયો હતો.

વ્યાજની ચૂકવણી

વ્યાજની ચૂકવણી 2015-16માં ₹ 16,300 કરોડ હતી તે વધીને 2019-20માં ₹ 22,449 કરોડ થઇ હતી. બજાર લોન પર ₹ 2,498 કરોડની વધારાની વ્યાજની જવાબદારીના લીધે અગાઉના વર્ષ કરતાં 2019-20માં વ્યાજની ચૂકવણીમાં 11.23 ટકા જેટલો વધારો થયો હતો. 2019-20 દરમિયાન, બજાર લોન પર વ્યાજની ચૂકવણી કુલ વ્યાજની ચૂકવણીના 67.96 ટકા રહી હતી જ્યારે રાષ્ટ્રિય નાની બચત ભંડોળને જારી કરેલી વિશેષ બાંયધરીઓ પર વ્યાજની ચૂકવણી કુલ વ્યાજની ચૂકવણીના 16.92 ટકા થઇ હતી. મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે, વ્યાજની ચૂકવણી પરનો ખર્ચ 2018-19માં 14.84 ટકા હતો તે વધીને 2019-20માં 15.72 ટકા થયો હતો. વિશેષમાં, મહેસૂલી ખર્ચમાં વ્યાજની ચૂકવણીનો હિસ્સો 2018-19ના 15.20 ટકાથી વધીને 2019-20માં 15.93 ટકા થયો હતો.

પેન્શનની ચૂકવણીઓ

ગુજરાતમાં 4.52 લાખ પેન્શનરો[12] હતાં (જૂલાઇ 2019). પેન્શન પરનો ખર્ચ 2015-19 દરમિયાન સતત વધતો રહ્યો હતો પરંતુ 2018-19માં ₹ 18,295 કરોડથી 3.45 ટકા જેટલો ઘટીને 2019-20માં ₹ 17,663 કરોડ થયો હતો, જે મુખ્યત્વે વય નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ લાભો અને પેન્શનના રૂપાંતરિત મૂલ્યની ઓછી ચૂકવણીના હિસાબે હતો. 2019-20માં પેન્શન પરનો ખર્ચ રાજ્યની કુલ મહેસૂલી આવકના હિસાબે 12.37 ટકા થયો હતો.

[12] ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નાણાકીય નીતિવિષયક નિવેદન મુજબ 2019-20 (જૂલાઇ 2019) માટે રાજ્યમાં 4.52 લાખ પેન્શનરો હતાં. આ ગુજરાત સરકાર અને સહાયિત સંસ્થાઓના પેન્શનરો છે અને તેમાં સામાજીક સુરક્ષા પેન્શન સામેલ નથી.

રાજ્ય સરકારે (જૂલાઇ 2019)માં ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ કરેલી તેની જાહેરાતોમાં પેન્શનની ચૂકવણીઓ મહેસૂલી આવકના 10.66 ટકા જેટલી થવાનું અનુમાન કર્યું હતું. જો કે, 2019-20માં તે 12.37 ટકા જેટલું ઉંચુ રહ્યું હતું.

રાષ્ટ્રિય પેન્શન યોજના હેઠળ પૂર્ણ ન થયેલી જવાબદારીઓ

રાજ્ય સરકારે 01 એપ્રિલ 2005ની અસરથી વ્યાખ્યાયિત ફાળો પેન્શન યોજના (નેશનલ પેન્શન સ્કીમ) દાખલ કરી હતી. યોજનાની માર્ગદર્શિકા મુજબ, કર્મચારી દર મહિને તેના મૂળ પગાર અને મોંઘવારી ભથ્થાના 10 ટકા જેટલો ફાળો આપે છે જેમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા મેળ ખાતી રકમ જમા કરવામાં આવે છે અને પૂરેપૂરી રકમ નેશનલ સીક્યુરીટીઝ ડિપોઝીટરી લિમિટેડને (NSDL)/ટ્રસ્ટી બેંક મારફત નિયુક્ત ભંડોળ સંચાલકને તબદીલ કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારે યોજનાના ભંડોળના વ્યવસ્થાપન માટે રાષ્ટ્રિય પેન્શન યોજના ટ્રસ્ટ (NPS Trust) સાથે કરાર પર સહીસિક્કા કર્યા હતાં (જાન્યુઆરી 2009) અને યોજનાના અમલીકરણ માટે કેન્દ્રિય માળખુ અપનાવ્યુ હતું (મે 2009).

કર્મચારીનો ફાળો અને રાજ્યનો હિસ્સો જાહેર હિસાબમાં[13] જમા કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ NSDLને તબદીલ કરવામાં આવે છે. વર્ષ 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે કર્મચારીઓ પાસેથી NPSના ફાળા તરીકે ₹ 820.54 કરોડ એકઠા કર્યા હતાં અને ₹ 814.53 કરોડ પણ યોજનામાં તેના ફાળા તરીકે જમા કર્યા હતાં. વધુમાં, ₹ 1,650.81 કરોડના (અગાઉના વર્ષની ₹ 15.74 કરોડની સિલક સહિત) એકઠા કરેલા ભંડોળની સામે રાજ્ય સરકારે ₹ 1,630.18 કરોડ NSDLને તબદીલ કર્યા હતાં અને ₹ 20.63 કરોડની સિલક બાકી રહી હતી. 2019-20ના સમયગાળા માટેના ₹ 20.63 કરોડની પૂરેપૂરી સિલક 24 એપ્રિલ 2020ના રોજ NSDLને તબદીલ કરવામાં આવી હતી. 2019-20 દરમિયાન, સરકારે ભંડોળની મોડી/વિલંબિત તબદીલી માટે ભંડોળ સંચાલકને ₹ 1.60 કરોડ જેટલા વ્યાજની ચૂકવણી પણ કરી હતી.

2.4.2.3 સહાય પરનો ખર્ચ

સહાય પરનો ખર્ચ 2018-19માં ₹ 17,269 કરોડ હતો તે 6.67 ટકા વધીને 2019-20માં ₹ 18,420 કરોડ થયો હતો. ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ; ઉદ્યોગ અને ખાણ; કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર; અને સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ, 2019-20 દરમિયાન સહાયના મુખ્ય લાભાર્થી વિભાગો હતાં.

ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગને ₹ 8,574.94 કરોડની (47 ટકા) સહાય મળી હતી જે પૈકી ₹ 4,528 કરોડનો મોટો ભાગ ઈંધણ કિમત અને વિદ્યુત ખરીદ સમાયોજન ચાર્જ (FPPPA), ₹ 1,600 કરોડ કૃષિ ભાવદરમાં વળતર માટે અને ₹ 1,008 કરોડ ખેડૂતોને હોર્સ- પાવર આધારિત ભાવદરના હિસાબે મળ્યો હતો.

[13] મુખ્ય સદર 8342-117 (અન્ય થાપણો-સરકારી કર્મચારીઓ માટે વ્યાખ્યાયિત ફાળો પેન્શન યોજના)

ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગમાં, ₹ 4,295.89 કરોડની (23 ટકા) કુલ સહાય પૈકી, ₹ 1,500 કરોડ વસ્ત્ર ઉદ્યોગના વિકાસ માટે અને ₹ 1,450.36 કરોડ મોટા ઉદ્યોગોને સહાય તરીકે આપવામાં આવ્યાં હતાં.

કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગને સહાય તરીકે મળેલા ₹ 1,877.37 કરોડ (10 ટકા) પૈકી ₹ 1,049.87 કરોડ વ્યાજ અંગે આર્થિક સહાય તરીકે ખેડૂતોને આપવામાં આવ્યાં હતાં.

ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમને પણ ₹ 321 કરોડની સહાય બિનકિફાયતી રૂટોના સંચાલનની, વિદ્યાર્થી રાહત પાસ વગેરેની નુકસાનીની ભરપાઇ કરવા માટે આપવામાં આવી હતી.

કોઠો 2.25: સહાયના ખર્ચનું વલણ

(₹ કરોડમાં)

પ્રતિબધ્ધ ખર્ચના ઘટકો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
સહાય	9,045	11,082	13,621	17,269	18,420
કુલ મહેસૂલી આવક	97,483	1,09,842	1,23,291	1,36,002	1,42,844
મહેસૂલી આવકની ટકાવારી રૂપે સહાય	9.28	10.09	11.05	12.70	12.90
કુલ મહેસૂલી ખર્ચ	95,779	1,03,895	1,18,060	1,32,790	1,40,899
મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાય	9.44	10.67	11.54	13.00	13.07

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

2.4.2.4 રાજ્ય સરકાર તરફથી સ્થાનિક સ્વરાજની અને અન્ય સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય

રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને પગાર અને ભથ્થા, અન્ય પરચુરણ ખર્ચને પહોંચી વળવા અને મૂડીગત અસ્ક્યામતો ઉભી કરવા માટે સહાયક અનુદાન દ્વારા નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવે છે.

કોઠો 2.26: સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ વગેરેને નાણાકીય સહાયનું વલણ

(₹ કરોડમાં)

સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓ	22,085	16,124	19,686	19,645	22,034
શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ	8,480	7,336	7,791	8,747	9,345
જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો	55	77	74	79	84
સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ	3,091	4,720	5,308	6,388	6,259
બિન-સરકારી સંગઠનો	2,625	990	1,091	1,096	1,197
અન્ય	7,712	18,808	20,857	23,656	25,343

કુલ	**44,048**	**48,055**	**54,807**	**59,611**	**64,262**
મહેસૂલી ખર્ચ	**95,779**	**1,03,895**	**1,18,060**	**1,32,790**	**1,40,899**
મહેસૂલી ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાય	**45.99**	**46.25**	**46.42**	**44.89**	**45.61**

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

ઉપરના કોઠામાંથી જોઇ શકાય છે કે, સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને અન્ય સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં સતત વધીને 2015-16માં ₹ 44,048 કરોડ હતી તે 2019-20માં ₹ 64,262 કરોડ થઇ હતી.

વધુમાં, 'અન્ય' વર્ગમાં આવતી અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓને છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાંથી (2016-20) ચારમાં રાજ્ય સરકાર તરફથી નોંધપાત્ર નાણાકીય સહાય (લગભગ 39 ટકા) મળી હતી. આમ છતાં, અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓનું અનુદાન છુટ્ટુ કરનાર રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વિભાગ પાસે ઉભી કરવામાં આવેલી અસ્ક્યામતોની વિગતોની ગેરહાજરીમાં સામૂહિક રીતે આની અન્ય વર્ગમાં નોંધ કરવી એ ચિંતાનો વિષય છે કારણ કે તે આવા વ્યવહારોને અસ્પષ્ટ બનાવે છે. આ સંદર્ભમાં, ઑડિટના અવલોકનો **ફકરો 3.6.2.5** (પ્રકરણ 3) અને ફકરો 4.6.1 (પ્રકરણ 4) જોઇ લેવા વિનંતી.

2.4.3 મૂડી ખર્ચ

જમીન, મકાન, મશીનરી, સાધનસામગ્રી જેવી અસ્ક્યામતો સંપાદિત કરવા માટે તેમજ શેરમાં કરેલા રોકાણ પર પણ ખર્ચેલા નાણા એ મૂડી ખર્ચ છે. એકંદર મૂડી ખર્ચ, અગાઉના વર્ષ સામે તેની વૃધ્ધિ અને છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે તેની ટકાવારી **કોઠા 2.27માં** દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.27: 2015-20 દરમિયાન મૂડી ખર્ચનું વલણ

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
કુલ ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	1,20,623	1,26,728	1,45,004	1,62,583	1,67,861
મૂડી ખર્ચ (₹ કરોડમાં)	**24,169**	**22,355**	**26,313**	**28,062**	**25,650**
અગાઉના વર્ષ કરતાં મૂડી ખર્ચમાં વૃધ્ધિ (ટકા)	0.05	-7.51	17.71	6.65	-8.60
મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ (ટકા)	20.04	17.64	18.15	17.26	15.28
મૂડી ખર્ચ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (ટકા)	2.35	1.92	1.98	1.87	1.54

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

મૂડી ખર્ચ 2015-16માં ₹ 24,169 કરોડ હતો તે 2016-17 અને 2019-20માં થયેલા ઘટાડાને બાદ કરતાં વધીને 2019-20માં ₹ 25,650 કરોડ થયો હતો. 2019-20માં કરવામાં આવેલા ₹ 25,650 કરોડના કુલ મૂડી ખર્ચ પૈકી, ₹ 8,464.18 કરોડ અથવા 33 ટકા સિંચાઇ યોજનાઓ (મોટી, મધ્યમ અને લઘુ) પર ખર્ચવામાં આવ્યાં હતાં અને ત્યારબાદ ₹ 3,399.46 કરોડ (13 ટકા) ઉર્જા યોજનાઓ અને ₹ 3,328.67 કરોડનો (13 ટકા) ખર્ચ માર્ગો અને પુલો પર કરવામાં આવ્યો હતો.

અગાઉના વર્ષ કરતાં 2019-20માં મૂડી ખર્ચમાં ₹ 2,411 કરોડ જેટલો ઘટાડો મુખ્યત્વે મધ્યમ સિંચાઇ પર ₹ 1,458 કરોડ, તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય પર ₹ 992 કરોડ, મોટી સિંચાઇ પર ₹ 462 કરોડ, શિક્ષણ, રમતગમત, કળા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિ પર ₹ 356 કરોડ જેટલો ખર્ચમાં ઘટાડો, ઉર્જા યોજનાઓ પર ₹ 526 કરોડ, નાગરિક ઉડ્ડયન પર ₹ 270 કરોડ અને માર્ગ અને મકાન પર ₹ 239 કરોડના વધારાના ખર્ચથી ભરપાઇ થવાના હિસાબે થયો હતો.

રાજ્ય સરકાર પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2015-20) દરમિયાન કોઇ પણ વર્ષમાં અંદાજપત્રીય ફાળવણી મુજબ મૂડી ખર્ચ કરી શકી ન હતી. 2015-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ફાળવણી સામે ખરેખર મૂડી ખર્ચનું વલણ **આલેખ 2.16**માં આપ્યા છે.

આલેખ 2.16: 2015-20 દરમિયાન મૂડી ખર્ચ સામે અંદાજપત્રીય ફાળવણીનું વલણ

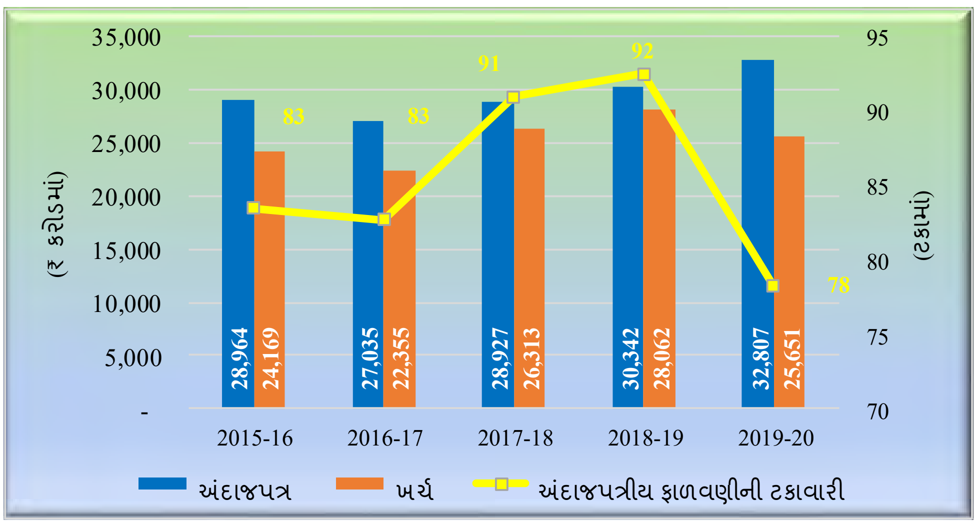

2.4.3.1 મૂડી ખર્ચમાં મુખ્ય ફેરફારો

કોઠો 2.28, 2018-19 અને 2019-20 દરમિયાન રાજ્યના મૂડી ખર્ચના સંબંધમાં જુદા જુદા હિસાબી સદરો હેઠળ નોંધપાત્ર ફેરફારોના મુખ્ય અંશો રજૂ કરે છે.

કોઠો 2.28: 2018-19ની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન મૂડી ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

હિસાબી મુખ્ય સદર	2018-19	2019-20	ફેરફાર	ફેરફાર (ટકાવારી)
4701- મધ્યમ સિંચાઇ પર મૂડી જોગવાઇ	5,061.55	3,603.21	(-) 1,458.34	(-) 29
4210- તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય પર મૂડી જોગવાઇ	2,049.73	1,057.38	(-) 992.35	(-) 48
4801-ઉર્જા યોજનાઓ પર મૂડી જોગવાઇ	2,873.57	3,399.46	525.89	18
4700- મોટી સિંચાઇ પર મૂડી જોગવાઇ	3,886.23	3,423.94	(-) 462.29	(-) 12
4202-શિક્ષણ, રમતગમત, કળા અને સંસ્કૃતિ પર	915.17	559.38	(-) 355.78	(-) 39

હિસાબી મુખ્ય સદર	2018-19	2019-20	ફેરફાર	ફેરફાર (ટકાવારી)
મૂડી જોગવાઇ				
5053-નાગરિક ઉડ્ડયન પર મૂડી જોગવાઇ	108.58	378.44	269.86	249
4059- જાહેર બાંધકામ પર મૂડી જોગવાઇ	564.89	302.49	(-) 262.40	(-) 46
5054- માર્ગો અને પુલો પર મૂડી જોગવાઇ	3,089.68	3,328.67	238.99	8
4055- પોલીસ પર મૂડી જોગવાઇ	198.25	370.85	172.60	87
4216- આવાસન પર મૂડી જોગવાઇ	698.77	569.37	(-) 129.40	(-) 19
4702- લઘુ સિંચાઇ પર મૂડી જોગવાઇ	1,326.91	1,437.03	110.12	8
4875-અન્ય ઉદ્યોગો પર મૂડી જોગવાઇ	104.11	212.63	108.52	104
4250-અન્ય સામાજીક સેવાઓ પર મૂડી જોગવાઇ	317.98	216.24	(-) 101.74	(-) 32

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

2.4.3.2 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં મૂડીરોકાણ

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં રાજ્ય સરકારની કંપનીઓ અને વૈધાનિક નિગમોનો સમાવેશ થાય છે. 31 માર્ચ 2020ના અંતે રાજ્યમાં 88 સરકારી કંપનીઓ અને વૈધાનિક નિગમો હતાં. આમાં 62 સરકારી કંપનીઓ, 22 સરકારના નિયંત્રણ હેઠળની અન્ય કંપનીઓ અને ચાર વૈધાનિક નિગમો હતાં.

કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમમાં 2(45) સરકારી કંપની એ પદની કરવામાં આવેલી વ્યાખ્યા મુજબ એવી કંપની જેમાં ભરપાઇ થયેલી મૂડીના એકાવન ટકાથી ઓછી નહીં એટલી શેર મૂડી કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો, અથવા અંશત: કેન્દ્ર સરકાર અને અંશત: એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા ધરાવવામાં આવી હોય અને એવી કંપની સામેલ છે જે સરકારી કંપનીની પેટા કંપની હોય.

ઉપરાંત, કેન્દ્ર સરકાર, અથવા કોઇ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો દ્વારા, અથવા અંશત: કેન્દ્ર સરકાર અને અંશત: એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારોની માલિકીની હોય અથવા પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે તેના દ્વારા નિયંત્રિત હોય તે સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ તરીકે ઓળખાય છે.

31 માર્ચ 2020ના અંતે 88 સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણનું (શેર મૂડી અને લાંબી મુદતની લોનોની રીતે) પ્રમાણ **કોઠા 2.29**માં દર્શાવ્યા મુજબ હતું.

કોઠો 2.29: સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં શેર મૂડી અને લોન

(₹ કરોડમાં)

મૂડીરોકાણનો સ્રોત	31 માર્ચ 2019ના રોજ			31 માર્ચ 2020ના રોજ		
	શેર મૂડી	લાંબી મુદતની લોન	કુલ	શેર મૂડી	લાંબી મુદતની લોન	કુલ
રાજ્ય સરકાર	90,467.59	7,833.76	98,301.35	97,563.66	8,170.96	1,05,734.62
કેન્દ્ર સરકાર	2,910.42	2,607.93	5,518.35	3,509.61	3,940.61	7,450.22
નાણાકીય સંસ્થાઓ અને અન્ય	14,121.19	37,118.78	51,239.97	17,695.60	31,808.25	49,503.85
કુલ મૂડીરોકાણ	**1,07,499.20**	**47,560.47**	**1,55,059.67**	**1,18,768.87**	**43,919.82**	**1,62,688.69**
કુલ મૂડીરોકાણમાં રાજ્ય સરકારના મૂડીરોકાણની ટકાવારી	84.16	16.47	63.40	82.15	18.60	64.99

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો.તરફથી મળેલી માહિતીના આધારે સંકલિત

જોઇ શકાય છે એ મુજબ, 88 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં કુલ શેર મૂડી મૂડીરોકાણે 2019-20માં ₹ 11,269.67 કરોડનો ચોખ્ખો વધારો નોંધાવ્યો હતો. શેર મૂડી મૂડીરોકાણમાં થયેલો ચોખ્ખો વધારો મહદ્અંશે 2019-20 દરમિયાન રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના નવ ઉપક્રમોમાં ₹ 7,205.01 કરોડના વધારાના મૂડીરોકાણના કારણે થયો હતો.

છેલ્લા ત્રણ વર્ષ (2017-20) દરમિયાન રાજ્ય સરકાર અને અન્યો દ્વારા સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં શેર મૂડીમાં મૂડીરોકાણ **આલેખ 2.17**માં દર્શાવ્યું છે.

આલેખ 2.17: સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં શેર મૂડીમાં મૂડીરોકાણ

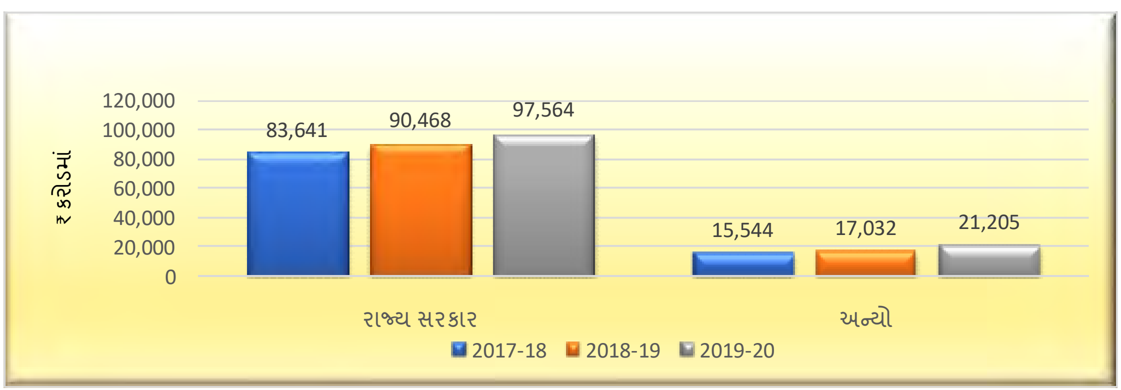

2019-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની ભરપાઇ થયેલી મૂડીમાં કરવામા આવેલા નોંધપાત્ર (₹ 200 કરોડથી વધુનું રોકાણ) રોકાણોની વિગતો **કોઠા 2.30**માં આપી છે.

કોઠો 2.30: રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામા આવેલા નોંધપાત્ર રોકાણો

(₹ કરોડમાં)

SPSUs નું નામ	વિભાગનું નામ	રકમ
વૈધાનિક નિગમો		
ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ	બંદરો અને પરિવહન	259.92
સરકારી કંપનીઓ		
સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ	નર્મદા જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	3,345.84
ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગંમ લિમિટેડ	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ	3,335.93
ધોલેરા ઔદ્યોગિક શહેરી વિકાસ લિમિટેડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ	260.20

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો. તરફથી મળેલી માહિતી પરથી સંકલિત

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 88 ઉપક્રમો પૈકી, 44 ઉપક્રમોની (બે[14] વૈધાનિક નિગમો સહિત) કોઇ લાંબી મુદતની લોન બાકી ન હતી.

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના 44 ઉપક્રમો સામે તમામ સ્રોતોમાંથી કુલ લાંબી મુદતની બાકી લોનો ₹ 43,919.82 કરોડ હતી. 31 માર્ચ 2019ની સરખામણીએ, 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ તમામ સ્રોતોમાંથી લાંબી મુદતની લોનો ₹ 3,640.65 કરોડ જેટલી ઘટી હતી. રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની કુલ લોનો (₹ 43,919.82 કરોડ) પૈકી, 31 માર્ચ 2020ના રોજ, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોનો ₹ 3,940.61 કરોડ હતી.

2.4.3.3 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને અંદાજપત્રીય સહાય

રાજ્ય સરકાર રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને વાર્ષિક અંદાજપત્ર દ્વારા જુદા જુદા સ્વરૂપે નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે. 31 માર્ચ 2020 અંતિત છેલ્લા ત્રણ વર્ષો માટે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના સક્રિય ઉપક્રમોની બાબતમાં શેર મૂડી, લોન, અનુદાન/સહાય, જારી કરેલી બાંયધરીઓ અને બાંયધરીની બાકી વચનબધ્ધ અંદાજપત્રીય જાવકની વિગતોનો સારાંશ **કોઠા 2.31**માં આપ્યો છે.

કોઠો 2.31:છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને આપવામાં આવેલા અંદાજપત્રીય મદદની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિગતો	2017-18		2018-19		2019-20	
		SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ
1.	અંદાજપત્રમાથી શેર મૂડીની જાવક	14	8,739.64	12	6,826.14	10	7,275.23

[14] ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમ અને ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ

ક્રમાંક	વિગતો	2017-18		2018-19		2019-20	
		SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ	SPSUs ની સંખ્યા	રકમ
2.	અંદાજપત્રમાંથી આપેલી લોન	10	215.82	7	1,109.70	5	889.94
3.	અંદાજપત્રમાંથી અનુદાન/સહાય	27	8,556.16	27	10,614.50	27	5,498.32
4.	કુલ જાવક (1+2+3)	-	17,511.62	-	18,550.34	-	13,663.49
5.	વર્ષ દરમિયાન જારી કરેલી બાંયધરીઓ	1	120.50	2	57.32	-	-
6.	વર્ષના અંતે બાકી વચનબધ્ધ બાંયધરીઓ	4	201.52	4	75.03	3	69.33

સ્રોત: રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો તરફથી મળેલી માહિતીના આધારે સંકલિત

છેલ્લા પાંચ વર્ષો માટે શેર મૂડી, લોન, અનુદાન/સહાય રૂપે અંદાજપત્રીય જાવક **આલેખ 2.18**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.18: શેર મૂડી, લોન અને અનુદાન/સહાય તરીકે અંદાજપત્રીય જાવક

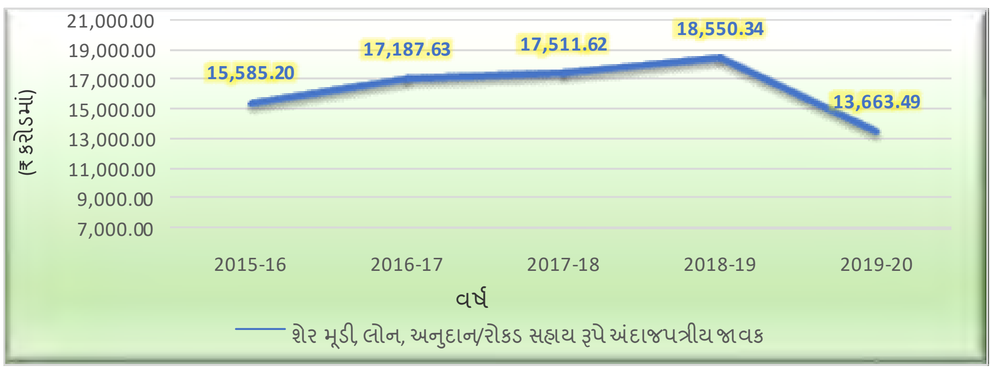

2015-20ના સમયગાળા દરમિયાન રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને વાર્ષિક અંદાજપત્રીય સહાય ₹ 13,663.49 કરોડ અને ₹ 18,550.34 કરોડની વચ્ચે રહી હતી. 2019-20 દરમિયાન પૂરી પાડેલી ₹ 13,663.49 કરોડની અંદાજપત્રીય સહાયમાં લોન, અનુદાન/સહાય અને શેર મૂડી અનુક્રમે ₹ 889.94 કરોડ, ₹ 5,498.32 કરોડ અને ₹ 7,275.23 કરોડની સામેલ છે. મૂડીગત અસ્ક્યામતોનું સંપાદન કરવા માટે સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડનેં અંદાજપત્રીય જાવકમાંથી શેર મૂડી ભંડોળનો મોટો હિસ્સો (₹ 3,345.84 કરોડ) મળ્યો હતો.

બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી નાણાકીય સહાય મેળવવા માટે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને સક્ષમ કરવા માટે, રાજ્ય સરકાર ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ બાંયધરી પૂરી પાડે છે. ભારતમાં આવી બાંયધરીઓ બંધારણ દ્વારા નિયત મર્યાદાઓને અધિન આપવામાં આવે છે, જેના માટે બાંયધરી ફી વસૂલ કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકાર દ્વારા નક્કી (31 ડિસેમ્બર 1988) કર્યા મુજબ આ ફી વાર્ષિક 0.25થી એક ટકા વચ્ચે રહે છે. સ્વીકારેલી બાંયધરી 2017-18માં ₹ 201.52 કરોડ હતી તે ઘટીને 2019-20માં ₹ 69.33 કરોડ રહી હતી.

સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડે 2019-20 દરમિયાન ₹ 0.17 કરોડની બાંયધરી ફી ચૂકવી હતી.

2.4.3.4 મૂડી ખર્ચની ગુણવત્તા

જો રાજ્ય સરકાર નુકસાન કરતી સરકારી કંપનીઓ જેના ચોખ્ખા મૂલ્યનું સંપૂર્ણ ધોવાણ થઇ ગયુ હોય તેમાં મૂડીરોકાણ કરવાનું ચાલુ રાખે તો મૂડીરોકાણ પર વળતર મેળવવાની તકો નહીવત થઇ જાય છે. એજ રીતે, નુકસાન કરતા નિગમો અને અન્ય સંસ્થાઓ જેવી કે ખાંડ મિલો, નાણાકીય નિગમો, વગેરેને આપવામાં આવેલી લોન માંડી વાળવાની અનિવાર્યતા અનુભવે દેખાડી છે. આવી નાણાકીય કામગીરીમાં પારદર્શિતા જાળવવા માટે જરૂરી પગલા લેવાની આવશ્યકતા છે.

આ અનુભાગ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ અને અન્ય મૂડી ખર્ચનું વિશ્લેષણ રજૂ કરે છે.

કંપનીઓ, નિગમો અને અન્ય સંસ્થાઓમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની ગુણવત્તા

રાજ્ય સરકારના વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોનું પત્રક નં. 19, વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામિણ બેંકો, જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની વિગતો સમાવે છે. 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ રાજ્ય સરકારે આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં ₹ 99,919 કરોડનું રોકાણ કર્યું હતું **(કોઠો 2.32)**.

કોઠો 2.32: મૂડીરોકાણ પર વળતરનું વલણ

(₹ કરોડમાં)

મૂડીરોકાણ/વળતર/ઋણનો ખર્ચ	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
વૈધાનિક નિગમો	2,119	2,656	3,249	3,488	3,752
ગ્રામ્ય બેંકો	14	14	14	14	14
સરકારી કંપનીઓ	68,169	74,730	82,416	88,865	95,702
મ્યુનિસિપાલીટીઓ, પોર્ટ ટ્રસ્ટો	00[15]	00	00	00	00
સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ	395	400	402	404	418
અન્ય જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ અને ભાગીદારીઓ	33	33	33	33	33
વર્ષના અંતે મૂડીરોકાણ	70,730	77,833	86,114	92,804	99,919
મેળવેલું વળતર/ડિવિડન્ડ (₹ કરોડમાં)	96.06	110.10	96.30	120.03	88.99
મૂડીરોકાણ પર વળતર (ટકા)	0.14	0.14	0.11	0.13	0.09

[15] મૂડીરોકાણ ફક્ત ₹ 0.03 લાખ હતુ.

મૂડીરોકણ/વળતર/ઋણનો ખર્ચ	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
સરકારના ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકા)	7.69	7.67	7.59	7.44	7.47
સરકારના ઋણ અને વળતર પરના વ્યાજના સરેરાશ દર વચ્ચે તફાવત (ટકા)	7.55	7.53	7.48	7.31	7.38

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

કોઠો 2.32 દર્શાવે છે કે 2015-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકારનું મૂડીરોકાણ ₹ 29,189 કરોડ જેટલુ વધ્યુ હતું. 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 7,115 કરોડનું વધારાનું મૂડીરોકાણ કર્યું હતું જેમાં મોટા ભાગે સરકારી કંપનીઓમાં ₹ 6,837 કરોડ અને વૈધાનિક નિગમોમાં ₹ 264 કરોડનું રોકાણ સામેલ હતું. 2019-20 દરમિયાન સરકારી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલા ₹ 6,837 કરોડ પૈકી, ₹ 3,346 કરોડ (49 ટકા) સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડમાં રોકવામાં આવ્યાં હતાં અને ₹ 3,286 કરોડનું (48 ટકા) રોકાણ ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડમાં કરવામાં આવ્યું હતું.

કોઠો 2.32 એ પણ દર્શાવે છે કે આ કંપનીઓ/નિગમો/સંસ્થાઓમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ પર 2015-20 દરમિયાન સરેરાશ વળતર 0.12 ટકા[16] હતું જ્યારે એ જ સમયગાળામાં સરકારે તેણે લીધેલા ઋણ પર 7.57 ટકા સરેરાશ વ્યાજ ચૂકવ્યુ હતું.

નાણાકીય હિસાબોમાં દર્શાવાયેલા અને SPSUના રેકર્ડ મુજબ, કરેલ રોકાણની રકમો બાબતે તફાવતો હતાં. તફાવતોનું મેળવણું કરવા માટે રાજ્ય સરકારને 2019-20માં અનેક વાર વિનંતીઓ કરવામાં આવી હતી. આમ છતાં, રાજ્ય સરકારે આ બાબતમાં પગલા લેવાના બાકી છે.

નુકસાન કરતી કંપનીઓ અને જે કંપનીઓના ચોખ્ખા મૂલ્યનું સંપૂર્ણ ધોવાણ થઇ ગયું હોય તેમાં વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવેલું મૂડીરોકાણ **કોઠા 2.33** અને **કોઠા 2.34**માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠો 2.33: નુક્સાન કરતી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલું મૂડીરોકાણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	કંપની/નિગમ	2018-19 દરમિયાન નુકસાન	વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ	31 માર્ચ 2020ના રોજ એકત્રિત મૂડીરોકાણ
1.	સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ (SSNNL)	1,490.00	3,345.83	63,499.18

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

[16] તે વૈધાનિક નિગમો, સરકારી કંપનીઓ, ગ્રામિણ બેંકો, જોઇન્ટ સ્ટોક કંપનીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ પર મેળવેલુ ડિવિડન્ડ છે.

કોઠો 2.34: ચોખ્ખા મૂલ્યનું પુરેપુરૂ ધોવાણ થઇ ગયુ હોય એવી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	કંપની/નિગમ	31 માર્ચ 2017ના રોજ ચોખ્ખુ મૂલ્ય	વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ	31 માર્ચ 2020ના રોજ એકત્રિત મૂડીરોકાણ
1.	ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ (GSRTC)	(-)774.89	259.92	3,553.38

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

2019-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ ₹ 7,115.52 કરોડનું વધારાનું મૂડીરોકાણ કુલ મૂડી ખર્ચના (₹ 25,650 કરોડ) 27.74 ટકા થતા હતાં. ₹ 7,115.52 કરોડના આ વધારાના મૂડીરોકાણમાં ₹ 3,345.83 કરોડનું મૂડીરોકાણ સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ, જે 2015-16થી ખોટ કરતુ હતું તેમાં અને ₹ 259.92 કરોડનું ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ જે 1973-74થી ખોટ કરતું આવ્યું છે તેનો સમાવેશ થાય છે. સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડની એકત્રિત ખોટ 2018-19ના અંતે ₹ 5,128 કરોડ હતી. જ્યારે ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમની એકત્રિત ખોટ 2016-17ના અંતે ₹ 3,410.80 કરોડ હતી. ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમે તેના છેલ્લા સરવૈયાની તારીખે ₹ 774.89 કરોડનું નકારાત્મક ચોખ્ખુ મૂલ્ય દર્શાવ્યુ હતું.

નુકસાન કરતી કંપનીઓમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણ પર, અને જ્યાં તેમના એકત્રિત નુકસાનના પરિણામે ચોખ્ખા મૂલ્યનું ધોવાણ થઇ ગયું હોઇ તેમાંથી વળતરની શક્યતા ઘણી ઓછી હોવાના કારણે, મૂડીરોકાણની સામે વળતરની વિસંગતતા ઓછી કરવા માટે રાજ્ય સરકારે આ કંપનીઓને ભાવિ ચૂકવણીઓ શેરમૂડીના બદલે અનુદાનના રૂપમાં કરવા માટે વિચારણા કરવી જોઇએ.

સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ કરેલો નફો

42 સરકારી કંપનીઓ/નિગમો દ્વારા 2018-19માં જાહેર કરેલા ₹ 2,155.96 કરોડના નફાની સામે 2019-20માં 66 પૈકી 43 સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ ₹ 2,615.20 કરોડનો નફો નોંધાવ્યો હતો. 43 કંપનીઓમાંથી, બે[17] કંપનીઓએ અગાઉના વર્ષે ચોખ્ખુ નુકસાન કર્યા બાદ 2019-20માં નફો જાહેર કર્યો હતો. 22 સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ પૈકી, નવ કંપનીઓએ 2019-20માં ₹ 2,535.25 કરોડનો નફો નોંધાવ્યો હતો. 88 SPSUએ એકંદરે ₹ 2,584.33 કરોડના નફાની કમાણી કરી હતી.

[17] ગુજરાત વિચરતી અને વિમુક્ત જનજાતિ વિકાસ નિગમ અને ગુજરાત ઔદ્યોગિક કોરીડોર નિગમ લિમિટેડ

સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ કરેલુ નુકસાન

12 સરકારી કંપનીઓ/નિગમો દ્વારા 2018-19માં જાહેર કરાયેલા ₹ 2,531.89 કરોડના નુકસાનની સામે 66 માંથી 13 સરકારી કંપનીઓ/નિગમોએ 2019-20માં ₹ 2,354.63 કરોડનું નુકસાન જાહેર કર્યું હતું. 22 સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ પૈકી, 10 કંપનીઓએ 31 માર્ચ 2020 અંતિત વર્ષ દરમિયાન ₹ 211.49 કરોડનું નુકસાન કર્યું હતું. 2018-19 દરમિયાન, સાત સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓએ ₹ 78.64 કરોડનું નુકસાન કર્યું હતું.

દસ સરકારી કંપનીઓ/નિગમો અને સરકાર નિયંત્રિત અન્ય ત્રણ કંપનીઓએ તેમના છેલ્લા અંતિમરૂપ અપાયેલા નાણાકીય પત્રકો મુજબ 2019-20માં કોઇ નફો કે નુકસાન જાહેર કર્યું ન હતું.

સરકારના મૂડીરોકાણ પર વાસ્તવિક વળતરનો દર

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં સરકારે કરેલા માતબર મૂડીરોકાણને ધ્યાને લેતાં, રાજ્ય સરકારના પરિપ્રેક્ષ્યમાં આવા મૂડીરોકાણ વળતરનો વાસ્તવિક દર અથવા RORR મહત્વનો છે. મૂડીરોકાણ પર વળતરની પરંપરાગત ગણતરી મૂડીરોકાણની ઐતિહાસિક કિંમત પર આધારિત હોય છે, જે મૂડીરોકાણ પર વળતરની પર્યાપ્તતાનો સાચો દર્શક ન પણ હોય કારણ કે આવી ગણતરીઓ નાણાના વર્તમાન મૂલ્યને ધ્યાને લેતી નથી. આથી, વધુમાં, વળતરના વાસ્તવિક દરની ગણતરી મૂડીરોકાણની ઐતિહાસિક કિમતના વર્તમાન મૂલ્યને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે. આ કંપનીઓની સ્થાપનાથી 31 માર્ચ 2020 સુધી શેર મૂડી, અનુદાન/સહાય અને વ્યાજમુક્ત લોન તરીકે રાજ્ય સરકાર દ્વારા જેમાં ભંડોળનું વધારાનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતુ તે મૂડીરોકાણની વર્તમાન કિમતની ગણતરી કરવામાં આવી હતી.

રાજ્ય સરકારના SPSUsમાં મૂડીરોકાણના વળતરનો વાસ્તવિક દર નીચેની ધારણાઓના આધારે ગણવામાં આવ્યો હતો:

- વ્યાજમુક્ત લોનને રાજ્ય સરકાર દ્વારા મૂડીરોકાણના ઉમેરા તરીકે ગણવામાં આવે છે. આમ છતાં, રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા લોનની પરતચૂકવણીના કેસમાં, વર્તમાન મૂલ્ય સમયગાળા દરમિયાન વ્યાજમુક્ત લોનોની ઘટાડેલી સિલકો પર ગણવામાં આવ્યું હતું.

- સંબંધિત નાણાકીય વર્ષ[18] માટે રાજ્ય સરકારે લીધેલા ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર વર્તમાન મૂલ્યની ગણતરી માટે ચક્રવૃધ્ધિ દર તરીકે અપનાવવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તે વર્ષ માટે ભંડોળના રોકાણ પ્રત્યે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલો ખર્ચ રજૂ કરે છે.

---

[18] સરકારના ઋણ પર વ્યાજનો સરેરાશ દર સંબંધિત વર્ષ માટેની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના અહેવાલોમાંથી અપનાવવામાં આવ્યો હતો.

ચૂકવેલા વ્યાજ માટેનો સરેરાશ દર=વ્યાજની ચૂકવણી÷[(અગાઉના વર્ષની રાજકોષીય જવાબદારીઓની રકમ+ચાલુ વર્ષની જવાબદારીઓ)÷2]×100.

66 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો (સરકારી કંપનીઓ અને વૈધાનિક નિગમો) પૈકી, 60 રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં રાજ્ય સરકારે સીધુ મૂડીરોકાણ કર્યું હતુ. **કોઠો 2.35** આ રાજ્યના 60 જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં તેમની સ્થાપનાથી શરૂ કરીને 2019-20 સુધીના, મૂડીરોકાણના ઐતિહાસિક ખર્ચને વર્તમાન મૂલ્ય તરીકે ગણીને વળતરના વાસ્તવિક દરની ગણતરી દર્શાવે છે.

કોઠો 2.35: રાજ્ય સરકાર દ્વારા SPSUsમાં કરવામાં આવેલા મૂડીરોકાણની વર્ષ-વાર વિગતો અને તેમનું 2019-20 સુધીનું વર્તમાન મૂલ્ય

(₹ કરોડમાં)

નાણાકીય વર્ષ	વર્ષની શરૂઆતમાં મૂડીરોકાણનું વર્તમાન મૂલ્ય	વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા રોકવામાં આવેલી રકમ				વર્ષના અંતે મૂડીરોકાણ	સરકારના ઋણ પરનો વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકામાં)	વર્ષના અંતે કુલ મૂડીરોકાણનું વર્તમાન મૂલ્ય	વર્ષ માટે ભંડોળનો ખર્ચ વસૂલ કરવા માટેનો અપેક્ષિત લઘુત્તમ દર	વર્ષ માટેની કુલ કમાણી (+)/ નુકસાન (-)
		શેર મૂડી	વ્યાજમુક્ત લોન/ (ચોખ્ખી પરત ચૂકવણી)	સંચાલન અને વહીવટી ખર્ચ માટે અનુદાન/ સહાય	કુલ મૂડીરોકાણ					
1	2	3	4	5	6=3+4+5	7=2+6	8	9=7×[1+(8÷100)]	10= [7×(8÷100)]	11
2004-05 સુધી	-	14,107.20	21.15	2,143.43	16,271.78	16,271.78	9.08	17,749.26	1,477.48	-
2005-06	17,749.26	3,124.54	0.05	2,432.36	5,556.95	23,306.21	8.06	25,184.69	1,878.48	405.37
2006-07	25,184.69	3,321.00	77.34[19]	2,966.28	6,364.62	31,549.31	8.19	34,133.20	2,583.89	238.87
2007-08	34,133.20	3,218.23	-0.43	3,402.59	6,620.39	40,753.59	8.12	44,062.78	3,309.19	783.60
2008-09	44,062.78	5,524.94	-11.04	4,955.36	10,469.26	54,532.04	7.80	58,785.54	4,253.50	736.39
2009-10	58,785.54	2,326.56	15.73	5,430.18	7,772.47	66,558.01	7.64	71,643.04	5,085.03	684.98
2010-11	71,643.04	2,922.52	497.84	5,349.56	8,769.92	80,412.96	7.56	86,492.18	6,079.22	1,089.45
2011-12	86,492.19	3,824.42	130.67	4,517.76	8,472.85	94,965.04	7.63	1,02,210.87	7,245.83	1,636.27
2012-13	1,02,210.87	7,076.43	-8.74	6,777.61	13,845.30	1,16,056.17	7.66	1,24,946.07	8,889.90	1,823.74
2013-14	1,24,946.08	6,709.97	27.11	7,142.97	13,880.05	1,38,826.13	7.62	1,49,404.68	10,578.55	1,187.35
2014-15	1,49,404.68	6,713.58	333.35	7,752.47	14,799.40	1,64,204.08	7.76	1,76,946.32	12,742.24	873.79
2015-16	1,76,946.32	7,675.04	323.82	7,547.66	15,546.52	1,92,492.84	7.69	2,07,295.54	14,802.70	(-)1,105.34
2016-17	2,07,295.54	8,357.37	-84.3	8,635.57	16,908.64	2,24,204.18	7.67	2,41,400.64	17,196.46	(-)16,371.63
2017-18	2,41,400.63	8,739.64	41.25	8,556.16	17,337.05	2,58,737.68	7.59	2,78,375.87	19,638.19	(-)1,443.64
2018-19	2,78,375.88	6,826.14	926.03	10,614.50	18,366.67	2,96,742.55	7.44	3,18,820.20	22,077.65	(-)530.42
2019-20	3,18,820.20	7,275.23	512.10	5,498.32	13,285.65	3,32,105.85	7.47	3,56,914.16	24,808.31	(-)741.29
	Total	97,742.81	2,801.93	93,722.78	1,94,267.52					

સ્રોત: SPSUs દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

[19] આ 227.34 કરોડના કુલ મૂડીરોકાણ પૈકી ચોખ્ખી વ્યાજમુક્ત લોન દર્શાવે છે, બાકીની 150 કરોડની રકમનુ 2006-07 માં ઇક્વીટીમાં રૂપાંતર કરવામાં આવ્યુ હતુ.

ઉપરનો કોઠો દર્શાવે છે કે જે કંપનીઓમા રાજ્ય સરકારે શેર મૂડીમાં સીધુ રોકાણ કર્યુ હતું તેમાં 2015-16થી આગળ ચોખ્ખુ નુકસાન સહન કર્યુ હતું. આથી, 2015-16થી 2019-20માં રાજ્ય સરકારના મૂડીરોકાણ પર વળતરનો વાસ્તવિક દર (RORR) શૂન્ય હતો.

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની શેર મૂડી પર વળતર

શેર મૂડી પર વળતર અથવા ROE[20] એ ચોખ્ખી આવકને શેરધારકની શેર મૂડીથી ભાગાકાર કરીને ગણવામાં આવેલી કંપનીની નાણાકીય કામગીરીનો માપદંડ છે. 88 સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોનું 2017-18થી 2019-20ના છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન શેર મૂડી પરનું એકત્રિત વળતર **કોઠા 2.36**માં આપ્યુ છે.

કોઠો 2.36: શેર મૂડી પર વળતર

વર્ષ	કર બાદ ચોખ્ખો નફો (₹ કરોડમાં)	શેરધારકનું ભંડોળ (₹ કરોડમાં)	શેર મૂડી પર વળતર (ટકામાં)
2017-18	(-)441.33	99,571.08	(-)0.44
2018-19	975.39	1,13,291.01	0.86
2019-20	2,584.33	1,27,069.45	2.03

જોઇ શકાય છે કે, 88 સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોમાં શેર મૂડી પર વળતર 2017-18માં (-)0.44 ટકા હતુ તે વધીને 2019-20માં 2.03 ટકા થયુ હતું.

2018-19માં 42 નફો કરતી કંપનીઓની બાબતમાં શેર મૂડી પરના 4.02 ટકાના વળતરની સરખામણીએ નફો કરતી 43 કંપનીઓનું 2019-20માં શેર મૂડી પરનું વળતર 4.22 ટકા હતું. જો કે, તમામ 66 સરકારી કંપનીઓનું (નુકસાન કરતી 13 અને 10 શૂન્ય-નફો/ખોટ કરતી કંપનીઓ સહિત) શેર મૂડી પરનું 2019-20માં વળતર 0.23 ટકા હતું.

માર્ચ 2020ના અંતે, નવ નફો કરતી સરકાર નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓનું શેર મૂડી પરનું વળતર 24.10 ટકા હતું જ્યારે સરકાર નિયંત્રિત અન્ય તમામ 22 કંપનીઓની બાબતમાં તે 18.12 ટકા હતું.

સરકારી કંપનીઓમાં મૂડીનું ધોવાણ

31 માર્ચ 2020ના રોજ, તમામ 88 સરકારી કંપનીઓ અને નિગમોનું તેમની ₹ 1,05,856.96 કરોડની ભરપાઇ થયેલી મૂડી સામે એકંદર ચોખ્ખુ મૂલ્ય ₹ 1,27,069.45 કરોડ હતું.

31 માર્ચ 2020ના રોજ, 35 સરકારી કંપનીઓએ ₹ 28,921.11 કરોડનું એકત્રિત નુકસાન નોંધાવ્યુ હતું. 35 SPSUs પૈકી, 21 SPSUs એ 2019-20માં ₹ 2,528.53 કરોડની ખોટ કરી

[20] શેર મૂડી પર વળતર= (કર બાદનો ચોખ્ખો નફો અને પ્રેફરન્સ ડિવિડન્ડ/ઇક્વીટી)×100 જ્યાં શેર મૂડી=ભરપાઇ થયેલી મૂડી+મુક્ત અનામતો-સંચિત નુકસાન-મોકુફ રાખેલ મહેસૂલી ખર્ચ

હતી જ્યારે 14 SPSUs એ, જો કે કોઇ ખોટ (શૂન્ય નફા સહિત) કરી ન હતી, પરંતુ માર્ચ 2020 સુધીનું ₹ 15,640.07 કરોડનું સંચિત નુકસાન હતુ. 35 SPSUs પૈકી અગિયાર સમેટી લેવા/બંધ કરવા/ફડચા હેઠળ હતા.

31 માર્ચ 2020ના રોજ, 35 માંથી 20 SPSUs એ ₹ 4,191.48 કરોડના શેર મૂડી રોકાણની સામે ₹ 6,151.12 કરોડનું નકારાત્મક ચોખ્ખુ મૂલ્ય નોંધાવ્યુ હતું. નકારાત્મક ચોખ્ખુ મૂલ્ય હતુ તે 20 SPSUs પૈકી, ચાર SPSUs એ 2019-20માં ₹ 376.37 કરોડનો નફો કર્યો હતો. આ 20 SPSUs, જેની મૂડીનું સંપૂર્ણપણે ધોવાણ થઇ ગયુ હતુ, તેની પાસે 31 માર્ચ 2020ના રોજ ₹ 4,281.15 કરોડની રકમની ગુજરાત સરકાર પાસેથી લીધેલી લોન બાકી હતી.

ચૂકવેલી અને વસૂલ કરેલી લોન અને પેશગીઓનું પ્રમાણ

સહકારી સોસાયટીઓ, નિગમો અને કંપનીઓમાં મૂડીરોકાણ ઉપરાંત, રાજ્ય સરકારે આ સંસ્થાઓ/સંગઠનો પૈકી ઘણાને લોન અને પેશગીઓ પણ પૂરી પાડી છે.

કોઠો 2.37, 2015-16થી 2019-20ના પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે વ્યાજની આવકની સામે વ્યાજની ચૂકવણીની સાથે 31 માર્ચ 2020ના રોજ બાકી લોન અને પેશગીઓનું વલણ રજૂ કરે છે.

કોઠો 2.37: પાંચ વર્ષ દરમિયાન ચૂકવેલી અને વસૂલ કરેલી લોનનું પ્રમાણ

(₹ કરોડમાં)

લોન/વ્યાજની આવક/ઋણ લેવાનો પડતર ખર્ચ	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
ખૂલતી સિલક	6,777	7,327	7,638	7,923	9,503
વર્ષ દરમિયાન આપેલી પેશગીની રકમ	675	477	631	1,731	1,312
વર્ષ દરમિયાન વસૂલ કરેલી રકમ	125	166	346	151	330
બંધ સિલક	7,327	7,638	7,923	9,503	10,485
લોન જેના માટે શરતો ઠરાવવામાં આવી છે તેનો નિકાલ થયો નથી	634	373	521	1,296	905
વર્ષ દરમિયાન ચોખ્ખો વધારો	550	311	285	1,580	982
આપેલ લોન પર વ્યાજની આવક	172	117	88	74	62
બાકી લોન અને પેશગીઓની ટકાવારીની રીતે વ્યાજની આવક	2.35	1.53	1.13	0.85	0.62
વ્યાજની ચૂકવણી	16,300	17,797	18,954	20,183	22,449
સરકારના બાકી ઋણ પર ચૂકવેલા વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકા)	7.69	7.67	7.59	7.44	7.47
ચૂકવેલા વ્યાજનો દર અને મળેલા વ્યાજના દર વચ્ચે તફાવત (ટકા)	5.34	6.14	6.46	6.59	6.85

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

કોઠો દર્શાવે છે કે કુલ બાકી લોન અને પેશગીઓ 2018-19માં ₹ 9,503 કરોડ હતી તે વધીને 2019-20માં ₹ 10,485 કરોડ થઇ હતી. વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી/ચૂકવેલી કુલ લોન (₹ 1,312 કરોડ) પૈકી, ₹ 884 કરોડ સામાજીક સેવાઓ માટે, ₹ 379 કરોડ આર્થિક સેવાઓ માટે અને ₹ 49 કરોડ પરચુરણ હેતુઓ માટે આપવામાં આવી હતી. સામાજીક સેવાઓ માટે આપવામાં આવેલી લોનનો ઉપયોગ શહેરી વિકાસ અને અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગો અને લઘુમતીઓના કલ્યાણ માટે કરવામાં આવ્યો હતો. આર્થિક સેવાઓ હેઠળ આપવામાં આવેલી લોનનો મોટો હિસ્સો પરિવહન ક્ષેત્ર (₹ 277 કરોડ) અને ઉર્જા ક્ષેત્રના (₹ 101 કરોડ) ફાળે ગયો હતો.

લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત 2018-19માં ₹ 151 કરોડ હતી તે ₹ 179 કરોડ જેટલી વધીને 2019-20માં ₹ 330 કરોડ થઇ હતી. જો કે, વર્ષ દરમિયાન ચૂકવેલી લોન અને પેશગીઓ પરની વ્યાજની આવક ₹ 12 કરોડ જેટલી ઘટી હતી.

ઉપરાંત, વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી કુલ લોન (₹ 1,312 કરોડ) પૈકી, ₹ 905 કરોડની લોન વહીવટી વિભાગ અથવા નાણા વિભાગ દ્વારા પરત ચૂકવણી માટેની શરતો અને વ્યાજનો દર નક્કી કર્યા વિના ચૂકવવામાં આવી હતી.

ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતુ કે નબળી નાણાકીય સ્થિતિના કારણે, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ વર્ષો દરમિયાન વસૂલ કરેલો યાત્રી વેરો જમા કરી શકે એમ ન હતું અને તેના કર્મચારીઓને સાતમા પગાર પંચની પાછલી બાકી પણ ચૂકવી શક્યુ ન હતુ. યાત્રી વેરાનો ઉપયોગ તેના ખર્ચાને પહોંચી વળવા માટે કરવામાં આવતો હતો. વહીવટી વિભાગે (બંદરો અને પરિવહન) નાણા વિભાગની મંજૂરીથી બાકી યાત્રી વેરાને (જાન્યુઆરી અને માર્ચ 2020) ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમને આપવામાં આવેલી લોન (₹ 44.62 કરોડ) તરીકે ગણી હતી અને તેના કર્મચારીઓને સાતમા પગાર પંચની ચૂકવવાની થતી રકમની ચૂકવણી માટે ₹ 232.46 કરોડની લોન આપી હતી (ઓક્ટોબર 2019). જો કે, સંબંધિત મંજૂરીના હુકમો પરત ચૂકવણીનું સમયપત્રક અને ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ નિયત કરતા નથી. 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ પાસે લોનની ₹ 3,653 કરોડની બાકી સિલક હતી, જેમાં 2015-20 દરમિયાન આપવામાં આવેલી ₹ 924.88 કરોડની પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે.

અપૂર્ણ યોજનાઓમાં સ્થગિત થયેલી મૂડી

અપૂર્ણ યોજનાઓ/કામોમાં સ્થગિત થયેલું ભંડોળ ખર્ચની ગુણવત્તા પર નકારાત્મક અસર કરે છે અને રાજ્યને ઇચ્છિત લાભોથી લાંબા સમયગાળા માટે વંચિત રાખે છે.

માર્ચ 2020ના અંતે 123 મૂડી કામો કે જે દરેકનું મૂલ્ય ₹ 10 કરોડ અથવા વધુ હતું, તે અપૂર્ણ હતાં. આ બધાં કામની પૂર્ણતાની તારીખ 31 માર્ચ 2020 હતી અને તેમના પર ₹ 5,810.99 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. અપૂર્ણ યોજનાઓની વર્ષ-વાર અને વિભાગ-વાર વિગતો અનુક્રમે **કોઠા 2.38** અને **કોઠા 2.39**માં આપી છે.

કોઠો 2.38: 31 માર્ચ 2020ના રોજ અપૂર્ણ યોજનાઓની વય મુજબ વિગતો

વર્ષ	અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	અંદાજીત ખર્ચ	ખર્ચ (31 માર્ચ 2020ના રોજ)
	(સંખ્યા)	(₹ કરોડમાં)	
2013-14	1	30.11	16.91
2015-16	6	559.64	520.68
2016-17	16	526.64	323.29
2017-18	51	4,438.56	3,971.66
2018-19	48	2,167.26	977.81
2019-20	1	14.15	0.64
કુલ	**123**	**7,736.36**	**5,810.99**

કોઠો 2.39: 31 માર્ચ 2020ના રોજ અપૂર્ણ યોજનાઓની વિભાગ-વાર વિગતો

વિભાગ	અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	અંદાજીત ખર્ચ	ખર્ચ
	(સંખ્યા)	(₹ કરોડમાં)	
માર્ગ અને મકાન	104	4,288.25	2,583.87
નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	19	3,448.11	3,227.12
કુલ	**123**	**7,736.36**	**5,810.99**

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબોનો પરિશિષ્ટ IX.

ઉપરના કોઠા પરથી એ જોઇ શકાય છે કે 31 માર્ચ 2020ના રોજ, માર્ગ અને મકાન વિભાગે 104 અપૂર્ણ યોજનાઓ પર 60.25 ટકા ખર્ચ કર્યો હતો. જ્યારે નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગે 19 અપૂર્ણ યોજનાઓ પર 93.59 ટકા વાપર્યા હતાં (પ્રારંભિક અંદાજપત્રીય ખર્ચના સંદર્ભમાં).

ઉજ્જવલ ડિસકોમ એસ્યોરન્સ યોજનાનું અમલીકરણ (ઉદય)

ઉજ્જવલ ડિસકોમ એસ્યોરન્સ **યોજના ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યની માલિકીની ઉર્જા વિતરણ કંપનીઓની** (DISCOMs) સંચાલનની અને નાણાકીય કાયાપલટ માટે **નવેમ્બર 2015માં** શરૂ કરવામાં આવી હતી. ઉદય યોજનામાં વર્ણવેલા સંચાલનના અને નાણાકીય સીમાચિન્હો હાંસલ કરવા માટે પક્ષોની સંબંધિત જવાબદારીઓ નિયત કરવા માટે રાજ્ય સરકારો, વિતરણ કંપનીઓ અને ભારત સરકાર વચ્ચે એક કરાર પર સહીસિક્કા કરવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી. એ મુજબ, રાજ્ય સરકારોએ વિતરણ કંપનીઓના 30 સપ્ટેમ્બર 2015ના રોજના બાકી ઋણના 75 ટકાનો બે વર્ષમાં, એટલે કે 2016-17માં 50 ટકા અને 2017-18માં 25 ટકાનો હવાલો લઇ લેવાનો હતો.

ગુજરાત સરકારે, રાજ્યની માલિકીની ચાર વિતરણ કંપનીઓ અને ભારત સરકાર સાથે નાણાકીય કાયાપલટ અને ભવિષ્યના નાણાકીય નુકસાન અને કાર્યકારી મૂડી પૂરી પાડવાની જોગવાઈ સિવાય એક ત્રિપક્ષીય સમજૂતી કરાર કર્યો હતો (ફેબ્રુઆરી 2016). એનું કારણ એ હતું કે ચારેય વિતરણ કંપનીઓએ 2005-06માં નાણાકીય કાયાપલટ કરી નાખી હતી. આ બાબતને

ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉદય યોજના હેઠળ 2019-20 દરમિયાન કોઇ નાણાકીય સહાય રાજ્યની DISCOMsને આપવામાં આવી ન હતી.

2.4.3.5 જાહેર ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓ હેઠળ રાજ્યના સંસાધનોની ઉપલબ્ધતા

જાહેર ખાનગી ભાગીદારી એ સરકાર અથવા વૈધાનિક સંસ્થા અને ખાનગી ક્ષેત્રની સંસ્થા વચ્ચે એક માળખુ પુરૂ પાડવાનો કરાર છે જે માળખાકીય વિકાસ માટેની લોકોની વધતી માંગણીઓને પહોંચી વળવા માટે સાથે કામ કરવા માટે તેમને સક્ષમ બનાવે છે.

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, માળખાકીય ક્ષેત્રમાં જાહેર ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓની સ્થિતિ કોઠા 2.40માં દર્શાવ્યા મુજબ હતી.

કોઠો 2.40: માળખાકીય ક્ષેત્રમાં જાહેર ખાનગી ભાગીદારી પ્રકલ્પોની સ્થિતિ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	ક્ષેત્ર	પૂર્ણ થયેલી યોજનાઓ		અમલીકરણ હેઠળની યોજનાઓ		ભવિષ્ય માટે આયોજન	
		સંખ્યા	કુલ મૂડીરોકાણ	સંખ્યા	કરવામાં આવેલો ખર્ચ	સંખ્યા.	અંદાજીત ખર્ચ
1.	બંદરો	55	51,619.53	16	14,535.95	5	1,734.00
2.	ઉર્જા	6	11,350.00	1	43.30	9	12,745.00
3.	માર્ગો	19	2,596.06	7	3,808.75	8	2,900.09
4.	માર્ગ પરિવહન	7	923.01	11	750.18	4	419.81
5.	રેલવે	1	395.00	2	1,262.25	0	0
6.	શહેરી વિકાસ	84	1,877.87	46	4,894.73	46	1,999.61
7.	પાણી	0	0.00	0	0.00	2	5,000.00
8.	લોજીસ્ટીક પાર્ક	0	0.00	0	0.00	3	550.00
9.	ઉડ્ડયન	0	0.00	1	0.00	3	0.00
10.	IT, ITES અને બાયોટેક	3	5.12	3	255.00	1	100.00
11.	કૃષિ	2	23.18	0	0.00	0	0.00
	કુલ	**177**	**68,789.77**	**87**	**25,550.16**	**81**	**25,448.51**

સ્રોત: ગુજરાત માળખાકીય વિકાસ બોર્ડ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

કોઠો 2.40 દર્શાવે છે કે ગુજરાતમાં માળખાકીય ક્ષેત્રમાં ₹ 94,340 કરોડના મૂલ્યની 264 જાહેર ખાનગી ભાગીદારી યોજનાઓ પૈકી, ₹ 68,790 કરોડના મૂલ્યની 177 યોજનાઓ માર્ચ 2020 સુધીમાં પૂર્ણ થઇ ગઇ હતી. મુખ્ય રોકાણો શહેરી માળખાકીય ક્ષેત્રમાં હતાં જેમાં 84 યોજનાઓ પૂર્ણ થઇ ગઇ હતી અને 46 યોજનાઓ અમલીકરણ હેઠળ હતાં. વધુમાં, બંદર ક્ષેત્રમાં, ₹ 51,620 કરોડના મૂલ્યની 55 યોજનાઓ પૂર્ણ થઇ ગઇ હતી અને ₹ 14,536 કરોડના રોકાણવાળી 16 યોજનાઓ પ્રગતિમાં હતી. 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ પૂર્ણ થયેલી યોજનાઓની

સંખ્યા 31 માર્ચ 2019ના રોજ હતી એટલી જ હતી, જે દર્શાવે છે કે 2019-20 દરમિયાન કોઇ યોજના પૂર્ણ થઇ ન હતી.

2.4.4 રાજ્યની ખર્ચની પ્રાથમિકતાઓ

રાજ્યમાં વધુ સારા સામાજીક અને ભૌતિક માળખાની ઉપલબ્ધતા ખર્ચની ગુણવત્તા પ્રતિબિંબિત કરે છે. રાજ્ય સરકાર માટે એ મહત્વનું છે કે માળખાકીય ખર્ચ – જે સામાજીક અને આર્થિક પરનો ખર્ચ છે તેના પર ધ્યાન વધુ કેન્દ્રિત કરીને વિકાસકીય ખર્ચને યોગ્ય રીતે તર્કસંગત બનાવવું. માળખાકીય ખર્ચ માટે ફાળવણીમાં સુધારો કરવા ઉપરાંત, ખર્ચના ઉપયોગની કાર્યક્ષમતા પણ મૂડી ખર્ચ અને કુલ ખર્ચનો ગુણોત્તર અને શિક્ષણ અને આરોગ્ય પર કરવામાં આવતા મહેસૂલી ખર્ચના પ્રમાણ દ્વારા પ્રતિંબિંબિત થાય છે. કુલ ખર્ચની સામે આ ઘટકોનો ગુણોત્તર જેમ ઉંચો તેમ ખર્ચની ગુણવત્તા વધુ સારી ગણાય છે.

કોઠો 2.41 2015-16ને પાયાનું વર્ષ ગણીને 2019-20 દરમિયાન વિકાસકીય ખર્ચ, સામાજીક અને આર્થિક ક્ષેત્રો પરનો ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચની બાબતમાં રાજ્ય સરકારની નાણાકીય પ્રાથમિકતાઓની સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો સાથે સરખામણી કરે છે.

કોઠો 2.41: 2015-16 અને 2019-20માં રાજ્યની ખર્ચની પ્રાથમિકતાઓ

(ટકામાં)

રાજ્યની નાણાકીય પ્રાથમિકતાઓ	AE/ GSDP	SSE/ AE	ESE/ AE	DE/ AE	CE/ AE	શિક્ષણ/AE	આરોગ્ય/ AE
2015-16માં આની સરેરાશ (ગુણોત્તર)							
સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો	16.97	36.09	34.19	70.29	14.81	15.68	4.79
ગુજરાત	11.72	40.36	31.21	71.57	20.04	15.96	5.91
2019-20માં આની સરેરાશ (ગુણોત્તર)							
સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો	15.15	36.73	28.69	65.42	12.97	15.91	5.21
ગુજરાત	10.09	39.47	30.55	70.02	15.28	15.01	6.13
AE: એકંદર ખર્ચ (તે કુલ ખર્ચ છે); DE: વિકાસ ખર્ચ; SSE: સામાજીક ક્ષેત્રનો ખર્ચ; ESE: આર્થિક ક્ષેત્રનો ખર્ચ; CE: મૂડી ખર્ચ.							

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષોના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 2.41 નીચેની બાબતો વ્યક્ત કરે છે:

- ગુજરાતમાં રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે કુલ ખર્ચની ટકાવારી 2015-16 અને 2019-20 દરમિયાન સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો કરતાં નીચી હતી.
- વિકાસ ખર્ચમાં આર્થિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ અને સામાજીક સેવાઓ પરના ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે. ગુજરાતમાં 2015-16 અને 2019-20 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી તરીકે વિકાસ ખર્ચ સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો કરતાં ઉંચો હતો.

- 2015-16 અને 2019-20 દરમિયાન રાજ્યમાં કુલ ખર્ચની ટકાવારી તરીકે સામાજીક સેવાઓ પરનો ખર્ચ સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો કરતાં ઉંચો હતો.
- 2015-16 દરમિયાન રાજ્યમાં કુલ ખર્ચની ટકાવારી તરીકે આર્થિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો કરતાં નીચો હતો પરંતુ 2019-20 દરમિયાન ઉંચો હતો.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ વિકાસ પ્રોગ્રામ (UNDP) દ્વારા 2020માં (HDR 2020) બહાર પાડવામાં આવેલા માનવ વિકાસ અહેવાલ અનુસાર, ભારતનો માનવ વિકાસ સૂચકાંક 0.655 હતો જ્યારે 2020 દરમિયાન ગુજરાતનો સૂચકાંક 0.681 હતો.
- 2015-16 અને 2019-20 દરમિયાન સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની સરખામણીએ રાજ્યનો કુલ ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચનો ગુણોત્તર ઉંચો હતો. આમ છતાં, કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે રાજ્યમાં મૂડી ખર્ચ 2015-16માં 20.04 ટકા હતો તે નીચો આવીને 2019-20માં 15.28 ટકા થયો હતો.
- સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની તુલનાએ ગુજરાતે 2015-16 અને 2019-20માં આરોગ્ય ક્ષેત્રને પૂરતી પ્રાથમિકતા આપી છે. માનવ વિકાસ અહેવાલ 2020 મુજબ, 0.786નો ગુજરાતનો આરોગ્ય સૂચકાંક 2020માં ભારત (0.768) કરતાં ઉંચો હતો.
- ગુજરાતમાં કુલ ખર્ચ અને શિક્ષણનો ગુણોત્તર 2015-16માં સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો કરતાં સારો હતો પરંતુ તે 2019-20માં સામાન્ય વર્ગના રાજ્યોની નીચે આવી ગયો હતો. રાજ્યે શિક્ષણ પરની જોગવાઇ વધારવાની જરૂર છે. HDR 2020 મુજબ, ભારતનો 2020માં હતો એ જ 0.558નો શૈક્ષણિક સૂચકાંક ગુજરાતનો હતો.
- રાજ્યનાં એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે રાજ્યનો 10.09 ટકાનો કુલ ખર્ચ 2019-20 દરમિયાન રાજ્યના અર્થતંત્રમાં ખાનગી ક્ષેત્રની વધુ ભાગીદારી દર્શાવે છે.

2.4.5 હેતુ સદર મુજબ ખર્ચ

નાણાકીય હિસાબો માત્ર ગૌણ સદરના સ્તર સુધીના વ્યવહારો દર્શાવે છે. આથી, અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ અને હેતુ સદરના સ્તર સુધી કરવામાં આવેલા ખર્ચના પ્રમાણનું કવાયતરૂપી અવલોકન **કોઠા 2.42**માં આપ્યુ છે.

કોઠો 2.42: હેતુ સદર મુજબ ખર્ચની સામે અંદાજપત્રીય અધિકૃતતા

(₹ કરોડમાં)

સદર	અંદાજપત્ર	ખર્ચ	ઉપયોગની ટકાવારી
સહાયક અનુદાન	65,638.19	61,554.89	93.78
વ્યાજ	22,564.95	22,235.44	98.54
પગાર	20,142.21	11,126.49	55.24
સહાય	19,134.93	18,420.27	96.27
ઋણની ચૂકવણી	16,654.70	16,701.76	100.28
મોટા કામો	15,881.65	12,325.91	77.61

સદર	અંદાજપત્ર	ખર્ચ	ઉપયોગની ટકાવારી
નિવૃત્તિ ખર્ચા	12,525.33	11,923.78	95.20
મૂડીરોકાણ	9,237.21	6,933.81	75.06
અન્ય મૂડી ખર્ચ	7,112.39	6,239.07	87.72
મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે સ્થાનિક સસ્થાઓને અનુદાન	5,970.93	2,707.36	45.34
અન્ય ખર્ચ	3,568.03	3,401.81	95.34
નાના કામો	2,418.15	2,105.08	87.05
સ્કોલરશીપ/સ્ટાઇપેન્ડ	1,990.14	1,877.88	94.36
લોન અને પેશગીઓ	1,595.19	1,311.73	82.23
પુરવઠો અને માલસામાન	1,449.91	1,399.49	96.52
આંતર-હિસાબી તબદીલીઓ	1,340.00	848.87	63.35
મશીનરી અને સાધનસામગ્રી	1,296.82	994.64	76.70
કચેરી ખર્ચ	1,007.23	722.87	71.77
રેશનનો ખર્ચ (આહાર ખર્ચ)	848.82	322.25	37.96
અન્ય કરારને લગતી સેવાઓ	734.92	795.50	108.24
મોટર વાહનો	658.05	372.32	56.58
ઓવરટાઇમ ભથ્થા	434.98	414.05	95.19
વેતન	429.82	360.93	83.97
પંચાયતોને ફાળો	335.00	2,154.84	643.24
જાહેરાત અને પ્રચાર	236.43	169.46	71.68
વ્યાવસાયિક સેવાઓ	219.04	155.32	70.91
ઘરેલુ પ્રવાસન ખર્ચ	186.41	161.98	86.90
પેટ્રોલ, ઓઇલ અને ઉંજણ	115.77	101.45	87.63
ભાડા, દર અને કર	85.58	88.39	103.28
શસ્ત્રો અને દારૂગોળો	54.17	55.80	103.02
વસ્ત્રો અને તંબુ	24.74	11.76	47.51
પ્રકાશન	19.82	13.96	70.42
ગુપ્ત સેવાનો ખર્ચ	6.67	6.48	97.17
ઘસારો	2.80	2.80	100.00
પુરસ્કાર	1.25	0.85	67.61
વિદેશ યાત્રાનો ખર્ચ	0.43	0.14	32.19
અન્ય	348.56	259.51	74.45
કુલ	**2,14,271.22**	**1,88,278.95**	**87.87**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકારની (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

એ જોઇ શકાય છે કે ₹ 2,14,271.22 કરોડની કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણીમાંથી, 2019-20 દરમિયાન જુદા જુદા હેતુ સદરો પરનો ખરેખર ખર્ચ ₹ 1,88,278.95 કરોડ (88 ટકા) થયો હતો. ઉપર જણાવેલા 37 હેતુ સદરો પૈકી, પાંચ સદરો હેઠળ 100 ટકા કરતા અધિક અંદાજપત્રીય ફાળવણીનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. 24 હેતુ સદરો હેઠળ, અંદાજપત્રીય ફાળવણીનો ખર્ચ 70 ટકાથી 100 ટકા વચ્ચે કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે બાકીના આઠ હેતુ સદરોમાં કરવામાં આવેલો ખર્ચ અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 70 ટકા કરતાં નીચો હતો. ટોચના આઠ હેતુ સદરોનો ટ્રી-મેપ **આલેખ 2.19**માં દર્શાવ્યો છે.

આલેખ 2.19: હેતુ સદર મુજબ ખર્ચ

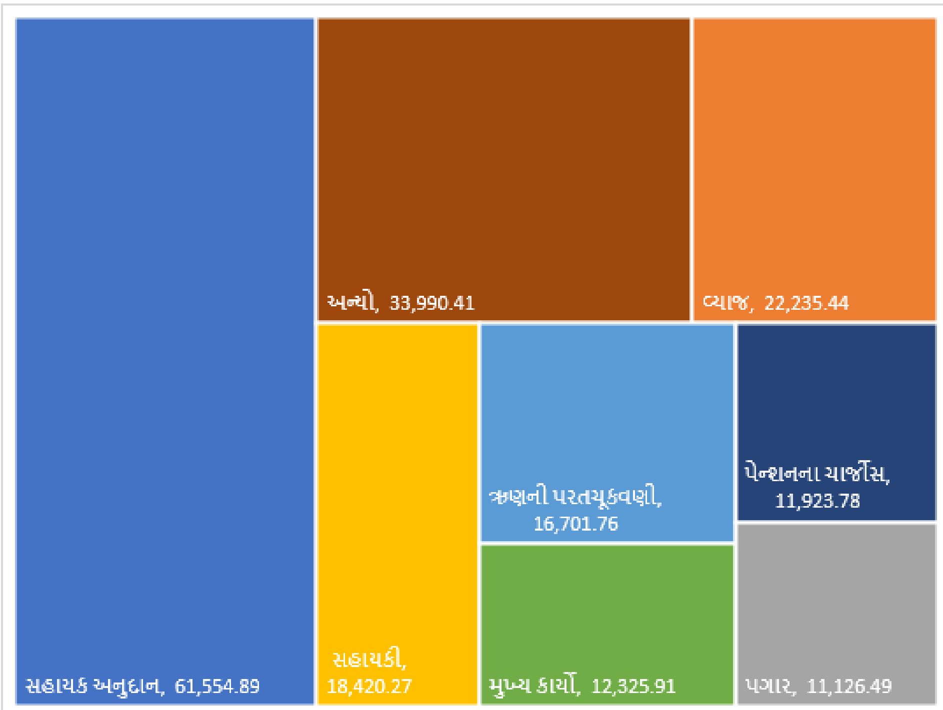

2.5 આકસ્મિક નિધિ

આકસ્મિક નિધિ

આકસ્મિક નિધિ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેની રચના કાયદા દ્વારા રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવે છે, અને અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા, રાજ્યની વિધાનસભા દ્વારા આવા ખર્ચને અધિકૃતી મળે ત્યાં સુધી પેશગીઓ આપી શકાય એ માટે રાજ્યપાલના હવાલે મુકવામાં આવે છે. નિધિની ભરપાઇ રાજ્યના સંચિત નિધિના સંબંધિત કાર્યલક્ષી મુખ્ય સદર ખાતે ઉધારીને કરવામાં આવે છે. ગુજરાત સરકારના આકસ્મિક નિધિમાં ₹ 200 કરોડનો કોષ છે. 2019-20 દરમિયાન ₹ 54.74 કરોડની રકમ આકસ્મિક નિધિમાંથી ઉપાડવામાં આવી હતી અને અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે ખર્ચવામાં આવી હતી. પૂરેપૂરી રકમ નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયા પહેલાં ભરપાઇ કરવામાં આવી હતી.

2.6 જાહેર હિસાબ

કેટલાક વ્યવહારો જેમ કે નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, અનામત ભંડોળ, થાપણો, ઉપલક, ભરણાં વગેરેની બાબતમાં આવક અને ચૂકવણીઓ જે સંચિત નિધિનો ભાગ બનતા નથી તેને બંધારણની કલમ 266 (2) હેઠળ સ્થાપવામાં આવેલ જાહેર હિસાબમાં રાખવામાં આવે છે અને રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર હોતા નથી. સરકાર આ બાબતમાં બેંકર તરીકેની ભૂમિકા ભજવે છે. વર્ષ દરમિયાન ચૂકવણીઓ બાદ રહેલી સિલક એ સરકાર પાસે જુદા જુદા હેતુઓ માટે ઉપલબ્ધ ભંડોળ હોય છે.

2.6.1 જાહેર હિસાબમાં ચોખ્ખી સિલકો

માર્ચ 2020ના અંતે રાજ્યના જાહેર હિસાબમાં રહેલી ઘટક-વાર ચોખ્ખી સિલકો નીચે મુજબ હતી:

કોઠો 2.43: વર્ષની 31 માર્ચની સ્થિતિએ જાહેર હિસાબમાં રહેલી ઘટક-વાર ચોખ્ખી સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ક્ષેત્ર	પેટા-ક્ષેત્ર	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
I. નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, વગેરે	નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, વગેરે	9,527.31	10,059.86	10,400.17	10,608.63	10,601.21
J. અનામત ભંડોળ	(a) વ્યાજુકા અનામત ભંડોળો	2,965.10	3,493.43	2,355.14	1,504.58	1,818.03
	(b) વ્યાજ વગરના અનામત ભંડોળો	11,298.64	12,186.10	12,576.73	13,998.70	15,014.72
K. થાપણો અને પેશગીઓ	(a) વ્યાજુકી થાપણો	11,201.15	12,087.51	12,954.29	13,677.83	14,073.56
	(b) વ્યાજ વગરની થાપણો	15,563.29	16,946.97	17,175.71	18,454.00	20,525.16
	(c) પેશગીઓ	(-)0.81	(-)0.81	(-)0.79	(-)0.73	(-)0.71
L. ઉપલક અને પ્રકિર્ણ	(a) ઉપલક	(-)417.51	(-)434.57	(-)447.98	(-)516.66	(-)303.87
	(b) અન્ય હિસાબો[21]	2,022.98	460.99	972.81	314.30	(-)1,561.23
	(c) વિદેશી સરકારો સાથેના હિસાબો	(-)0.59	(-)0.59	(-)0.59	(-)0.59	(-)0.59
	(d) પ્રકિર્ણ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
M. ભરણા	(a) મની ઓર્ડરો અને અન્ય ભરણા	831.42	763.28	969.48	637.47	738.56
	(b) આંતર-સરકારી સમાયોજન હિસાબ	(-)2.29	(-)2.66	(-)1.26	(-)1.26	(-)1.64
કુલ		52,988.69	55,559.51	56,953.71	58,676.27	60,903.20

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

નોંધ: +ve ઉધાર સિલક સૂચવે છે અને–ve જમા સિલક સૂચવે છે.

[21] L હેઠળના અન્ય હિસાબો- ઉપલક અને પ્રકિર્ણમાં રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબ, કાયમી રોકડ અગ્રદાય અને વિભાગીય સિલકો સામેલ નથી.

પાંચ વર્ષ (2015-20) ના સમયગાળા દરમિયાન જાહેર હિસાબની સિલકોની રચનામાં વાર્ષિક ફેરફારો **આલેખ 2.20** માં આપ્યા છે.

આલેખ 2.20: જાહેર હિસાબની સિલકોની રચનામાં વાર્ષિક ફેરફાર

(₹ કરોડમાં)

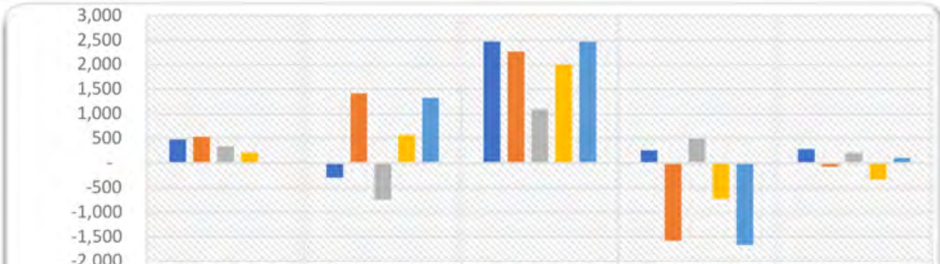

	નાની બચત, પ્રોવિડન્ટ ફંડ	અનામત ભંડોળ	થાપણો અને પેશગીઓ	ઉચ્ચક અને પ્રકિર્ણ	ભરણા
2015-16	478	-295	2,476	257	281
2016-17	533	1,416	2,270	-1,579	-69
2017-18	340	-748	1,096	498	208
2018-19	208	571	2,002	-727	-332
2019-20	-7	1,329	2,467	-1,663	101

2.6.2 અનામત ભંડોળો

અનામત ભંડોળોની રચના રાજ્ય સરકારના જાહેર હિસાબો હેઠળ ચોક્કસ અને વ્યાખ્યાયિત હેતુઓ માટે કરવામાં આવે છે. આ ભંડોળો ફાળો અથવા રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી અનુદાનથી નિભાવવામાં આવે છે.

2019-20 દરમિયાન ચોક્કસ હેતુ માટે અંકિત કરેલા 17 અનામત ભંડોળો હતાં જે પૈકી વ્યાજવાળા ચાર અનામત ભંડોળો ₹ 1,818.03 કરોડની સિલક ધરાવતા હતાં અને 13 વ્યાજ વગરના હતાં જેમાં ₹ 15,014.72 કરોડની સિલક હતી. 31 માર્ચ 2020ના રોજ આ ભડોળોમાં કુલ એકત્રિત સિલક ₹ 16,832.75 કરોડ હતી જે પૈકી ₹ 13,672.22 કરોડનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું.

17 અનામત ભંડોળો પૈકી, ₹ 2.11 કરોડની સિલક હતી એવા પાંચ અનામત ભંડોળ નિષ્ક્રિય હતાં જેમાંથી ચાર અનામત ભંડોળ (₹ 2.10 કરોડ) 1999-2000થી નિષ્ક્રિય હતાં જ્યારે એક અનામત ભંડોળ (₹ 0.01 કરોડ) 2014-15થી નિષ્ક્રિય હતું.

2.6.2.1 સંચિત ડૂબત નિધિ

રાજ્ય સરકારે બાકી જવાબદારીઓની ઋણમુક્તિ માટે 2003-04માં સંચિત ડૂબત નિધિની રચના કરી હતી. આ ભંડોળના વહીવટ માટે જવાબદાર છે, તે ભારતીય રિઝર્વ બેંકે નાણાકીય વર્ષ

2007-08થી સરકારની જવાબદારીઓનો (આંતરિક ઋણ+જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ) સમાવેશ કરવા માટે સંચિત ડૂબત નિધિનો વ્યાપ વધારવા માટે માર્ગદર્શિકા જારી કરી હતી. વધુમાં, રાજ્ય સરકાર દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી સંચિત ડૂબત નિધિ માટેની નવીનતમ માર્ગદર્શિકા (2017-18) મુજબ, વર્ષ 2018-19 અને ત્યારબાદ ભંડોળનો લઘુત્તમ કોષ રાજ્યની બાકી જવાબદારીઓના પાંચ ટકા હોવો જોઇએ અને ત્યારબાદ રોલીંગના આધારે જાળવી રાખવો.

2019-20 દરમિયાન સંચિત ડૂબત નિધિમાં ફાળો ₹ 766.05 કરોડ જેટલો ઓછો હતો, કારણ કે ₹ 14,292.20 કરોડના લઘુત્તમ કોષની સામે ભંડોળમાં બંધ સિલક ₹ 13,526.15 કરોડ હતી. રાજ્ય સરકારે 2019-20માં ₹ 931.34 કરોડનું ઉપાર્જીત વ્યાજ ભંડોળમાં જમા કર્યું હતું.

2.6.2.2 રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ

તેરમા નાણા પંચની ભલામણો મુજબ, રાજ્ય સરકાર 2011-12થી રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળનું (SDRF) સંચાલન કરી રહી છે. ભારત સરકારની માર્ગદર્શિકાની (સપ્ટેમ્બર 2010) શરતો મુજબ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોએ 75:25ના પ્રમાણમાં ભંડોળમાં ફાળો આપવાનો હતો.

01 એપ્રિલ 2019ના રોજ, ભંડોળમાં ₹ 1,504.53 કરોડની ખુલતી સિલક હતી. 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 1,264.00 કરોડ (₹ 886.80 કરોડ કેન્દ્રિય ફાળો અને ₹ 377.20 કરોડ રાજ્યનો ફાળો) ભંડોળમાં તબદીલ કર્યા હતાં. કુલ ₹ 2,768.53 કરોડની ઉપલબ્ધ સિલક પૈકી, ₹ 2,435.15 કરોડ[22] ભંડોળની સિલકમાંથી વર્ષ દરમિયાન કુદરતી આફતો પર ખર્ચવામાં આવ્યાં હતાં અને માર્ચ 2020ના અંતે ₹ 333.38 કરોડની સિલક રહી હતી.

વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિભાવ ભંડોળમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો **કોઠા 2.44**માં આપી છે.

કોઠો 2.44: SDRFમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

હિસાબનું મુખ્ય સદર	હિસાબનું ગૌણ સદર	2019-20 દરમિયાન ખર્ચ
2245- કુદરતી આપત્તિના હિસાબે રાહત 01- દુષ્કાળ	102-પીવાના પાણીનો પુરવઠો	30.00
	104-ઘાસચારાનો પુરવઠો	434.13
પેટા સરવાળો **01**		**464.13**
2245- કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત **02**- પુર, વાવાઝોડા, વગેરે.	101-કૃતજ્ઞ (મફત) રાહત	60.40
	105-પશુરોગ સંબંધી કાળજી	1.19
	111-શોકગ્રસ્ત કુટુંબોને રહેમ રાહે ચૂકવણી	19.08
	112- લોકોનું સ્થળાંતર	0.84

[22] મુખ્ય સદર 2245-05 (કુદરતી આફતના હિસાબે રાહત-SDRF)

હિસાબનું મુખ્ય સદર	હિસાબનું ગૌણ સદર	2019-20 દરમિયાન ખર્ચ
	113- ઘરોના સમારકામ/પુનર્નિર્માણ માટે સહાય	3.02
	122- ક્ષતિગ્રસ્ત સિંચાઇનું સમારકામ અને પુનઃસ્થાપન	2.22
	800-અન્ય ખર્ચ	2,138.27
પેટા સરવાળો **02**		**2,225.02**
2245- કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત 05- રાજ્ય આપદા પ્રતિભાવ ભંડોળ	101- અનામત ભંડોળ/થાપણ હિસાબો- રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિભાવ ભંડોળમાં તબદીલી	1,264.00
	901- **કપાત** - રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિભાવ ભંડોળમાંથી રકમ મેળવવામાં આવી	(-) 2,435.15
પેટા-સરવાળો **05**		**(-) 1,171.15**
2245- કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત 80- **સામાન્ય**	001-નિર્દેશન અને વહીવટ	7.29
	102-કુદરતી આફતોનું વ્યવસ્થાપન, હોનારત-સંભવ વિસ્તારોમાં આકસ્મિક યોજના	7.20
	800-અન્ય ખર્ચ	18.40
	911- કપાત-અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત	0.00
પેટા-સરવાળો **80**		**32.89**
કુલ **2245**		**1,550.89**
SEC દ્વારા મંજૂર થયેલા SDRFની બાબતો અને ધોરણોના પાલન સાથે કરવામાં આવેલો ખર્ચ (માત્ર 2245-01 અને 2245-02 હેઠળ નોંધાયેલી રકમ SDRF હેઠળ ખર્ચ તરીકે માન્ય છે.)		**2,435.15**

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

ભારત સરકારની માર્ગદર્શિકા મુજબ, ભંડોળમાં રહેલી સિલકનું રોકાણ કરવુ જરૂરી હતું જે કરવામાં આવ્યું ન હતું. અગાઉના વર્ષોની સિલકોનું ભંડોળમાં જમા કરવાપાત્ર વ્યાજનો અંદાજ બાંધવામાં આવ્યો ન હતો અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા જમા[23] કરવામાં આવ્યું ન હતું.

વધુમાં, SDRFના બંધારણ અને વહીવટ પરની માર્ગદર્શિકાના ફકરા 17 મુજબ, રાજ્યમાં સ્થાનિક સંદર્ભમાં રાજ્ય-વિશિષ્ટ કુદરતી હોનારતના અસરગ્રસ્તોને તાત્કાલિક રાહત પૂરી પાડવા માટે, જેનો ભારત સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી હોનારતોની ગૃહ મંત્રાલયે જારી કરેલી યાદીમાં, મંજૂર થયેલા ધોરણો પ્રમાણે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો તેનો ખર્ચ SDRFમાં ઉપલબ્ધ ભંડોળની 10 ટકાની મર્યાદામાં SDRFમાંથી કરવાનો હતો. આમ છતાં, વર્ષ દરમિયાન ₹ 2,435.15 કરોડનો ખર્ચ રાજ્ય સરકારે કર્યો હતો જે SDRFમાં ઉપલબ્ધ ભંડોળના 88 ટકા જેટલો હતો.

[23] SDRFમાં થયેલી સંવૃધ્ધિનુ ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કેન્દ્ર સરકારની તારીખી બાંયધરીઓ, હરાજી થયેલા ટ્રેઝરી બિલો, અને વ્યાજ આપતી થાપણો અને અનુસૂચિત વાણિજ્યિક બેંકોની થાપણોના પ્રમાણપત્રોમાં રોકાણ કરવાનું હોય છે.

જે આપત્તિઓ પર ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તેને રાજ્ય સરકારે નિર્દિષ્ટ કરી હતી કે કેમ તેનું અને 10 ટકાની મર્યાદા કરતાં અધિક માટે સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી છે. આ બાબતમાં રાજ્ય સરકારનો જવાબ મળ્યો નથી (ડિસેમ્બર 2020).

2.6.2.3 બાંયધરી ઋણમુક્તિ ભંડોળ

બારમા નાણા પંચે સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓમાંથી ઉભી થતી આકસ્મિક જવાબદારીઓને પહોંચી વળવા માટે બાંયધરી ઋણમુક્તિ ભંડોળની રચના કરવાની ભલામણ કરી હતી. ગુજરાત સરકારે જુદી જુદી સંસ્થાઓ જેવી કે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો, રાજ્યની સહકારી સોસાયટીઓ વગેરે દ્વારા લેવામાં આવેલી લોન પર તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓ માટે બાંયધરી ઋણમુક્તિ ભંડોળની રચના કરી છે. ભંડોળનું વ્યવસ્થાપન ભારતીય રિઝર્વ બેંકની માર્ગદર્શિકા મુજબ, ભંડોળનો કોષ બાકી બાંયધરીઓના પાંચ ટકાના ઇચ્છનીય સ્તર સુધી ક્રમશઃ વધારવાનો છે.

2019-20 દરમિયાન, ₹ 223.11 કરોડની લઘુત્તમ આવશ્યક સિલકની સામે ભંડોળમાં બંધ સિલક ₹ 736.26 કરોડ હતી. રાજ્ય સરકારે 2019-20 દરમિયાન ₹ 36.63 કરોડનું ઉપાર્જીત વ્યાજ જમા કર્યું હતુ.

31 માર્ચ 2020ના રોજ, ₹ 736.26 કરોડના કુલ ભંડોળમાંથી, ₹ 472.53 કરોડનું ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા રોકાણ કરવામાં આવ્યું હતું.

2.6.3 થાપણો અને પેશગીઓ

2.6.3.1 કેન્દ્રિય માર્ગ ભંડોળ સંબંધિત વ્યવહારોનો હિસાબ

ચોક્કસ માર્ગ યોજનાઓ પર ખર્ચ કરવા માટે ભારત સરકાર રાજ્ય સરકારોને કેન્દ્રિય માર્ગ ભંડોળ (CRF) હેઠળ વાર્ષિક અનુદાન પુરૂ પાડે છે. વિદ્યમાન હિસાબી પધ્ધતિમાં, અનુદાનને પ્રારંભમાં મુખ્ય સદર 1601 સહાયક અનુદાન હેઠળ મહેસૂલી આવક તરીકે નોંધવાનું હોય છે અને એટલી જ રકમ મહેસૂલી ખર્ચના મુખ્ય સદર 3054 માર્ગો અને પુલોમાં ઉધારીને જાહેર હિસાબ હેઠળ મુખ્ય સદર 8449-અન્ય આવક 103 કેન્દ્રિય માર્ગ ભંડોળમાંથી નાણાકીય સહાયમાં તબદીલ કરવાની હોય છે. આ પ્રક્રિયા સુનિશ્ચિત કરે છે કે અનુદાનની આવક હિસાબમાં મહેસૂલી પુરાંત અધિક દર્શાવવામાં (અથવા મહેસૂલી ખાધ ઓછી દર્શાવવી) પરિણમતી નથી. ચોક્કસ માર્ગ યોજનાનો ખર્ચ શરૂઆતમાં સંબંધિત મહેસૂલી અથવા મૂડી મુખ્ય સદરે (મુખ્ય સદર 3054 અથવા 5054) નોંધવામાં આવેલા ખર્ચનું બાદમાં ભંડોળમાં (મુખ્ય સદર 8449-103) અનુરૂપ ઉધાર નોંધ કરીને મુખ્ય સદર 3054/5054 હેઠળ બાદ ઉધારનોંધ દ્વારા ભંડોળની સિલકમાંથી સમાયોજન કરવામાં આવે છે.

2019-20 દરમિયાન, કેન્દ્રિય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ ભારત સરકાર તરફથી રાજ્ય સરકારને ₹ 718.87 કરોડનું અનુદાન મળ્યુ હતુ જેની નોંધ વિદ્યમાન હિસાબી પધ્ધતિને અનુસરીને રાજ્યના હિસાબમાં મુખ્ય સદર-1601 કરવામાં આવી હતી. વર્ષ દરમિયાન ચોક્કસ માર્ગ કામો

પર ₹ 697.58 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો જેથી 31 માર્ચ 2020ના રોજ થાપણ સદરે ₹ 27.25 કરોડની (અગાઉના વર્ષોની સિલકો સહિત) સિલક રહી હતી.

2.6.3.2 લેબર સેસનુ શ્રમ કલ્યાણ બોર્ડમાં સ્થાનાંતરણ ન થવું

મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ અધિનિયમ, 1996ની કલમ 3 હેઠળ, બે ટકાથી વધુ નહીં એ દરે, પરંતુ કામે રાખનાર દ્વારા કરવામાં આવેલા બાંધકામના ખર્ચના એક ટકાથી ઓછા નહીં તે દરે, કિસ્સા મુજબ, સરકાર વખતોવખત સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા નિયત કરેલા દરે લાગુ કરીને સેસ વસૂલ કરવામાં આવશે. મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ નિયમો, 1998ના નિયમ 5(3) મુજબ, આ રીતે એકત્ર કરેલી સેસ મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડમાં તે વસૂલ કર્યાના 30 દિવસની અંદર તબદીલ કરવાની હોય છે.

ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતુ કે મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ અધિનિયમ, 1996ની શરતો મુજબ રાજ્ય સરકારે 2006-07થી 2019-20ના સમયગાળા દરમિયાન ₹ 3,013.95 કરોડ જેટલી રકમની સેસ વસૂલ કરીને એકત્ર કરી હતી, અને ₹ 2,013.85 કરોડ મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડમાં સહાયક અનુદાન તરીકે તબદીલ કરી હતી. જેથી ₹ 1,000.10 કરોડની સિલક રહી હતી જે 31 માર્ચ 2020 સુધી તબદીલ કરવામાં આવી ન હતી. ઉપરાંત, સેસ તરીકે 2019-20માં એકત્ર કરેલા ₹ 507.82 કરોડ પૈકી માત્ર ₹ 165.28 કરોડ બોર્ડમા તબદીલ કરવામાં આવ્યાં હતાં અને ₹ 342.54 કરોડની સિલક બોર્ડમાં તબદીલ કરવામાં આવી ન હતી. જે મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ સેસ નિયમો, 1998નું ઉલ્લંઘન છે.

2.6.3.3 દંડની વ્યક્તિગત લેજર ખાતામાં તબદીલી ન થવી

ગુજરાત સરકારે 01 જૂલાઇ 2000ના ઠરાવથી નિયત કર્યુ હતું કે મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ 200(1) હેઠળ દંડ મારફત રાજ્યના શહેરી વિસ્તારમાંથી વર્ષ દરમિયાન થયેલી આવકની નિયત ટકાવારી અંદાજપત્રીય સદર એટલે કે ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિમાં (GSMSN) જમા કરવામાં આવશે. GSMSN હેઠળ ઉપલબ્ધ ભંડોળનો ઉપયોગ ટ્રાફિક પ્રબંધનના હેતુઓ માટે કરવાનો હતો.

ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિની સરળ કામગીરી માટે, માર્ચ 2004ની અસરથી મહાનિયામક અને પોલીસ મહાનિરીક્ષક, ગાંધીનગરના (DG અને IGP) નામે એક વ્યક્તિગત લેજર ખાતુ (PLA) ખોલવામાં આવ્યું હતું. મહાનિયામક અને પોલીસમહાનિરીક્ષકે જુદા જુદા અમલકર્તા સત્તાવાળાઓ તરફથી ટ્રાફિક વ્યવસ્થા માટે વિવિધ દરખાસ્તો એકઠી કરવાની હતી અને ટ્રાફિક વ્યવસ્થાપન સમિતિની મંજૂરી લીધા બાદ PLA માંથી ખર્ચ કરવાનો હતો. જૂલાઇ 2006માં, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ સુરક્ષા નિધિના વધુ સારા વહીવટ માટે 100 ટકા દંડ PLAમાં તબદીલ કરવાનું નક્કી કર્યુ હતું.

કોઠા 2.45માં આપેલી વિગતો મુજબ, 2012-13થી 2019-20ના વર્ષો માટેની અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ અને વિનિયોગ હિસાબોની ચકાસણીમાં, જો કે, ખરેખર વસૂલ કરેલો ટ્રાફિકનો દંડ અને છેલ્લા આઠ વર્ષો દરમિયાન PLAમાં તેની તબદીલીઓ વચ્ચે 22 ટકાનો તફાવત, જોવામાં આવ્યો હતો.

કોઠો 2.45: ટ્રાફિકના દંડ PLA માં તબદીલીઓમાં ઘટ

વર્ષ	ટ્રાફિકના દંડમાંથી આવક (₹ કરોડમાં)		PLA માટે જોગવાઇ (₹ કરોડમાં)		
	અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર વસૂલાત	અંદાજપત્રીય અંદાજો	ખરેખર તબદીલી	ખરેખર વસૂલાતની ટકાવારી રૂપે
2012-13	45.00	52.82	20.50	17.88	33.85
2013-14	62.22	48.40	20.00	20.00	41.32
2014-15	56.40	75.71	25.00	25.00	33.02
2015-16	72.95	73.20	35.00	35.00	47.81
2016-17	85.65	84.17	40.00	25.00	29.70
2017-18	77.35	63.06	35.00	48.57	77.02
2018-19	113.78	109.62	200.00	98.00	89.40
2019-20	75.60	173.33	63.06	260.00	150.00
Total	**588.95**	**680.31**	**438.56**	**529.45**	**77.82**

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના અંદાજપત્રીય અંદાજો અને વિનિયોગ હિસાબો

2.7 ઋણનું વ્યવસ્થાપન

ઋણનું વ્યવસ્થાપન એ પ્રક્રિયા છે જે સરકારના ઋણની વ્યવસ્થા માટે, ભંડોળ માટે જરૂરી રકમ ઉભી કરવી, તેના જોખમ અને ખર્ચના ઉદ્દેશો હાંસલ કરવા, અને કોઇ પણ અન્ય સાર્વભૌમ ઋણ વ્યવસ્થાપન ધ્યેય જે કાયદા અથવા અન્ય અંદાજપત્રીય જાહેરાત દ્વારા સરકારે નક્કી કર્યા હોય તે મેળવવા માટે સ્થાપના અને અમલ કરે છે.

આલેખ 2.21: બાકી ઋણનું વલણ

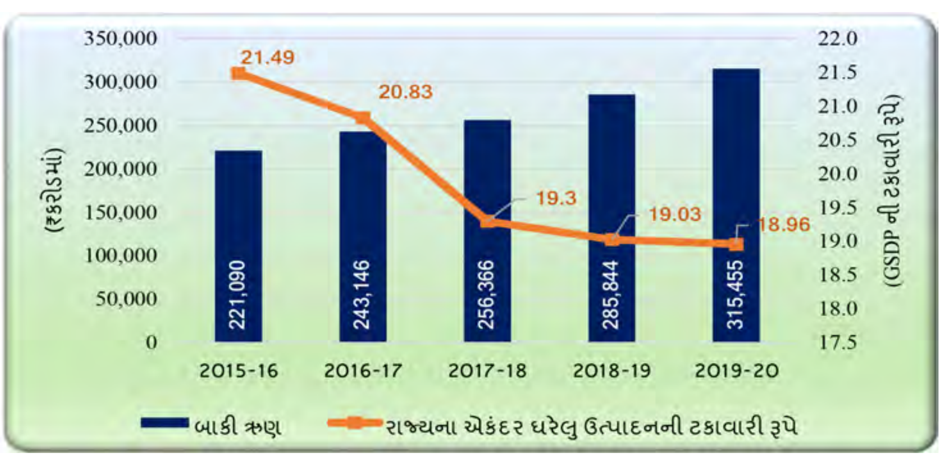

2.7.1 ઋણની રૂપરેખા: ઘટકો

રાજ્ય સરકારના કુલ ઋણમાં ખાસ કરીને રાજ્યનું[24] આંતરિક ઋણ, કેન્દ્ર સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ અને જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થાય છે. પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2015-20) દરમિયાન કુલ ઋણની આવક, ઋણની પરતચૂકવણી, રાજ્યના એકંદર ઘરેલું ઉત્પાદનની સામે ઋણનો ગુણોત્તર અને રાજ્ય પાસે ઉપલબ્ધ ઋણનું ખરેખર પ્રમાણ **કોઠા 2.46**માં દર્શાવ્યું છે.

કોઠો 2.46: 2015-20 દરમિયાન ઋણના ઘટક-વાર વલણ

(₹ કરોડમાં)

		2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
બાકી ઋણ		**2,21,090**	**2,43,146**	**2,56,366**	**2,85,844**	**3,15,455**
જાહેર ઋણ	આંતરિક ઋણ	1,73,681	1,92,772	2,06,643	2,32,875	2,59,661
	ભારત સરકાર તરફથી લોન	7,062	6,566	5,947	7,430	7,433
જાહેર હિસાબની જવાબદારીઓ		40,347	43,808	43,776	45,539	48,361
બાકી ઋણનો વૃધ્ધિ દર (ટકાવારી)		9.28	9.98	5.44	11.50	10.36
એકંદર રાજ્યનું ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP)		10,29,010	11,67,156	13,28,068	15,01,944	16,63,362
ઋણ/GSDP (ટકા)		21.49	20.83	19.30	19.03	18.96
વ્યાજની ચૂકવણીઓ		16,300	17,797	18,954	20,183	22,449
વ્યાજની ચૂકવણીનો બોજ		16.72	16.20	15.37	14.84	15.72
કુલ ઋણની આવક		70,239	72,224	81,158	1,02,963	1,02,300
કુલ ઋણની ચૂકવણીઓ		51,462	50,168	67,938	73,486	72,689
કુલ ઉપલબ્ધ ઋણ		**18,777**	**22,056**	**13,220**	**29,477**	**29,611**
ઋણની ચૂકવણીઓ/ ઋણની આવક (ટકા)		**73.27**	**69.46**	**83.71**	**71.37**	**71.05**

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

કોઠો 2.46 દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારનું કુલ બાકી ઋણ 2018-19માં ₹ 2,85,844 કરોડ હતુ તે વધીને 2019-20માં ₹ 3,15,455 કરોડ થયુ હતું. આમ છતાં, પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં ઋણની સામે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર સતત ઘટતો રહ્યો હતો અને 2019-20માં તે 18.96 ટકાએ રહ્યો હતો. આ ચૌદમા નાણા પંચ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલા 25.76 ટકાના લક્ષ્યાંકની સીમામાં હતો.

માર્ચ 2019 અને માર્ચ 2020ના અંતે રાજ્ય સરકારનું બાકી ઋણ અથવા નાણાકીય જવાબદારીઓનું ઘટક મુજબ વિભાજન અનુક્રમે **આલેખ 2.22** અને **આલેખ 2.23**માં દર્શાવ્યા છે.

---

[24] બજારની લોન, ભારતીય રિઝર્વ બેંક તરફથી સાધનોપાલય પેશગીઓ, રાષ્ટ્રિય નાની બચત ભંડોળને આપેલી વિષે, બાંયધરીઓ અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લીધેલી લોન વગેરે.

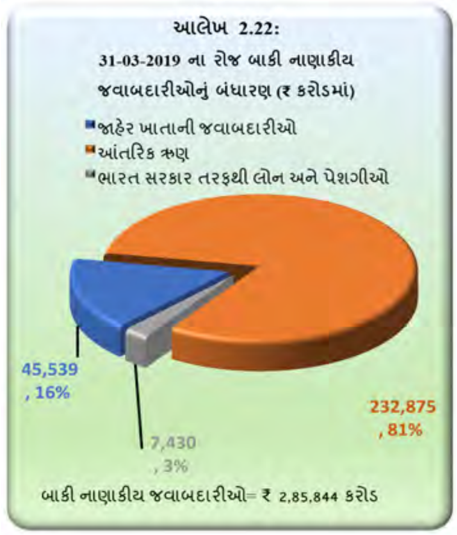

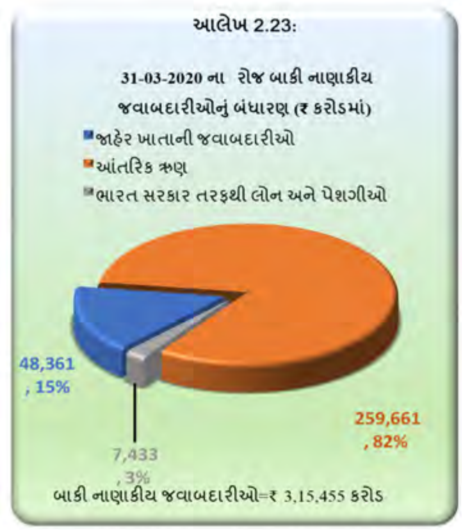

ઉપરના આલેખ દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારનું આંતરિક ઋણ જે મહદ્અંશે રાજ્ય વિકાસ લોન જારી કરીને બજારમાંથી લીધેલું ઋણ હોય છે, જે 2018-19 અને 2019-20 દરમિયાન કુલ બાકી ઋણના અનુક્રમે 81 ટકા અને 82 ટકાના હિસાબે છે.

નીચેનો **આલેખ 2.24** 2015-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકારના બાકી ઋણના જુદા જુદા પેટા-ઘટકો જેમ કે આંતરિક ઋણ, ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ અને જાહેર હિસાબની જવબદારીઓના વલણો રજૂ કરે છે.

આલેખ 2.24: ઘટકો મુજબ ઋણનું વલણ

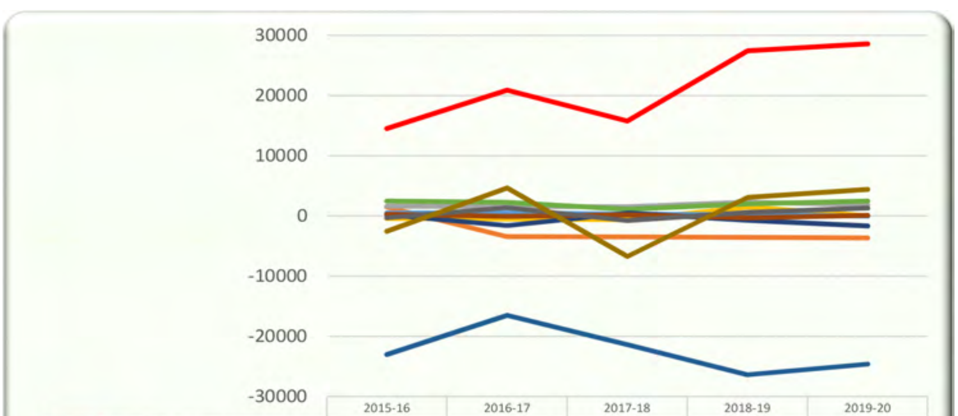

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
બજારમાંથી ઋણ-ગ્રહણ	14565	20944	15785	27437	28600
NSSF ને જારી કરેલી વિશેષ બાંયધરીઓ	1501	-3447	-3451	-3534	-3629
નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન	1633	1594	1538	2328	1816
ભારત સરકારની લોન	-408	-496	-619	1483	3
નાની બચત, પી.એફ. વગેરે	478	533	340	208	-7
થાપણો અને પેશગીઓ	2476	2270	1096	2002	2467
ઉચ્ચક અને પ્રકિર્ણ	256	-1579	497	-727	-1663
ભરણા	281	-69	208	-332	100
અનામત ભંડોળ	-294	1416	-748	571	1329
રોકડ સિલકોમાં વધારો (+)/ઘટાડો (-)	-2517	4690	-6720	3071	4435
એકંદર નાણાકીય ખાધ(-)/પુરાંત (+)	-23015	-16480	-21366	-26365	-24581

નીચેનો **આલેખ** 2.25 છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલું અને પરત ચૂકવેલું આંતરિક ઋણ દર્શાવે છે.

આલેખ 2.25: 2015-20 દરમિયાન લીધેલાં આંતરિક ઋણની સામે પરત ચૂકવણી

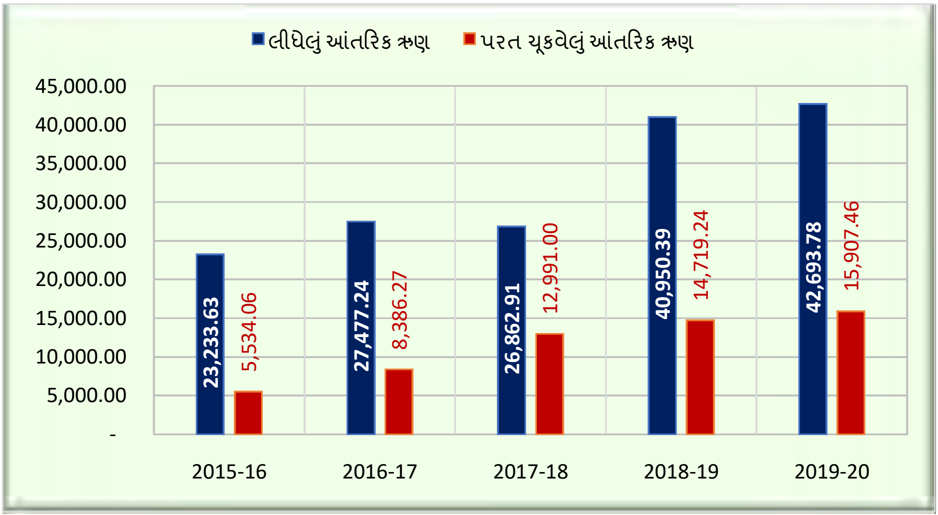

2.7.1.1 રાજકોષીય ખાધના ઘટકો અને તેની ધિરાણની ભાત

રાજકોષીય ખાધમાં મહેસૂલી ખાધનો હિસ્સો ઉધાર લીધેલા ભંડોળ કેટલા પ્રમાણમાં ચાલુ વપરાશ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યાં છે તે દર્શાવે છે. રાજકોષીય ખાધની સામે મહેસૂલી ખાધનો સતત ઉંચો ગુણોત્તર દર્શાવે છે કે રાજ્ય સરકારના અસ્ક્યામતના પાયાનું નિરંતર ધોવાણ થઇ રહ્યું છે અને ઋણના એક ભાગને (નાણાકીય જવાબદારીઓને) કોઇ અસ્ક્યામતોનો ટેકો નથી. ગુજરાત મહેસૂલી પુરાંતવાળુ રાજ્ય છે અને આથી, રાજકોષીય ખાધમાં સંપૂર્ણ વધારો થયો હોવા છતાં, નાણાકીય ખાધ-રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર 2015-16માં 2.24 હતો તેમાં સુધારો થઇ 2019-20માં 1.48 થયો હતો.

નીચે કોઠા 2.47માં પ્રતિબિંબિત થાય છે એ મુજબ રાજકોષીય ખાધના ધિરાણની ભાતમાં રચનાત્મક ફેરફાર થયા છે.

કોઠો 2.47: રાજકોષીય ખાધ અને તેના ધિરાણની ભાતના ઘટકો

(₹ કરોડમાં)

વિગતો		2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
રાજકોષીય ખાધ (-)/પુરાંત (+)		**(-)23,015**	**(-)16,480**	**(-)21,366**	**(-)26,365**	**(-)24,581**
રાજકોષીય ખાધ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (ટકા)		**(-)2.24**	**(-)1.41**	**(-)1.61**	**(-)1.76**	**(-)1.48**
રાજકોષીય ખાધ /પુરાંતનું બંધારણ						
1	મહેસૂલી ખાધ (-) /પુરાંત (+)	1,704	5,947	5,232	3,212	1,945
2	ચોખ્ખો મૂડી ખર્ચ	(-)24,169	(-)22,115	(-)26,313	(-)27,997	(-)25,544
3	ચોખ્ખી લોન અને પેશગીઓ	(-)550	(-)312	(-)285	(-)1,580	(-)982

	વિગતો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
રાજકોષીય ખાધના ધિરાણની ભાત *						
1	બજારમાંથી ઉધાર	14,565	20,944	15,785	27,437	28,600
2	NSSFને જારી કરેલી વિશેષ બાંયધરીઓ	1,501	(-)3,447	(-)3,451	(-)3,534	(-)3,629
3	નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોન	1,633	1,594	1,538	2,328	1,816
4	ભારત સરકાર પાસેથી લોન	(-)408	(-)496	(-)619	1,483	3
5	નાની બચત,પ્રોવિડન્ટ ફંડ વગેરે.	478	533	340	208	(-)7
6	થાપણો અને પેશગીઓ	2,476	2,270	1,096	2,002	2,467
7	ઉપલક અને પ્રકિર્ણ	256	(-)1,579	497	(-)727	(-)1,663
8	ભરણા	281	(-)69	208	(-)332	100
9	અનામત ભંડોળ	(-)294	1,416	(-)748	571	1,329
10	આકસ્મિક ભંડોળ	10	4	0	0	0
	કુલ	**20,498**	**21,170**	**14,646**	**29,436**	**29,016**
રોકડ સિલકમાં વધારો (+)/ઘટાડો(-)		(-)2,517	(+)4,690	(-)6,720	(+)3,071	(+)4,435
* તમામ આંકડા વર્ષ દરમિયાન ચૂકવણીઓની જાવક બાદના છે						

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

આલેખ 2.26: વોટર ફ્લો આલેખ દ્વારા રાજકોષીય ખાધ માટે ધીરાણની અભિવ્યક્તિ

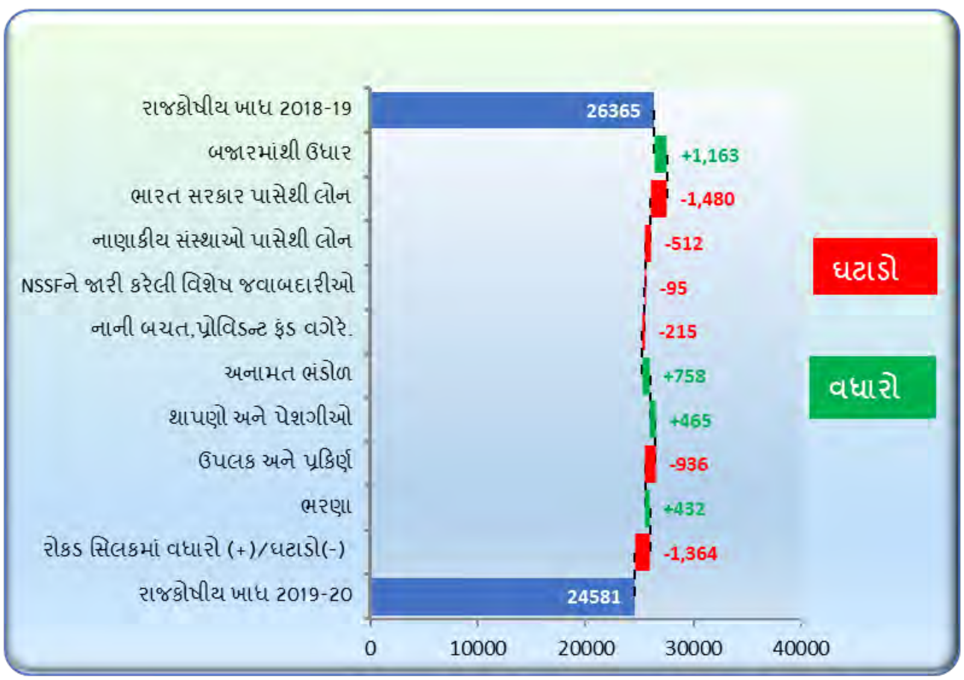

વર્ષ દરમિયાન રાજકોષીય ખાધની ધિરાણની ભાત (ચૂકવણીઓ/જાવક બાદ) કોઠા 2.48માં દર્શાવી છે.

કોઠો 2.48: રાજકોષીય ખાધને ધિરાણના ઘટકોની આવક અને ચૂકવણીઓ

(₹ કરોડમાં)

વિગતો		આવક	ચૂકવણીઓ	ચોખ્ખુ
1	બજારમાંથી ઉધાર	38,900	10,300	28,600
2	ભારત સરકાર તરફથી લોનો	797	794	3
3	NSSFને જારી કરેલી વિશેષ બાંયધરી	0	3,629	(-)3,629
4	નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લોનો	3,794	1,978	1,816
5	નાની બચત, પ્રોવીડન્ટ ફંડ વગેરે.	2,237	2,244	(-)7
6	થાપણો અને પેશગીઓ	52,489	50,022	2,467
7	ઉપલક અને પ્રકિર્ણ	26,525	28,188	(-)1,663
8	ભરણા	19,528	19,428	100
9	અનામત ભંડોળ	4,082	2,753	1,329
10	**એકંદર ખાધ**	**1,48,352**	**1,19,336**	**(-)29,016**
11	રોકડ સિલકમાં વધારો (+)/ઘટાડો (-)	1,82,222	1,86,657	4,435
12	**એકંદર રાજકોષીય ખાધ**	**3,30,574**	**3,05,993**	**(-)24,581**

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 ના નાણાકીય હિસાબો.

2.7.2 ઋણની રૂપરેખા: પક્વતા અને પરત ચૂકવણી

ઋણના પાકવાની અને પરત ચૂકવણીની રૂપરેખા ઋણની પરત ચૂકવણી અને ઋણની કામગીરી માટે સરકારના પક્ષે પ્રતિબધ્ધતા દર્શાવે છે.

જાહેર ઋણમાં આંતરિક ઋણ, અને ભારત સરકાર પાસેથી મળેલી લોન અને પેશગીઓનો સમાવેશ થાય છે. આંતરિક ઋણ (₹ 2,59,661 કરોડ) અને ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ (₹ 7,433 કરોડ) સામેલ છે એવા ₹ 2,67,094 કરોડના જાહેર ઋણની વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય હિસાબોના પત્રક નં.17 મુજબની પક્વતાની રૂપરેખા કોઠા 2.49માં દર્શાવ્યા મુજબ છે.

કોઠો 2.49: જાહેર ઋણની પાકવાની રૂપરેખા

(₹ કરોડમાં)

પાકવાનું વર્ષ	પક્વતાની રૂપરેખા	રકમ			બાકી જાહેર ઋણની પક્વતાની રૂપરેખા (% માં)
		આંતરિક ઋણ	ભારત સરકાર તરફથી લોન અને પેશગીઓ	કુલ બાકી જાહેર ઋણ	
2020-21 સુધીમાં	0-1 વર્ષ	17,140.35	748.89	17,889.23	6.70
2021-22 અને 2022-23 વચ્ચે	2-3 વર્ષ	44,630.36	1,893.09	46,523.45	17.42
2023-24 અને 2024-25 વચ્ચે	4-5 વર્ષ	44,542.99	1,774.47	46,317.46	17.34
2025-26 અને 2026-27 વચ્ચે	6-7 વર્ષ	54,673.63	960.18	55,633.81	20.83
2027-28થી આગળ	7 વર્ષથી અધિક	98,673.70	2,056.45	1,00,730.15	37.71
કુલ		**2,59,661.03**	**7,433.07**	**2,67,094.10**	**100.00**

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ જાહેર ઋણના બાકી સ્ટોકની પક્વતાની રૂપરેખા દર્શાવે છે કે કુલ જાહેર ઋણના (₹ 1,66,363.95 કરોડ) 62 ટકા હવે પછીના સાત વર્ષોમાં પરત ચૂકવણીપાત્ર થશે, જે સરકારના અંદાજપત્ર પર આ સમય દરમિયાન દબાવ બનાવી રાખશે. શેષ 38 ટકા (₹ 1,00,730.15 કરોડ) સાત વર્ષ બાદ ચૂકવવા માટે પાત્ર થશે. એક બાજુ પ્રતિબદ્ધ ખર્ચમાં વધારો અને બીજી બાજુ મહેસૂલી આવકમાં ઘટાડો ધ્યાને લેતા, રાજ્ય સરકારે ઋણની પકડમાંથી બચવા માટે સારી રીતે વિચારીને ઉધારી-પરત ચૂકવણીની વ્યુહરચના ઘડવી પડશે.

આલેખ 2.27 જાહેર ઋણની પક્વતાની રૂપરેખા અને **આલેખ 2.28** આગામી વર્ષોમાં બજાર લોનોની પરત ચૂકવણીનું પત્રક દર્શાવે છે.

આલેખ 2.27: જાહેર ઋણની પક્વતાની રૂપરેખા

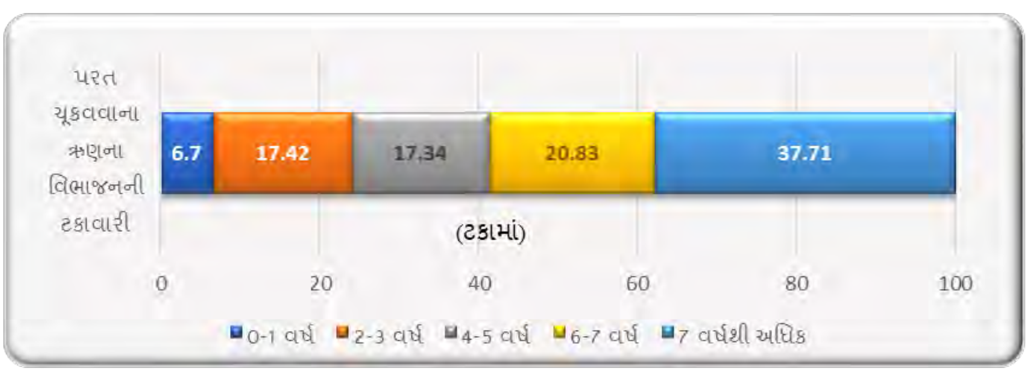

આલેખ 2.28: બજાર લોનની પરત ચૂકવણીની યાદી

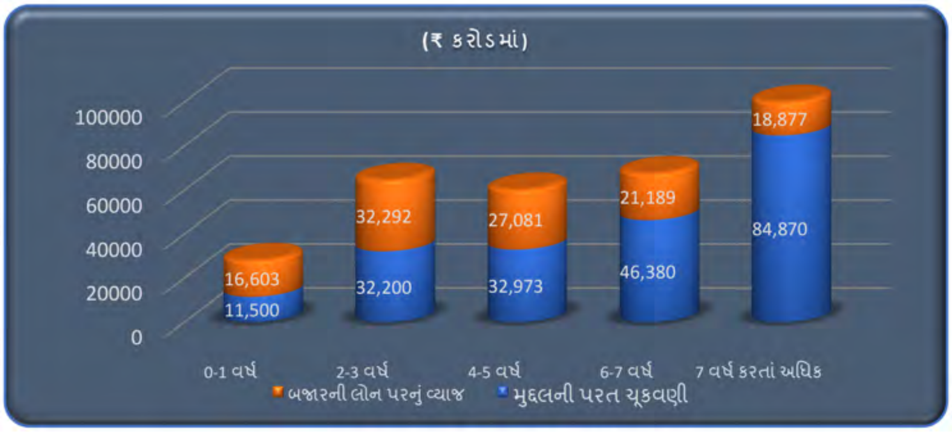

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના નાણા વિભાગ તરફથી મળેલી માહિતી

2.8 ઋણના ટકાઉપણાનું વિશ્લેષણ

2.8.1 ઋણનું ટકાઉપણું

ઋણ લેનાર, પ્રસ્તુત કેસમા રાજ્ય, વર્તમાનમાં અને ભવિષ્યમાં તેની ઉપયોગિતા કરવાની સ્થિતિમાં હોય તો ઋણને ટકાઉ માનવામાં આવે છે. ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકો એ મુજબ આવકના ચાલુ અને નિયમિત સ્રોતોમાંથી સમયસર વ્યાજની ચૂકવણી અને ઋણની પરતચૂકવણીની તેમની ક્ષમતાની તપાસ દ્વારા ઋણ લેનારની શાખ પાત્રતા અને રોકડપણાની સ્થિતિની આકારણીથી તપાસ કરે છે.

આ વિભાગ ઋણ/રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર, રાજકોષીય ખાધ, વ્યાજની ચૂકવણીનું ભારણ (વ્યાજની ચૂકવણી અને મહેસૂલી આવકના ગુણોત્તર દ્વારા માપવામા આવે છે) અને રાજ્ય સરકારના ઋણની રૂપરેખાની પક્વતાની દ્રષ્ટિએ રાજ્ય સરકારના ઋણના ટકાઉપણાની આકારણી કરે છે.

2.8.1.1 ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકોમાં વલણ

કોઠો 2.50 2015-16થી શરૂ થતા પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે રાજ્યના ઋણનું ટકાઉપણું દર્શાવે છે.

કોઠો 2.50: ઋણનું ટકાઉપણું: દર્શકો અને વલણો

(₹ કરોડમાં)

ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
બાકી જાહેર ઋણ	1,80,743	1,99,338	2,12,590	2,40,305	2,67,094
બાકી જાહેર ઋણનો વૃધ્ધિ દર (ટકા)	10.58	10.29	6.65	13.04	11.15
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP)	10,29,010	11,67,156	13,28,068	15,01,944	16,63,362

ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકો	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની વૃધ્ધિનો દર (ટકા)	11.63	13.43	13.79	13.09	10.75
જાહેર ઋણ/રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (ટકા)	17.56	17.08	16.01	16.00	16.06
જાહેર ઋણની આવક	23,486	27,668	26,953	43,146	43,491
જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી	6,194	9,073	13,700	15,432	16,702
જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણી	14,480	16,117	17,178	18,215	20,338
બાકી જાહેર ઋણ[25] પર વ્યાજનો સરેરાશ દર (ટકા)	8.41	8.48	8.34	8.04	8.02
મહેસૂલી આવકની સામે જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીનો દર	14.85	14.67	13.93	13.39	14.24
જાહેર ઋણની આવકની સામે જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીની ટકાવારી	26.37	32.79	50.83	35.77	38.40
રાજ્ય પાસે ઉપલબ્ધ ચોખ્ખુ જાહેર ઋણ[26] (₹ કરોડમાં)	2,812	2,478	-3,925	9,499	6,451
જાહેર ઋણની આવકની ટકાવારી રૂપે ઉપલબ્ધ જાહેર ઋણ (ટકા)	11.97	8.96	-14.56	22.02	14.83

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

આલેખ 2.29: ઋણના ટકાઉપણાના દર્શકોના વલણો

(₹ કરોડમાં)

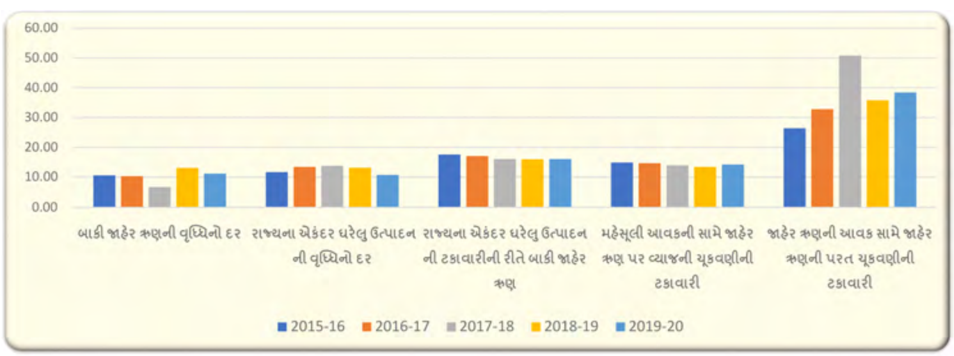

કોઠા 2.50 ઉપરથી જોઇ શકાય છે એ મુજબ, 2015-20 દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે જાહેર ઋણનો ગુણોત્તર 16 ટકાથી 17.56 ટકાની વચ્ચે હતો.

---

25 ચૂકવેલુ વ્યાજ/(જાહેર ઋણની ખુલતી સિલક+જાહેર ઋણની બંધ સિલક)/2

26 રાજ્ય સરકારને ઉપલબ્ધ ચોખ્ખા જાહેર ઋણની ગણતરી જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણી અને જાહેર ઋણ પર વ્યાજની ચૂકવણીની સામે જાહેર ઋણની આવકના વધારા તરીકે કરવામાં આવે છે.

જો કે, જાહેર ઋણ પરના વ્યાજનો બોજો મહેસૂલી આવકના 13.39 ટકાથી 14.85 ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો. જાહેર ઋણની આવક સામે જાહેર ઋણની પરત ચૂકવણીની ટકાવારી પણ અગાઉના વર્ષ કરતાં વધી હતી. આ રાજ્યના ઋણના ટકાઉપણાની સમીક્ષા કરવાની જરૂરિયાત દર્શાવે છે.

2015-20 દરમિયાન, જ્યારે રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની 12.76 ટકાના ચક્રવૃધ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દરથી વૃધ્ધિ થઇ હતી ત્યારે બાકી જાહેર ઋણની 10.25 ટકાના ચક્રવૃધ્ધિ વાર્ષિક વૃધ્ધિ દરથી વૃધ્ધિ થઇ હતી.

2.8.2 બાંયધરીઓની સ્થિતિ – આકસ્મિક જવાબદારીઓ

જેના માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા બાંયધરીઓ આપવામાં આવી છે તે ઋણ લેનારના કસૂરના કિસ્સામાં બાંયધરીઓ રાજ્યના સંચિત ભંડોળ પર બોજો બને છે. નાણાકીય હિસાબોનું પત્રક નં. 20 રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓની વિગતો આપે છે. આ સંકલનમાંની વિગતો રાજ્ય સરકાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી તૈયાર કરવામાં આવી છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષો માટે મહત્તમ રકમ જેના માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા બાંયધરીઓ આપવામાં આવી હતી અને બાકી બાંયધરીઓ **કોઠા 2.51**માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો 2.51: ગુજરાત સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓ

(₹ કરોડમાં)

બાંયધરીઓ	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ, 1963 હેઠળ સરકારી બાંયધરીઓ પર ટોચ મર્યાદા	20,000	20,000	20,000	20,000	20,000
આપેલી બાંયધરીઓની મહત્તમ રકમ	11,333	11,333	11,796	11,796	11,747
બાંયધરીઓની બાકી રકમ	5,236	4,804	4,834	4,699	4,462
કુલ મહેસૂલી આવકની સામે બાંયધરીઓની બાકી રકમની ટકાવારી	5.37	4.37	3.92	3.46	3.12

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો.

ગુજરાત રાજ્ય બાંયધરી અધિનિયમ, 1963ની જોગવાઇ મુજબ ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005માં બાકી બાંયધરીઓને ₹ 20,000 કરોડની મર્યાદામાં બાંધી રાખવાનું નિયત કરવામાં આવ્યું હતુ. 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે ₹ 10 કરોડની બાંયધરીઓ આપી હતી. કુલ ₹ 4,462 કરોડની બાકી બાંયધરીઓ પૈકી 29 ટકા (₹ 1,287 કરોડ સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડની બાબતમાં હતી અને 15 ટકા (₹ 650 કરોડ) ગુજરાત વોટર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર લિમિટેડની બાબતમાં હતી. બાકી બાંયધરીઓ (₹ 4,462 કરોડ) રાજ્ય સરકારની કુલ મહેસૂલી આવકના (₹ 1,42,844 કરોડ) 3.12 ટકા થતા હતાં અને ગુજરાત નાણાકીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005 હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલી ₹ 16,000 કરોડની મર્યાદાની ઘણી અંદર હતી.

2019-20 દરમિયાન, ₹ 3.24 કરોડના અંદાજપત્રીય અંદાજોની સામે રાજ્ય સ્તરની સંસ્થાઓ પાસેથી ₹ 0.34 કરોડ જેટલી બાંયધરી ફી રાજ્ય સરકારને મળી હતી. ઉપરાંત, 2019-20 દરમિયાન બાંયધરીઓ વટાવવાના હિસાબે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઇ રકમ ચૂકવવામા આવી ન હતી.

બાંયધરીઓની સમીક્ષા

નાણા વિભાગે તેના ડિસેમ્બર 1998ના પરિપત્રથી રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી બાંયધરીઓના સંબંધમાં વહીવટી વિભાગો દ્વારા અનુસરવાની કાર્યપધ્ધતિ નિયત કરી હતી.

સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડે જુદી જુદી બેંકો પાસેથી મુદતી લોનો લીધી હતી અને આ લોનો માટે બાંયધરી આપનાર ગુજરાત સરકાર હતી. બાકી નીકળતી રકમના પ્રમાણમાં બાંયધરીઓ વખતોવખત નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવી હતી. ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતુ કે નાણાકીય હિસાબોના પત્રક નં. 20 મુજબ, ₹ 1,286.51 કરોડની રકમની લોનો માટેની બાંયધરીઓ હજુ મુક્ત કરવાની બાકી હતી. આમ છતાં, સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડનો રેકર્ડ દર્શાવતો હતો કે ₹ 70.79 કરોડ સિવાયના આ લોનોના મોટા ભાગની પરત ચૂકવણી ઘણી પહેલા થઇ ગઇ હતી અને બેંક દ્વારા આ લોનો સામે કોઇ બાકી સિલક નથી એવુ દર્શાવતુ ના-વાંધા પ્રમાણપત્ર પણ જારી કરવામા આવ્યું હતું.

એવુ પણ જોવામાં આવ્યું હતુ કે સરકારના પરિપત્રમાં (ડિસેમ્બર 1998) નિયત કરવામા આવેલું બાંયધરી રજીસ્ટર વિભાગ દ્વારા નિભાવવામા આવતુ ન હતું.

2.8.3 રોકડ સિલકોનું વ્યવસ્થાપન

01 એપ્રિલ 2019 અને 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ ગુજરાત સરકાર પાસે રહેલી ખુલતી અને બંધ રોકડ સિલકોની વિગતો **આલેખ 2.30**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 2.30: નાણાકિય વર્ષ 2019-20ની ખુલતી અને બંધ રોકડ સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ભારતીય રિઝર્વ બેંક સાથેના કરાર મુજબ, રાજ્ય સરકારે ₹ 2.80 કરોડની લઘુત્તમ દૈનિક રોકડ સિલક જાળવવાની હોય. છે. જો સિલક થયેલા કરાર મુજબ લઘુત્તમથી કોઇ પણ દિવસે ઓછી થાય તો વખતોવખત સાધનોપાય પેશગી/વિશેષ સાધનોપાય પેશગી/ઓવરડ્રાફ્ટ લઇને તે ઘટ પૂરી કરવામાં આવે છે. રાજ્ય સરકારને મળવાપાત્ર સામાન્ય સાધનોપાય પેશગી માટેની મર્યાદા 01 ફેબ્રુઆરી 2016થી ₹ 19.15 કરોડ છે અને વિશેષ સાધનોપાય પેશગીની મર્યાદા બેંક દ્વારા વખતોવખત સુધારવામાં આવે છે.

રાજ્ય સરકારે 2019-20 દરમિયાન ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં લઘુત્તમ દૈનિક રોકડ સિલક જાળવી હતી અને વર્ષ દરમિયાન કોઇ સાધનોપાય પેશગી/ વિશેષ સાધનોપાય પેશગી/ઓવરડ્રાફ્ટ લીધા ન હતાં.

2.8.3.1 રોકડ સિલકોનું રોકાણ

રોકડ સિલકોની વિગતો અને 2019-20 દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા રોકડ સિલકોમાંથી કરવામા આવેલુ રોકાણ **કોઠા 2.52**માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 2.52: રોકડ સિલકો અને રોકડ સિલકોનું રોકાણ

(₹ કરોડમાં)

રોકડ સિલકો અને રોકડ સિલકોનું રોકાણ	**01/04/2019ના** રોજ ખુલતી સિલક	**31/03/2020ના** રોજ બંધ સિલક	વધારો **(+)/** ઘટાડો **(-)**
(અ) સામાન્ય રોકડ સિલક			
તિજોરીઓમાં રોકડ	0.00	0.00	0.00
ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં થાપણો	0.12	15.29	15.17
માર્ગમાં ભરણા-સ્થાનિક	0.00	0.00	0.00
રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં (ટ્રેઝરી બિલો) કરેલુ રોકાણ	6,895.90	10,347.99	3,452.09
કુલ (અ)	**6,896.02**	**10363.28**	**3,467.26**
(ખ) અન્ય રોકડ સિલકો અને રોકાણો			
વિભાગીય અધિકારીઓ પાસે રોકડ જેમ કે જાહેર બાંધકામ, વન, જીલ્લા કલેક્ટરો વગેરે..	(-)0.38	(-)0.34	0.04
આકસ્મિક ખર્ચ માટે વિભાગીય અધિકારીઓ પાસે કાયમી પેશગી	0.29	0.30	0.01
અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં રોકાણ	12,704.60	13,672.56	967.96
કુલ (ખ)	**12,704.51**	**13,672.52**	**968.01**
કુલ રોકડ સિલક (અ)+ (ખ)	**19,600.53**	**24,035.80**	**4,435.27**
મેળવેલુ વ્યાજ[27]	**1,219**	**1,142**	**(-)77**

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના 2109-20 માટેના નાણાકીય હિસાબો.

[27] 2019-20 અને 2018-19 માં અનુક્રમે મેળવેલુ ₹ 931 કરોડ અને ₹ 985 કરોડનુ વ્યાજ ડૂબત ભંડોળના રોકાણ પર મળ્યુ હતુ (નિયમિત રોકાણ સાથે મેળવેલુ) આથી, મુખ્ય સદર 0049 હેઠળ ઉમેરવામા આવ્યુ ન હતુ વત્તા રોકડ રોકાણ પરનુ વ્યાજ ₹ 211 કરોડ અને ₹ 234 કરોડ

રાજ્ય સરકારની ચાલુ વર્ષના અંતે ₹ 24,035.80 કરોડની રોકડ સિલકે અગાઉના વર્ષ કરતાં ₹ 4,435.27 કરોડનો (22.63 ટકા) વધારો દર્શાવ્યો હતો. ₹ 24,035.80 કરોડની રોકડ સિલકમાંથી ₹ 10,348 કરોડનું રોકાણ ભારત સરકારના તિજોરી બિલોમાં કરવામાં આવ્યું હતું જેણે વર્ષ દરમિયાન ₹ 211 કરોડનું વ્યાજ મેળવ્યું હતું. વધુમાં, ₹ 13,673 કરોડનું રોકાણ અંકિત કરેલા ભંડોળોમાં કરવામાં આવ્યું હતું જેનું ₹ 931 કરોડનું વ્યાજ મળ્યુ હતું.

2018-19 દરમિયાન પર્યાપ્ત રોકડ સિલક હોવાના કારણે, રાજ્ય સરકારે તેની લઘુત્તમ રોકડ સિલક જાળવવા માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંક પાસેથી સાધનોપાય પેશગીનો લાભ લીધો ન હતો.

રાજ્યના પાંચ વર્ષના સમયગાળા (2015-20) દરમિયાનના રોકડ સિલક રોકાણ નીચે આપ્યા છે.

કોઠો 2.53: રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબ (મુખ્ય સદર 8673)

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	ખૂલતી સિલક	બંધ સિલક	વધારો (+) / ઘટાડો (-)	ઉપજેલુ વ્યાજ
2015-16	12,401.93	8,945.52	(-)3,456.41	584.97
2016-17	8,945.52	12,749.99	3804.47	509.52
2017-18	12,749.99	5,198.09	(-)7551.90	553.79
2018-19	5,198.09	6,895.90	1697.81	234.24
2019-20	6,895.90	10,347.99	3452.09	211.33

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

2015-20 દરમિયાનના રાજ્ય સરકારના રોકડ સિલક રોકાણના વલણના વિશ્લેષણમાં જોવામા આવ્યું હતુ કે 2016-17 અને 2019-20 દરમિયાન રોકાણમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો હતો. ચાલુ વર્ષમાં, રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રોકાણ મૂળ અંદાજપત્રીય અંદાજોના (₹ 2,04,815 કરોડ) 5.05 ટકા જેટલું રહ્યુ હતું.

આલેખ **2.31**, 2015-20ના સમયગાળા દરમિયાન રોકડ સિલક રોકાણના હિસાબમાં ઉપલબ્ધ સિલકો અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા બજારમાંથી લીધેલી લોનની સરખામણી રજૂ કરે છે. બજારમાંથી વ્યાજના ઉંચા દરે લોન લેવામાં આવી હતી જ્યારે ટ્રેઝરી બિલોમાં કરેલા રોકાણ પર નીચા દરે વ્યાજ ઉપજતુ હતું.

આલેખ 2.31: બજારમાંથી લીધેલી લોનની સામે રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલું મૂડીરોકાણ

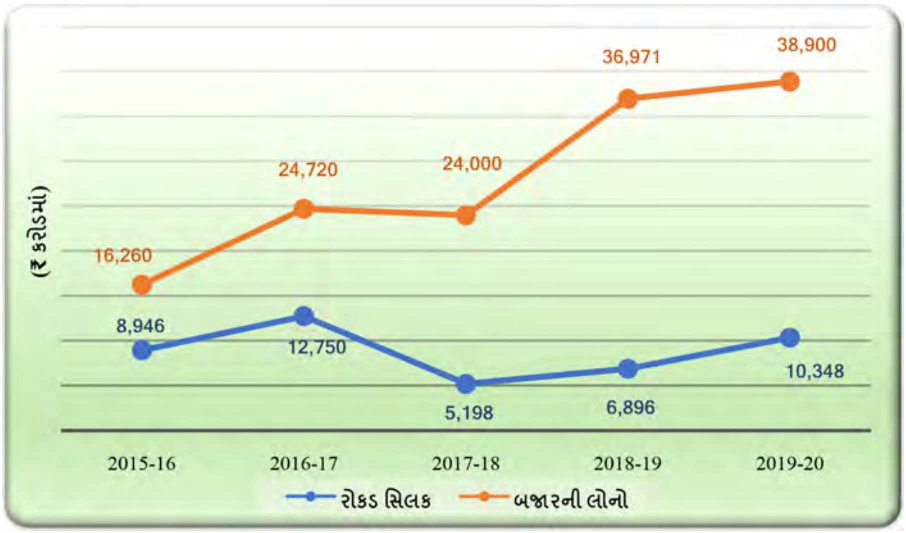

2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે બજારમાંથી ₹ 38,900 કરોડ ઉભા કર્યા હતાં, જ્યારે એ જ વખતે, રોકડ સિલકો 2018-19 માં ₹ 6,896 કરોડ હતી તે 2019-20 માં ₹ 10,348 કરોડ થઇ હતી જે દર્શાવે છે કે નજીવી રોકડ સિલક જાળવીને સરકાર એટલા પ્રમાણમાં ઋણ લેવાનું નિવારી શકી હોત.

આલેખ 2.32 2019-20 દરમિયાન રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલી દૈનિક રોકડ સિલક દર્શાવે છે અને **આલેખ 2.33** રોકડ સિલકની મહિનાના અંતે માસ-વાર હેરફેર અને 2019-20 દરમિયાન ચોખ્ખી રોકડ સિલકનું રોકાણ દર્શાવે છે.

આલેખ 2.32: 2019-20 દરમિયાન રોકડ સિલક રોકાણ હિસાબમાં રહેલી દૈનિક રોકડ સિલક

(₹ કરોડમાં)

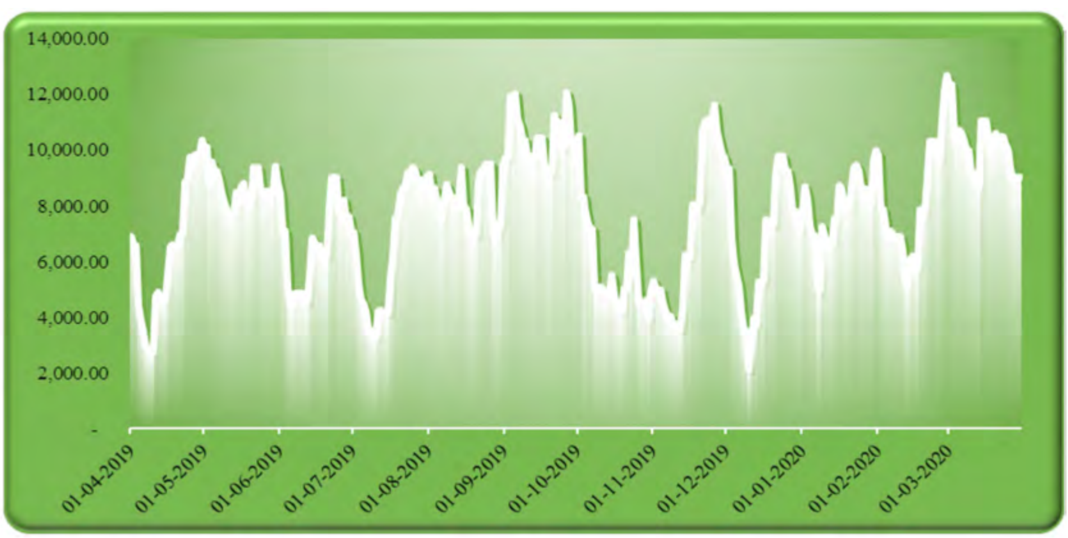

આલેખ 2.33: રોકડ સિલકની માસ-વાર હેરફેર (માસના અંતે) અને 2019-20 દરમિયાન ચોખ્ખી રોકડ સિલકનું મૂડીરોકાણ

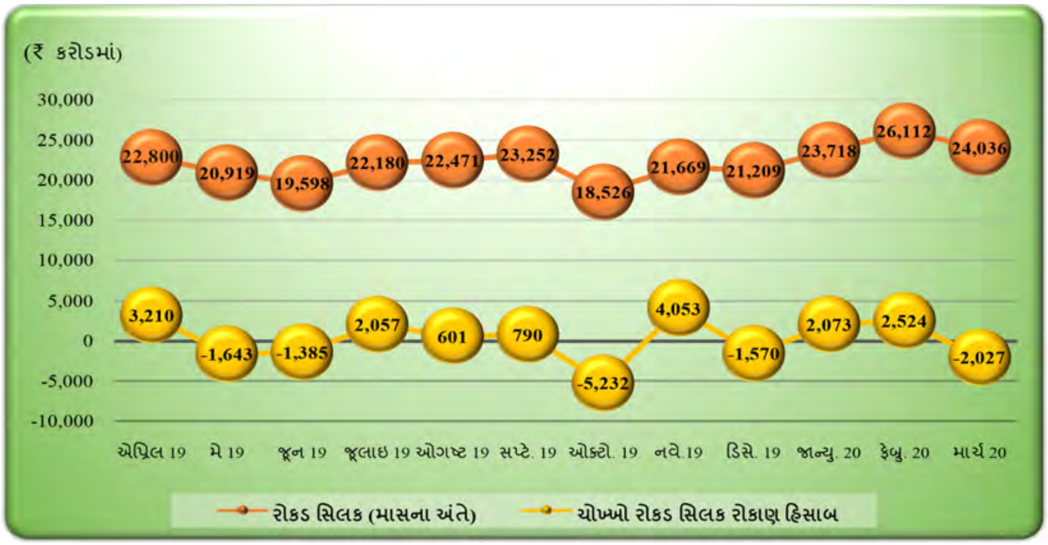

2.9 ઉપસંહાર

રાજ્ય સરકારે અગાઉના વર્ષની સરખામણીએ 2019-20 દરમિયાન મહેસૂલી આવકમાં 5.03 ટકાનો વધારો નોંધાવ્યો હતો. 2018-19 કરતાં 2019-20 દરમિયાન રાજ્યની બિન-કર આવકમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો હતો. રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનના સંબંધમાં રાજ્યની પોતાની આવકની તરલતા પાછલા ચાર વર્ષોમાં (2016-20), 2019-20 દરમિયાન સૌથી નીચી હતી. રાજ્યને તેના પોતાના સ્રોતોમાંથી 68 ટકા આવક થતી હોઇ મુખ્યત્વે તેને તેના પોતાના સ્રોતોમાંથી નાણા પૂરા પડી રહેતા હતાં.

કુલ ખર્ચની ટકાવારીની દ્રષ્ટિએ મૂડી ખર્ચ છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન સતત ઘટ્યો હતો.

રાજ્યનો વિકાસકીય ખર્ચ અને આરોગ્ય પરનો ખર્ચ એ બન્ને અન્ય સામાન્ય વર્ગના રાજ્યો કરતાં અધિક હતો જ્યારે શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં તે ઓછો હતો.

રાજ્ય સરકાર તેના પ્રતિબધ્ધ ખર્ચને નિયંત્રણમાં રાખવામાં સફળ રહી હતી પરંતુ, સહાય પરનો ખર્ચ વધી રહ્યો હતો.

પર્યાપ્ત રોકડ સિલક હોવા છતાં રાજ્ય સરકારે બજારમાંથી ઋણનો આશરો લીધો હતો.

2.10 ભલામણો

- રાજ્ય સરકારે ઘણા વર્ષોથી પૂર્ણતાના જુદા જુદા તબક્કે હોય એવી યોજનાઓમાં રોકેલી મૂડી સંબંધમાં ચોક્કસ માહિતી તેમજ જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં તેના મૂડીરોકાણ સંબંધી સંપૂર્ણ અને સચોટ વિગતો પણ પ્રધાન મહાલેખાકારને (હિસાબ અને હક) અગ્રતાના ધોરણે પૂરી પાડવી જોઇએ;

- રાજકોષીય ખાધના વ્યવસ્થાપનમાં સુધારેલુ લાંબી મુદતનું ટકાઉપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે અને ચાલુ અને સંભવિત પરત ચૂકવણી સાથે તેમની નાણાકીય જરૂરિયાતોને અનુરૂપ હોય એ રીતે રાજ્યના ઋણ લેવાના નિર્ણયોમાં માર્ગદર્શન આપવા માટે ઋણના ટકાઉપણા માટેનું માળખુ વિકસાવવા માટે રાજ્ય સરકારે વિચારણા કરવી જોઇએ;
- રાજ્ય સરકારે સુનિશ્ચિત કરવુ જોઇએ કે વહીવટી વિભાગો નિયત કરેલા બાંયધરી રજીસ્ટર નિભાવે છે અને આપેલી બાંયધરીઓનું પ્રધાન મહાલેખાકારની (હિસાબ અને હક) કચેરી સાથે સમયાંતરે સમાયોજન કરે છે.

પ્રકરણ 3

અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન

પ્રકરણ 3 અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન

અસરકારક નાણાકીય વ્યવસ્થાપન સુનિશ્ચિત કરે છે કે, નીતિવિષયક સ્તરે લેવામાં આવેલા નિર્ણયોનું વહીવટી સ્તરે ભંડોળના દુર્વ્યય અથવા વિચલન વિના સફળતાપૂર્વક અમલીકરણ થાય છે. આ પ્રકરણ રાજ્ય સરકારની ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓની સમીક્ષા કરે છે અને અંદાજપત્રની રચનાની પારદર્શિતા અને 2019-20 દરમિયાન તેના અમલીકરણમાં અસરકારકતા પર ટિપ્પણી રજૂ કરે છે.

3.1 અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની વાર્ષિક કવાયત એ જાહેર સંસાધનોના કાર્યક્ષમ ઉપયોગ માટેના વિગતવાર માર્ગદર્શન માટેનું સાધન છે. અંદાજપત્રની શબ્દસૂચિ **પરિશિષ્ટ 3.1**માં આપી છે. આવતા નાણાકીય વર્ષ માટે વિભાગોને તેમના અંદાજો નક્કી કરવા માટે માર્ગદર્શન પુરૂ પાડતો અંદાજપત્રનો પરિપત્ર જારી કરવાથી અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા શરૂ થાય છે, જે સામાન્ય રીતે પ્રતિ વર્ષ સપ્ટેમ્બર માસમાં થાય છે. રાજ્યમાં અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની વિશિષ્ટ પ્રક્રિયા નીચે **આલેખ 3.1**માં આપી છે:

આલેખ 3.1: અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

CSS: કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજનાઓ; *CS:* કેન્દ્રિય યોજનાઓ; *EAPS:* બાહ્યરૂપે સહાયિત યોજનાઓ

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 મુજબ, વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરવા માટે અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું વાર્ષિક પત્રક અને ખર્ચના પૂરક અંદાજો તૈયાર કરવાની જવાબદારી નાણા વિભાગની છે. આવી તૈયારીના હેતુ માટે નાણા વિભાગ સંબંધિત તમામ વહીવટી વિભાગો પાસેથી અંદાજો નક્કી કરવા માટે આધારરૂપ સામગ્રી મેળવે છે. વિભાગના વડાઓ, તેમના તાબાના અધિકારીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે અંદાજો તૈયાર કરે છે જેના માટે તેઓ જવાબદાર હોય છે અને નિયત તારીખોએ સચિવાલયના યોગ્ય વહીવટી વિભાગમાં મોકલે છે. નાણા વિભાગ સરકાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા અંદાજોનું એકત્રીકરણ કરે છે. આ કવાયતમાં આવક અંદાજવામાં અને ખર્ચની ધારણા કરવામાં અત્યંત દૂરંદેશીની જરૂર પડે છે. અંદાજો શક્ય હોય ત્યાં સુધી સઘન અને ચોક્કસ હોવા જોઇએ. પ્રત્યેક બાબતની જોગવાઇ, અગાઉના વર્ષની પાછલી બાકી સહિત વર્ષ દરમિયાન યોગ્ય મંજૂરી હેઠળ ખરેખર ચૂકવણી અથવા ખર્ચ અપેક્ષિત હોય તેના પર આધારિત હોવી જોઇએ અને વર્ષને લગતી જવાબદારીઓ પૂરતી સિમિત ન હોવી જોઇએ.

રાજ્ય સરકાર દ્વારા તમામ ખર્ચ માટે વિધાનસભાની અધિકૃતતા એ અનિવાર્ય શરત છે. વિનિયોગ બિલ એ નાણા બિલ છે જે નાણાકીય વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સંચિત નિધિમાંથી નાણા ઉપાડવા માટે સરકારને પરવાનગી આપે છે. બંધારણની કલમ 204 મુજબ, વિધાનસભાની મંજૂરી બાદ જ સરકાર સંચિત નિધિમાંથી નાણા ઉપાડી શકે છે. ખર્ચના પૂરક પત્રકમાં, બંધારણની કલમ 205 અનુસાર, (i) વિધાનસભાની મંજૂરીની અપેક્ષાએ સરકાર દ્વારા મંજૂર થયેલ ખર્ચ કરવા માટે આકસ્મિક નિધિમાંથી અધિકૃત કરવામાં આવેલી પેશગીઓની પરતચૂકવણી (ii) ચાલુ વર્ષ માટે અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં અગાઉથી જોગવાઇ કરવામાં આવી હોય એવી બાબતો માટે વધારાની જોગવાઇ (iii) 'નવો ખર્ચ' જેના માટે વિધાનસભાની વિશેષ મંજૂરી જરૂરી છે અને (iv) હિસાબમાં સમાયોજન જેના માટે જોગવાઇઓ જરૂરી છે તેનો સમાવેશ થાય છે. ખર્ચનું પૂરક પત્રક વિધાનસભાની મંજૂરી બાદ પૂરક અનુદાન બને છે.

પૂરક અનુદાન ઉપરાંત, અનુદાનની અંદર પુનઃફાળવણી કરવા માટે પુનર્વિનિયોગનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. પુનર્વિનિયોગ એ, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા, એ જ અનુભાગની (મહેસૂલ-મતપાત્ર, મહેસૂલ-બિન-મતપાત્ર, મૂડી-મતપાત્ર, મૂડી-બિન-મતપાત્ર) અંદર અનુદાન અથવા વિનિયોગના કોઈ એક એકમ હેઠળના અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા વિનિયોગના બીજા એકમમાંથી કરાયેલી બચતોની તબદીલી છે.

2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો મુજબ, રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કુલ રકમ (મૂળ અને પૂરક જોગવાઇઓ બન્ને), કરવામાં આવેલો ખર્ચ અને 2019-20 દરમિયાન થયેલી બચત નીચે **આલેખ 3.2**માં દર્શાવ્યા મુજબ હતાં:

આલેખ 3.2: 2019-20 માટે ગુજરાતના અંદાજપત્રનો અને ખર્ચનો સારાંશ

3.1.1 નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન કુલ જોગવાઇઓ, ખરેખર ચૂકવણીઓ અને બચતોનો સારાંશ

2019-20 દરમિયાન કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઇ, ચૂકવણીઓ અને બચત/વધારો તેના આગળ મતપાત્ર/બિન-મતપાત્રમાં વિભાજન સાથેના સારાંશની સ્થિતિ નીચે દર્શાવ્યા મુજબ છે:

કોઠો 3.1: 2019-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઇ, ચૂકવણીઓ અને બચતો/વધારો

(₹ કરોડમાં)

પ્રકાર	કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઇ		ચૂકવણીઓ		બચત	
	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર
કુલ	1,74,607.29	39,663.93	1,48,754.75	39,524.20	25,852.54	139.73

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

3.1.2 મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર ચૂકવણીઓ

2019-20 દરમિયાન કુલ ચૂકવણીઓનું મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્રમાં વિભાજન અને છેલ્લા પાંચ વર્ષના (2015-20) વલણનું વિશ્લેષણ નીચે દર્શાવ્યું છે:

કોઠો 3.2: 2015-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ચૂકવણીઓ અને બચતો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	ચૂકવણીઓ		બચત			
	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	ટકા	બિન-મતપાત્ર	ટકા
2015-16	1,05,759.54	22,716.15	17,258.03	16.32	133.22	0.59
2016-17	1,09,654.59	27,110.80	19,041.15	17.36	4,544.52	16.76
2017-18	1,28,110.06	32,953.02	19,301.35	15.07	2,606.88	7.91
2018-19	1,44,463.86	36,015.81	19,732.04	13.66	364.25	1.01
2019-20	1,48,754.75	39,524.20	25,852.54	17.38	139.73	0.35

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરના કોઠામાં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર એ બન્ને બાબતો હેઠળની અંદાજપત્રીય ચૂકવણીઓ સતત વધતી રહી છે. એજ રીતે, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન મતપાત્ર વિભાગ હેઠળની બચતોએ પણ વધારાનું વલણ દર્શાવે છે.

જુદા જુદા અનુદાનો હેઠળ બચતો/વધારાનું પૃથક્કરણ **ફકરા 3.3**માં દર્શાવ્યું છે.

3.1.3 જેન્ડર અંદાજપત્ર

ટકાઉ વિકાસના ધ્યેયોના (Sustainable Development Goals (SDGs)) સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની કાર્યસૂચી 2030 એ ગરીબી હટાવવી, પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવું અને તમામ લોકો શાંતિ અને સમૃધ્ધિ માણી શકે તેવાં કાર્ય કરવા માટેની વૈશ્વિક હાકલ છે. 17 SDGs માંથી, ધ્યેય 5નું લક્ષ્ય, સ્ત્રીઓ અને બાળકીઓ સામેના તમામ પ્રકારના ભેદભાવનો અંત લાવીને જાતીય સમાનતા હાંસલ કરવાનો અને તમામ સ્ત્રીઓનું સશક્તિકરણ કરવાનું છે. જાતીય સમાનતા એ માત્ર મૂળભૂત માનવ અધિકાર નથી પણ ટકાઉ ભવિષ્ય માટે તે અતિ મહત્વની છે. રાજ્ય સરકારે જાતીય સમાનતા સહિત 17 SDGsને આવરી લઇને ગુજરાત ટકાઉ દૂરદર્શિતા દસ્તાવેજ (Gujarat Sustainable Vision Document) 2030 પહેલેથી તૈયાર કરેલ છે. સ્ત્રીઓના સશક્તિકરણ અને જાતીય સમાનતાના ઇચ્છિત પરિણામ મેળવવા માટે, રાજ્ય સરકાર સ્ત્રીઓ અને બાળકીઓના વિકાસ માટે ઘણી યોજનાઓનો અમલ કરી રહી છે. નાણાકીય વર્ષ 2014-15થી, રાજ્ય સરકાર સ્ત્રી-લક્ષી નાણાકીય ફાળવણીઓનો સમાવેશ કરતું જેન્ડર અંદાજપત્ર પ્રકાશિત કરી રહી છે.

કોઠો 3.3 છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન જેન્ડર અંદાજપત્રમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી ફાળવણી દર્શાવે છે, જ્યારે **આલેખ 3.3** એ જ સમયગાળામાં રાજ્યના કુલ અંદાજપત્ર અને રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની સામે જેન્ડર અંદાજપત્રની ટકાવારીની ઝલક આપે છે.

કોઠો 3.3: 2015-20 દરમિયાન જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળ ફાળવણી

(₹ કરોડમાં)

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
જેન્ડર અંદાજપત્ર	47,845.98	50,584.57	56,491.89	62,302.93	63,341.07
કુલ અંદાજપત્ર	1,45,866.94	1,60,351.05	1,82,971.32	2,00,575.97	2,14,271.22
રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન	10,29,010	11,67,156	13,28,068	15,01,944	16,63,362

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

આલેખ 3.3: કુલ અંદાજપત્ર અને રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે જેન્ડર અંદાજપત્ર

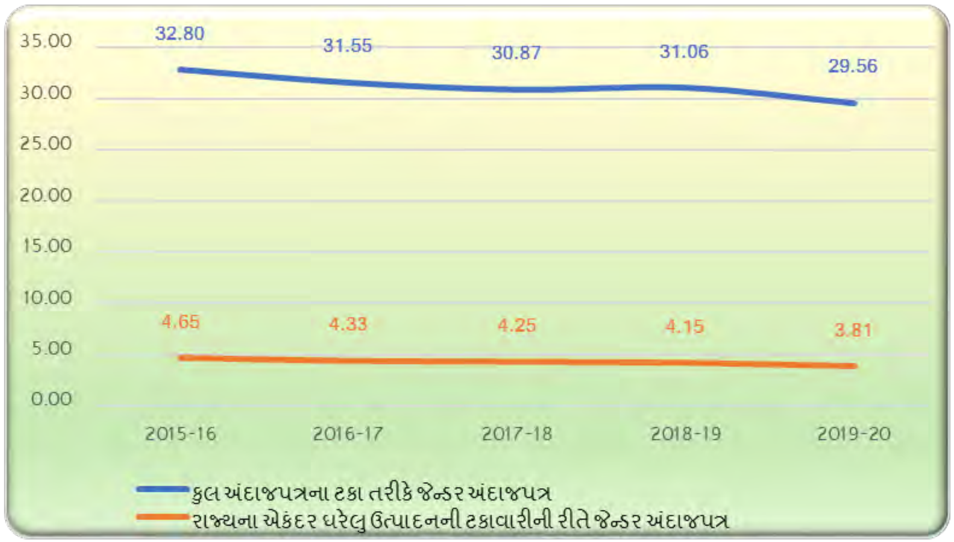

કોઠામાં જોઇ શકાય છે કે, 2015-16માં જેન્ડર અંદાજપત્રમાં ફાળવણી ₹ 47,845.98 કરોડ હતી તે 2019-20માં વધીને ₹ 63,341.07 કરોડ થઇ હતી. જો કે, કુલ અંદાજપત્રની ટકાવારી રૂપે જેન્ડર અંદાજપત્રનો હિસ્સો 2015-16માં 32.80 ટકાથી ઘટીને 2019-20માં 29.56 ટકા થયો હતો. એ જ રીતે, રાજ્યના એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદનમાં હિસ્સો 2015-16માં 4.65 હતો તે ઘટીને 2019-20માં 3.81 થયો હતો.

3.2 વિનિયોગ હિસાબો

વિનિયોગ હિસાબો ભારતના બંધારણની કલમ 204 અને 205 હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલા વિનિયોગ અધિનિયમને સંલગ્ન અનુસૂચિઓમાં નિર્દિષ્ટ જુદા જુદા હેતુઓ માટેની રકમોનું મતપાત્ર અનુદાનો અને બિન-મતપાત્ર વિનિયોગોની તુલનાએ નાણાકીય વર્ષ માટે સરકારના ખર્ચની વિગતો પુરી પાડે છે. આ હિસાબો મૂળ અંદાજપત્રીય જોગવાઇ, પૂરક અનુદાનો, બચતો, પરતસોંપણીઓ અને પુનર્વિનિયોગ પૃથક રૂપે દર્શાવે છે અને વિનિયોગ અધિનિયમ દ્વારા અધિકૃત થયા હોય તેની સામે જુદી જુદી નિર્દિષ્ટ સેવાઓ પરના ખરેખર મૂડી અને મહેસૂલી ખર્ચ દર્શાવે છે. વિનિયોગ હિસાબો, આથી, નાણાકીય હિસાબોના પૂરક બને છે.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા વિનિયોગનું ઑડિટ એ સુનિશ્ચિત કરવા માગે છે કે જુદા જુદા અનુદાનોમાંથી ખરેખર કરવામાં આવેલો ખર્ચ વિનિયોગ અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવેલી અધિકૃતતા મુજબ હતો અને બિન-મતપાત્ર ખર્ચ પણ તે અંગેની બંધારણની જોગવાઇઓ મુજબ જ કરવામાં આવ્યો હતો. તે એ પણ સુનિશ્ચિત કરે છે કે આ રીતે કરવામાં આવેલો ખર્ચ કાયદો, સંબંધિત નિયમો, નિયમનો અને સૂચનાઓ સાથે સુસંગત છે.

3.3 અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની સંપૂર્ણતા પર ટિપ્પણી

3.3.1 કાયદાકીય સત્તા વિના કરવામાં આવેલો ખર્ચ

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 અનુસાર, અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વિના અથવા પૂરક અનુદાન/વિનિયોગની અપેક્ષાએ અથવા પુનર્વિનિયોગ દ્વારા ભંડોળની જોગવાઇ વિના કોઇ પણ સદર (મુખ્ય/ગૌણ અથવા પેટા-સદર) હેઠળ ખર્ચ કરી શકાય નહીં.

ઑડિટ ચકાસણીમાં બે કિસ્સાઓમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે **કોઠા 3.4**માં આપેલી વિગતો મુજબ 2019-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વિના એક કરોડ કરતાં અધિક ખર્ચ (કુલ ₹ 11.07 કરોડ) કરવામાં આવ્યો હતો.

કોઠો 3.4: 2019-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વગરના ખર્ચનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

અનુદાન/ વિનિયોગ	વર્ણન	ખર્ચ	પરિયોજનાઓ/પેટા-સદરોની સંખ્યા
05	સહકાર	4.46	1
84	બિન-રહેણાંક મકાનો	6.61	1
કુલ		11.07	

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

2019-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વિના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે હિસાબી સદરો નીચે મુજબ હતાં:

કોઠો 3.5: 2019-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વિના કરવામાં આવેલો ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં. અને જેમાં અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વિના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે હિસાબી સદરો		જોગવાઇ વિના ખર્ચ
1	05-6425-00-108-26	ખાંડ સહકારી મંડળીઓને લોન	4.46
2	84-4059-01-051-50	બંદરો અને પરિવહન વિભાગ માટે સુરક્ષા ચોકીઓનુ બાંધકામ	6.61

સ્રોતઃ 2019-20ના નાણાકીય હિસાબો

અંદાજપત્રીય જોગવાઇ વિના ખર્ચ એ નાણાકીય નિયમનો અને વિધાનસભાની મરજીનું પણ ઉલ્લંઘન છે. આ બાબત સરકારના વિભાગોમાં નાણાકીય શિસ્તનો અભાવ પણ દર્શાવે છે.

3.3.2 બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઇ

પૂરક જોગવાઇ અધિકૃત કુલ મૂળ જોગવાઇના વધારા રૂપે હોય છે અને મૂળ જોગવાઇ મેળવવામાં આવે છે એ જ રીતે તે મેળવવામાં આવે છે.

2019-20 દરમિયાન, અનુદાનના ત્રણ કિસ્સાઓમાં એકંદરે ₹ 661.77 કરોડની પૂરક જોગવાઇ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 50 કરોડ અથવા વધુ) કરવામાં આવી હતી, જે બિનજરૂરી પુરવાર થઇ હતી. **કોઠા 3.6**માં આપેલી વિગતો મુજબ આ ત્રણ કિસ્સાઓમાં કરવામાં આવેલો ખર્ચ મૂળ જોગવાઇના સ્તર સુધી પણ પહોંચી શક્યો ન હતો.

કોઠો 3.6: બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઇ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 50 કરોડ અથવા તેનાથી અધિક)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાનનો નંબર અને નામ	મૂળ જોગવાઇ	ખરેખર ખર્ચ	મૂળ જોગવાઇ માંથી બચત	બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઇ
સહેસૂલ – મતપાત્ર					
1	13- ઉર્જા યોજનાઓ	9,032.41	8,856.23	176.18	453.94
2	39- તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	5,790.63	5,670.76	119.87	139.97
3	40- પરિવાર કલ્યાણ	2,052.59	2,032.69	19.90	67.86
	કુલ	**16,875.63**	**16,559.68**	**315.95**	**661.77**

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

3.3.3 ભંડોળનો બિનજરૂરી પુનર્વિનિયોગ

પુનર્વિનિયોગ એ વિનિયોગનો એક એકમ જેમાં બચતની ધારણા હોય તેમાંથી અનુદાનની અંદરનો અન્ય એકમ જેમાં અધિક ભંડોળની જરૂર લાગતી હોય તેમાં ભંડોળની તબદીલી છે.

પરિશિષ્ટ 3.2માં આપેલી વિગતો મુજબ, 18 પેટા-સદરોમાં, ₹ 272.86 કરોડનો પુનર્વિનિયોગ બિનજરૂરી પુરવાર થયો હતો અને ₹ 437.57 કરોડની બચતમાં (દરેક કિસ્સામાં ₹ 10 લાખથી વધુ) પરિણમ્યો હતો.

₹ 437.57 કરોડની માતબર બચત જેના માટે પુનર્વિનિયોગનો આશરો લેવામાં આવ્યો હતો. આ બાબત દર્શાવે છે કે, અંદાજપત્રીય ફાળવણીનું આયોજન, તેની દેખરેખ અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં રાજ્ય સરકાર નબળી પડી છે.

3.3.4 વણવપરાયેલી જોગવાઇઓ અને પરતસોંપણી કરેલા વિનિયોગો અને/અથવા મોટી બચતો/પરતસોંપણી

3.3.4.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઇના અલ્પ ઉપયોગના કારણે નોંધપાત્ર બચતો

ગુજરાત સરકારના 27 વિભાગો દ્વારા સંચાલન કરવામાં આવતા અનુદાનો માટે 108 માંગણીઓ હતી, જે 2019-20માં 192 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં[1] પરિણમી હતી.

2019-20 દરમિયાન 192માંથી 175 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં ₹ 27,459.11 કરોડની એકંદર કુલ બચતો થઇ હતી, જેમાંથી 46 અનુદાનો/વિનિયોગોએ અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 50 ટકા કરતાં ઓછો વપરાશ દર્શાવ્યો હતો. બચતોના પ્રમાણમાં જૂથ મુજબ અનુદાનો/વિનિયોગોની વહેંચણી નીચે મુજબ છે.

આલેખ 3.4: અનુદાન-વાર ઉપયોગ

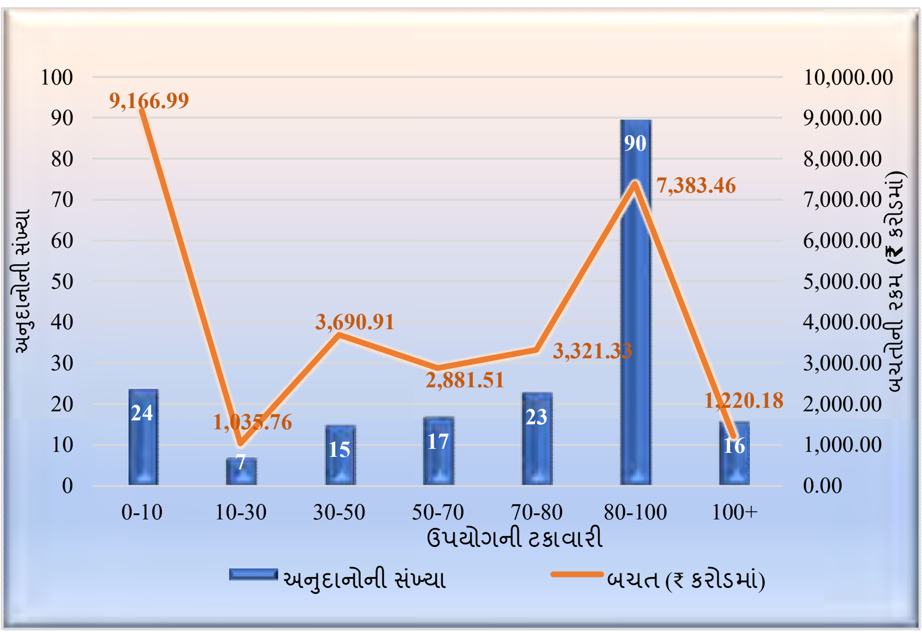

192 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 23માં 2019-20 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ફાળવણી ₹ એક કરોડ કરતાં અધિક હતી અને અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં ઓછો હતો. જ્યારે બે અનુદાનો/વિનિયોગોએ છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2015-20) દરમિયાન સતત ઓછો ઉપયોગ દર્શાવ્યો હતો ત્યારે ત્રણ અનુદાનો/વિનિયોગોએ છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાંથી ચારમાં ઓછો વપરાશ દર્શાવ્યો હતો (**કોઠો 3.7**).

[1] અનુદાન (મહેસૂલ મતપાત્ર અને મૂડી મતપાત્ર), વિનિયોગ (મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર અને મૂડી બિન-મતપાત્ર)

કોઠો 3.7: અનુદાનો/વિનિયોગો જેમાં અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં ઓછો હતો

ક્રમાંક	અનુદાન	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	વર્ષોની સંખ્યા[2]	અંદાજપત્ર 2019-20	કુલ અંદાજપત્ર (5 વર્ષ)
		(ટકામાં)						(₹ કરોડમાં)	
1	0002-કૃષિ મૂડી મતપાત્ર	23.81	16.05	0.00	0.00	0.00	5	100.00	562.5
2	0003- લઘુ સિંચાઇ, જમીન સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ મહેસૂલ મતપાત્ર	99.39	83.11	94.24	20.63	14.87	2	157.33	627.76
3	0003- લઘુ સિંચાઇ, જમીન સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ મૂડી મતપાત્ર	100	95.01	103.26	0.00	1.69	2	92.15	478.47
4	0006- મત્સ્યોદ્યોગ મૂડી મતપાત્ર	75.10	11.57	35.90	9.34	0.50	4	270.00	1141.95
5	0009- શિક્ષણ મૂડી મતપાત્ર	55.65	73.83	51.61	55.95	39.55	1	579.98	4075.05
6	0011-ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ. મહેસૂલ મતપાત્ર	93.02	63.26	87.16	62.73	40.06	1	7.79	25.11
7	0019-નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ. મહેસૂલ મતપાત્ર	13.67	0.89	0.59	0.69	0.86	5	8770.73	34934.12
8	0047-ઉદ્યોગ અને ખાણ મહેસૂલ મતપાત્ર	92.90	72.18	96.08	67.07	46.16	1	29.71	94.34
9	0049- ઉદ્યોગો મૂડી મતપાત્ર	30.93	33.33	66.24	98.67	37.24	3	591.76	1265.89
10	0050- ખાણ અને ખનીજ મૂડી મતપાત્ર	98.73	49.02	39.22	100	0.00	3	8.16	22.86
11	0056-શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ મહેસૂલ મતપાત્ર	75.59	71.48	62.66	30.24	23.18	2	25.31	96.35
12	0057-શ્રમ અનેં રોજગાર મૂડી મતપાત્ર	62.04	27.84	45.71	15.16	16.45	4	25.55	360.65
13	0071-ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ મહેસૂલ મતપાત્ર	86.34	85.87	100	47.51	41.73	2	2572.17	9074.38

[2] વર્ષોની સંખ્યા જેમાં અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં નીચે હતો

ક્રમાંક	અનુદાન	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	વર્ષોની સંખ્યા[2]	અંદાજપત્ર 2019-20	કુલ અંદાજપત્ર (5 વર્ષ)
		(ટકામાં)						(₹ કરોડમાં)	
14	0073- પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	95.04	66.11	21.45	1.42	0.00	3	2.20	15.74
15	0082-મહેસૂલ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મહેસૂલ મતપાત્ર.	30.25	56.12	31.60	84.95	45.73	3	3.10	15.43
16	0084-બિન-રહેણાંક મકાન મૂડી મતપાત્ર	58.92	37.37	50.83	53.29	42.61	2	1268.71	6790.71
17	0084- બિન-રહેણાંક મકાન મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	84.69	72.87	81.97	54.40	27	1	1.27	7.7
18	0085- રહેણાંક મકાન મૂડી મતપાત્ર	69.66	80.37	78.19	54.99	39.78	1	285.34	1326.52
19	0093- અનુસૂચિત જનજાતિઓનું કલ્યાણ મૂડી મતપાત્ર	75.77	78.79	43.11	9.35	32.31	3	38.98	158.02
20	0096-આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના મૂડી બિન-મતપાત્ર	44.83	82.66	27.25	33.33	42.91	4	1.00	3744.58
21	0096- આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	89.14	127.50	97.17	56.06	41.10	1	5.00	30.85
22	0101- શહેરી આવાસન મહેસૂલ મતપાત્ર	72.68	97.01	46.07	67.96	47.98	2	994.44	3875.46
23	0108-જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મહેસૂલ મતપાત્ર.	93.72	82.22	95.78	74.32	17.85	1	1046.09	1419.33

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરાંત, **પરિશિષ્ટ 3.3**માં દર્શાવ્યા મુજબ, 2019-20 દરમિયાન 192માંથી 175 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં ₹ 27,459.11 કરોડની એકંદર બચત થઇ હતી, ₹ 26,359.11 કરોડ જેટલી રકમની 96 ટકા બચતો 48 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં થઇ હતી (₹ 50 કરોડ અને ઉપર દરેક કિસ્સામાં).

આ પરિસ્થિતિ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા સઘન સમીક્ષા કરીને ઝડપી સુધારાત્મક પગલા લેવા માટેની જરૂરીયાત સૂચવે છે.

3.3.4.2 નોંધપાત્ર પરતસોંપણી

192 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી, 44માં, વર્ષ દરમિયાન મૂળ જોગવાઇ અથવા પૂરક જોગવાઇનો મોટો હિસ્સો વર્ષ દરમિયાન જરૂરી/ઉપયોગમાં આવ્યો ન હતો જે માર્ચ 2020ના અંતે નોંધપાત્ર પરત સોંપણીમાં પરિણંમ્યો હતો જે **કોઠા 3.8**ની વિગતો મુજબ છે.

કોઠો 3.8: માર્ચ 2020ના અંતે 50 કરોડથી અધિક ભંડોળની પરત સોંપણીની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મૂળ	પૂરક	કુલ જોગવાઇ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-) / અધિક (+)	પરત સોંપણીની રકમ
1	0002-RV	3244.74	1006.89	4251.63	3312.13	(-)939.50	937.73
2	0002-CV	100.00	0	100	0	(-)100.00	100.00
3	0003-RV	157.33	0	157.33	23.39	(-)133.93	133.93
4	0003-CV	92.15	0	92.15	1.56	(-)90.59	90.59
5	0004-RV	796.70	0	796.70	534.13	(-)262.57	262.69
6	0006-RV	351.67	0	351.67	257.45	(-)94.22	94.14
7	0006-CV	270.00	0	270.00	1.35	(-)268.65	268.65
8	0009-CV	579.98	0	579.98	229.37	(-)350.61	305.12
9	0013-RV	9032.41	453.94	9486.35	8856.23	(-)630.12	630.12
10	0013-CV	3423.15	0	3423.15	2849.64	(-)573.51	573.51
11	0016-RV	320.53	0	320.53	235.61	(-)84.92	73.72
12	0018-RV	11721.07	0	11721.07	10563.00	(-)1158.07	1154.82
13	0019-RV	8770.72	0	8770.72	75.50	(-)8695.22	8693.78
14	0020-RC	20445.25	796.59	21241.84	21170.91	(-)70.92	63.65
15	0022-RV	648.32	0	648.32	357.57	(-)290.76	290.74
16	0026-RV	598.45	0	598.45	515.43	(-)83.02	82.98
17	0039-CV	1146.83	0	1146.83	962.52	(-)184.31	178.40
18	0043-RV	4977.65	0.50	4978.15	4746.67	(-)231.48	227.93
19	0046-CV	899.37	0	899.37	688.30	(-)211.07	211.06
20	0049-RV	4019.48	684.49	4703.97	4491.41	(-)212.56	211.21
21	0049-CV	591.76	0	591.76	220.36	(-)371.40	371.40
22	0057-RV	1026.40	0	1026.40	809.70	(-)216.70	216.50
23	0060-RV	930.62	0	930.62	832.90	(-)97.72	97.57
24	0065-CV	4600.00	0	4600.00	3018.39	(-)1581.62	1583.49
25	0066-RV	1267.81	0	1267.81	1158.76	(-)109.05	125.41
26	0066-CV	4153.11	0	4153.11	4107.45	(-)45.26	50.20
27	0067-CV	2631.84	0	2631.84	2368.30	(-)263.54	263.54

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મૂળ	પૂરક	કુલ જોગવાઇ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-) / અધિક (+)	પરત સોંપણીની રકમ
28	0070-RV	2943.25	0	2943.25	2487.33	(-)455.92	455.92
29	0071-RV	2572.17	0	2572.17	1073.45	(-)1498.72	1498.72
30	0074-CV	626.40	0	626.40	434.03	(-)192.37	424.83
31	0077-RV	326.07	0	326.07	235.26	(-)90.82	51.71
32	0079-RV	1829.29	2480.88	4310.17	3986.05	(-)324.12	347.14
33	0084-CV	1268.71	0	1268.71	540.60	(-)728.11	696.20
34	0085-CV	285.34	0	285.34	113.51	(-)171.84	167.25
35	0087-CV	311.91	0	311.91	181.18	(-)130.73	128.92
36	0092-CV	620.31	0	620.31	318.20	(-)302.11	302.06
37	0095-RV	4407.13	0	4407.13	3732.05	(-)675.08	643.12
38	0095-CV	870.52	0	870.52	647.89	(-)222.63	202.87
39	0096-RV	8675.16	0	8675.16	7940.55	(-)734.61	656.20
40	0096-CV	5305.30	0	5305.30	4121.73	(-)1183.56	1191.24
41	0098-RV	420.68	0	420.68	319.93	(-)100.74	93.15
42	0101-RV	994.44	0	994.44	477.15	(-)517.29	517.29
43	0106-RV	2299.08	0	2299.08	1990.35	(-)308.73	308.71
44	0108-RV	1046.09	0	1046.09	186.73	(-)859.36	859.85
કુલ		**1,21,599.19**	**5,423.29**	**1,27,022.48**	**1,01,174.02**	**(-)25,848.46**	**25,838.06**

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો; RV: મહેસૂલ મતપાત્ર, RC: મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર, CV: મૂડી મતપાત્ર

ઉપરાંત, 44માંથી છ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં કરેલી ₹ 5,423.29 કરોડની પૂરક જોગવાઈ બિનજરૂરી પૂરવાર થઈ હતી, કારણ કે આ છ અનુદાનો/વિનિયોગોમાંથી ₹ 2,417.78 કરોડની પરતસોંપણી કરવામાં આવી હતી.

કેટલાક વિભાગો દ્વારા માંગણી કરીને મેળવવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ ખરેખર જરૂરિયાત કરતાં ઘણી વધારે હતી અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં તેમની અસમર્થતા અન્ય પ્રાથમિકતાવાળા ક્ષેત્રોને સંસાધનોની ફાળવણીથી વંચિત રાખે છે અને જાહેર નાણા પર વિધાનસભાનાં બિન-અસરકારક નિયંત્રણ તરફ દોરી જાય છે.

ઉપરાંત, ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલીના ફકરા 103 અનુસાર, નિયંત્રણ અધિકારીઓએ તમામ અપેક્ષિત બચતો સંપૂર્ણ વિગતો અને કારણો સાથે વહીવટી વિભાગોને જણાવવી જોઇએ.

19 અનુદાનો હેઠળના 45 પેટા-સદરોના **(કોઠો 3.9)** કિસ્સામાં, ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે વિભાગોએ બચતો માટે કોવિડ-19 લોકડાઉનને કારણરૂપ ગણાવ્યું હતું. દર્શાવેલ કારણ પ્રતિતીજનક નથી કારણ કે લોકડાઉન 24 માર્ચ 2020ની મધ્ય રાત્રીથી લાગુ થયું હતું.

કોઠો 3.9: પેટા-સદરો અને અનુદાનો જેમાં બચતો માટે લોકડાઉનને કારણરૂપ ગણાવવામાં આવ્યું હતું તેની વિગતો

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	પેટા-સદરોની સંખ્યા (યોજનાઓ)
1	0001	01
2	0002	03
3	0004	07
4	0009	02
5	0011	01
6	0014	01
7	0021	01
8	0025	01
9	0026	01
10	0033	01
11	0046	05
12	0047	01
13	0077	01
14	0079	02
15	0082	01
16	0095	05
17	0096	05
18	0106	05
19	0108	01
કુલ	19	45

3.3.5 અધિક ખર્ચ અને તેનું નિયમિતીકરણ

ભારતના બંધારણની કલમ 205 અનુસાર, રાજ્ય સરકાર સંચિત નિધિમાંથી કોઇ નાણા ઉપાડી શકે નહીં સિવાય કે તેના માટે કાયદા દ્વારા વિનિયોગ કરવામાં આવ્યો હોય.

3.3.5.1 વર્ષ 2019-20 દરમિયાન અધિક ખર્ચ

2019-20 દરમિયાન, ચાર અનુદાનો/વિનિયોગોમાં ₹ 1,466.84 કરોડનો અધિક ખર્ચ થયો હતો જે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા નિયમિત કરાવવો જરૂરી હતો (**કોઠો 3.10**).

કોઠો 3.10: નિયમિત કરાવવો જરૂરી એવો 2019-20 દરમિયાન જોગવાઇ કરતાં થયેલો અધિક ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

અનુદાન નં.	અનુદાનનું નામ	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	અધિક ખર્ચ
મહેસૂલ મતપાત્ર				
9	શિક્ષણ	28,848.50	29,463.92	615.42

અનુદાન નં.	અનુદાનનું નામ	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	અધિક ખર્ચ
73	પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	790.19	1,347.89	557.70
86	માર્ગો અને પુલો	3,393.05	3,639.71	246.66
મૂડી બિન-મતપાત્ર				
20	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેને લગતા ખર્ચની સેવાઓ	16,654.70	16,701.76	47.06
કુલ		**49,686.44**	**51,153.28**	**1,466.84**

સ્રોત: 2019-20 ના વિનિયોગ હિસાબો

જોગવાઇ કરતાં વધારે ખર્ચ અંદાજપત્રીય અને નાણાકીય નિયંત્રણની પધ્ધતિને વિચલિત કરે છે અને જાહેર સંસાધનોના વ્યવસ્થાપનમાં નાણાકીય અશિસ્તને ઉત્તેજન આપે છે.

3.3.5.2 કેટલાક અનુદાનોમાં સતત વધારો

દર વર્ષે થતો અધિક ખર્ચ દર્શાવે છે કે વિભાગનું અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ બિનઅસરકારક છે અને અંદાજપત્રીય અંદાજો વાસ્તવિક રીતે તૈયાર કરવામાં આવતા નથી. આવા વારંવારના અધિક ખર્ચ રાજ્ય વિધાનસભાની મરજીના ઉલ્લંઘન રૂપ છે. વસ્તુતઃ, વિધાનસભાની આગોતરી મંજૂરી વિના એક રૂપિયાનો પણ ખર્ચ કરી શકાય નહીં અને, આથી, આ બાબતને ગંભીરતાથી લેવી જોઇએ. ઉપરાંત, જાહેર હિસાબ સમિતિએ પણ અધિક ખર્ચના કિસ્સાઓ ઓછામાં ઓછા કરવા માટે ભલામણ કરી હતી.

ઑડિટે, જોકે, **કોઠા 3.11**માં આપેલી વિગતો મુજબ, અનુદાન નં. 73માં (મહેસૂલ મતપાત્ર) છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન સતત વધારો જોયો હતો, જે અંદાજપત્ર તૈયાર કરતી વખતે કરેલ અયોગ્ય અંદાજોના કારણે હતો.

કોઠો 3.11: સતત વધારો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાનો/વિનિયોગોનું વર્ણન	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
1.	અનુદાન નં. 73 – પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ (મહેસૂલ મતપાત્ર)					
	અનુદાન	784.60	774.82	800.15	703.07	790.19
	ખર્ચ	816.13	897.06	1,127.87	1,463.84	1,347.89
	વધારો	31.53	122.24	327.72	760.77	557.70

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

પંચાયતના કર્મચારીઓને નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ લાભો,'પંચાયતના કર્મચારીઓને ગ્રેજ્યુઇટી, અને પંચાયતના કર્મચારીઓને કુટુંબ પેન્શન' પેટા-સદર હેઠળ અધિક ખર્ચ જોવામાં આવ્યો હતો.

રાજ્ય સરકારે નિવૃત્તિ લાભોનો ચોક્સાઇપૂર્વક અંદાજ બાંધવા માટે નિવૃત્તિ યોગ્ય પંચાયતના કર્મચારીઓનો વિશ્વસનીય માહિતી સંગ્રહ નિભાવવો જોઇએ.

3.3.5.3 પાછલા નાણાકીય વર્ષના અધિક ખર્ચનું નિયમિતીકરણ

2007-08થી 2018-19ના સમયગાળા દરમિયાન કરવામા આવેલો ₹ 7,917.98 કરોડનો અધિક ખર્ચ રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા નિયમિત કરવાનો હજી બાકી હતો. અગાઉના નાણાકીય વર્ષોના અધિક ખર્ચની વિગતો **પરિશિષ્ટ 3.4**માં આપવામાં આવી છે, જેમને નિયમિત કરવા જરૂરી છે.

3.3.6 મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે સહાયક અનુદાન

ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણ (IGAS) 2 નિયત કરે છે કે, સહાયક અનુદાન રૂપે છુટા કરાયેલા ભંડોળનો અનુદાન લેનાર કયા હેતુ મારે ઉપયોગ કરવાનો છે તે ધ્યાને લીધા વિના સહાયક અનુદાન આપનારે છુટા કરાયેલા ભંડોળનું વર્ગીકરણ અને નાણાકીય પત્રકોમાં હિસાબી નોંધ, મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે કરવી જોઈએ.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની સલાહથી ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સ્પષ્ટરૂપે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા હોય માત્ર તેવા કિસ્સામાં જ સહાયક અનુદાનને સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાં મૂડી સદરે ઉધારી શકાય. વધુમાં, સરકારી હિસાબી નિયમો, 1990નો નિયમ 30 (1) નિયત કરે છે કે મૂડી વિભાગમાં વર્ગીકરણ કરવાપાત્ર મૂડી પ્રકારના ખર્ચની વ્યાખ્યા ભૌતિક અને કાયમી પ્રકારની ભૌતિક અસ્ક્યામતોમાં વધારો કરવાના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવેલા ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવશે. ઉપરાંત, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી નિયમો, 2006 માટેના રાજકોષીય દર્શકો અંતર્ગત ધારણાઓ મહેસૂલી હિસાબે ખર્ચ તરીકે મુખ્ય રોકડ સહાય સામેલ કરવાનુ નિયત કરે છે.

2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે એક વિભાગને કરેલ ₹ 4.83 કરોડના સહાયક અનુદાનની ચૂકવણી મહેસૂલી સદર હેઠળના મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે વર્ગીકૃત કરવાના બદલે IGAS 2ના ઉલ્લંઘન રૂપે હિસાબના મૂડી સદર હેઠળ કરી હતી. આની વિગતો **કોઠા 3.12**માં આપી છે.

કોઠો 3.12: 2019-20 દરમિયાન સહાયક અનુદાનનું મૂડી સદર હેઠળ અયોગ્ય વર્ગીકરણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ગીકરણ-મુખ્ય સદર	સહાયક અનુદાન
1.	4059- જાહેર બાંધકામ પર મૂડી જોગવાઇ	4.83
કુલ		**4.83**

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠો 3.13: 2015-20 દરમિયાન સહાયક અનુદાનના મૂડી ખર્ચ તરીકે અયોગ્ય વર્ગીકરણનું પ્રમાણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
સહાયક અનુદાનની નોંધ મૂડી ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવી	492.17	89.66	119.38	10.92	4.83
કુલ મૂડી ખર્ચ	24,169.44	22,355.39	26,313.20	28,061.90	25,650.61
મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાનનો હિસ્સો (ટકામાં)	2.04	0.40	0.45	0.04	0.02
જો સહાયક અનુદાનમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચને મહેસૂલી ખર્ચ ગણવામાં આવ્યો હોત તો અધિક દર્શાવાયેલી મહેસૂલી પુરાંત (+)	(+) 492.17	(+) 89.66	(+) 119.38	(+) 10.92	(+) 4.83

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

આલેખ 3.5: મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાનનો હિસ્સો

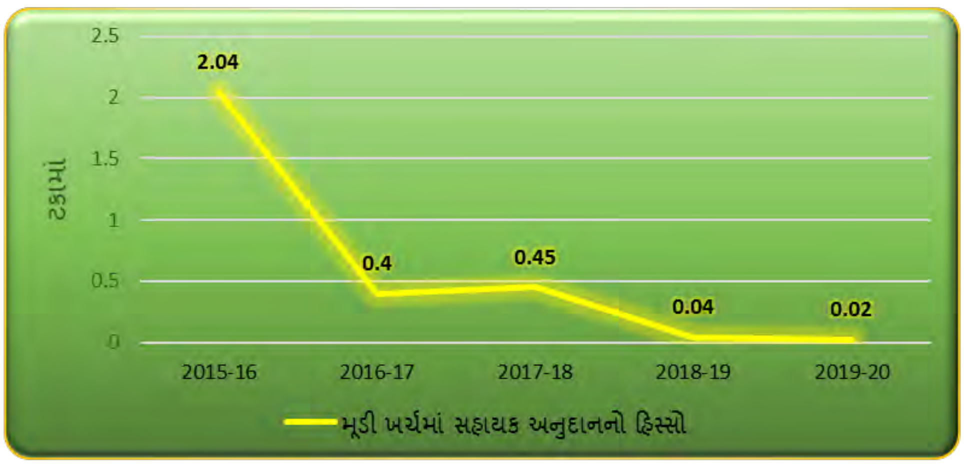

ઉપરના આલેખમાં જોઇ શકાય છે કે, છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાં મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાનનો હિસ્સો ઓછો થયો હતો.

3.4 અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની પારદર્શિતા પર ટિપ્પણી

3.4.1 ઉચ્ચક અંદાજપત્રીય જોગવાઇ

એવા કેસો જેમાં તાકીદની પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે તુરંત પગલા લેવાનું શરૂ કરવાનું હોય અથવા યોજના/પરિયોજના જેનો નાણાકીય વર્ષમાં હાથ ધરવા માટે સૈધ્ધાંતિક સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય તેના પરના પ્રાથમિક ખર્ચને પહોચી વળવા માટેના કિસ્સાઓ સિવાય અંદાજોમાં ઉચ્ચક જોગવાઇ કરવાનું ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 પ્રતિબંધિત કરે છે. ઉચ્ચક અંદાજો સાથેની અદાજપત્રીય નોંધમાં જોગવાઇને વાજબી ઠેરવવા માટેનું વિગતવાર

સ્પષ્ટીકરણ આપવું જરૂરી છે. ખર્ચનો ચોક્કસ ઉદ્દેશ જાણ્યા વિનાની ઉચ્ચક જોગવાઇ પારદર્શિતાને અસર કરે છે.

અનુદાન નં. 19ના કેસમાં, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે નાણા વિભાગ 2012-13થી આગળ મુખ્ય સદર 2075 'મોંઘવારી ભથ્થાના દરમાં વધારાના હિસાબે જવાબદારી' હેઠળ દર વર્ષે ઉચ્ચક અંદાજપત્રીય જોગવાઇની ફાળવણી કરતો હતો. જો કે, **કોઠા 3.14**માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે દર વર્ષે માર્ચ મહિનામાં નાણા વિભાગ દ્વારા તેની પરત સોંપણી કરવામાં આવતી હતી:

કોઠો 3.14: પુરેપુરી પરત સોંપણી કરેલી ઉચ્ચક જોગવાઇ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાન નં.	સદરની વિગતો	રકમ	પરત સોંપણી/ પુનર્વિનિયોગ
2012-13	19	2075.00.001.01	2,500.00	2,500.00
2013-14	19	2075.00.001.01	3,000.00	3,000.00
2014-15	19	2075.00.001.01	3,500.00	3,500.00
2015-16	19	2075.00.001.01	3,500.00	3,500.00
2016-17	19	2075.00.001.01	4,500.00	4,500.00
2017-18	19	2075.00.001.01	6,000.00	6,000.00
2018-19	19	2075.00.001.01	7,000.00	7,000.00
2019-20	19	2075.00.001.01	7,500.00	7,500.00

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

નાણા વિભાગનું પગલું સંબંધિત વિભાગો દ્વારા તેમના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં આવી જોગવાઇ કરવી તે ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983ના ફકરા 38ની જોગવાઇને અનુરૂપ ન હતું.

3.5 અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રણાલીની અસરકારકતા પર ટિપ્પણીઓ

3.5.1 અંદાજપત્રના અનુમાનો અને અપેક્ષિત અને ખરેખર વચ્ચેનો ગાળો

2019-20 દરમિયાન 192 અનુદાનો/વિનિયોગોની સામે પૂરક અંદાજપત્ર સહિત અંદાજપત્ર, ખરેખર ખર્ચ અને અધિક/બચતોની સ્થિતિનો સારાંશ **કોઠા 3.15**માં આપ્યો છે.

કોઠો 3.15: અંદાજપત્રીય જોગવાઇની સામે ખર્ચની સ્થિતિનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

મતપાત્ર/ બિન-મતપાત્ર	ખર્ચનો પ્રકાર	અંદાજપત્ર (મૂળ)	અંદાજપત્ર (પૂરક)	કુલ અંદાજપત્ર (મૂ+પૂ)	ખરેખર ખર્ચ	વધારો/ બચત(-)	વધારો/ બચત ટકામાં
મતપાત્ર	મહેસૂલ	1,31,833.48	7,952.08	1,39,785.56	1,21,144.07	(-)18,641.49	(-)13.34
	મૂડી	32,964.01	248.67	33,212.68	26,298.95	(-)6,913.73	(-)20.82
	લોન અને પેશગીઓ	1,606.34	2.71	1,609.05	1,311.72	(-)297.33	(-)18.48
	કુલ મતપાત્ર	**1,66,403.83**	**8,203.46**	**1,74,607.29**	**1,48,754.74**	**(-)25,852.55**	**(-)14.81**
બિન-મતપાત્ર	મહેસૂલ	21,743.04	1,081.24	22,824.28	22,664.90	(-)159.38	(-) 0.70
	મૂડી	77.18	107.77	184.95	157.55	(-)27.40	(-)14.81
	જાહેર ઋણ	16,590.95	63.75	16,654.70	16,701.76	47.06	0.28
	કુલ બિન-મતપાત્ર	**38,411.17**	**1,252.76**	**39,663.93**	**39,524.21**	**(-)139.72**	**(-)0.35**
એકંદર કુલ		**2,04,815.00**	**9,456.22**	**2,14,271.22**	**1,88,278.95**	**(-)25,992.27**	**(-)12.13**

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠો 3.16: 2015-20 દરમિયાન મૂળ અંદાજપત્ર, સુધારેલા અંદાજો અને ખરેખર ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
મૂળ અંદાજપત્ર	1,39,139.34	1,51,851.93	1,72,179.24	1,83,666.38	2,04,815.00
પૂરક અંદાજપત્ર	6,727.59	8,499.13	10,792.08	16,909.59	9,456.22
કુલ અંદાજપત્ર (મૂળ+પૂરક)	1,45,866.93	1,60,351.06	1,82,971.32	2,00,575.97	2,14,271.22
ખરેખર ખર્ચ	1,28,475.69	1,36,765.39	1,61,063.09	1,80,479.68	1,88,278.95
બચત(-) /વધારો(+)	(-) 17,391.24	(-) 23,585.67	(-) 21,908.23	(-) 20,096.29	(-) 25,992.27
બચતની ટકાવારી	(-)11.92	(-)14.71	(-)11.97	(-)10.02	(-)12.13

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના અંદાજપત્રીય હિસાબો

કોઠા 3.16માં જોઇ શકાય છે એ મુજબ, 2018-19ની 10.02 ટકાની બચતની તુલનાએ 2019-20 દરમિયાન 12.13 ટકાની એકંદર બચત થઇ હતી.

3.5.1.1 અંદાજપત્રીય ભંડોળોનો ઇષ્ટતમથી ઓછો ઉપયોગ

છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન પ્રતિ વર્ષ રાજ્ય સરકાર દ્વારા અંદાજપત્રનો ઉપયોગ ઇષ્ટતમ કરતાં નીચો રહ્યો હતો. છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન અંદાજપત્રના ઉપયોગનું પ્રમાણ **આલેખ 3.6**માં દર્શાવ્યું છે.

આલેખ 3.6: 2015-20 દરમિયાન અંદાજપત્રનો ઉપયોગ

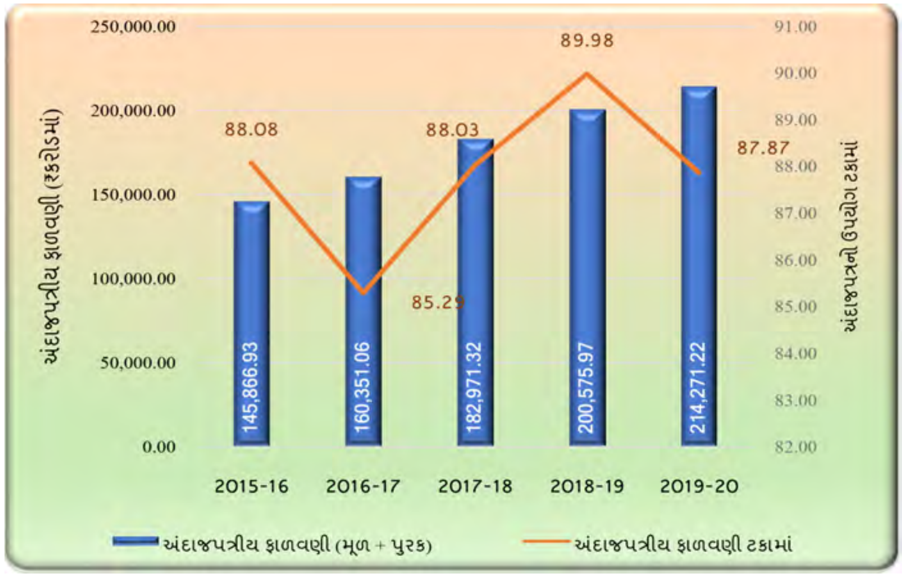

આલેખ 3.6માં જોઇ શકાય છે કે, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન રાજ્ય સરકાર તેની અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓનો 89.98 ટકા સુધીના પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી શકી હતી. ફાળવવામાં આવેલા ભંડોળોમાં મોટી રકમોની બચતો જરૂરિયાતોની અચોક્કસ આકારણી અને ધારેલા હેતુઓ માટે ભંડોળોનો ઉપયોગ કરવામાં અપૂરતી ક્ષમતા, બન્ને દર્શાવે છે.

3.5.1.2 અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓમાંથી વિચલન માટે ખૂટતા/અપૂર્ણ સ્પષ્ટીકરણો

મંજૂર થયેલા અંદાજપત્રની સામે ખર્ચ દર્શાવવા ઉપરાંત, વિનિયોગ હિસાબોમાં અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી (મૂળ વત્તા પૂરક) નોંધપાત્ર રીતે જુદા પડતાં હોય એવા ખર્ચના કિસ્સાઓમાં સંબંધિત વિભાગો દ્વારા આપવામાં આવેલા સ્પષ્ટીકરણો પણ સામેલ હોય છે. પેટા-સદરના સ્તરે (વિનિયોગનો એકમ) આવા વિચલનો માટે કેટલી હદની બહાર સંબંધિત વિભાગો દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી છે તે રાજ્યની જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.

પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) વિભાગના નિયંત્રણ અધિકારીઓને વિનિયોગ હિસાબોનો મુસદ્દો પુરો પાડે છે અને મંજૂર થયેલી અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓના સંદર્ભમાં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નિયત મર્યાદાઓ બહાર ખર્ચમાં વધઘટ માટે કારણો/સ્પષ્ટીકરણોની માંગ કરે છે. ઓક્ટોબર 1994માં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી મર્યાદાઓ **પરિશિષ્ટ 3.5**માં દર્શાવી છે.

192[3] અનુદાન/વિનિયોગો પૈકી, 125 અનુદાન/વિનિયોગોની બાબતમાં વિચલનના કારણો જરૂરી હતાં. 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબોનુ ઑડિટ અને હિસાબી ડેટાના વિશ્લેષણમાં જોવામાં

[3] અનુદાન (મહેસૂલ મતપાત્ર, મૂડી મતપાત્ર, વિનિયોગો (મહેસૂલી બિન-મતપાત્ર, મૂડી બિન-મતપાત્ર)

આવ્યું હતું કે નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા 125 પૈકી 20 બાબતોમાં અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ સામે ખર્ચના વિચલનો માટે સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યાં ન હતાં. પેટા-સદરોની દ્રષ્ટિએ 904 પેટા-સદરોમાંથી 37માં સ્પષ્ટીકરણો રજૂ કરવામાં આવ્યાં ન હતાં.

પેટા-સદરોની કુલ સંખ્યા, વિચલનો માટે સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરોની સંખ્યા અને જેમાં સ્પષ્ટીકરણો મળ્યા હતાં એવા પેટા-સદરોની સંખ્યા **આલેખ 3.7**માં દર્શાવી છે. આ બાબતમાં સંબંધિત વિગતો **પરિશિષ્ટ 3.6**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 3.7: અંદાજપત્રીય ફાળવણીની સામે ખુલાસા વિનાના વિચલનોનો સારાંશ

અંદાજપત્રીય ફાળવણી અને તેના વપરાશ વચ્ચેના વિચલન માટે સ્પષ્ટીકરણનો અભાવ સરકારના નાણાકીય ઉત્તરદાયિત્વની ખાતરી કરવાના ઉપાય તરીકે અંદાજપત્ર પર વિધાનસભાનુ નિયંત્રણ અવરોધે છે.

3.5.1.3 વિનિયોગના પ્રાથમિક એકમમાં અંદાજપત્રીય વિચલન

પેટા-સદર એ વિનિયોગનો પ્રાથમિક એકમ છે અને વિનિયોગ હિસાબો એ રીતે જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નિયત માપદંડો મુજબ પેટા-સદર સ્તરે અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી ખર્ચના વિચલનના કિસ્સાઓ બહાર લાવે છે.

ઉપરોક્ત આલેખ 3.7ની વિગતો મુજબ, રાજ્યના વિનિયોગ હિસાબોમાં વિનિયોગના આવા 2,677 એકમો છે. કદ અને અંદાજપત્રીય ફાળવણી મુજબ પેટા-સદરોની વહેંચણી **કોઠા 3.17**માં આપી છે.

કોઠો 3.17: કદ અને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી મુજબ પેટા-સદરોની વહેંચણી

અંદાજપત્રની ફાળવણી (₹ માં)	પેટા-સદરોની સંખ્યા	પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)	કુલ અંદાજપત્ર (₹ કરોડમાં)	અંદાજપત્રમાં પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)
15 લાખ થી ઓછા	486	18.15	12.75	0.01

અંદાજપત્રની ફાળવણી (₹ માં)	પેટા-સદરોની સંખ્યા	પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)	કુલ અંદાજપત્ર (₹ કરોડમાં)	અંદાજપત્રમાં પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)
15 લાખ - 50 લાખ	233	8.70	67.53	0.03
50 લાખ - 1 કરોડ	157	5.87	105.87	0.05
1 કરોડ - 10 કરોડ	749	27.98	2,751.08	1.28
10 કરોડ - 100 કરોડ	763	28.50	26,957.02	12.58
100 કરોડ અને 100 કરોડથી વધુ	289	10.80	1,84,376.97	86.05
કુલ	**2,677**	**100**	**214,271.22**	**100.00**

સ્રોત: 2019-20 ના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠા 3.17માં જોઇ શકાય છે એ મુજબ, પેટા-સદરોના લગભગ 11 ટકાને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી 86 ટકા થાય છે જ્યારે પેટા-સદરોના 18 ટકાને કુલ ફાળવણીના માત્ર 0.01 ટકા થાય છે. આમ, વિનિયોગના એકમને, વિધાનસભાના નિયંત્રણમાં વધારો અને અંદાજપત્રનો વહીવટ બન્ને સરળ બનાવવા માટે, સદરોની સંખ્યા અને સદરોનું કદ બન્ને રીતે તર્કસંગત કરવાની જરૂર છે.

3.5.2 અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક કિંમત

ઘણી વખત, મૂળ/પૂરક જોગવાઇ મેળવતી વખતે, વિભાગો જુદી જુદી યોજનાઓ/પ્રવૃત્તિઓ હેઠળ જુદા જુદા હેતુઓ માટે મોટી વધારાની જરૂરિયાતો વિધાનસભાને જણાવે છે; પરંતુ છેવટે મૂળ અંદાજપત્રીય જોગવાઇ અને પૂરક જોગવાઇ અથવા તેના ભાગ કરતાં ઓછો ખર્ચ થાય છે. પરિણામે, વણવપરાયેલા ભંડોળનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. એજ સમયે, ભંડોળના અભાવે ઘણી યોજનાઓ અપૂર્ણ રહે છે. આમ, અપૂર્ણ યોજનાઓના ઇચ્છિત લાભો જાહેર જનતા સુધી પહોંચી શક્તા નથી. આનાથી યોજનાઓના ખર્ચમાં પણ વધારો થાય છે.

જો કે, મૂડી વિભાગની 23 યોજનાઓમાં **(પરિશિષ્ટ 3.7)**, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે સંબંધિત વિભાગો મૂળ જોગવાઇના 50 ટકા કરતાં વધારે ઉપયોગ કરી શક્યાં ન હતાં જેથી વર્ષના અંતે નોંધપાત્ર બચતો થઇ હતી.

વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય હિસાબો, ભાગ IIના પરિશિષ્ટ IXમાં વધુમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે માર્ગ અને મકાન વિભાગ અને જળ સંપત્તિ વિભાગમાં 123 અપૂર્ણ મૂડી યોજનાઓ (અંદાજીત ખર્ચ: ₹ 7,736.36 કરોડ) હતી જેમાં 31 માર્ચ 2021 સુધીમાં ₹ 5,810.99 કરોડનો ઉત્તરોત્તર ખર્ચ થયો હતો. આ યોજનાઓ નવેમ્બર 2015 અને ઓક્ટોબર 2020 વચ્ચે પૂર્ણ થવાનો લક્ષ્યાંક હતો. જો યોગ્ય આયોજન થયુ હોત તો, 23 યોજનાઓમાં વણવપરાયેલું **(પરિશિષ્ટ 3.7)** ₹ 3,820 કરોડ જેટલું ભંડોળ શરૂઆતમાં જ આ 123 યોજનાઓને ફાળવી શકાયું હોત.

3.5.3 અંદાજપત્રમાં મોટી નીતિવિષયક જાહેરાતો અને તેનું અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પૂરું પાડવામાં આવેલું ખરેખર ભંડોળ

વહીવટી મંજૂરીના અભાવ, અંદાજપત્રીય ફાળવણી છુટી ન કરવી, વગેરે કારણોસર યોજનાની માર્ગદર્શિકા/પધ્ધતિઓ મંજૂર ન થવાના કારણે રાજ્ય સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી ઘણી નીતિવિષયક પહેલનો અંશતઃ અમલ થાય છે અથવા અમલ થતો નથી. આ માત્ર લાભાર્થીઓને અભિપ્રેત લાભોથી વંચિત રાખતું નથી. પરંતુ અન્ય વિભાગોને આવી યોજનાઓમાં થયેલી બચતોના ભંડોળથી વંચિત રાખે છે, જેનો તેઓ ઉપયોગ કરી શક્યા હોત.

વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય હિસાબોના ભાગ IIનું પરિશિષ્ટ XI, વર્ષ દરમિયાન લેવામાં આવેલા નીતિવિષયક મુખ્ય નિર્ણયો અથવા અંદાજપત્રમાં સૂચિત કોઇ નવી યોજનાની વિગતો આપે છે. 2019-20 દરમિયાન, 13 નવી યોજનાઓ/મોટી નીતિવિષયક જાહેરાતો રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ઑડિટના અવલોકન મુજબ, **કોઠા 3.18**માં દર્શાવ્યા મુજબ 13 યોજનાઓમાંથી 11નો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો જ્યારે બે યોજનાઓ શરૂ થઇ ન હતી.

કોઠો 3.18: જોગવાઇ કરવામાં આવી હતી પરંતુ કોઇ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો ન હતો એવી યોજનાઓની વિગતો

ક્રમાંક	વિભાગ	યોજના	સ્થિતિ	નોંધ
1	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ	રહેણાંક ગ્રાહકો માટે ગ્રુપ કેપ્ટીવ રૂફટોપ/ગ્રાઉન્ડ માઉન્ટેડ સોલર પીવી પ્રોજેક્ટના વિકાસ માટે સહાયકી (2810-00-102-07)	મંજૂર થયેલી જોગવાઇ: ₹ 10 કરોડ સુધારેલી જોગવાઇ : ₹ 0.00 ખરેખર ખર્ચ: શૂન્ય	માર્ગદર્શિકાને આખરીરૂપ ન અપાયુ અને સરકારના ઠરાવ પ્રકાશિત ન થવાના કારણે પરત સોંપણી થઇ.
2	ઉદ્યોગ અને ખાણ	ગુજરાત સાર્વજનિક ગંદાપાણી શુધ્ધિકરણ પ્લાન્ટ (CETP), ઉંડી દરિયાઇ પાઇપલાઇન અને સંલગ્ન માળખુ (4875-60-800-05)	મંજૂર થયેલી જોગવાઇ: ₹ 500 કરોડ સુધારેલી જોગવાઇ : ₹ 0.00 ખરેખર ખર્ચ: શૂન્ય	ઔદ્યોગિક એસોસીએશનોએ યોજનાના ખર્ચના 20-30 ટકાનો ફાળો આપવાનો હતો. સંખ્યાબંધ બેઠકો કરવામાં આવી હતી પરંતુ પધ્ધતિ અને સંમયમર્યાદાને આખરીરૂપ આપી શકાયું ન હતું.

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

નવી યોજનાઓ/મોટી નીતિ વિષયક જાહેરાતોના અમલીકરણમાં અડચણોની સમીક્ષા કરવી જરૂરી છે.

3.5.4 ખર્ચનો ધસારો

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 અનુસાર, ખર્ચનો ધસારો, વિશેષ રૂપે નાણાકીય વર્ષના છેવટના મહિનાઓમાં, એ નાણાકીય ઔચિત્યનું ઉલ્લંઘન છે.

2019-20 દરમિયાન રાજ્યની તિજોરીમાં આવક અને ચૂકવણીઓનો માસિક પ્રવાહ **આલેખ 3.8**માં દર્શાવ્યો છે.

આલેખ 3.8: 2019-20 દરમિયાન માસિક આવક અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

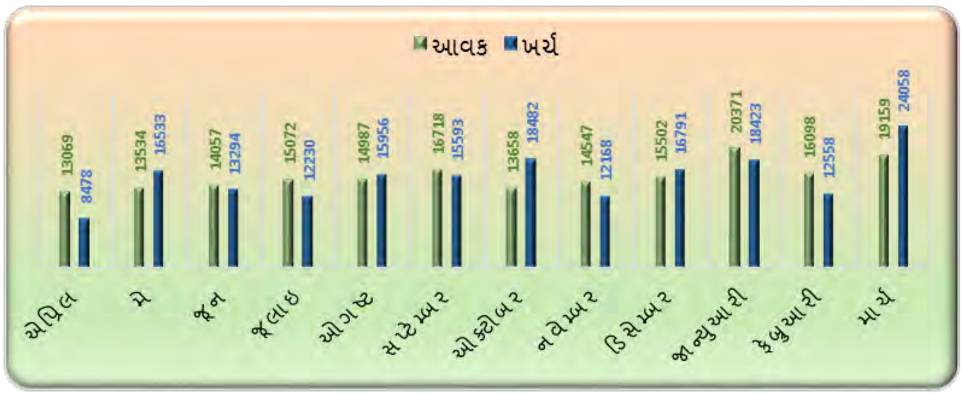

(ખર્ચના આંકડા વસૂલાત બાદના છે.)

આલેખ 3.8માં જોઇ શકાય છે કે, નાણાકીય વર્ષ 2019-20 દરમિયાન તમામ મહિનાઓમાં આવકોનો પ્રવાહ ઓછા વત્તા અંશે સમાન રહ્યો હતો.

મુખ્ય સદરો જેમાં કુલ ખર્ચના 50 ટકા કરતાં અધિક (દરેક કેસમાં ₹ એક કરોડ કરતાં વધુ) ખર્ચ એકલા માર્ચ 2020માં કરવામાં આવ્યો હતો તેની વિગતો **કોઠા** 3.19માં આપી છે.

કોઠો 3.19: માર્ચ 2020માં ખર્ચનું પ્રમાણ

(₹ કરોડમાં)

મુખ્ય સદર	વર્ણન	1લો ત્રિમાસિક	2જો ત્રિમાસિક	3જો ત્રિમાસિક	4થો ત્રિમાસિક	કુલ ખર્ચ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચની ટકાવારીમાં માર્ચમાં ખર્ચ
2075	પ્રકિર્ણ સામાન્ય સેવાઓ	0.07	0.49	12.32	24.69	37.57	22.67	60.33
2404	ડેરી વિકાસ	0.03	0.10	2.68	40.01	42.82	24.92	58.19
2711	પુર નિયંત્રણ અને ગટર વ્યવસ્થા	0.94	4.13	2.74	16.35	24.16	14.12	58.46
2853	બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગ	22.68	48.24	25.92	199.25	296.09	175.19	59.17
4058	લેખનસામગ્રી અને	0.00	0.00	0.00	6.82	6.82	6.82	100.00

મુખ્ય સદર	વર્ણન	1લો ત્રિમાસિક	2જો ત્રિમાસિક	3જો ત્રિમાસિક	4થો ત્રિમાસિક	કુલ ખર્ચ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચની ટકાવારીમાં માર્ચમાં ખર્ચ
	છાપકામ પર મૂડી જોગવાઇ							
4070	અન્ય વહીવટી સેવાઓ પર મૂડી જોગવાઇ	0.00	0.00	0.00	10.55	10.55	9.98	94.55
4211	પરિવાર કલ્યાણ પર મૂડી જોગવાઇ	0.00	1.66	0.00	8.40	10.06	8.40	83.50
4402	જમીન અને જળ સંરક્ષણ પર મૂડી જોગવાઇ	0.21	0.21	0.19	1.95	2.56	1.63	63.64
4810	નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા પર મૂડી જોગવાઇ	0.00	0.00	0.00	10.00	10.00	10.00	100.00
4875	અન્ય ઉદ્યોગો પર મૂડી જોગવાઇ	3.66	0.00	31.92	177.06	212.63	161.80	76.09
6216	આવાસન પર લોન	0.00	0.00	0.81	4.20	5.01	4.20	83.80
	કુલ	**27.60**	**54.83**	**76.58**	**499.36**	**658.27**	**439.73**	

સ્રોતઃ પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલા માહિતી

આમ, નાણાકીય નિયમનોની ભાવનાથી વિપરીત, ખર્ચનો એક નોંધપાત્ર હિસ્સો રાજ્ય સરકાર દ્વારા નાણાકીય વર્ષના અંતે ખર્ચવામાં આવ્યો હતો, જે ખર્ચ પર અપૂરતુ નિયંત્રણ અને નબળું અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન દર્શાવે છે.

વધુમાં, માર્ચ 2020માં 1,879 પેટા-સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલા ₹ 28,354.42 કરોડના કુલ ખર્ચમાંથી, 139 પેટા-સદરો હેઠળ 100 ટકા ખર્ચ (₹ 3,450.67 કરોડ) માર્ચ 2020માં કરવામાં આવ્યો હતો. 30 પેટા-સદરો (139 પૈકી) જેમાં ₹ 10 કરોડ અથવા વધુનો ખર્ચ માર્ચ 2020માં કરવામાં આવ્યો હતો તેની વિગતો પરિશિષ્ટ 3.8માં દર્શાવી છે.

ઉપરાંત, વિભાગ દ્વારા તેના હસ્તક મુકાયેલા અનુદાનની બાબતમાં કરવામાં આવેલા ખર્ચના કિસ્સામાં, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે 108 પૈકી ચાર અનુદાનોમાં, કુલ ખર્ચના 50 ટકા કરતાં અધિક ખર્ચ **કોઠા 3.20**માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે માર્ચમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

કોઠો 3.20: માર્ચમાં 50 ટકા કરતાં અધિક ખર્ચવાળા અનુદાનો

(ઘટતી ટકાવારીના ક્રમમાં) (₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	વર્ણન	1 લો ત્રિમાસિક	2 જો ત્રિમાસિક	3 જો ત્રિમાસિક	4 થો ત્રિમાસિક	કુલ	માર્ચમાં થયેલો ખર્ચ	કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે માર્ચમાં ખર્ચ
1	0058	શ્રમ અને રોજગાર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	0.00	0.00	0.00	0.05	0.05	0.05	100.00
2	0041	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણને લગતો અન્ય ખર્ચ	0.00	0.03	0.05	0.37	0.45	0.32	71.98
3	0072	વળતર અને સોંપણી	0.00	9.36	19.07	91.01	119.44	82.08	68.72
4	0050	ખાણ અને ખનીજ	22.68	48.24	25.92	199.25	296.09	175.19	59.17

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

3.5.4.1 માર્ચમાં 25 ટકા કરતા અધિક ખર્ચ નોંધાવનાર વિભાગો

ત્રણ વિભાગો એટલે કે, સામાન્ય વહીવટ, ઉદ્યોગ અને ખાણ અને વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકીમાં, **ચાર્ટ 3.9, 3.10 અને 3.11**માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે કુલ ખર્ચના 25 ટકા કરતાં અધિક ખર્ચ માર્ચ 2020માં કરવામાં આવ્યો હતો.

આલેખ 3.9: માર્ચ 2020માં ખર્ચની ઉંચી ટકાવારી દર્શાવતો સામાન્ય વહીવટ વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

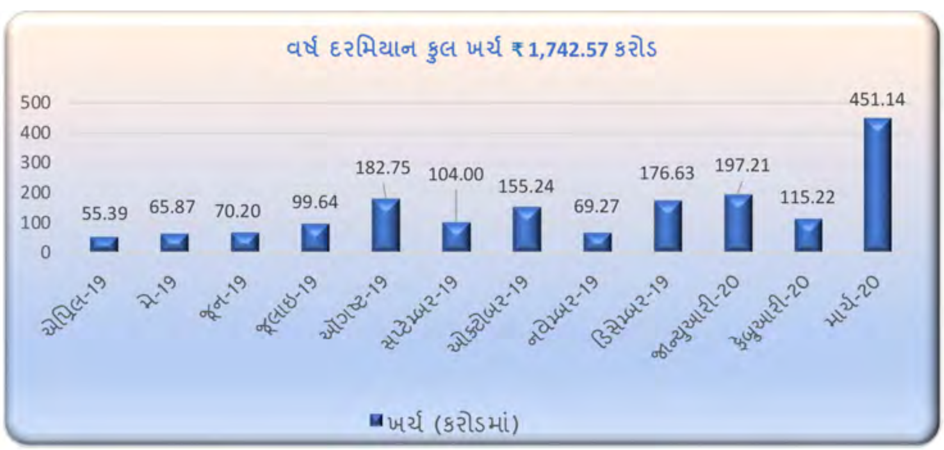

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આલેખ 3.10: માર્ચ 2020માં ખર્ચની ઉંચી ટકાવારી દર્શાવતો ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

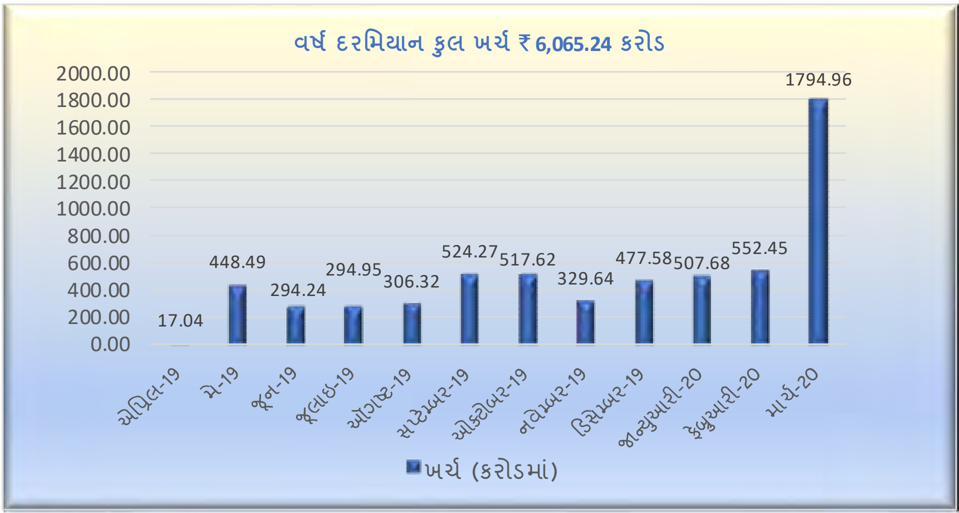

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આલેખ 3.11: માર્ચ 2020માં ખર્ચની ઉંચી ટકાવારી દર્શાવતો વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

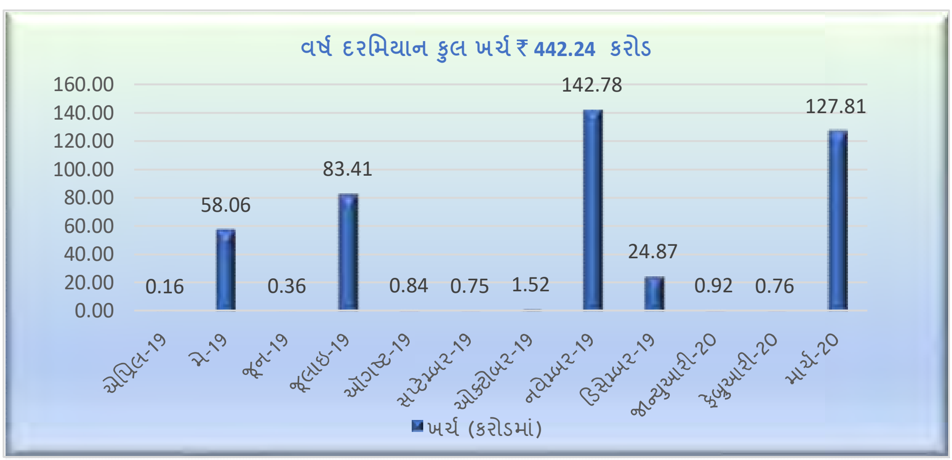

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

3.6 પસંદ કરેલા અનુદાનોની સમીક્ષા

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983ની જોગવાઇ મુજબ અનુદાનનો વહીવટ કરનાર સત્તાધિકારી તેના નિયંત્રણ હેઠળના ખર્ચની પ્રગતિ પર ધ્યાન રાખવા માટે અને તેને મંજૂર થયેલા અનુદાન અથવા વિનિયોગની હદમાં રાખવા માટે જવાબદાર છે. આ સત્તાધિકારીની ફરજો અને જવાબદારીઓમાં સમયસર અને ચોકસાઇપૂર્વક અંદાજો તૈયાર કરવા અને એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું કે તેને હસ્તક મુકવામાં આવેલ અનુદાન જે હેતુ માટે આપવામાં આવ્યું હોય તેના માટે જ વપરાય અને થયેલી બચતની જો જરૂર ન હોય તો પરતસોંપણી કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

સત્તાધિકારીઓ આ સૂચનાઓનું કેટલી હદે પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવાના દ્રષ્ટિકોણ સાથે ઑડિટ દ્વારા, ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 13 (ઉર્જા યોજનાઓ) અને નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 66નું (સિંચાઇ અને જમીન સંરક્ષણ) સંચાલન કરતા વહીવટી વિભાગો/નિયંત્રણ અધિકારીઓના 2017-18થી 2019-20ના ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટેના રેકર્ડની પ્રતિક ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. ઑડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

3.6.1 અનુદાન નં 13- ઉર્જા યોજનાઓની સમીક્ષા

ગુજરાત સરકારનો ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ ઉત્પાદનમાં વધારો, કાર્યક્ષમ પ્રવાહન અને વિતરણ પધ્ધતિ દ્વારા ગુજરાતના લોકોને કાયમી ધોરણે અને વાજબી દરે ગુણવત્તાવાળી વીજળી અને પાઇપ દ્વારા કુદરતી ગેસ પુરો પાડવાની ભાવના સાથે રાજ્યના સર્વાંગી વિકાસમાં ફાળો આપી રહ્યો છે. આ વિભાગ ઉર્જા, ગેસ, ખાતર અને બિન-પરંપરાગત ઉર્જાના ક્ષેત્રની વિવિધ કંપનીઓ સાથે સંકળાયેલો છે.

આ વિભાગ જુદા જુદા સદરો હેઠળ નાણા વિભાગ પાસેથી ભંડોળ મેળવે છે અને, ઉર્જા ક્ષેત્રના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોની હોલ્ડીંગ કંપની, ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડને (GUVNL) તેની છ પેટા કંપનીઓની[4] શેર મૂડીમાં રોકાણ કરવા માટે, GUVNLને જુદી જુદી યોજનાઓ હેઠળ ઉર્જાના સહાયકીઓના દાવાઓની ભરપાઇ કરવા માટે આપે છે. વિભાગ, બિન-પરંપરાગત ઉર્જામાં સંશોધન અને વિકાસકીય પ્રવૃત્તિઓને ઉત્તેજન આપવા માટે સ્વતંત્ર સંગઠનો/સ્વાયત્ત સંસ્થાઓને પણ અનુદાન પુરૂ પાડે છે. અનુદાનો આગળ ચૂકવણી માટે સંબંધિત જીલ્લાના મુખ્ય વીજ નિરીક્ષકને હસ્તક મુકવામાં આવે છે.

3.6.1.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

2017-20 દરમિયાન અનુદાન નં. 13 હેઠળ મહેસૂલી અને મૂડી સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ અને ખર્ચ **કોઠા** 3.21માં આપ્યા છે.

કોઠો 3.21: અનુદાન નં. 13 હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ			ખર્ચ	અધિક (+)/ બચત(-)	વણવપરાયેલી જોગવાઇના ટકા
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલ મતપાત્ર						
2017-18	4,824.89	1,024.34	5,849.23	5,775.71	(-)73.52	1.26

[4] ગુજરાત રાજ્ય વીજ નિગમ લિમિટેડ (GSEC), ગુજરાત ઉર્જા પ્રવાહન નિગમ લિમિટેડ(GETCO) અને ચાર ઉર્જા વિતરણ ઉપયોગીતા કંપનીઓ એટલે કે ઉત્તર ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ (UGVCL), મધ્ય ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ (MGVCL), દક્ષિણ ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ (DGVCL) અને પશ્ચિમ ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ (PGVCL)

વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ			ખર્ચ	અધિક (+)/ બચત(-)	વણવપરાયેલી જોગવાઇના ટકા
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
2018-19	5,490.69	2,092.68	7,583.37	7,612.31	(+)28.94	(+)0.38
2019-20	9,032.41	453.94	9,486.35	8,856.23	(-)630.12	6.64
મૂડી મતપાત્ર						
2017-18	2,717.24	0.00	2,717.24	2,516.88	(-)200.36	7.37
2018-19	2,561.39	508.00	3,069.39	3,052.95	(-)16.44	0.54
2019-20	3,423.15	0.00	3,423.15	2,849.64	(-)573.51	16.75

સ્રોત: 2017-18, 2018-19 અને 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠા 3.21માં જોઇ શકાય છે કે, મહેસૂલ મતપાત્ર અને મૂડી મતપાત્ર બન્ને વિભાગો હેઠળ 2019-20 દરમિયાન વણવપરાયેલી જોગવાઇની ટકાવારી સૌથી ઉંચી હતી. ઉપરાંત, 2018-19 દરમિયાન મહેસૂલ મતપાત્ર વિભાગ હેઠળનો ₹ 28.94 કરોડનો અધિક ખર્ચ ભારતના બંધારણની કલમ 205 હેઠળ નિયમિત કરાવવો જરૂરી છે. અંદાજપત્રીય જોગવાઇથી અધિક ખર્ચ માટેના કારણો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતાં.

3.6.1.2 પુરેપુરી અંદાજપત્રીય જોગવાઇની પરત સોંપણી

2018-19 અને 2019-20 દરમિયાન, વિભાગે ત્રણ યોજનાઓ માટે અંદાજપત્રીય જોગવાઇ કરી હતી **(કોઠો 3.22)** જે વર્ષ દરમિયાન વાપરી શકાઇ ન હતી. જેના પુરેપુરી અંદાજપત્રીય જોગવાઇની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી.

કોઠો 3.22: પુરેપુરી અંદાજપત્રીય જોગવાઇની પરત સોંપણી

ક્રમાંક	યોજના	અંદાજપત્રનો સમયગાળો	સ્થિતિ	બિન-વપરાશના કારણો
1.	મોઢેરા સૂર્ય મંદિરની સૌર યોજના અને નગર યોજના માટે સહાય (કેન્દ્રિય સહાય યોજના)	2018-19	**અંદાજપત્ર**: ₹ 12.03 **કરોડ** **ખરેખર ખર્ચ: શૂન્ય**	2018-19માં ભારત સરકારની મુલાકાતી ટુકડી દ્વારા સમીક્ષા બાદ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા સુધારેલી એક દરખાસ્ત ભારત સરકારને મોકલવામાં આવી હતી. આમ છતાં, ભારત સરકાર તરફથી કોઇ પ્રતિભાવ મળ્યો ન હતો.
		2019-20	**અંદાજપત્ર**: ₹ 12.03 **કરોડ** **ખરેખર ખર્ચ: શૂન્ય**	ગુજરાત ઉર્જા નિગમ લિમિટેડ (અમલકર્તા સંસ્થા) દ્વારા ટેન્ડરની ઉંચી કિંમત ટાંકવાના પરિણામે ફરી નિવિદા બહાર પાડવી પડી હતી, જમીનનું સંપાદન પણ પડતર હતું.

ક્રમાંક	યોજના	અંદાજપત્રનો સમયગાળો	સ્થિતિ	બિન-વપરાશના કારણો
2.	રહેણાંક વપરાશકારો માટે સમૂહ કેપ્ટીવ રૂફટોપ/ ગ્રાઉન્ડ માઉન્ટેડ સોલર PV પ્રોજેક્ટ્સના વિકાસ માટે સહાય	2019-20	**અંદાજપત્ર: ₹ 10 કરોડ ખરેખર ખર્ચઃ શૂન્ય**	યોજનાની માર્ગદર્શિકાને આખરીરૂપ આપવાનું હજી બાકી હતું અને યોજના પરનો સરકારનો ઠરાવ બહાર પાડવાનો હજી બાકી હતો.
3.	વીજળીથી ચાલતા વાહનો અપનાવવા પ્રોત્સાહન માટે સહાય	2019-20	**અંદાજપત્ર: ₹ 5 કરોડ ખરેખર ખર્ચઃ શૂન્ય**	વીજ વાહનો અપનાવવા માટેની રાજ્યની નીતિને આખરીરૂપ આપવાનું હજી બાકી હતું.

સ્રોત:વિભાગ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓ યોજનાઓ માટેના પૂરતા આયોજન કર્યા વિના કરવામાં આવી હતી, પરિણામે પૂરેપૂરી જોગવાઇ પરત સોંપવામાં આવી હતી.

3.6.1.3 બાહ્યરૂપે સહાયિત યોજના હેઠળ વળતરના દાવાની પતાવટમાં વિલંબ

વિભાગે પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જાના સ્થળાંતર માટે ₹ 1962.12 કરોડના એકંદર ખર્ચે બાહ્યરૂપે સહાયિત યોજના એટલે કે 'ગ્રીન એનર્જી કોરીડોર' હાથ ધરી હતી. ગુજરાત ઉર્જા પ્રવાહન નિગમ લિમિટેડને (GETCO) યોજનાની કાર્યપાલક સંસ્થા તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવી હતી. યોજનાને 40:40:20ના પ્રમાણમાં અનુક્રમે જર્મનીની Kfw તરફથી લોન રૂપે બાહ્યરૂપે સહાય તરીકે (યુરો 114 મીલીયન અથવા ₹ 798 કરોડ), ભારત સરકાર (₹ 784.84 કરોડ) અને GETCOનો ફાળો (₹ 379.28 કરોડ) ભંડોળ મળવાનું હતું.

Kfw તરફથી લોન ભારત સરકારના નાણા મંત્રાલયની સળંગ ધિરાણની માર્ગદર્શિકાને સુસંગત હતી. સળંગ વ્યવસ્થામાં, GETCOએ પહેલા ખર્ચ કરવાનો હતો અને પછી ખર્ચનુ પત્રક (SoE) રજૂ કરીને વળતરના આધારે દાવો Kfw સમક્ષ રજૂ કરવાનો હતો. વળતા પગલા તરીકે Kfwએ લોન ભારત સરકારને ચૂકવવાની હતી જે બાદમાં ગુજરાત સરકારને તબદીલ કરવાની તજવીજ કરે છે. ત્યારબાદ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા સરકારી ઠરાવ જારી કરીને ભંડોળ GETCOને આપવામાં આવે છે.

ભારત સરકારના ભંડોળ છુટુ કરવાના હુકમો અનુસાર, ભારત સરકાર તરફથી મળેલ બાહ્ય સહાય તે મળ્યાના સાત દિવસની અંદર રાજ્ય સરકાર દ્વારા GETCOને છુટી કરવાની હતી. આમ છતાં, રાજ્ય સરકાર દ્વારા GETCOને બાહ્ય સહાય છુટી કરવામાં 32 દિવસથી 180 દિવસ વચ્ચેનો વિલંબ ઑડિટના ધ્યાન પર આવ્યો હતો. ભરપાઇના દાવાઓની વિલંબિત પતાવટે યોજના પ્રત્યેની નાણાકીય જવાબદારીઓને પહોંચી વળવા માટેના GETCOના નાણાના પ્રવાહ પર ચોક્કસપણે વિપરીત અસર કરી હતી. આ વિલંબો GETCOના ભરપાઇના દાવાઓની સમયસર પતાવટમાં અસરકારક દેખરેખનો અભાવ પણ દર્શાવે છે.

3.6.2 અનુદાન નં. 66 – સિંચાઇ અને જમીન સંરક્ષણની સમીક્ષા

નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગને જળ સંસાધનોના આયોજન, મોજણી અને તપાસ; સિંચાઇ યોજનાઓનું બાંધકામ, સંચાલન અને જાળવણી; પૂર નિયંત્રણ; જળ સંરક્ષણ; પાણીની માહિતીનું વ્યવસ્થાપન; પાણી પુરવઠો અને સંકળાયેલાં કામો; વગેરેની કામગીરી સોંપવામાં આવી છે. કાર્યપાલક વિભાગો દર વર્ષે વિભાગીય કામો માટે અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરે છે અને તેને સંબંધિત અધિક્ષક ઇજનેરને રજૂ કરે છે જેઓ આગળના ક્રમમા તેમના વર્તુળ માટેના અંદાજપત્રીય અંદાજો મુખ્ય ઇજનેરને રજૂ કરે છે. મુખ્ય ઇજનેર આગળનાં ક્રમમા તેમની દરખાસ્તો જળ સંસાધનોના સચિવને એકત્રિકરણ અને નાણા વિભાગને રજૂ કરવા અર્થે મોકલે છે.

3.6.2.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

2017-20 દરમિયાન અનુદાન નં. 66 હેઠળ મહેસૂલ અને મૂડી સદરો હેઠળ અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ અને કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો **કોઠા 3.23**માં આપી છે.

કોઠો 3.23: અંદાજપત્રીય જોગવાઇઓથી વિચલન

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઇ			ખર્ચ	બચત (-)	વણવપરાયેલી જોગવાઇના ટકા
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલ મતપાત્ર						
2017-18	1,141.11	0	1,141.11	991.99	(-) 149.12	13.07
2018-19	1,147.57	0	1,147.57	979.42	(-) 168.15	14.65
2019-20	1,267.81	0	1,267.81	1,158.76	(-) 109.05	8.60
મૂડી મતપાત્ર						
2017-18	3,487.47	0	3,487.47	3,423.67	(-) 63.80	1.83
2018-19	3,837.23	1,857.57	5,694.80	5,634.16	(-) 60.64	1.06
2019-20	4,153.11	0	4,153.11	4,107.45	(-) 45.66	1.10
મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર						
2019-20	1.89	3.26	5.15	4.95	(-)0.20	3.89
મૂડી બિન-મતપાત્ર						
2017-18	40.00	50.00	90.00	67.78	(-) 22.22	24.69
2018-19	40.00	80.00	120.00	106.87	(-)13.13	10.94
2019-20	40.07	80.00	120.07	98.75	(-) 21.32	17.76

સ્રોતઃ સંબંધિત વર્ષો માટેના રાજ્ય સરકારના વિનિયોગ હિસાબો

મહેસૂલ મતપાત્ર અને મૂડી મતપાત્ર વિભાગોમાં નોંધપાત્ર બચતો માટે વિભાગે ખાલી જગ્યાઓ અને નિવૃત્તી, કામોની ધીમી પ્રગતી, સહભાગીઓ અને લાભાર્થીઓ તરફથી ઓછી માંગણી, યોજનાઓની મંજૂરીમાં અને નિવિદાની પ્રક્રિયામાં વિલંબ, અસામાન્ય વરસાદના કારણે કામો શરૂ કરવામાં વિલંબ અને નાણા વિભાગ દ્વારા મુકવામાં આવેલા કાપને કારણભૂત ગણાવ્યાં હતાં.

3.6.2.2 વ્યાજની નિવાર્ય ચૂકવણી

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો અનુસાર, તાકીદની ચૂકવણીઓ માટે જરૂર હોય એ સિવાય ઉપાડ અધિકારીઓ દ્વારા તિજોરીમાંથી સરકારના નાણા ઉપાડવા ન જોઇએ. એજ રીતે, ઉછીના નાણાથી હાથ ધરવામાં આવતી યોજનાઓ માટે, સરકાર પર પડતો વ્યાજનો વધારાનો બોજો ટાળવા માટે જરૂર ન હોય ત્યાં સુધી નાણા ઉધાર લેવાનું ટાળવુ જોઇએ.

ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે **કોઠા 3.24**માં દર્શાવ્યા મુજબ નાબાર્ડે[5] બે સિંચાઇ યોજનાઓ માટે લોન મંજૂર કરી હતી:

કોઠો 3.24: નાબાર્ડે નાણા પુરા પાડેલી યોજનાઓ

(₹ કરોડમાં)

નાબાર્ડ દ્વારા મંજૂર થયેલી યોજનાનું નામ	યોજનાની કુલ જોગવાઇ	નાબાર્ડ દ્વારા મંજૂર લોનની રકમ	લોન મંજૂર થયા તારીખ	યોજના શરૂ થયાની તારીખ	નાબાર્ડ દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવેલો વ્યાજનો દર	વ્યાજનો બોજો
કડાણા જળાશયથી મહીસાગરમાં ઠક્કરબાપા તળાવ (પાતાળડુંગરી) અને દાહોદ જીલ્લા સુધી ઉદ્વહન સિંચાઇ પાઇપલાઇન	1,054.80	982.47	ઓગષ્ટ 2016	17 મે 2017	5.5 %	5.98
સૌની –લીંક 3 મચ્છુથી ઉંડ 3ના પેકેજ 4, 5 & 6	1,751.90	1,497.13	ઓગષ્ટ 2017	19 મે 2017	4.75 %	1.24

સ્રોત: નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગે પુરી પાડેલી માહિતી

બન્ને યોજનાઓ હેઠળ, મોબીલાઇઝેશન પેશગીની જોગવાઇ હતી, તેને જો ઇજારદારો દ્વારા આવી પેશગી માટે માંગણી કરવામાં આવે તો જ તેનો ઉપાડ કરીને ઇજારદારોને ચૂકવવાની હતી. સંબંધિત દસ્તાવેજોની ચકાસણી દરમ્યાન નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં આવી હતી:

- જો કે ઇજારદારે પ્રથમ યોજના હેઠળ મોબીલાઇઝેશન પેશગી માટે ચૂકવણીની કોઇ માગણી કરી ન હતી છતાં, વિભાગે તેના માટે સ્વયં માંગણી કરી હતી અને નાબાર્ડે 23 જાન્યુઆરી 2017ના રોજ મોબીલાઇઝેશન પેશગી તરીકે ₹ 196.49 કરોડ છુટા કર્યા હતાં. વિભાગે 31 ડિસેમ્બર 2017 સુધીમાં માત્ર ₹ 80.76 કરોડ વાપર્યા હતાં અને ₹ 115.73 કરોડ કોઇ ઉપયોગ વિના પડી રહ્યા હતાં. આના પરિણામે, રાજ્ય સરકાર પર ₹ 5.98 કરોડના[6] વ્યાજનો નિવાર્ય બોજો પડ્યો હતો.

[5] કૃષિ અને ગ્રામ્ય વિકાસની રાષ્ટ્રીય બેંક (National Bank for Agriculture and Rural Development)

[6] ₹ 115.73 કરોડ પર 5.5 ટકાના દરે 343 દિવસોનું વ્યાજ (23 જાન્યુઆરી 2017થી 31 ડિસેમ્બર 2017 સુધી)

- એજ રીતે, ઇજારદાર દ્વારા માંગણી કરવામાં આવી ન હોવા છતાં બીજી યોજના હેઠળ વિભાગે નાબાર્ડ પાસેથી ₹ 299.42 કરોડની મોબીલાઇઝેશન પેશગી પ્રાપ્ત કરી હતી (05 સપ્ટેમ્બર 2017) અને 31 ડિસેમ્બર 2017 સુધીમાં ₹ 218.16 કરોડ વાપર્યા હતાં. બાકીના ₹ 81.26 કરોડ કોઇ ઉપયોગ વિના રાખી મુકવામાં આવ્યાં હતાં જેના પરિણામે રાજ્યની તિજોરી પર ₹ 1.24 કરોડના[7] વ્યાજનો નિવાર્ય બોજો પડ્યો હતો.

બન્ને કિસ્સાઓમાં, નવેમ્બર 2020ની સ્થિતિએ વિભાગે જવાબ આપ્યો ન હતો.

3.6.2.3 હુકમનામાને લગતી ચૂકવણીઓમાં વિલંબ

ફરજીયાત/વૈધાનિક ચૂકવણીઓ, ચુકાદા, વગેરેની જવાબદારી અદા કરવા માટે અંદાજપત્રીય આયોજન, શક્ય એટલા પ્રમાણમાં નિયમો/કાયદા/ચુકાદાઓના ઉલ્લંઘનની શક્યતાની છૂટ વિના અને તેના પર કોઇ વધારાનો ખર્ચ નોતર્યા વગર કાળજીથી કરવુ જોઇએ. જમીન સંપાદન સંદર્ભના કેસમાં (LAR) અદાલતનો ચુકાદો જાહેર થયા બાદ મૂળ જમીન માલિકોને જો વળતરની ચૂકવણી ન થઇ હોય તો, ચુકાદાની તારીખથી ખરેખર ચૂકવણીની તારીખ સુધી વાર્ષિક 15 ટકાના દરે વ્યાજની ચૂકવણી જમીન માલિકોને કરવાની થાય છે. આમ, આવી કબૂલાતો માટે અંદાજપત્રીય આયોજનમાં વધારાની કાળજી લેવી જરૂરી છે.

અનુદાન નં. 66ની સમીક્ષામાં જોવામાં આવ્યું હતું કે વિભાગે જમીન સંપાદન કેસો પ્રત્યે જમીન માલિકોને વળતર તરીકે નીચે મુજબ હુકમનામાની રકમની (વ્યાજ સાથે) નોંધપાત્ર ચૂકવણીઓ કરી હતી.

- 31 માર્ચ 2020ના રોજ, અદાલતના ચુકાદાઓ જાહેર થયા બાદ પણ ₹ 100.95 કરોડની ચુકાદાની રકમ સંકળાયેલી હતી એવા 293 જમીન સંપાદન સંદર્ભના કેસો સામે ચૂકવણીઓ બાકી હતી. આમાં સપ્ટેમ્બર 2020 સુધીની ₹ 248.95 કરોડની નિહિત વ્યાજની જવાબદારી ઉભી થતી હતી.

- 2019-20 દરમિયાન 63 જમીન સંપાદન સંદર્ભના કેસોમાં, અદાલતના ચુકાદાઓ જાહેર થયાની તારીખથી 413 દિવસોથી 4,089 દિવસોના નોંધપાત્ર સમયગાળો વીત્યા બાદ ચૂકવણીઓ કરવામાં આવી હતી, જે ₹ 7.20 કરોડના વ્યાજની[8] નિવાર્ય ચૂકવણી તરફ દોરી ગઇ હતી.

આ બાબત, અદાલતના ચુકાદાઓમાં નિયત કરેલી વળતરની ચૂકવણી માટેની સમયમર્યાદાને વળગી રહેવામાં વિભાગની આંતરિક દેખરેખની સ્પષ્ટપણે નિષ્ફળતા દર્શાવે છે જે વ્યાજની નોંધપાત્ર જવાબદારી ઉભી કરવા તરફ દોરી ગઇ હતી.

---

7 ₹ 81.25 કરોડ પર 4.75 ટકાના દરે 118 દિવસોનું વ્યાજ (5 સપ્ટેમ્બર 2017થી 31 ડિસેમ્બર 2017 સુધી)

8 જમીન સંપાદન, પુનઃસ્થાપન અને પુનર્વસવાટમાં ઉચિત વળતર અને પારદર્શિતાનો હક અધિનિયમ, 2013ની કલમ 11 અનુસાર, પહેલા વર્ષ માટે 9 ટકાના દરે અને ત્યારબાદ 15 ટકાના દરે વ્યાજ ચૂકવવાપાત્ર હતું.

વિભાગે વળતરની ચૂકવણીમાં વિલંબો માટે નાણા વિભાગે ઉભા કરેલા પ્રશ્નોને કારણભૂત ગણાવ્યા (નવેમ્બર 2020) હતાં. જવાબ વાજબી નથી કારણ કે કેટલાક કેસોમાં 10 કરતાં અધિક વર્ષોનો વિલંબ ઑડિટના ધ્યાન પર આવ્યો હતો, જેમાં તાર્કીક આધારનો અભાવ છે.

3.6.2.4 ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં (GSFS) ભંડોળ મૂકવું

નાણા વિભાગે તેના 29 ઓક્ટોબર 2016ના પરિપત્રથી રાજ્યના તમામ જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોને તેમના વણવપરાયેલ ભંડોળો ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવાઓમાં (GSFS) મુકવાનો અને આ થાપણો પર મળેલું વ્યાજ મુખ્ય સદર 0049-વ્યાજની આવક હેઠળ સરકારના હિસાબમાં જમા કરવાનો નિર્દેશ કર્યો હતો.

અનુદાન છુટ્ટુ કરવાના હુકમોની ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે ગુજરાત જળ સંપત્તિ વિકાસ નિગમ (GWRDC)[9] પાસે 2016-19 દરમિયાન GSFSમાં મુકેલા/ફરી મુકેલા ₹ 268.71 કરોડના ફાજલ ભંડોળો હતાં. ભંડોળો ઉપલબ્ધ હોવા છતાં, વિભાગે જુદી જુદી સિંચાઇ યોજનાઓ, જે નાણા વિભાગ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હતી, તેના અમલીકરણ માટે 2019-20 દરમિયાન GWRDC માટે ₹ 212.33 કરોડની વધારાની જોગવાઇ કરી હતી.

નાણા વિભાગે આપેલી (ઓગષ્ટ 2019) સૂચનાઓ મુજબ, GWRDCએ ₹ 258.89 કરોડની પરત સોંપણી કરી હતી (સપ્ટેમ્બર 2019થી સપ્ટેમ્બર 2020) અને બાકીના ₹ 9.82 કરોડનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આમ, વિભાગ દ્વારા ₹ 212.33 કરોડના વધારાના ભંડોળની માંગણી અને નાણા વિભાગ દ્વારા તેની મંજૂરી વાજબી ન હતી.

વિભાગે જણાવ્યું હતું કે (નવેમ્બર 2020) નાણા વિભાગના ઓક્ટોબર 2016ના નિર્દેશો મુજબ ભંડોળ GSFSમાં મુકવામાં આવ્યા હતાં. તેણે ઉમેર્યું હતું કે GSFSના વ્યાજના દરો બેંકોના દરો કરતાં વધુ હતાં અને આથી, સરકારને કોઇ નુકસાન થયુ ન હતું.

જવાબ સ્વીકાર્ય નથી કારણ કે, સામાજીક-આર્થિક જવાબદારીઓ પરીપૂર્ણ કરવા માટે, સરકારની રોકડની તરલતા હમેશા સંગીન હોવી જોઇએ. એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઇએ કે ફાળવવામાં આવેલા પરંતુ તાત્કાલિક જરૂર ન હોય એવા ભંડોળોનો વિભાગો/બોર્ડો/નિગમો દ્વારા તિજારીઓમાંથી ઉપાડ કરવામાં ન આવે અને બેંકો, નાણાકીય સંસ્થાઓ, વગેરેમાં ફાજલ તરીકે મુકવામાં ન આવે. ભંડોળ એક બાજુ મુકવામાં આવે તે માત્ર રોકડની તરલતા અને એકંદર લવચીકપણુ ઘટાડતું નથી પરંતુ અંદાજપત્રીય આયોજનને પણ નિષ્ફળ બનાવે છે. ભંડોળ એક બાજુ મુકી રાખવાથી રોકડ સંકડામણ વાળા વિભાગોને તાકીદના અને મહત્વના હેતુઓ પર ખર્ચ કરવાથી વંચિત રાખે છે જ્યારે અન્ય વિભાગો આવા ભંડોળો કોઇ ફળદાયક હેતુ માટે મુકવાના બદલે લાંબા સમય સુધી GSFSની પાસે રાખે છે.

9 GWRDC નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ હેઠળ કામ કરે છે અને ગુજરાત રાજ્યમાં ભૂતળના પાણીની તપાસ, શોધખોળના વ્યવસ્થાપન અને પુનઃપ્રભરણના કામો કરવા માટે જવાબદાર છે.

આગળ જણાવ્યું તે દ્રષ્ટિએ, નાણા વિભાગના બિનઉપયોગી/ફાજલ ભંડોળ GSFSમાં મુકવાના નિર્દેશો સરકારના શ્રેષ્ઠ હિતમાં લાગતા નથી અને તેની સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે.

3.6.2.5 પંચાયતોને છુટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની દેખરેખ ન થવી

દર વર્ષે, પંચાયતોને તેમને સોંપવામાં આવેલા જુદા જુદા કાર્યો હાથ ધરવા માટે વિભાગ સહાયક અનુદાન છુટ્ટુ કરે છે. 2017-20 દરમિયાન અનુદાન નં. 66માંથી પંચાયતોને આપવામાં આવેલા અનુદાનની વિગતો નીચે **કોઠા 3.25**માં આપી છે.

કોઠો 3.25: 2017-20 દરમિયાન અનુદાન નં. 66માંથી પંચાયતોને છુટ્ટુ કરાયેલું સહાયક અનુદાન

(₹ લાખમાં)

સમયગાળો	હિસાબી સદર	ખર્ચ
2017-18	2702, 2711	152.51
2018-19	2702, 2711	131.90
2019-20	2702, 2711	128.42

સ્રોત: નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગે પુરી પાડેલી માહિતી

સંબંધિત દસ્તાવેજોના ઑડિટમાં નીચે મુજબ જોવામાં આવ્યું હતું.

- વિભાગે પંચાયતો દ્વારા 2017-20 દરમિયાન કરવામાં આવેલા ખર્ચની સામે તેમને છુટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનનું સમાયોજન કર્યું ન હતું.
- આ અનુદાનોની બાબતમાં તિજોરીના સમાયોજન થયેલા પત્રકોની સાથે માસિક/ત્રિમાસિક/છ-માસિક/વાર્ષિક ખર્ચના કોઇ પત્રકો પંચાયતો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતાં. વધુમાં, સહાયક અનુદાન જે હેતુ માટે 2017-20 દરમિયાન છુટ્ટુ કરવામાં આવ્યું હતું તેના માટે પૂરેપુરું વાપરવામાં આવ્યું હતું એ પ્રમાણિત કરતુ કોઇ નિવેદન પંચાયતોના જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ તરફથી મળ્યુ ન હતું.

3.6.2.6 કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ હેઠળ નોંધપાત્ર બચતો

કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ માટેનુ આયોજન એ રીતે કરવું જાઇએ કે ભંડોળોનો ઉપયોગ શ્રેષ્ઠ રીતે થાય અને મહત્તમ લાભો લોકોને મળે.

અનુદાન નં. 66માં ત્રણ મુખ્ય સદરો હેઠળ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના ચલાવવામાં આવે છે. 2019-20 દરમિયાન, કરવામાં આવેલી જોગવાઇઓ અને કરવામાં આવેલા ખર્ચ વચ્ચે વિસંગતતા ઉભી થઇ હતી જે નીચે **કોઠા 3.26**માં દર્શાવ્યા મુજબ ચાર પેટા-સદરોમાં નોંધપાત્ર બચતો તરફ દોરી ગઇ હતી:

કોઠો 3.26: 2019-20 દરમિયાન જુદી જુદી કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના હેઠળ બચતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	પેટા-સદર	અંદાજપત્રીય જોગવાઇ	કરેલો ખર્ચ	વધારો (+)/ બચતો (-)	બચતો (ટકામાં)
1.	2702 (03) (101) (11) કુવા અને ટાંકાઓનુ બાંધકામ અને ઉંડા કરવા 60:40	કેન્દ્રિય: 30.33 રાજ્ય:43.85 કુલ: 74.18	23.11	(-)51.07	69
2.	2702 (80) (800) (14) લઘુ સિંચાઇ યોજના 100 ટકા કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના	કેન્દ્રિય: 4.00 રાજ્ય: 0.00 કુલ: 4.00	1.50	(-)2.50	63
3.	4701 (41) (800) (01) બંધ પુનર્વસન અને સુધારણા કાર્યક્રમ (બાહ્ય રીતે સહાયિત કાર્યક્રમ) 70:30	કેન્દ્રિય: 3.50 રાજ્ય: 1.50 કુલ: 5.00	0	(-)5.00	100
4.	4702 (00) (800) (01) ટપક સિંચાઇ માટે GGRCને ફાળો 60:40	કેન્દ્રિય: 250.00 રાજ્ય: 438.44 કુલ: 688.44	535.45	(-)152.99	22

સ્રોત: નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગે આપેલી માહિતી

અહીં જોઇ શકાય છે કે, આ ચાર પેટા-સદરોમાં બચતોની ટકાવારી 22થી 100 વચ્ચે રહી હતી. પેટા-સદરની **(કોઠા 3.26નો ક્રમાંક 2 જૂઓ)** બાબતમાં પણ જ્યાં કેન્દ્રિય ફાળો 100 ટકા હતો તેમાં વિભાગે માત્ર 37 ટકા ખર્ચ કર્યો હતો. આ દર્શાવે છે કે કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓના આયોજનનો અમલ પૂરતો ન હતો.

3.6.2.7 નિગમો/મંડળીઓ/સંસ્થાઓ પર અપૂરતુ અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ

વિભાગે ઘણા નિગમો/સંસ્થાઓ/મંડળીઓની ચોક્કસ કાર્યો હાથ ધરવા માટે રચના કરી છે અને તે **કોઠા 3.27**માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે, તેમને અંદાજપત્રીય જોગવાઇ દ્વારા સહાયક અનુદાન છુટ્ટ કરે છે:

કોઠો 3.27: નિગમો/મંડળીઓ/સંસ્થાઓને સોંપવામાં આવેલા કામો

ક્રમાંક	એકમનું નામ	વિભાગ દ્વારા એકમને સોંપવામાં આવેલુ કાર્ય
1.	સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ (SSNNL)	નર્મદા યોજનાનું બાંધકામ, સંચાલન અને જાળવણી
2.	પાણી અને જમીન વ્યવસ્થાપન સંસ્થા (WALMI)	વિભાગના કર્મચારીઓ અને ખેડૂતોને સિંચાઇ અને સંબંધિત વિષયો પર તાલીમ આપવી.
3.	ગુજરાત જળ સંસાધન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ (GWRDC)	પાતાળ કુવા ખોદવા, વગેરે.
4.	ગુજરાત હરિત ક્રાંતિ કંપની લિમિટેડ (GGRC)	ટપક સિંચાઇ અને છંટકાવ પર જાગૃતિ ફેલાવવી અને કેન્દ્ર અને રાજ્ય દ્વારા ટપક સિંચાઇ પર મંજૂર કરવામાં આવતા સહાયક અનુદાનો સંબંધિત બધા કાર્યો
5.	ગુજરાત ઇજનેરી સંશોધન સંસ્થા (GERI)	માર્ગો અને સિંચાઇ કામોમાં વપરાતી સાધનસામગ્રીની ચકાસણી.

- સહાયક અનુદાનનો આગળનો હપતો છુટો કરવામાં આવે એ પહેલાં વિભાગમાં આ એકમો દ્વારા રજૂ કરવાના અપેક્ષિત હતાં તે વર્ષ 2016-17, 2017-18 અને 2018-19 માટેના વાર્ષિક હિસાબો/નાણાકીય પત્રકો/વપરાશી પ્રમાણપત્રો વિભાગ ઑડિટમાં રજૂ કરી શક્યો ન હતો. વિભાગ, આ રીતે, હિસાબો, વપરાશી પ્રમાણપત્રોની ચકાસણી વિના આ એકમોને સહાયક અનુદાન છુટ્ટ કરતો રહ્યો હતો.

- 2017-20ના સમયગાળામાં આ એકમોમાં નુકસાન, છેતરપીંડી, દુર્વિનિયોગ, ઉચાપત વગેરેના કિસ્સાઓ પણ વિભાગ રજૂ કરી શક્યો ન હતો.

સહાયક અનુદાન જે હેતુ માટે છુટ્ટ કરવામાં આવ્યું હોય તે માટે તે સમયસર વપરાય તેની ખાતરી કરવા માટે વિભાગે તેના આંતરિક નિયંત્રણો સુદ્રઢ કરવાની જરૂર છે અને તે પછીનું સહાયક અનુદાન ઑડિટ થયેલા હિસાબો અને વપરાશી પ્રમાણપત્રો, વગેરે મળ્યા બાદ જ છુટ્ટ કરવુ જોઇએ.

3.6.2.8 ઉપલક હિસાબનો નિકાલ ન થવો

સરકારના હિસાબો રોકડના આધારે રાખવામાં આવે છે. સરકારના હિસાબોમાં કેટલાક એવા વ્યવહારો ઉદ્ભવે છે જેને તેના પ્રકારની માહિતીના અભાવે અથવા કોઇ પણ અન્ય કારણસર, આવક અથવા ખર્ચના નિર્ણાયક સદરે સીધા નોંધી શકાય એમ ન હોય તો કામચલાઉ ધોરણે ‘ઉપલક સદર’ હેઠળ નોંધવાના હોય છે. સંબંધિત વિગતો/માહિતી મળે ત્યારે આ હિસાબોના સદરોની રકમો હિસાબોના સંબંધિત નિર્ણાયક સદરોમાં નોંધવામાં આવે ત્યારે, આ હિસાબો સદરો બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમાની નોંધ દ્વારા દૂર કરવામાં આવે છે. જો આ રકમો દૂર થયા વગરની રહે તો ઉપલક સદરો હેઠળની સિલકો એકત્ર થયા કરશે અને સરકારની આવક અથવા ખર્ચને ચોકસાઇપૂર્વક દર્શાવશે નહીં. ઋણ, થાપણો અને ભરણાંના વ્યવહારોનો હિસાબ આવા હિસાબી સદરોમાં રહે છે જેના માટે જાહેર નાણાના રખેવાળ તરીકે સરકાર તે સ્વીકારીને આવા નાણા ટ્રસ્ટમાં રાખે છે.

આમ, ઉપલક સદરો કામચલાઉ સદરો છે જે વ્યવહારોની હંગાંમી નોંધ કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાના હોય છે અને ખૂટતી વિગતોની પ્રાપ્તિ/પરિપૂર્ણતા થાય ત્યારે સત્વરે દૂર કરવા જોઇએ. તેનો ઉપયોગ વ્યવહારો/ખર્ચની કાયમી નોંધ કરવા માટે ન કરવો જોઇએ.

2017-18, 2018-19 અને 2019-20 માટેના વિનિયોગ હિસાબોની ચકાસણીમાં **કોઠા 3.28**માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે અનુદાન નં. 66માં ઉપલક સદર હેઠળ ઘણી મોટી સિલકો જોવામાં આવી હતી:

કોઠો 3.28: 2017-20 દરમિયાન ઉપલક સદર હેઠળની સિલકો

(₹ કરોડમાં)

પેટા-સદર	ખુલતી સિલક (એકંદર) ઉધાર (+)/ જમા (-)	વર્ષ દરમિયાન ઉધાર	વર્ષ દરમિયાન જમા	બંધ સિલક (એકંદર) ઉધાર (+) / જમા (-)
2017-18				
માલસામાન	(+)70.52	1.85	2.50	(+)69.87
પ્રકિર્ણ બાંધકામ પેશગીઓ	(+)5.91	0.00	0.00	(+)5.91
વર્કશોપ ઉપલક	(+)34.70	1.28	0.00	(+)35.98
કુલ	**(+)111.13**	**3.13**	**2.50**	**(+)111.76**
2018-19				
માલસામાન	(+)69.87	0.00	0.08	(+)69.79
પ્રકિર્ણ બાંધકામ પેશગીઓ	(+)5.91	0.00	0.00	(+)5.91
વર્કશોપ ઉપકલ	(+)35.98	1.08	0.00	(+)37.06
કુલ	**(+)111.76**	**1.08**	**0.08**	**(+)112.76**
2019-20				
માલસામાન	(+) 69.79	0.00	0.04	(+)69.75
પ્રકિર્ણ બાંધકામ પેશગીઓ	(+) 5.91	0.00	0.00	(+) 5.91
વર્કશોપ ઉપલક	(+)37.06	0.91	0.00	(+)37.97
કુલ	**112.76**	**0.91**	**0.04**	**(+)113.63**

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે 2017-20 દરમિયાન ઉપલક સદરો હેઠળ એકંદર સિલકોમાં કોઇ ઘટાડો થયો ન હતો.

વધુમાં, ઉપલક સદર 'વર્કશોપ ઉપલક' ખર્ચ નોંધવા માટે જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા દર વર્ષે વ્યાપકપણે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. 2017-18માં આ ગૌણ સદર હેઠળ ₹ 1.28 કરોડ, 2018-19માં ₹ 1.08 કરોડ અને 2019-20માં ₹ 0.91 કરોડની ઉધાર નોંધો કોઇ અનુરૂપ જમા સિવાય હતી. આ ઉપલક સદરો હેઠળની ખૂબ મોટી સિલકોનો નિકાલ કરવામાં અપૂરતા પ્રયત્નો દર્શાવે છે.

મુખ્ય ઇજનેરે (યાંત્રિક) સ્વીકાર્યું હતું કે (નવેમ્બર 2020) ઉચ્ચક સદર હેઠળની સિલકોનો નિકાલ કરવા માટે પગલા લેવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું નથી અને એ પણ કે વ્યવહારોની માહિતી મેળવવા માટે અને લાંબા સમયથી બાકી ઉપલક સિલકોના નિકાલ માટે જિલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ અને નિયંત્રણ અધિકારીઓ સાથે બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવશે.

3.7 ભલામણો

રાજ્ય સરકારે આ કરવુ જોઇએ:

- વિભાગોની જરૂરિયાતોના વિશ્વસનીય અનુમાનો અને તેમને ફાળવાયેલા સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતાના આધારે વાસ્તવલક્ષી અંદાજપત્ર ઘડવું જોઇએ;

- વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર થયેલા અનુદાનો કરતાં અધિક ખર્ચને ગંભીરતાથી જોવો જોઇએ અને વહેલામાં વહેલી તકે તે નિયમિત કરવો જોઇએ.

- બચતોનો ઉપયોગ કરવાના તમામ વિકલ્પો ખલાસ થઇ જાય પછી રોકડ પૂરક છેલ્લો આશરો હોવા સાથે, કેન્દ્ર સરકારની સારી પધ્ધતિઓ અપનાવવી જોઇએ, જેમાં તકનીકી અને પૂરકને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે,

- બચતોમાં કાપ મુકાય, અનુદાન/વિનિયોગની અંદર મોટી બચતો નિયંત્રિત થાય અને અપેક્ષિત બચતોને ઓળખીને નિયત સમય મર્યાદામાં પરતસોંપવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે અંદાજપત્રનું યોગ્ય અમલીકરણ અને નિયંત્રણ લાગુ કરવા માટે ઉચિત નિયંત્રણ પધ્ધતિ સ્થાપવી જોઇએ; અને

- અંદાજપત્રના યોગ્ય વિશ્લેષણ અને અર્થપૂર્ણ વિનિયોગ હિસાબો તૈયાર કરવાની સુગમતા માટે ફાળવણીમાંથી થયેલા ખર્ચમાં વિચલનો માટે નિયંત્રણ અધિકારીઓને જવાબદાર ગણવાનું સુનિશ્ચિત કરવું જોઇએ.

પ્રકરણ 4

હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલોની પધ્ધતિઓ

પ્રકરણ 4 હિસાબોની ગુણવત્તા અને નાણાકીય અહેવાલોની પધ્ધતિઓ

નાણાકીય રજૂઆતની સુદ્રઢ વ્યવસ્થા અને નિયમો તથા કાર્યપધ્ધતિના અનુપાલનનું સુશાસનમાં મહત્વનું યોગદાન હોય છે. આ બાબત, સુસંગત, વિશ્વસનીય અને સમયબધ્ધ નાણાકીય રજૂઆતને સુનિશ્ચિત કરે છે અને એ રીતે મૂળભૂત કારભારી જવાબદારીઓ,વ્યૂહાત્મક આયોજન અને યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં રાજ્ય સરકારને સહાય કરે છે. આ પ્રકરણ વિવિધ નાણાકીય નિયમો, પધ્ધતિઓ અને નિર્દેશોના રાજ્ય સરકારના અનુપાલનની સ્થિતિ અને વિહંગાવલોકન પૂરું પાડે છે.

હિસાબોની સંપૂર્ણતા સંબંધિત બાબતો

4.1 રાજ્યની સંચિત નિધિ અથવા જાહેર હિસાબની બહારના ભંડોળો

ભારતના બંધારણની કલમ 266 (1)માં, કલમ 267ની જોગવાઇઓને અધિન એવી જોગવાઇ છે કે રાજ્યની સરકાર દ્વારા મેળવવામાં આવેલી બધી આવક, તિજોરી બિલો જારી કરીને તે સરકાર દ્વારા ઉભી કરવામાં આવેલી લોન, લોન અથવા સાધનોપાય પેશગીઓ અને લોનની પરતચૂકવણી દ્વારા તે સરકારને મળેલા તમામ નાણા એક સંચિત નિધિનું રૂપ લે છે જેને રાજ્યની "સંચિત નિધિ" એવું નામ આપવામાં આવે છે. કલમ 266 (2)માં જોગવાઇ છે કે સરકાર દ્વારા અથવા તેના વતી મળેલા અન્ય તમામ જાહેર નાણા, જે તે કિસ્સા મુજબ, રાજ્યના જાહેર હિસાબમાં જમા કરવામાં આવશે.

ભારત સરકારના ખાણ અને ખનીજ (વિકાસ અને નિયમન) સુધારા (MMDR) અધિનિયમ, 2015ની કલમ 9B નિયત કરે છે કે ખાણકામ સંબંધી કામગીરીથી પ્રભાવિત કોઇ પણ જિલ્લામાં, રાજ્ય સરકાર તેના ઠરાવથી, ટ્રસ્ટના રૂપમાં નફો ન કરતી સંસ્થાની સ્થાપના કરશે. જેને જિલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાન (DMF) તરીકે ઓળખવામાં આવશે. જિલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાનનો ઉદ્દેશ ખાણકામ સંબંધીત કામગીરી દ્વારા અસર પામેલા લોકો અને તે વિસ્તારના હિત અને લાભ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયત કરવામાં આવે એ મુજબ કામ કરવાનો હતો. જિલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાનનું બંધારણ અને કામગીરીઓ રાજ્ય સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે એ મુજબની હશે.

ખાણ અને ખનીજ (વિકાસ અને નિયમન) સુધારા અધિનિયમ, 2015ની કલમ 15A વધુમાં ઠરાવે છે કે ગૌણ ખનીજો સંબંધિત છૂટછાટ મેળવતા તમામ ધારકો દ્વારા જે જીલ્લામાં ખાણકામની પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવતી હોય તેના જીલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાનમાં ફાળો/ચૂકવણીની રકમો રાજ્ય સરકાર નિયત કરશે. મુખ્ય ખનીજોની બાબતમાં, ભારત સરકારનુ ખાણ મંત્રાલય ફાળાનો દર નિર્દિષ્ટ કરે છે.

ગુજરાત સરકારે ગૌણ ખનીજોના પટ્ટાનું બંધારણ, કામગીરી અને કાર્યપધ્ધતિના નિયમન માટે ગુજરાત જીલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાન નિયમોની (DMF) રચના કરી હતી (એપ્રિલ 2016). આ નિયમોની જોગવાઇઓ 12 જાન્યુઆરી 2015થી અમલમાં આવી હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું.

ગુજરાત સરકારના ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ હેઠળ કાર્યરત ભૂસ્તરશાસ્ત્ર અને ખાણ કમિશનરે પુરી પાડેલી માહિતી મુજબ 31 માર્ચ 2020 સુધીમાં રાજ્યમાં મુખ્ય અને ગૌણ ખનીજોની બાબતમાં ફાળાની વસૂલાતની સ્થિતિ **કોઠા 4.1**માં દર્શાવ્યા મુજબ હતી.

કોઠો 4.1: જીલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાન હેઠળ વસૂલાત

(₹ કરોડમાં)

જીલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાન હિસાબ		રોયલ્ટીની આવક	વસૂલાતપાત્ર કુલ DMF	વસૂલેલુ કુલ DMF
મુખ્ય ખનીજો	16 જિલ્લાઓ	1,508.93	451.48	327.69
ગૌણ ખનીજો	32 જિલ્લાઓ	3,656.18	365.62	260.34
કુલ		**5,165.11**	**817.10**	**588.03**

સ્રોતઃ ભૂસ્તરશાસ્ત્ર અને ખાણ કમિશનરે પુરી પાડેલી માહિતી

ઑડિટે અવલોકન કર્યું હતુ કે મુખ્ય ખનીજો, ગૌણ ખનીજો અને આકસ્મિક નિધિ માટે દરેક ભૂસ્તરશાસ્ત્રી અલગ બચત ખાતુ નિભાવતા હતાં. આ રીતે વસૂલ કરવામાં આવેલી રકમો જાહેર હિસાબના બદલે ભૂસ્તરશાસ્ત્રીઓ દ્વારા નિભાવવામાં આવતાં બચત ખાતાઓમાં જમા કરવામાં આવતી હતી જે ભારતના બંધારણની કલમ 266 (2)નું ઉલ્લંઘન છે. માર્ચ 2020 સુધીમાં ₹ 229.07 કરોડ જેટલી જિલ્લા ખનીજ પ્રતિષ્ઠાનની વસૂલાતમાં ઘટ પણ ઑડિટના ધ્યાન પર આવી હતી.

4.2 નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન સ્પષ્ટ જવાબદારીઓનો સમાવેશ ન કરવો

રાજ્ય સરકારોના પક્ષે, તણાવ હેઠળ સરકારી આવકોના વર્ષોમાં, ખાસ કરીને નાણાકીય વર્ષના આખરી ત્રિમાસિકમાં, કરવાપાત્ર ચોક્કસ ચૂકવણીઓને પછીના વર્ષ(ર્ષો) પર મુલતવી રાખવાનું વલણ હોય છે. આમાં સહાયકી સંબંધિત ચૂકવણીઓ અને અન્ય કરાર આધારિત ચૂકવણીઓ જેનાં માટે બિલો રજૂ કરવામાં આવ્યાં હોય તેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગના (અનુદાન નં. 13) ઑડિટ દરમિયાન એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે ઉર્જા ક્ષેત્રના જાહેર ઉપક્રમોની ધારક કંપની, ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડને (GUVNL) મળવાપાત્ર સહાયકીઓની નોંધપાત્ર પાછલી બાકી ચૂકવણીઓ નીચે ચર્ચ્યા મુજબ હતી.

4.2.1 વિદ્યુતની સહાયકીની ચૂકવણીમાં પાછલી બાકી

અનુભાગ 65,વીજ અધિનિયમ, 2003 મુજબ, ગુજરાત વીજ નિયંત્રણ આયોગ (GERC) પ્રશુલ્ક બાબતનું વળતર, ઈંધણ કિંમત અને વિદ્યુત ખરીદ સમાયોજન ચાર્જ (FPPPA) વોટર વર્ક્સ અને

હોર્સ-પાવર આધારિત પ્રશુલ્કની સહાયકી રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉર્જા ક્ષેત્રની કંપનીઓને ત્રિમાસિકની શરૂઆતમાં છુટી કરવાની હોય છે.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના 31 માર્ચ 2014 અંતિત વર્ષ માટેના ગુજરાત સરકારના રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના અહેવાલમાં **(ફકરો 2.4.2)** ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડના સહાયકીના બાકી દાવાઓ (₹ 3,313.42 કરોડ) જેની ચૂકવણી કરવામાં આવી ન હતી અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા હિસાબમાં લેવામાં આવ્યાં ન હતાં, તે બાબતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. આ વિકટ પરિસ્થિતિ ચાલુ રહી છે, કારણ કે ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડને ચૂકવવાપાત્ર બાકી સહાયકી 31 માર્ચ 2020 સુધીમાં એકદમ વધીને ₹ 5,938.78 કરોડ સુધી પહોંચી ગઇ હતી. વિગતો **કોઠા 4.2**માં દર્શાવી છે.

કોઠો 4.2: 31 માર્ચ 2020ના રોજ ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડને ચૂકવવાપાત્ર કુલ બાકી સહાયકી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	ખૂલતી સિલક	દાવાની રકમ	છુટી કરેલી સહાયકી	બંધ સિલક
1.	2017-18	5,883.78	6,072.37	5,566.75	6,389.40
2.	2018-19	6,389.40	7,814.40	7,119.29	7,084.51
3.	2019-20	7,084.51	6,704.99	7,849.72	5,939.78

સ્રોત: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

GUVNLને ચૂકવવાપાત્ર સહાયકીના જુદા જુદા ઘટકોની સ્થિતિ નીચે મુજબ હતી.

કૃષિ પર હોર્સ-પાવર આધારિત પ્રશુલ્ક માટે સહાયકી

કૃષિ ગ્રાહકો માટે પ્રશુલ્ક દર નીચો રાખવા માટે આ સહાયકી આપવામાં આવે છે. એશિયાઈ વિકાસ બેંકની ભલામણથી લેવામાં આવેલા નીતિવિષયક નિર્ણય મુજબ આ સદર હેઠળની સહાયકીની મર્યાદા ₹ 1,100 કરોડની છે.

કોઠો 4.3: કૃષિ માટે હોર્સ-પાવર આધારિત પ્રશુલ્ક

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાનનુ સદર	ખૂલતી સિલક	દાવાની રકમ	છુટી કરેલી રોકડ સહાય	બંધ સિલક
2017-18	2801-80-101-01	0.00	1100.00	1100.00	0.00
2018-19	2801-80-101-01	0.00	1100.00	1100.00	0.00
2019-20	2801-80-101-01	0.00	1100.00	1008.33	91.67

સ્રોત: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

ગુજરાત વીજ નિયંત્રણ આયોગ પ્રશુલ્કના વળતર માટે રોકડ સહાય

ગુજરાત વીજ નિયંત્રણ આયોગ દ્વારા કૃષિ પ્રશુલ્કમાં કરવામાં આવતો વધારો કૃષિ ગ્રાહકો પર નાખવાના બદલે તેમાં રાહત આપવા માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા આ સહાયકી આપવામાં આવે છે.

કોઠો 4.4: ગુજરાત વીજ નિયંત્રણ આયોગ પ્રશુલ્કનુ વળતર

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાનનુ સદર	ખૂલતી સિલક	દાવાની રકમ	છુટી કરેલી રોકડ સહાય	બંધ સિલક
2017-18	2801-80-190-04	1,025.88	1,206.93	1,206.75	1,026.06
2018-19	2801-80-190-04	1,026.06	2,675.89	2,079.04	1,622.91
2019-20	2801-80-190-04	1,622.91	1,182.31	1,600.33	1,204.89

સ્રોત: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

ઈંધણ કિમત અને વીજ ખરીદ સમાયોજન (FPPPA) ચાર્જ માટે સહાયકી

ઈંધણ કિમત અને વીજ ખરીદ *સમાયોજન* (FPPPA) ચાર્જનું ભારણ ગ્રાહકો પર ન પડે એ માટે ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડને આ સહાયકી આપવામાં આવે છે.

કોઠો 4.5: ઈંધણ કિમત અને વીજ ખરીદ સમાયોજન (FPPPA) ચાર્જ માટે સહાયકી

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાનનુ સદર	ખૂલતી સિલક	દાવાની રકમ	છુટી કરેલી રોકડ સહાય	બંધ સિલક
2017-18	2801-80-190-05	4,462.62	3,125.09	2,745.00	4,842.71
2018-19	2801-80-190-05	4,842.71	3,415.45	3,200.25	5,057.91
2019-20	2801-80-190-05	5,057.91	3,802.39	4,527.83	4,332.47

સ્રોત: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

વોટર વર્ક્સ માટે સહાયકી

પંચાયતોના વોટર વર્ક્સના જોડાણોને મફત વીજ પુરવઠો પુરો પાડવા માટે આ સહાયકી આપવામાં આવે છે.

કોઠો 4.6: વોટર વર્ક્સ માટે સહાયકી

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાનનુ સદર	ખૂલતી સિલક	દાવાની રકમ	છુટી કરેલી રોકડ સહાય	બંધ સિલક
2017-18	2801-80-101-04	395.28	640.35	515.00	520.63
2018-19	2801-80-101-04	520.63	623.06	740.00	403.69
2019-20	2801-80-101-04	403.69	620.29	713.23	310.75

સ્રોત: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

સહાયકીના બાકી દાવાઓ, ઉર્જા ક્ષેત્રની કંપનીઓની નાણાકીય પરિસ્થિતિને અસર કરવા ઉપરાંત ભવિષ્યમાં નાણાકીય સંસાધનોની ફાળવણી કરતી વખતે રાજ્ય સરકારને મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં મુકી શકે છે.

4.3 વ્યાજપાત્ર થાપણોની બાબતમાં વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવી

રાજ્ય સરકારની જવાબદારી છે કે વ્યાજપાત્ર થાપણોની (હિસાબોના મુખ્ય સદર 8336 અને 8342) રકમની બાબતમાં વ્યાજની જોગવાઇ અને તેની ચૂકવણી કરવામાં આવે. આમ છતાં, **કોઠા 4.7**માં દર્શાવ્યા મુજબ, 31 માર્ચ 2019ની સ્થિતિએ આ થાપણોમાં સિલકો હતી છતાં મુખ્ય સદર 2049 (મહેસૂલી ખર્ચ) હેઠળ વ્યાજની ચૂકવણી માટે રાજ્ય સરકારે અંદાજપત્રીય જોગવાઇ કરી ન હતી.

કોઠો 4.7: વ્યાજપાત્ર થાપણોની બાબતમાં વ્યાજની જવાબદારી અદા ન થવી

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વ્યાજપાત્ર થાપણનુ નામ	31 માર્ચ 2019ના રોજ સિલક	વ્યાજની રકમ જેની જોગવાઇ કરવામાં આવી નથી
1.	વ્યાજપાત્ર થાપણો (અંશદાયી પેન્શન યોજના સિવાય)	17.43	1.31
2.	વ્યાજપાત્ર થાપણો (અંશદાયી પેન્શન યોજના	15.74	1.26
કુલ			**2.57**

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય હિસાબો

વ્યાજની જવાબદારી અદા ન કરવાની બાબતનું પ્રતિબિંબ વર્ધિત મહેસૂલી પુરાંતમાં અને સંબંધિત થાપણોની ઓછી આખરી બાકીમાં જોવા મળે છે.

4.4 રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની બારોબાર તબદીલી

કેન્દ્ર સરકાર સામાજીક અને આર્થિક ક્ષેત્રોમાં જુદી જુદી પરિયાજનાઓ/કાર્યક્રમોના અમલીકરણ માટે રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની બારોબાર તબદીલીઓ કરતી આવી છે. આ ભંડોળો રાજ્યના અંદાજપત્ર/રાજ્યની તિજોરી વ્યવસ્થા મારફત મોકલવામાં ન આવતા હોવાથી, વાર્ષિક નાણાકીય હિસાબોમાં આવા ભંડોળો દર્શાવાતા નથી. આ રીતે, એટલા પ્રમાણમાં, રાજ્યની આવક અને ખર્ચ અને તેમાંથી તારવેલા અન્ય નાણાકીય ચલાંકો/પરિમાણો પણ સંપૂર્ણ ચિત્ર રજૂ કરતા નથી.

01 એપ્રિલ 2014થી, ભારત સરકારે કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ માટેની તમામ સહાય/વધારાની કેન્દ્રિય સહાય છુટી કરીને રાજ્ય સરકારને આપવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. જો કે, ગુજરાતમાં, કેન્દ્રિય ભંડોળોની રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલી કરવાનું 2019-20માં પણ ચાલુ રહ્યું હતું (નાણાકીય હિસાબો, ભાગ-IIના પરિશિષ્ટ VIનો સંદર્ભ). આવી તબદીલીઓની વર્ષ 2015-16થી 2019-20ની વિગતો **કોઠા 4.8**માં દર્શાવી છે.

કોઠો 4.8: ભારત સરકાર દ્વારા રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને ભંડોળની થયેલી તબદીલી

રાજ્યની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર તબદીલી	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
તબદીલ કરેલુ ભંડોળ (₹ કરોડમાં)	2,542.77	3,392.86	7,510.45	10,026.44	11,659.35

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના નાણાકીય હિસાબો

2019-20 દરમિયાન, ભારત સરકારે ₹ 11,659.35 કરોડ બારોબાર અમલકર્તા સંસ્થાઓને છુટા કર્યા હતા, જે પૈકી, ₹ 7,772.35 કરોડ 'રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓ'ને અને ₹ 3,887 કરોડ 'રાજ્ય સરકારની ન હોય એવી અમલકર્તા સંસ્થાઓ' ને છુટા કરવામાં આવ્યાં હતાં. કેન્દ્રિય ભંડોળોની રાજ્ય સરકારની અમલકર્તા સંસ્થાઓને બારોબાર મોટી તબદીલીઓ સંકળાયેલી હતી તે યોજનાઓ હતી; પ્રધાન મંત્રી કિસાન સન્માન નિધિ (₹ 3,133.52 કરોડ), ગાંધીનગર-અમદાવાદ માટે મેટ્રો-લીંક એક્ષપ્રેસ (₹ 1,667.26 કરોડ), મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રિય ગ્રામ રોજગાર બાંયધરી યોજના (₹ 593.59 કરોડ), સાંસદોની સ્થાનિક વિસ્તાર વિકાસ યોજના (₹ 182.50 કરોડ) અને પ્રધાન મંત્રી માતૃ વંદના યોજના (₹ 96.77 કરોડ).

વિવિધ વિકાસ યોજનાઓનો અમલ કરવા માટે 2019-20 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી બારોબાર ₹ 11,659.35 કરોડ મેળવનાર જુદી જુદી સંસ્થાઓની વિગતો **આલેખ 4.1**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.1: અમલકર્તા સંસ્થાઓ જેને 2019-20 દરમિયાન ભારત સરકાર તરફથી બારોબાર ભંડોળ મળ્યું હતું

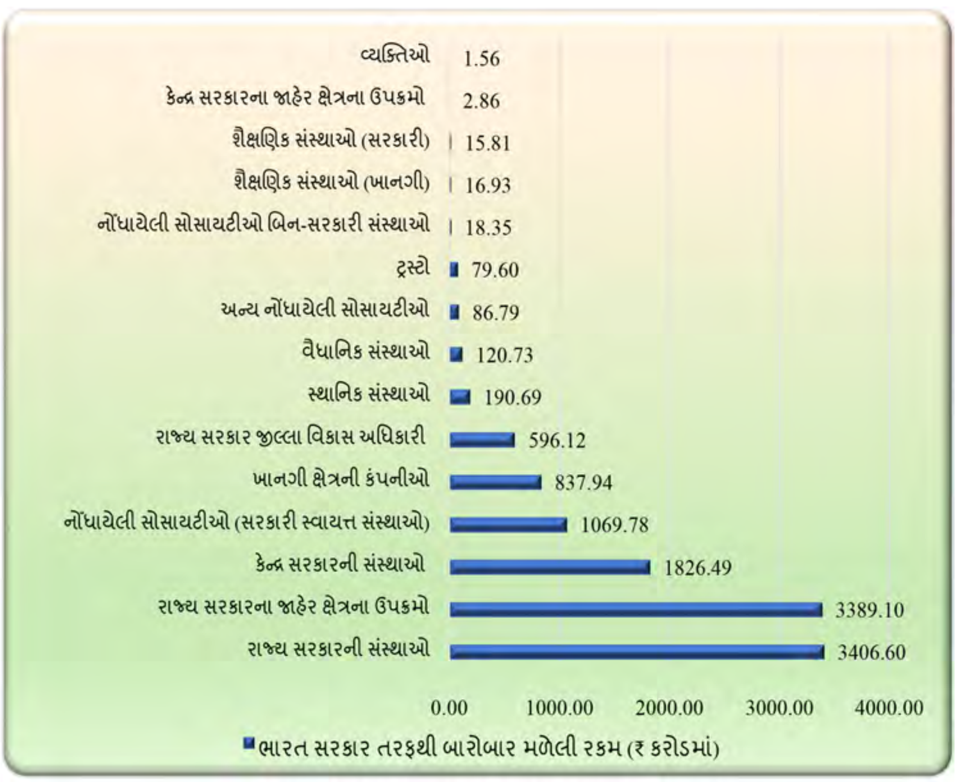

સ્રોત: 2019-20 માટેનો જાહેર નાણાકીય વ્યવસ્થાપન પધ્ધતિની (PFMS) માહિતી

4.5 સ્થાનિક ભંડોળોની થાપણો

પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ હેઠળના 33 જીલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ અને 247 તાલુકા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા સંચાલિત 280 વ્યક્તિગત લેજર ખાતા (PLA) છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન જિલ્લા પરિષદ ભંડોળ અને પંચાયત સમિતિ ભંડોળ હેઠળના વ્યવહારો **કોઠા 4.9**માં દર્શાવ્યા છે.

કોઠો 4.9: સ્થાનિક ભંડોળમાં થાપણો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ		2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
જીલ્લા પરીષદ ભંડોળ (8448-109-11)	ખૂલતી સિલક	7,425.76	8,329.90	9,249.79	8,940.69	8,263.03
	આવક	19,945.23	18,331.29	23,364.03	24,485.22	23,210.92
	ખર્ચ	19,041.09	17,411.39	23,673.13	25,162.88	22,652.46
	બંધ સિલક	8,329.90	9,249.79	8,940.69	8,263.03	8,821.48
પંચાયત સમિતિ ભંડોળ (8448-109-12)	ખૂલતી સિલક	3,313.34	3,865.33	3,680.94	3,845.12	4,138.24
	આવક	13,408.44	12,352.71	16,300.28	16,526.91	15,349.79
	ખર્ચ	12,856.45	12,537.11	16,136.10	16,233.79	15,278.52
	બંધ સિલક	3,865.33	3,680.94	3,845.12	4,138.24	4,209.52
વર્ષાંતે બંધ સિલક		12,195.23	12,930.73	12,785.81	12,401.27	13,031.00

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષો માટેના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.9માં જોઇ શકાય છે કે, વ્યક્તિગત લેજર ખાતાઓમાં 01 એપ્રિલ 2019ના રોજ ₹ 12,401.27 કરોડની ખૂલતી સિલક હતી. વર્ષ દરમિયાન ₹ 38,560.71 કરોડની આવક હતી જ્યારે ચૂકવણીઓ ₹ 37,930.98 કરોડની હતી જેથી માર્ચ 2020ના અંતે ₹ 13,031 કરોડની ગંજાવર સિલક વણવપરાયેલી પડી રહી હતી.

ઉપરાંત, ગુજરાત સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાં 14,273 ગ્રામ પંચાયતોની ભંડોળની આવક-જાવકનો (એટલે કે ખૂલતી સિલક, આવકો, ચૂકવણીઓ અને બંધ સિલકો) સમાવેશ થતો નથી. એનો અર્થ એ કે આ ગ્રામ પંચાયતો તેમના ખાતા અનુસૂચિત બેંકોમાં (સરકારી હિસાબોની બહાર) રાખતી હતી. રાજ્ય સરકાર પાસે ગ્રામ પંચાયતોના ખાતાઓમાં રહેલા વપરાયા વિનાના ભંડોળનુ પ્રમાણ જાણવા માટેની કોઇ વ્યવસ્થા પણ નથી.

પારદર્શિતા સંબંધિત બાબતો

4.6 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબ

ગુજરાત નાણાકીય નિયમો, 1971[1]ની સાથે સામાન્ય નાણાકીય નિયમો[2] દેખવામાં આવે તો, એવી જોગવાઇ છે કે નિર્દિષ્ટ ઉદ્દેશ માટે આપવામાં આવેલુ સહાયક અનુદાન ગર્ભિત શરતોને અધિન હોય છે જેવી કે, (1) સહાયક અનુદાનનો નિર્ધારીત હેતુ માટે અને જો મંજૂર કરનાર અધિકારીએ સમય-મર્યાદા નક્કી ન કરી હોય તો વાજબી સમયની અંદર વપરાશ કરવાનો રહેશે

[1] નિયમ 154 અને 155

[2] સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017નો નિયમ 238 (1)

અને (2) સહાયક અનુદાનનો કોઇ પણ હિસ્સો જે આખરે હેતુસર ખર્ચ કરવા માટે જરૂરી ન હોય તો, તેની સરકારને પરતસોંપણી કરવાની રહેશે.

રાજ્ય સરકારના જે સત્તાવાળાઓને શરતી સહાયક અનુદાન મળ્યું છે તેમણે સહાયક અનુદાનના યોગ્ય વપરાશ અંગે સંબંધિત વિભાગોના વડાને વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવાના રહેશે અને ચકાસણી કર્યા બાદ અન્ય રીતે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યુ ન હોય તો જે નાણાકીય વર્ષમાં સહાયક અનુદાન છૂટું કરવામાં આવ્યું હોય તે પૂર્ણ થયાના 12 મહિનાની અંદર પ્રધાન મહાલેખાકારને (હિસાબ અને હક) મોકલવાના રહેશે.

ઑડિટ ચકાસણીમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે 2001-02થી 2018-19ના સમયગાળા દરમિયાન રાજ્ય સરકારના 21 વિભાગોને આપવામાં આવેલી એકંદર ₹ 4,403.39 કરોડના સહાયક અનુદાનની બાબતમાં 2,807 વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતાં. વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવામાં વિલંબની સ્થિતિ અને વય-વાર વિગતો અનુક્રમે **કોઠા 4.10** અને **4.11**માં આપી છે.

કોઠો 4.10: વપરાશી પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવાની સ્થિતિ

વર્ષ	નિકાલ થયેલા વપરાશી પ્રમાણપત્રો		રજૂ કરવાપાત્ર વપરાશી પ્રમાણપત્રો	
	સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)	સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
2017-18 સુધી	635	2,255.66	1,982	2,564.04
2018-19	3,771	12,796.46	825	1,839.35
2019-20*	1,161	8,132.96	3,856	13,270.76
કુલ	**5,567**	**23,185.08**	**6,663**	**17,674.15**

* 2019-20 દરમિયાન ચૂકવાયેલ અનુદાન માટેના વપરાશી પ્રમાણપત્રો 2020-21માં રજૂઆતને પાત્ર થશે.

કોઠો 4.11: વય-વાર રજૂ કરવાના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

ક્રમાંક	વિલંબનો સમયગાળો (વર્ષમાં)	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો	
		સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	0-1 (2018-19)	825	1,839.3
2.	1-3 (2016-18)	318	2,117.70
3.	3-5 (2014-16)	48	44.07
4.	5-7 (2012-14)	30	24.96
5.	7-9 (2010-12)	42	12.79
5.	10 અને વધુ (2001-10)	1,544	364.51
	કુલ	**2,807**	**4,403.39**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકારની (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા સંકલિત માહિતી

કોઠો 4.12: બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનુ વર્ષ-વાર વિભાજન

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ
2001-02	477	40.90
2002-03	699	35.34
2003-04	208	4.92
2004-05	71	3.91
2005-06	37	2.33
2006-07	14	3.12
2007-08	23	29.73
2008-09	7	1.24
2009-10	8	243.02
2010-11	35	12.37
2011-12	7	0.42
2012-13	3	0.40
2013-14	27	24.56
2014-15	31	35.00
2015-16	17	9.07
2016-17	89	614.98
2017-18	229	1502.72
2018-19	825	1839.36
Total	**2,807**	**4,403.39**

બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનું રકમ સાથે વર્ષ-વાર વિભાજન બાજુના **કોઠા 4.12**માં કોષ્ટકબધ્ધ કરેલું છે. કોઠામાં એવું જોવામાં આવે છે કે બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના 49 ટકા 2001-02, 2002-03 અને 2003-04 ને લગતા હતાં. વર્ષો દરમિયાન ₹ 4,403.39 કરોડનો ખર્ચ કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો હતો તે વિભાગીય અધિકારીઓએ હજુ સુધી સ્પષ્ટ નથી કર્યુ, એ ચિંતાનો વિષય છે. વપરાશી પ્રમાણપત્રોની ગેરહાજરીમાં એવી કોઈ ખાતરી નથી કે આ ભંડોળ પુરૂ પાડવા માટેના નિર્ધારિત ઉદ્દેશ હાંસલ થયાં હતાં. વધુમાં, બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોના ઉંચા પ્રમાણથી ને ઉચાપત, છેતરપીંડી અને ભંડોળના માર્ગાન્તરના જોખમનો બોજ રહેલો છે. વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રજૂઆતમાં અયોગ્ય વિલંબ માટે રાજ્ય સરકારે જવાબદારી નક્કી કરવી જોઇએ.

2018-19 સુધીમાં ચૂકવેલા સહાયક અનુદાન માટે બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોનુ વિભાગવાર વિભાજન **પરિશિષ્ટ 4.1**માં દર્શાવ્યુ છે જ્યારે 10 મુખ્ય વિભાગોમાં બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સ્થિતિ **આલેખ 4.2**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.2: 31 માર્ચ 2019 સુધીમાં ચૂકવાયેલા સહાયક અનુદાન માટે 10 મુખ્ય વિભાગોના બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રો

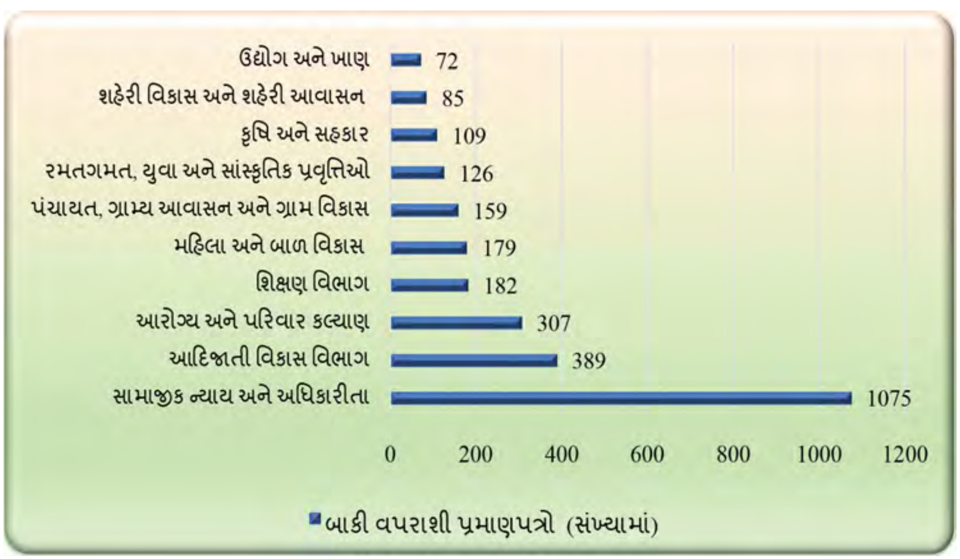

4.6.1 અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાઓની "અન્યો" તરીકે નોંધણી

જો સહાયક અનુદાન રાજ્યના કુલ ખર્ચનો મહત્વનો હિસ્સો બનતો હોય તો, એ જરૂરી છે કે હિસાબોની પારદર્શિતાના હિતમાં ભંડોળ જેને પુરૂ પાડવામાં આવે છે તે અનુદાન મેળવનાર સંસ્થાની વિગતો અને પ્રકાર સરકારે પુરા પાડવા જોઇએ.

ગુજરાતમાં, છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન સહાયક અનુદાન રાજ્યના કુલ ખર્ચના 37 ટકા થતા હતા, જે નોંધપાત્ર છે. ઉપરાંત, જો કે રાજ્ય સરકારના છેલ્લા પાંચ વર્ષના નાણાકીય હિસાબો[3] 'અન્યો' હેઠળ જુદી જુદી સંસ્થાઓને છુટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનનો સતત વધારો[4] દર્શાવતા હતાં છતાં, વપરાશી પ્રમાણપત્રોની રજૂઆતની દેખરેખ માટે આવી સંસ્થાઓને સંસ્થાકીય સંજ્ઞા એનાયત કરવાની અને આવી સંસ્થાઓની સામે બાકી રકમની ચકાસણી કરવાની કોઇ વ્યવસ્થા રાજ્ય સરકારે ઘડી ન હતી.

નીચેનો **કોઠો 4.13** છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2015-20) દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા 'અન્યો' ને છુટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની વિગતો દર્શાવે છે.

કોઠો 4.13: 2015-20 દરમિયાન 'અન્યો' ને છુટા કરવામાં આવેલા સહાયક અનુદાનની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	કુલ ખર્ચ	છૂટું કરેલું કુલ સહાયક અનુદાન	કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે સહાયક અનુદાન	'અન્યો' ને છૂટું કરેલું સહાયક અનુદાન	કુલ છુટા કરેલા સહાયક અનુદાનની ટકાવારી રૂપે 'અન્યો' ને છુટુ કરેલું સહાયક અનુદાન
1.	2015-16	1,22,623.17	44,048.41	35.92	7,712.43	17.51
2.	2016-17	1,26,727.78	48,055.38	37.92	18,808.65	39.14
3.	2017-18	1,45,003.92	54,807.18	37.80	20,856.91	38.06
4.	2018-19	1,62,582.94	59,610.69	36.66	23,656.31	39.68
5.	2019-20	1,67,861.24	64,262.01	38.28	25,343.20	39.44

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠા 4.13માં જોઇ શકાય છે કે, 2019-20માં છુટા કરાયેલા ₹ 64,262.01 કરોડના કુલ સહાયક અનુદાન પૈકી, ₹ 25,343.20 કરોડ (39 ટકા) 'અન્યો' હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલી વિવિધ સંસ્થાઓને છુટા કરવામાં આવ્યાં હતાં.

4.7 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો

રાજ્ય સરકાર દ્વારા જેના માટે છેવટનુ વર્ગીકરણ અને સહાયક ભરતિયું ઉપાડ વખતે ઉપલબ્ધ ન હોય તો ખર્ચની તેવી બાબતોમાં આકસ્મિક ખર્ચનો ઉપાડ, ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલ પર કરવામાં આવે છે. પ્રારંભમાં પેશગી તરીકે ઉપાડ કર્યા બાદ, તેનો ત્યારબાદનો મેળ ઉચ્ચક

[3] નાણાકીય હિસાબોના પત્રક નં. 10 અને પરિશિષ્ટ III

[4] 2015-16 માં ₹ 7,712.43 કરોડથી 2019-20 માં ₹ 25,343.20 કરોડ

આકસ્મિક બિલથી ઉપાડની તારીખથી ત્રણ મહિનાના નિયત સમયગાળાની અંદર પ્રધાન મહાલેખાકારને (હિસાબ અને હક) વિગતવાર આકસ્મિક બિલની રજૂઆત[5] મારફત સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે છે.

વર્ષો દરમિયાન, ભંડોળનો ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલથી, તેની લાંબા સમય માટે મેળ/પતાવટ (વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની રજૂઆત દ્વારા) કર્યા વિના મોટા પાયે કરવામાં આવતો ઉપાડ ચિંતાનો વિષય છે.

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, ગુજરાત સરકારના 22 વિભાગોએ **કોઠા 4.14**માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે 4,567 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલની સામે ₹ 366.03 કરોડ માટે વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ કર્યા ન હતાં.

કોઠો 4.14: 31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની સામે બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સ્થિતિ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	રજૂ કરેલા ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો		મળેલા વિગતવાર આકસ્મિક બિલો		બાકી ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો	
	સંખ્યા	રકમ	સંખ્યા	રકમ	સંખ્યા	રકમ
2017-18 સુધી	2,20,543	6,486.45	2,18,587	6,402.72	1,956	83.73
2018-19	10,505	689.68	10,232	651.53	273	38.15
2019-20	6,584	833.05	4,246	588.90	2,338	244.15
કુલ	**2,37,632**	**8,009.18**	**2,33,065**	**7,643.15**	**4,567**	**366.03**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકારની (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા સકલિત માહિતી

કોઠા 4.14માં જોઇ શકાય છે કે, 2019-20માં ₹ 833.05 કરોડ માટે રજૂ કરેલા 6,584 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોમાંથી ₹ 44.38 કરોડના (5.32 ટકા) 877 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો માર્ચ 2020માં રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં. વધુમાં, માર્ચ 2020માં રજૂ કરેલા 877 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો પૈકી, ₹ 0.57 કરોડ માટેના 26 ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલો નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

ઉચ્ચક આકસ્મિક બિલોની સામે વર્ષના અંતે કરવામાં આવેલો ખર્ચ નબળુ જાહેર ખર્ચનું વ્યવસ્થાપન દર્શાવતું હતું અને પ્રાથમિક રીતે અંદાજપત્રીય જોગવાઇ પુરી કરવા માટે ઉપાડો કર્યા હોવાનું સૂચવતું હતું.

[5] ગુજરાત તિજોરી નિયમો, 2000 ના નિયમ 211 મુજબ

2019-20 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો અને વર્ષ-વાર વિગતો અનુક્રમે **પરિશિષ્ટ 4.2** અને **પરિશિષ્ટ 4.3**માં દર્શાવી છે. 10 મુખ્ય વિભાગોની બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સ્થિતિ **આલેખ 4.3**માં આપી છે.

આલેખ 4.3: 10 મુખ્ય વિભાગોમાં બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલો

પેશગીઓનું લાંબા સમય સુધી સમાયોજન ન થાય તો ગેરરીતિનું જોખમ રહે છે આથી, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સંબંધિત જીલ્લા વિકાસ અધિકારીઓ દ્વારા ચાંપતી નજર રાખવામાં આવે તે જરૂરી છે. ઉપરાંત, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો ન મળ્યા હોય એટલે અંશે નાણાકીય હિસાબોમાં દર્શાવેલો ખર્ચ સાચો અથવા છેવટનો માની શકાય નહીં.

4.8 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ

એક વ્યક્તિગત થાપણ ખાતુ તેના વહીવટકર્તાને ચોક્કસ હેતુ માટે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતામાં આવક સીધેસીધી જમા કરવા અથવા ઉપાડ કરવાની સુગમતા માટેના ઉદ્દેશથી ઉભી કરેલી વ્યવસ્થા છે. સરકારના સંબંધિત વિભાગની આગોતરી મંજૂરીથી જ વ્યક્તિગત થાપણ ખાતુ શરૂ કરવાની સત્તા આપી શકાય છે. ભંડોળોની વ્યક્તિગત થાપણ ખાતામાં તબદીલીની નોંધ રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી છેવટના ખર્ચ તરીકે સેવાના સંબંધિત મુખ્ય સદર હેઠળ કરવામાં આવે છે. વહીવટકર્તાઓએ નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા કાર્યના દિવસે આવા ખાતાઓ બંધ કરવાના હોય છે અને વણવપરાયેલી સિલક પરત સંચિત નિધિમાં તબદીલ કરવાની હોય છે અને જો જરૂર હોય તો વ્યક્તિગત થાપણ ખાતુ પછીના વર્ષે ફરીથી ખોલી શકાય છે.

કોઠો 4.15 2015-20 દરમિયાન નાણાકીય વર્ષના છેલ્લા દિવસે વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાં રહેલા ભંડોળોની સ્થિતિ રજૂ કરે છે.

કોઠો 4.15: 2015-20 દરમિયાન વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાં રાખવામાં આવેલા ભંડોળો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	વર્ષના અંતે વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોની સંખ્યા	બંધ સિલક
2015-16	489	410.84
2016-17	478	395.27
2017-18	482	447.41
2018-19	484	581.01
2019-20	465	795.41

સ્રોત: વર્ષ 2015-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓમાની બંધ સિલકો 2015-16માં ₹ 410.84 કરોડ હતી તે વધીને 2019-20માં ₹ 795.41 કરોડ થઇ હતી. આમ છતાં, સંખ્યાઓની દ્રષ્ટિએ, વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ 2015-16માં 489 હતાં તેમાં નજીવો ઘટાડો થઇને 2019-20માં 465 થયા હતાં. આ ખાતાઓ નાણાકીય વર્ષના અંતે બંધ કરવામાં આવ્યા ન હતાં અને બંધ સિલકો રાજ્યની સંચિત નિધિમાં જમા કરવામાં આવી ન હતી. 31 માર્ચ 2020ના રોજ કોઇ નિષ્ક્રિય વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ ન હતાં. 465 વ્યક્તિગત થાપણ ખાતાઓ પૈકી ત્રણનું તિજોરી સાથે મેળવણું કરવામાં આવ્યું ન હતું.

વ્યક્તિગત થાપણ હિસાબોમાં પડી રહેલી વણવપરાયેલી સિલકોની રાજ્યની સંચિત નિધિમાં બિન-તબદીલી જાહેર નાણાનો દુરૂપયોગ, છેતરપીંડી અને ગેરરીતિનુ જોખમ ઉભુ કરે છે.

4.9 ગૌણ સદર 800નો વિવેકહીન ઉપયોગ

અન્ય આવક/અન્ય ખર્ચ સંબંધિત સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં કરવો જોઇએ કે જેમાં હિસાબોમાં મુખ્ય સદર હેઠળ યોગ્ય ગૌણ સદરની જોગવાઇ કરવામાં આવી ન હોય. જો આવું નિયમિત ધોરણે બનતુ હોય તો રાજ્ય સરકારની એ જવાબદારી છે કે તે પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) સાથે ચર્ચા કરે અને યોગ્ય ગૌણ સદરો ખોલવાની મંજૂરી મેળવે. ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક અને ખર્ચની આડેધડ નોંધણી વ્યવહારોની પારદર્શિતા અને પ્રકાર પર અસર કરે છે, અને હિસાબોને અસ્પષ્ટ બનાવે છે.

ગુજરાત સરકારે 2015-20ના પાંચ વર્ષોના સમયગાળા દરમિયાન ગૌણ સદરનો વ્યાપક ઉપયોગ કર્યો હતો. 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે 63 મહેસૂલ અને મૂડી મુખ્ય હિસાબી સદરો હેઠળના ગૌણ સદર 800 હેઠળ ₹ 14,494.32 કરોડના ખર્ચની નોંધ કરી હતી, જે ₹ 1,84,563 કરોડના કુલ ખર્ચના 7.85 ટકા જેટલી થાય છે. 2015-20 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી તરીકે ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય ખર્ચના' ઉપયોગનું પ્રમાણ **આલેખ 4.4**માં આપ્યું છે.

આલેખ 4.4: 2015-20 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય ખર્ચ'નો ઉપયોગ

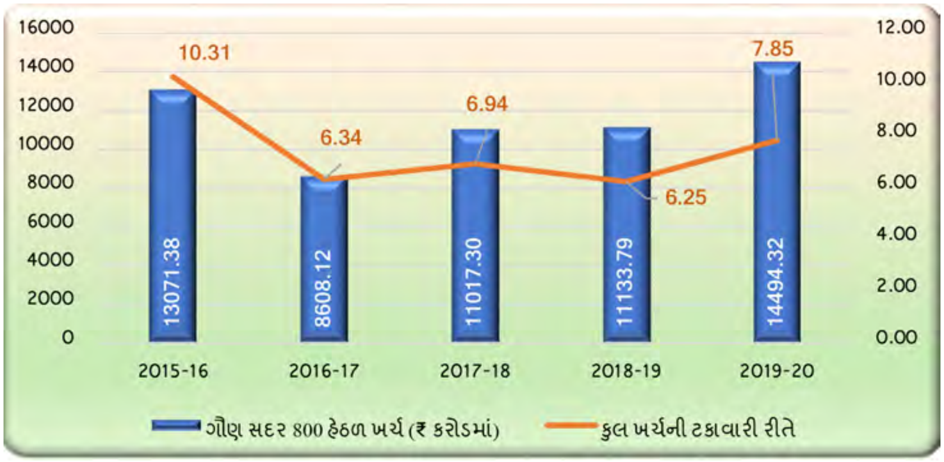

આલેખ 4.4 દર્શાવે છે કે 2015-20 દરમિયાન કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય ખર્ચના ઉપયોગનું પ્રમાણ 6.25 ટકા અને 10.31 ટકા વચ્ચે રહ્યું હતું.

2019-20 દરમિયાન ચોક્કસ મુખ્ય સદરની અંદર ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય ખર્ચ' હેઠળ નોંધવામાં આવેલો ખર્ચના (50 ટકા અથવા અધિક) નોંધપાત્ર પ્રમાણના ઉદાહરણો **કોઠા 4.16**માં આપ્યા છે.

કોઠો: 4.16: 2019-20 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 'અન્ય ખર્ચ' હેઠળ નોંધવામાં આવેલો નોંધપાત્ર ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ ખર્ચ	ગૌણ સદર 800 હેઠળ ખર્ચ	ટકા
1	2852 ઉદ્યોગો	3,351.09	3,292.97	98.27
2	2853 બિન-લોહ ખાણકામ અને ધાતુ ઉદ્યોગો	296.08	215.42	72.76
3	5053 નાગરિક ઉડ્ડયન પર મૂડી જોગવાઇ	378.44	260.59	68.86
4	2515 અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	3,109.47	2,121.97	68.24
5	4055 પોલીસ પર મૂડી જોગવાઇ	370.85	243.36	65.62
6	2405 મત્સ્યોદ્યોગ	266.20	160.60	60.33
7	2701 મધ્યમ સિંચાઇ	234.13	130.29	55.65

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના રાજ્ય સરકારના નાણાકીય હિસાબો

આવકના કિસ્સામાં, ગૌણ સદર 800નો ઉપયોગ 2017-18માં કુલ આવકના 1.90 ટકાથી 2016-17 દરમિયાન કુલ આવકના વધુમાં વધુ 15 ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો. 2019-20 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે 56 મુખ્ય સદરોને લગતી ₹ 8,191.47 કરોડની આવકની નોંધ ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય આવક' હેઠળ કરી હતી જે ₹ 1,86,771.11 કરોડની કુલ આવકના 4.39 ટકા

થતા હતાં. 2015-20 દરમિયાન કુલ આવકની ટકાવારી રૂપે ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય આવક'ના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ 4.5માં આપ્યું છે.

આલેખ 4.5: 2015-20 દરમિયાન ગૌણ સદર 800 'અન્ય આવક'નો ઉપયોગ

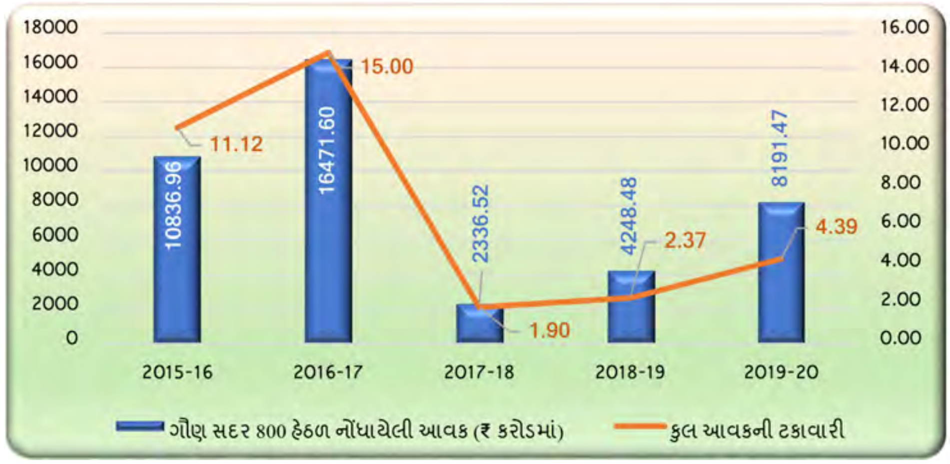

2019-20 દરમિયાન ચોક્કસ મુખ્ય સદર અંતર્ગત ગૌણ સદર 800 – 'અન્ય આવક' હેઠળ નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં નોંધવામાં આવેલી આવકના (50 ટકા અથવા અધિક) ઉદાહરણો **કોઠા 4.17**માં આપ્યા છે.

કોઠો: 4.17: 2019-20 દરમિયાન મુખ્ય સદર 800-'અન્ય આવકો' હેઠળ નોંધવામાં આવેલી નોંધપાત્ર આવકો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	મુખ્ય સદર	મુખ્ય સદર હેઠળ આવક	ગૌણ સદર 800 હેઠળ આવક	ટકા
1	1425 અન્ય વૈજ્ઞાનિક સંશોધન	125.02	125.02	100.00
2	1452 પ્રવાસન	277.15	277.15	100.00
3	0702 લઘુ સિંચાઇ	103.74	103.41	99.68
4	0215 પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા	260.81	258.89	99.26
5	0217 શહેરી વિકાસ	1,080.91	1,065.71	98.59
6	0401 પાક ઉછેર	526.97	512.76	97.30
7	0515 અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો	280.29	269.08	96.00
8	0216 આવાસન	184.84	165.41	89.49
9	0049 વ્યાજની આવક	2,331.14	2,058.23	88.29
10	0070 અન્ય વહીવટી સેવાઓ	356.61	296.13	83.04
11	0035 ખેતીની જમીન સિવાયની સ્થાવર મિલકત પર કરવેરા	329.36	261.78	79.48
12	0250 અન્ય સામાજીક સેવાઓ	314.27	252.22	80.26
13	0210 તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	1,473.06	778.41	52.84

સ્રોત: રાજ્ય સરકારના 2019-20 માટેના નાણકીય હિસાબો

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 હેઠળ મોટી રકમોનું વર્ગીકરણ નાણાકીય અહેવાલોની પારદર્શિતાને અસર કરે છે અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓ અને ખર્ચની ગુણવત્તાના યોગ્ય પૃથક્કરણને બગાડી નાખે છે.

માપણી સંબંધિત બાબતો

4.10 ઉપલક અને ઋણ, થાપણ અને ભરણાના મુખ્ય સદરો હેઠળ બાકી સિલકો

એક અથવા બીજા કારણસર હિસાબના નિર્ણાયક સદરમાં નોંધી શકાય એમ ન હોય એવા વ્યવહારો દર્શાવવા માટે સરકારના હિસાબોમાં ઉપલક સદર ખોલવામાં આવે છે. આવા હિસાબી સદરોમાં રહેલી રકમોને જ્યારે તેમના સંબંધિત નિર્ણાયક સદરે નોંધવામાં આવે ત્યારે, બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમા દ્વારા છેવટે ઉપલક સદરોને દૂર કરવામાં આવે છે. જો ઉપલક સદર હેઠળની રકમો પતાવટ થયા વગર રહે તો આ સદરો હેઠળની સિલકો જમા થયા કરશે જે પરિણામે સરકારની આવક અને ચૂકવણીઓ ઓછી દર્શાવશે.

ભરણાં એ તમામ વ્યવહારોને આવરી લે છે જે હિસાબોના સમાયોજનના સદરો હોય છે અને આ સદરોમાં ઉધાર અથવા જમા નોંધો છેવટે એજ અથવા હિસાબીકરણના અન્ય વર્તુળની અંદર અનુરૂપ જમા અથવા ઉધાર દ્વારા દૂર કરવામાં આવે છે.

નાણાકીય હિસાબો ઉપલક અને ભરણાંના સદરો હેઠળની ચોખ્ખી સિલકો દર્શાવે છે. આ સદરો હેઠળની બાકી સિલકોની ગણતરી જુદા જુદા સદરો હેઠળની અલગ અલગ બાકી ઉધાર અને જમા સિલકોનુ એકત્રિકરણ કરીને કરવામાં આવે છે. ઉપલક અને ભરણાંના સદરોની બાબતો દૂર કરવાનો આધાર રાજ્યની તિજોરીઓ/બાંધકામો અને વન વિભાગો, વગેરે દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી વિગતો પર છે.

ઉપલક અને ભરણાંના મુખ્ય સદરો હેઠળની છેલ્લા ત્રણ વર્ષ માટેની ચોખ્ખી સિલકો **કોઠા 4.18**માં આપી છે.

કોઠો 4.18: ઉપલક અને ભરણાંના સદરો હેઠળ સિલકો

(₹ કરોડમાં)

ગૌણ સદર	2017-18		2018-19		2019-20	
	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા
મુખ્ય સદર 8658 – ઉપલક						
101 – પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉપલક	189.21	03.69	221.01	9.22	166.57	(-)5.17
ચોખ્ખી	ઉધાર **185.52**		ઉધાર **211.79**		**ઉધાર 171.74**	
102-ઉપલક હિસાબ–મુલ્કી	74.34	0.15	98.04	7.72	245.71	311.51
ચોખ્ખી	ઉધાર **74.19**		ઉધાર **90.32**		**જમા 65.80**	
109 – રિઝર્વ બેંક ઉપલક -	0.29	(-) 0.02	0.38	(-) 0.01	0.90	0.03

ગૌણ સદર	2017-18		2018-19		2019-20	
	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા	ઉધાર	જમા
મુખ્ય કચેરી						
ચોખ્ખી	**ઉધાર 0.31**		**ઉધાર 0.39**		**ઉધાર 0.87**	
110 – રિઝર્વ બેંક ઉચ્ચક – મુખ્ય હિસાબી કચેરી	242.23	0.00	242.23	0.00	206.27	0.01
ચોખ્ખી	**ઉધાર 242.23**		**ઉધાર 242.23**		**ઉધાર 206.26**	
112-મૂળ સ્થાને કર કપાત (TDS) ઉચ્ચક	0.00	55.02	0.00	28.83	0.00	9.32
ચોખ્ખી	**જમા 55.02**		**જમા 28.83**		**જમા 9.32**	
123-અખિલ ભારતીય સેવાના અધિકારીઓની જૂથ વિમા યોજના	0.08	0.11	0.04	0.08	0.40	0.18
ચોખ્ખી	**જમા 0.03**		**જમા 0.04**		**ઉધાર 0.22**	
મુખ્ય સદર 8782- રોકડ ભરણાં						
102 – જા. બાં. ભરણાં	17,665.51	18,641.70	20,044.57	20,710.61	18,395.78	19,137.14
ચોખ્ખી	**જમા 976.19**		**જમા 666.04**		**જમા 741.36**	
103–વન વિભાગના ભરણાં	891.51	961.02	942.15	988.21	944.50	1,011.57
ચોખ્ખી	**જમા 69.51**		**જમા 46.06**		**જમા 67.07**	
108 અન્ય ભરણાં	118.05	127.26	113.36	124.16	87.07	102.64
ચોખ્ખી	**જમા 9.21**		**જમા 10.80**		**જમા 15.57**	

સ્રોત: વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય હિસાબો

પગાર અને હિસાબ કચેરી ઉપલક

પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ અને પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) હિસાબકિતાબમાંથી ઉભા થતા આંતર-વિભાગીય અને આંતર-સરકારી વ્યવહારોના સમાધાન માટે આ ગૌણ સદરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ ગૌણ સદર હેઠળના વ્યવહારો ક્યાં તો થઇ ગયેલી વસૂલાત અથવા એક હિસાબી અધિકારીએ અન્ય હિસાબી અધિકારી જેના સામે ગૌણ સદર 'પીએઓ ઉપલક'નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તેના વતી ચૂકવણીઓ કરવામાં આવી હોય તે રજૂ કરે છે. જે હિસાબી અધિકારીના હિસાબમાં પ્રાંરંભિક વસૂલાત હિસાબમાં નોંધવામાં આવી હોય તેના દ્વારા ચેક જારી કરવામાં આવે ત્યારે આ સદરની જમા નોંધનો 'બાદ જમા' દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે. 'પીએઓ ઉપલક' હેઠળની ઉધાર નોંધ હિસાબી અધિકારી, જેના વતી ચૂકવણી કરવામાં આવી હતી તેના તરફથી ચેક મળે અને વટાવાય ત્યારે 'બાદ ઉધાર' દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે.

આ ગૌણ સદર હેઠળ બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા પગાર અને હિસાબ કચેરી વતી ચૂકવણીઓ કરવામાં આવી છે જેની વસૂલાત કરવાની બાકી છે. બાકી જમા સિલકનો અર્થ એ કે પગાર અને હિસાબ કચેરી વતી પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા ચૂકવણીઓ પ્રાપ્ત થઇ છે, જેની ચૂકવણી કરવાની/સમાયોજન બાકી છે.

આ સદર હેઠળ ચોખ્ખી ઉધાર સિલક 2017-18માં ₹ 185.52 કરોડ હતી તે 2019-20માં ઘટીને ₹ 171.74 કરોડ થઇ હતી.

ઉપલક હિસાબો (મુલ્કી)

આ વચગાળાના ગૌણ સદરનો ઉપયોગ એવા વ્યવહારોના હિસાબીકરણ માટે કરવામાં આવે છે જે કેટલીક માહિતી/દસ્તાવેજો એટલે કે ભરતીયાં, ચલણો વગેરેના અભાવે ખર્ચ અથવા આવકના નિર્ણાયક સદરમાં નોંધી શકાતા નથી. આ ગૌણ સદરને આવકની નોંધ કરવા માટે જમા કરવામાં આવે છે અને કરવામાં આવેલા ખર્ચ માટે ઉધારવામાં આવે છે. જરૂરી માહિતી/દસ્તાવેજો મળે ત્યારે હિસાબોના સંબંધિત મુખ્ય/પેટા-મુખ્ય/ગૌણ સદરોમાં ઉધાર અથવા જમા હવાલા દ્વારા બાદ ઉધાર અથવા બાદ જમા નોંધ દ્વારા તે દૂર કરવામાં આવે છે.

આ સદર હેઠળની બાકી ઉધાર સિલકનો અર્થ એવો થાય કે ભરતીયાં જેવી વિગતોના અભાવે કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓની નોંધ નિર્ણાયક ખર્ચના સદરે થઇ શકી ન હતી. બાકી જમા સિલકનો મતલબ એ થાય કે જે રકમો પ્રાપ્ત થઇ હતી તેની નોંધ માહિતીના અભાવે આવકના નિર્ણાયક સદરમાં થઇ શકી ન હતી.

31 માર્ચ 2020ના રોજ આ સદરમાં ચોખ્ખી જમા સિલક ₹ 65.80 કરોડ હતી, જે દર્શાવે છે કે આવકના નિર્ણાયક સદરના વર્ગીકરણ માટે જરૂરી માહિતી ઉપલબ્ધ ન હતી.

રિઝર્વ બેંક ઉપલક – કેન્દ્રિય હિસાબ કચેરી

આ સદરનો ઉપયોગ આંતર-સરકારી વ્યવહારો જેમાં બે સરકારો વચ્ચેની રોકડ સિલકો વચ્ચેની નાણાકીય પતાવટ ભારતીય રિઝર્વ બેંકના કેન્દ્રિય હિસાબ વિભાગને સૂચના આપીને કરવામાં આવે છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરાયેલા નાણાકીય સમાયોજનની જાણ થયા બાદ આવકના નિર્ણાયક હિસાબી સદરે રકમ તબદીલ કરીને આ સદર દૂર કરવામાં આવે છે. મુખ્ય વ્યવહારો જેની આ ઉપલક સદર હેઠળ પતાવટ કરવામાં આવે છે તે ભારત સરકાર તરફથી મળેલું અનુદાન/લોન અને તેમની પરત ચૂકવણીઓ, જામીનગીરીઓનું વિમોચન અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની જાહેર ઋણ કચેરી દ્વારા તેના પર ચૂકવવામાં આવેલું વ્યાજ, અને સરકારના વિભાગોને માલસામાનના પુરવઠા માટે મહાનિયામક પુરવઠા અને નિકાલ (ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ સપ્લાઇઝ એન્ડ ડિસ્પોઝલ) દ્વારા કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓ છે.

31 માર્ચ 2020ના રોજ, આ સદર હેઠળ ઉધાર સિલક ₹ 206.26 કરોડ હતી જે દર્શાવે છે કે વર્ષ દરમિયાન કેટલીક બાબતોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

4.11 વિભાગીય આંકડાઓનું બિન-સમાધાન

નાણાકીય નિયમો નિયત કરે છે કે નિયંત્રણ અધિકારીઓના હિસાબકિતાબમાં નોંધવામાં આવેલા આવક અને ખર્ચનું વર્ષ દરમિયાન દર મહિને પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) હિસાબકિતાબમાં તે નોધવામાં આવેલા હોય તેની સાથે મેળવણું કરવુ જોઇએ. આ બાબત નિયંત્રણ અધિકારીઓને (ક) ખર્ચ પર અસરકારક નિયંત્રણ રાખવામાં (ખ) તેમની અંદાજપત્રીય ફાળવણીનો અસરકારક રીતે વહીવટ કરવામાં અને (ગ) તેમના હિસાબોની ચોકસાઇ સુનિશ્ચિત કરવા માટે સક્ષમ કરે છે.

જ્યારે 2018-19 દરમિયાન આવકના 98 ટકા અને ચૂકવણીઓના 99 ટકાનુ મેળવણું કરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે 2019-20માં આ નોંધપાત્ર રીતે ઘટીને આવક માટે 91 ટકા અને ચૂકવણીઓ માટે 92 ટકા થઇ ગયું હતું.

છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ આવક અને ખર્ચના મેળવણાંની સ્થિતિ અનુક્રમે **આલેખ 4.6** અને **4.7**માં દર્શાવી છે.

આલેખ 4.6: છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન કરવામાં આવેલા આવકના મેળવણાંની સ્થિતિ

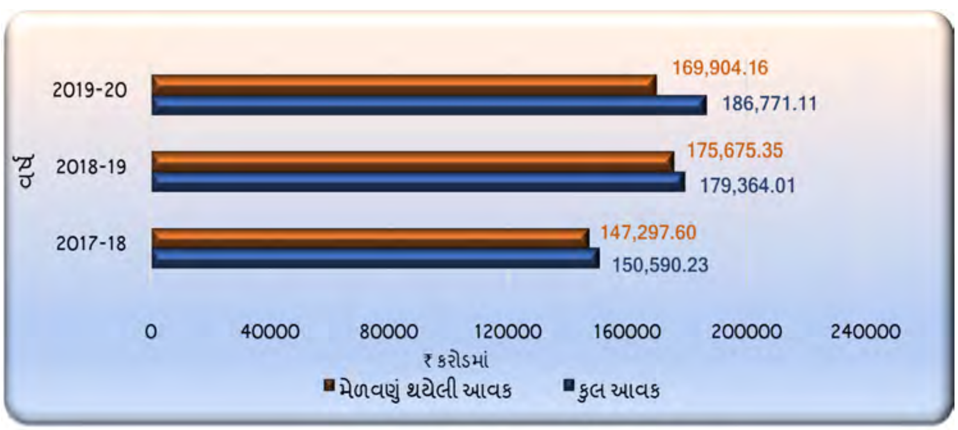

આલેખ 4.7: છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન કરવામાં આવેલા ખર્ચના સમાધાનની સ્થિતિ

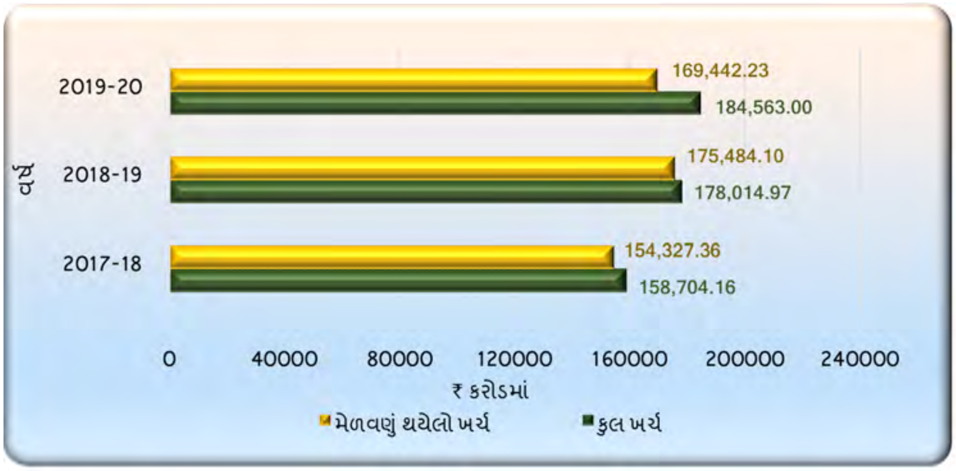

છેલ્લા ત્રણ વર્ષો દરમિયાન નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા મેળવણાંના પ્રમાણની વિગતો કોઠા 4.19 (આવક માટે) અને 4.20માં (ખર્ચ માટે) દર્શાવી છે.

કોઠો 4.19: આવકના મેળવણાંની સ્થિતિ

વર્ષ	નિયંત્રણ અધિકારીઓની કુલ સંખ્યા	સંપૂર્ણ મેળવણું થયુ	કુલ આવક	મેળવણું થયેલી આવક	મેળવણાંની ટકાવારી
			(₹ કરોડમાં)		
2017-18	64	64	1,50,590.23	1,47,297.60	98
2018-19	80	72	1,79,364.01	1,75,675.35	98
2019-20	80	77	1,86,771.11	1,69,904.16	91

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 4.20: ખર્ચના મેળવણાંની સ્થિતિ

વર્ષ	નિયંત્રણ અધિકારીઓની કુલ સંખ્યા	સંપૂર્ણ મેળવણું થયુ	કુલ ખર્ચ	મેળવણું થયેલો ખર્ચ	મેળવણાંની ટકાવારી
			(₹ કરોડમાં)		
2017-18	533	524	1,58,704.16	1,54,327.36	97
2018-19	527	527	1,78,014.97	1,75,484.10	99
2019-20	527	518	1,84,563.00	1,69,442.23	92

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના નાણાકીય હિસાબો

બિન- મેળવણાંની બાબતમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના અગાઉના અહેવાલોમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ છતાં, 2019-20 દરમિયાન પણ આ બાબતમાં કોઇ સુધારો થયો હોય એવું લાગતું ન હતું.

મેળવણું અને આંકડાઓની ચકાસણી નાણાકીય વ્યવસ્થાપનનું મહત્વનું સાધન છે. આ બાબતમાં કાયદાકીય જોગવાઇઓ અને વહીવટી સૂચનાઓનો અમલ/અનુપાલન કરવામાં નિષ્ફળતાના પરિણામે માત્ર હિસાબોમાં આવક અને ખર્ચના ખોટા વર્ગીકરણ અને ખોટી નોંધ જ થતી નથી પરંતુ અંદાજત્રીય પ્રક્રિયાનો મૂળ હેતુ પણ નિરર્થક થાય છે.

4.12 રોકડ સિલકોનું મેળવણું

31 માર્ચ 2020ના રોજ પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) હિસાબકિતાબ મુજબ રાજ્ય સરકારની રોકડ સિલક અને ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા જણાવવામાં આવેલી રોકડ સિલક વચ્ચે ₹ 4.58 કરોડનો (ચોખ્ખી જમા) તફાવત હતો. આ ₹ 4.58 કરોડનો તફાવત એજન્સી બેંકો, તિજારીઓ, ભારતીય રિઝર્વ બેંકના મુંબઇ ખાતે ઇડીપી કેન્દ્ર દ્વારા ભૂલભરેલા અહેવાલો અને અન્ય પરચુરણ કારણોના લીધે ઉભો થયો છે.

જાહેર કરવા સંબંધી બાબતો

4.13 ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનુ અનુપાલન

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા 2002માં સરકારી હિસાબી માપદંડ સલાહકાર બોર્ડની (GASAB) સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આ બોર્ડ ઉત્તરદાયિત્વ નક્કી કરવાની પધ્ધતિને વધુ સારી બનાવવા માટે સરકારી હિસાબો અને નાણાકીય અહેવાલો માટેના માપદંડો ઘડે છે. માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, ત્રણ ભારતીય સરકારી હિસાબી માપદંડો (IGAS) જાહેર કરવામાં આવ્યાં છે. આ માપદંડોની વિગતો અને વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય હિસાબોમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા આના અનુપાલનનું પ્રમાણ **કોઠા 4.21**માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠો 4.21: ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનું (IGAS) અનુપાલન

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનો સાર	સ્થિતિ	બિન-અનુપાલનની અસર
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 1 *સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓ—જાહેર કરવાની જરૂરિયાત*	આ ધોરણ સરકાર માટે તેના નાણાકીય હિસાબોમાં વર્ષ દરમિયાન આપવામાં આવેલી બાંયધરીઓની મહત્તમ રકમ સાથે ઉમેરા, કાઢી નાખેલી, અમલ કરેલી, મુક્ત કરેલી અને વર્ષના અંતે બાકી જાહેર કરવાનું જરૂરી બનાવે છે.	આંશિક અનુપાલન	રાજ્ય સરકારે વર્ષ દરમિયાન આપેલી બાંયધરીઓની અધિકતમ રકમ જાહેર કરી હતી પરંતુ વસૂલાતપાત્ર બાંયધરી ફીનુ ક્ષેત્ર-વાર વિભાજન રાજ્ય સરકાર દ્વારા પુરૂ પાડવામાં આવ્યું ન હતું. વિભાગો દ્વારા બાંયધરીઓનું સમાધાન કરવામાં આવ્યું ન હતું.

ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો	ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણોનો સાર	સ્થિતિ	બિન-અનુપાલનની અસર
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 2 *સહાયક અનદાનનુ હિસાબીકરણ ને વર્ગીકરણ*	છેવટના ઉપયોગને ધ્યાને લીધા વિના સહાયક અનુદાનનું વર્ગીકરણ અનુદાન આપનારના હિસાબોમાં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે અને અનુદાન મેળવનારના હિસાબોમાં મહેસૂલી આવક તરીકે કરવાનું હોય છે.	મોટે ભાગે અનુપાલન થયુ	2019-20 દરમિયાન, ગુજરાત સરકારે ₹ 4.83 કરોડના સહાયક અનુદાનની મહેસૂલ વિભાગના બદલે મૂડી વિભાગ હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઇ અને નોંધ કરી હતી. રાજ્ય સરકારે, જો કે, સુધારાત્મક પગલા લીધા છે અને વર્ષો દરમિયાન મૂડી વિભાગમાં ખોટા વર્ગીકરણનુ પ્રમાણ ઘટ્યુ છે.
ભારત સરકારના હિસાબી ધોરણો 3 *સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી લોન અને પેશગીઓ*	આ ધોરણ સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી લોન અને પેશગીઓની નાણાકીય હિસાબોમાં માન્યતા, માપણી અને મૂલ્યાંકનને લગતું છે. જેથી પૂર્ણ, ચેક્કસ અને એકરૂપ હિસાબી પ્રણાલી સુનિશ્ચિત કરી શકાય.	આંશિક અનુપાલન	રાજ્ય સરકારે લોનની સિલકો અને બાકી વસૂલાતો અને કાયમી ધોરણે મંજૂર કરવામાં આવેલી લોનની પુષ્ટિ કરવાની હોય છે. જો કે, સરકારે 31 માર્ચ 2020ના રોજની વસૂલાતને લગતી માહિતી પુરી પાડી છે છતાં, સતત મંડ્યા રહેવા છતાં બાકી લોનની સિલકો અને કાયમી 'ધોરણે આપવામાં આવતી લોન' સંબંધિત માહિતીની પુષ્ટિ કરી નથી.

4.14 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો/ અલગ ઑડિટ અહેવાલોની રજૂઆત

રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિકાસ, આવાસન, વગેરે ક્ષેત્રોમાં ઘણી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971ની કલમ 19(2), 19(3) અને 20(1) હેઠળ ઑડિટને પાત્ર છે. રાજ્યમાં આવી 64 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબનું ઑડિટ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા કરવામાં આવે છે. આમનું ઑડિટ તેમના વ્યવહારો, સંચાલનની પ્રવૃત્તિઓ અને હિસાબો, પ્રણાલીઓ અને કાર્યપધ્ધતિ, આંતરિક વ્યવસ્થાપન અને નાણાકીય નિયંત્રણોની સમીક્ષા, વગેરે બાબતો અંગે કરવામાં આવે છે. 64 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ પૈકી પ્રત્યેકની બાબતમાં અલગ ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને રજૂ કરવાના હોય છે જ્યારે 64 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓમાંથી 37ની બાબતમાં અલગ ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવાના હોય છે.

64 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓમાથી માત્ર સાતે વર્ષ 2019-20 માટેના હિસાબો રજૂ કર્યા હતા જ્યારે 56 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના કિસ્સામાં પાછલા હિસાબો બાકી હતાં. બાકીની એક સ્વાયત્ત સંસ્થા, જે 2017-18માં બંધ થઇ ગઇ હતી, તેના 2017-18 સુધીના હિસાબો રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં. નવેમ્બર 2020ના અંતે આ 56 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ કરવામાં પાંચ મહિનાથી 149 મહિનાનો વિલંબ થયો હતો. 64 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના મળેલાં[6] હિસાબો અને રાજ્ય

[6] સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા નાણાકીય વર્ષ પૂર્ણ થયાના ત્રણ મહિનાની અંદર એટલે કે દર વર્ષે 30 જૂન સુધીમાં હિસાબો રજૂ કરવાના હોય છે.

વિધાનસભામાં મુકવામાં આવેલા અલગ ઑડિટ અહેવાલોની સ્થિતિ દર્શાવતું પત્રક **પરિશિષ્ટ 4.4**માં દર્શાવ્યું છે.

હિસાબો (56 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ) રજૂ કરવામાં વિલંબ અને અલગ ઑડિટ અહેવાલો (37 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ) વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબનુ વિભાજન **કોઠા 4.22**માં દર્શાવ્યું છે.

કોઠો 4.22: હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અલગ ઑડિટ અહેવાલો વિધાનસભાના મેજ પર મુકવામાં વિલંબ

ઑડિટ માટે હિસાબો રજૂ કરવા			અલગ ઑડિટ અહેવાલો વિધાનસભાના મેજ પર મુકવા	
વિલંબનો સમયગાળો (નવેમ્બર 2020 સુધી)	**સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા**		**વિલંબ**	**સ્વાયત્ત સંસ્થાઓની સંખ્યા**
1 વર્ષ સુધી	24		1 વર્ષ સુધી	14
2 વર્ષ	16		1 – 2 વર્ષ	10
2 વર્ષ કરતાં વધુ	16		2 વર્ષ થી વધુ	13
કુલ	**56**		**કુલ**	**37**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ I) પ્રધાન મહાલેખાકારની (ઑડિટ II) કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

હિસાબો રજૂ કરવામાં અને અલગ ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય વિધાનસભાના મેજ પર મુકવામાં અસાધારણ વિલંબના પરિણામે સરકારનું મૂડીરોકણ કરવામાં આવેલું છે એવી આ સંસ્થાઓની કામગીરીની ચકાસણીના વિલંબમાં પરિણમ્યો હતો. ઉપરાંત, સરકાર દ્વારા લેવા જરૂરી ઉપચારાત્મક પગલા, જો જરૂરી હોય તો, તે લેવામાં પણ વિલંબ થયો હતો.

4.15 વિભાગીય વાણિજ્યિક ઉપક્રમો/કંપનીઓ/નિગમો

4.15.1 નાણાકીય અહેવાલોનું માળખુ

રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં (SPSUs) રાજ્ય સરકારની કંપનીઓ અને નિગમોનો સમાવેશ થાય છે.

સરકારી કંપનીઓએ કંપની અધિનિયમ, 2013ની (અધિનિયમ) અનુસૂચિ IIIમાં નિયત કરેલા નમૂનામાં અને હિસાબી ધોરણોની રાષ્ટ્રિય સલાહકાર સમિતિના સલાહ સૂચન મુજબ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલા ફરજીયાત હિસાબી ધોરણોનું પાલન કરીને નાણાકીય હિસાબો તૈયાર કરવા જરૂરી હોય છે.

વૈધાનિક નિગમોએ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના પરામર્શમાં ઘડવામાં આવેલા નિયમો અને આવા નિગમોના નિયમનકારી અધિનિયમમાં હિસાબો સંબંધિત કોઇ પણ વિશિષ્ટ જોગવાઇ હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલા માળખામાં તેમના હિસાબો તૈયાર કરવા જરૂરી છે.

4.15.2 વૈધાનિક ઑડિટરો દ્વારા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોનું ઑડિટ

અધિનિયમ હેઠળ સરકારી કંપનીઓના ઑડિટની પ્રક્રિયા અધિનિયમની કલમો 139 અને 143ની[7] સંબંધિત જોગવાઇઓને અધિન હોય છે. અધિનિયમની કલમ 2(45) અનુસાર, સરકારી કંપની એટલે કોઇ પણ કંપની જેમાં ભરપાઇ થયેલી શેર મૂડીના એકાવન ટકાથી ઓછી નહીં એટલી મૂડી કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઇ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર અને અંશતઃ એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા ધરાવવામાં આવેલી હોય અને જે કંપની આવી સરકારી કંપનીની પેટા-કંપની હોય તેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉપરાંત, કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઇ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર અને અંશતઃ એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા, પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે, માલિકીની અથવા નિયંત્રિત કોઇ પણ અન્ય કંપની અન્ય સરકારી કંપની ગણાય છે.

અધિનિયમની કલમ 139(5) અને (7) હેઠળ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક સરકારી કંપની અને અન્ય સરકારી કંપનીના વૈધાનિક ઑડિટરોની નિમણૂંક કરે છે. કલમ 139(5)માં જોગવાઇ છે કે સરકારી કંપની અથવા અન્ય સરકારી કંપનીના કિસ્સામાં વૈધાનિક ઑડિટરોની નિમણૂંક ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા નાણાકીય વર્ષ શરૂ થયાના એકસો એંશી દિવસોના સમયગાળાની અંદર કરવામાં આવશે. અધિનિયમની કલમ 139(7)ની જોગવાઇ મુજબ અન્ય સરકારી કંપનીના કેસમાં, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા ઑડિટરની નિમણૂંક કંપનીની નોંધણીની તારીખથી સાંઇઠ દિવસોની અંદર કરવામા આવશે, અને જો ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક આવા ઑડિટરની નિમણૂંક આ સમયગાળાની અંદર ન કરે તો, કંપનીના નિયામક મંડળ અથવા કંપનીના સભ્યોએ આવા ઑડિટરની નિમણૂંક કરવાની રહેશે.

વધુમાં, અધિનિયમની કલમ 143ની પેટા-કલમ 7 અનુસાર, અધિનિયમની કલમ 139ની પેટા-કલમ (5) અથવા પેટા-કલમ (7) હેઠળ આવરી લેવાયેલી કોઇ પણ કંપનીના કિસ્સામાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક, જો જરૂર જણાય તો, હુકમ દ્વારા આવી કંપનીના નાણાકીય હિસાબોનું પ્રતિક ઑડિટ કરાવવા માટેની કાર્યવાહી કરશે. અને ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971ની કલમ 19Aની જોગવાઇઓ આવા પ્રતિક ઑડિટના અહેવાલને લાગુ પડશે.

આમ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઇ પણ રાજ્ય સરકાર અથવા સરકારો અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર અથવા અંશતઃ એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે માલિકીની અથવા નિયંત્રિત હોય એવી સરકારી કંપની અથવા અન્ય કોઇ પણ કંપની ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા ઑડિટને પાત્ર થાય છે.

નાણાકીય વર્ષો 31 માર્ચ 2014ના રોજ અથવા તે પહેલાં શરૂ થયેલા નાણાકીય વર્ષોની બાબતમાં કંપનીના નાણાકીય હિસાબોનું ઑડિટ કંપની અધિનિયમ, 1956ની જોગવાઇઓને અધિન ચાલુ રહેશે.

---

[7] તારીખ 04 સપ્ટેમ્બર 2014 નો કંપની (મુશ્કેલીઓનુ નિવારણ) સાતમો હુકમ 2014 થી સુધારો કર્યા મુજબ

4.15.3 વૈધાનિક ઑડિટ

સરકારી કંપનીઓના (અધિનિયમની કલમ 2(45) કરવામાં આવેલી વ્યાખ્યા મુજબ) નાણાકીય હિસાબોનું ઑડિટ અધિનિયમની કલમ 139(5) અથવા (7)ની જોગવાઇઓ અનુસાર ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા જેમની નિમણૂંક કરવામાં આવે છે તે વૈધાનિક ઑડિટરો દ્વારા કરવામાં આવે છે. વૈધાનિક ઑડિટરો ઑડિટ અહેવાલની એક નકલ, અન્ય વસ્તુઓ સહિત, કંપનીના નાણાકીય હિસાબો અધિનિયમની કલમ 143(5) હેઠળ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકને રજૂ કરે છે. આ નાણાકીય હિસાબો અધિનિયમની કલમ 143(6)ની જોગવાઇઓ હેઠળ ઑડિટ અહેવાલ મળ્યા તારીખથી 60 દિવસની અંદર ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા પૂરક ઑડિટને પાત્ર પણ છે.

વૈધાનિક નિગમોના ઑડિટનું નિયમન તેમના સંબંધિત કાયદાઓ દ્વારા થાય છે. ચાર વૈધાનિક નિગમો પૈકી, ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ (GIDC) અને ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમના (GSRTC) ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક એક માત્ર ઑડિટર છે. ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમ (GSWC) અને ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમની (GSFC) બાબતમાં ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા ઑડિટ કરવામાં આવે છે અને પૂરક ઑડિટ ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા કરવામાં આવે છે.

4.15.4 સમયસર રજૂ કરવાની જરૂરિયાત

અધિનિયમની કલમ 394 અને 395 અનુસાર, કોઇ સરકારી કંપનીની કામગીરી અને બનાવો પરનો વાર્ષિક અહેવાલ, તેની વાર્ષિક સામાન્ય સભાના ત્રણ મહિનાની અંદર તૈયાર કરવાનો હોય છે. અને આ રીતે તૈયાર કર્યા બાદ ઑડિટ અહેવાલની નકલ અને ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની ઑડિટ અહેવાલ પરની પૂરક ટીપ્પણીઓ સહીત વહેલામાં વહેલી તકે રાજ્યની વિધાનસભા સમક્ષ મુકવો જોઇએ. મોટે ભાગે આવી જ જોગવાઇઓ વૈધાનિક નિગમોના સંબંધિત નિયમનકારી અધિનિયમોમાં મોજુદ છે. આ વ્યવસ્થા ગુજરાતની સંચિત નિધિમાંથી કંપનીઓમાં કરવામાં આવતા જાહેર ભંડોળના રોકાણના ઉપયોગ પર વિધાનસભાનું જરૂરી નિયંત્રણ પુરૂ પાડે છે.

કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 96ની જોગવાઇ મુજબ દરેક અંગ્રેજી વર્ષમાં એક વાર શેરધારકોની વાર્ષિક સામાન્ય સભાનું આયોજન કરવાનુ જરૂરી છે. એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે એક વાર્ષિક સામાન્ય સભા અને ત્યારબાદની વાર્ષિક સામાન્ય સભાની તારીખ વચ્ચે 15થી અધિક મહિના પસાર થવા જોઇએ નહીં. વધુમાં, કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 129 એવું નિયત કરે છે કે નાણાકીય વર્ષ માટેના ઑડિટ થયેલા નાણાકીય હિસાબો પ્રસ્તુત વાર્ષિક સામાન્ય સભામાં સભ્યોની વિચારણા અર્થે મુકવા જરૂરી છે.

કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 129(7)માં અધિનિયમની કલમ 129ની જોગવાઇઓના બિન-અનુપાલન માટે જવાબદાર કંપનીના નિયામક સહિતની વ્યક્તિઓ પર દંડ અને જેલમાં મોકલવા જેવો દંડ વસૂલ કરવાની જોગવાઇ પણ છે.

4.15.5 સરકારી કંપનીઓ અને સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના હિસાબો તૈયાર કરવામાં સમયસરતા

31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના ઑડિટના કાર્યક્ષેત્રમાં 62 સરકારી કંપનીઓ અને 22 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ આવતી હતી. આ પૈકી, 61 સરકારી કંપનીઓ અને 22 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના વર્ષ 2019-20 માટેના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવાપાત્ર હતાં. કુલ નવ સરકારી કંપનીઓ અને 11 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓએ 30 સપ્ટેમ્બર 2020 સુધીમાં અથવા તે પહેલાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના ઑડિટ માટે તેમના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા હતાં. 52 સરકારી કંપનીઓ, 11 સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના નાણાકીય પત્રકો વિવિધ કારણોસર બાકી હતાં.

સરકારી કંપનીઓ અને સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓના હિસાબો રજૂ કરવામાં પાછલી બાકીની વિગતો **કોઠા 4.23**માં આપી છે.

કોઠો 4.23: હિસાબો રજૂ કરવામાં પાછલી બાકીની વિગતો

વિગતો		ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક પૂરક ઑડિટ કરે છે એવી કંપનીઓ					
		સરકારી કંપનીઓ		સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ		કુલ	
31 માર્ચ 2020ના રોજ કંપનીઓની કુલ સંખ્યા		62		22		84	
		નોંધાયેલી	બિન-નોંધાયેલી	નોંધાયેલી	બિન-નોંધાયેલી	નોંધાયેલી	બિન-નોંધાયેલી
નોંધાયેલી/બિન-નોંધાયેલી કંપનીઓની સંખ્યા		1	61	2	20	3	81
બાદઃ કંપનીઓ જેમના 2019-20 માટેના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવાના બાકી[8] ન હતા		-	1	-	-	-	1
કંપનીઓ જેમના તરફથી 2019-20 માટેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા		1	60	2	20	3	80
કંપનીઓ જેમણે 30 સપ્ટેમ્બર 2020 સુધીમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના ઑડિટ માટે તેમના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા હતાં		1	8	2	9	3	17
પાછલા નાણાકીય પત્રકો બાકી હોય એવી કંપનીઓ		-	52	-	11	-	63
બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા		-	178	-	26	-	204
પાછલી બાકીનુ વિભાજન	ફડચામાં SPSUs	-	73	-	-	-	73
	નિષ્ક્રિય SPSUs	-	44	-	19	-	63

8 ગુજરાત સ્ટાર્ટઅપ એન્ડ ઇનોવેશન હબ જેના 2019-20 માટેના નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવાપાત્ર થયા ન હતા.

વિગતો		ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક પૂરક ઑડિટ કરે છે એવી કંપનીઓ					
		સરકારી કંપનીઓ		સરકાર દ્વારા નિયંત્રિત અન્ય કંપનીઓ		કુલ	
	પ્રથમ નાણાકીય પત્રક રજૂ કર્યુ નથી.	-	1	-	-	-	1
	'અન્યો'	-	60	-	7	-	67
અન્ય વર્ગની સામે બાકીનુ વર્ષ-વાર વિશ્લેષણ	એક વર્ષ (2019-20)	-	28	-	7	-	35
	બે વર્ષ (2018-19 અને 2019-20)	-	10	-	-	-	10
	ત્રણ વર્ષ અને વધુ	-	22	-	-	-	22

સ્રોતઃ SPSUs દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આ કંપનીઓ અને નાણાકીય પત્રકોની વિગતો **પરિશિષ્ટ 4.5માં (ભાગ ક અને ખ)** દર્શાવી છે.

4.15.6 વૈધાનિક નિગમો દ્વારા હિસાબો તૈયાર કરવાની સમયસરતા

બે વૈધાનિક નિગમો જેમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક એકમાત્ર ઑડિટર છે તેમાંથી, ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમે 2016-17 સુધીના અને ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમે વર્ષ 2018-19 માટે નાણાકીય પત્રક રજૂ કર્યા હતાં. બાકીના બે વૈધાનિક નિગમો જેમાં ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક પૂરક ઑડિટ હાથ ધરે છે તેમાં, ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમે 2019-20 માટેના નાણાકીય પત્રક રજૂ કર્યા છે જ્યારે ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમે 2015-16થી આગળ નાણાકીય પત્રકો રજૂ કર્યા નથી.

ચાર વૈધાનિક નિગમો અને પાછલા બાકી નાણાકીય પત્રકોની વિગતો **પરિશિષ્ટ 4.5માં (ભાગ ગ)** દર્શાવ્યાં છે.

4.16 સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓને આપવામાં આવેલી લોન અને અનુદાનની વિગતો રજૂ ન કરવી

જુદી જુદી સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા હિસાબોના આધારે, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક (ફરજો, સત્તાઓ અને સેવાની શરતો) અધિનિયમ, 1971 ની કલમ 14 હેઠળ ઑડિટ હાથ ધરવામાં આવે છે. આ કલમ હેઠળ 214 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓને આવરી લેવાયેલ છે. આ બધાનું ઑડિટ તેમના વ્યવહારો, સંચાલકીય પ્રવૃત્તિઓ અને હિસાબો, પ્રણાલીઓ/પધ્ધતિઓની સમીક્ષા, આંતરિક નિયંત્રણો વગેરેને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવે છે.

2019-20 દરમિયાન 76 સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓના કુલ 165 હિસાબોનું (અગાઉના વર્ષોના હિસાબો સહિત) ઑડિટ કરવામાં આવ્યું હતું. 76 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ પૈકી એકે[9] 2019-20 માટેના

[9] ગુજરાત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રચર ડેવલપમેન્ટ બોર્ડ, ગાંધીનગર

ચાલુ હિસાબો રજૂ કર્યા હતાં. જો કે, 213 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના 2019-20 સુધીના મળવાપાત્ર 969 વાર્ષિક હિસાબો 31 જૂલાઇ 2020 સુધી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ II), ગુજરાતની કચેરીઓને મળ્યા ન હતાં.

213 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ જેમણે હિસાબો રજૂ કર્યા ન હતાં તેની વિગતો **પરિશિષ્ટ 4.6** અને તેમની વર્ષ-વાર બાકીની સ્થિતિ **કોઠા 4.24**માં દર્શાવી છે.

કોઠો 4.24: સરકારી સંસ્થાઓ પાસેથી મળવાપાત્ર વય-વાર બાકી વાર્ષિક હિસાબો

ક્રમાંક	વર્ષોની સંખ્યામાં બાકી	સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓની સંખ્યા
1.	**એક વર્ષ કરતાં ઓછી**	58
2.	1-3	39
3.	3-5	52
4.	5-10	43
5.	**10 થી ઉપર**	21
કુલ		**213**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

ઉપરનો કોઠો 4.24 દર્શાવે છે કે 64 સ્વાયત્ત સંસ્થાઓના હિસાબો પાંચ કરતા અધિક વર્ષોથી બાકી હતાં. વાર્ષિક હિસાબોના અભાવે, આ સંસ્થાઓ/સત્તાધિકારીઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનો અને લોનોનુ હિસાબીકરણ/વપરાશની ઑડિટ દ્વારા ચકાસણી કરી શકાઇ ન હતી.

વિવિધ સંસ્થાઓને ચૂકવવામાં આવેલા અનુદાનો અને લોનોની બાબતમાં માહિતી રજૂ ન કરવી અને તેમના દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવા એ ભંડોળના દૂરૂપયોગનું જોખમ વધારે છે. નાણા વિભાગે આવી તબદીલીઓ પર નજર રાખવી જરૂરી છે.

4.17 હિસાબોની સમયસરતા અને ગુણવત્તા

33 જીલ્લા તિજોરીઓ, 138 પેટા-તિજોરીઓ, 158 જાહેર બાંધકામ વિભાગો અને 70 વન વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પ્રારંભિક હિસાબો અને ગાંધીનગર અને અમદાવાદ ખાતેની પગાર અને હિસાબ કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત હિસાબો અને ભારતીય રિઝર્વ બેંકની સૂચનાઓ પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) દ્વારા રાજ્ય સરકારના હિસાબો સંકલિત કરવામાં આવે છે. ભરતીયાં, તિજોરીઓ તથા અન્ય હિસાબો રજૂ કરતા એકમો દ્વારા પ્રારંભિક અને આનુષંગીક હિસાબો પરથી આ હિસાબો સંકલિત કરવામાં આવે છે અને કોઇ હિસાબો પ્રાપ્ત થવાના બાકી ન હતાં.

અન્ય બાબતો

4.18 દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, 2017ના નિયમ 33ની જોગવાઇ અનુસાર જાહેર નાણા, મહેસૂલ અથવા આવકના કોઇ પણ નુકસાન અથવા ખોટની જાણ સંબંધિત તાબાના અધિકારી દ્વારા

આગળના ઉચ્ચ અધિકારીને તેમજ વૈધાનિક ઑડિટ અધિકારી અને સંબંધિત પ્રધાન હિસાબી અધિકારીને તુરંત જ કરવાની હોય છે.

રાજ્ય સરકારે ₹ 17.22 કરોડની રકમ સંકળાયેલી હતી એવા દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપત વગેરેના 171 કિસ્સાઓ જેના પર અંતિમ પગલા લેવાના બાકી હતાં તેની જાણ કરી હતી (માર્ચ 2020 સુધીમાં). ચોરી, દુર્વિનિયોગ/સરકારના માલસામાનનું નુકસાન અને આગ/અકસ્માતના કારણે માર્ચ 2020ના અંતે પડતર વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર નુકસાનની વિગતો **પરિશિષ્ટ 4.7**માં આપી છે. આનો સારાંશ **કોઠા 4.25**માં છે.

કોઠો 4.25: ચોરી, દુર્વિનિયોગ અને આગના બનાવોની વિગતો

વર્ગ/પ્રકાર	કિસ્સાઓની સંખ્યા	સંકળાયેલી રકમ (₹ કરોડમાં)
ચોરી	44	0.50
દુર્વિનિયોગ/સરકારી માલસામાનનુ નુકસાન	106	15.85
આગ/અકસ્માતના કેસો	21	0.87
કુલ	**171**	**17.22**

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી

પડતર 171 કેસોની વય-વાર રૂપરેખાનો સારાંશ કોઠા 4.26માં આપ્યો છે.

કોઠો 4.26: દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતના કેસોની વય-વાર રૂપરેખા

વર્ષોનો ગાળો	કેસોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
5 સુધી	47	8.58
5 – 10	18	0.64
10 – 15	17	1.05
15 – 20	14	6.27
20 – 25	13	0.14
25 અને વધુ	62	0.54
કુલ	**171**	**17.22**

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી.

171 બાકી કિસ્સાઓ પૈકી, 54 ટકા વન અને પર્યાવરણ વિભાગ (38 કિસ્સાઓ), નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ (28 કિસ્સાઓ) અને મહેસૂલ વિભાગને (26 કિસ્સાઓ) લગતા હતા.

171 માંથી 123 કિસ્સાઓમાં પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો (FIRs) નોંધાવવામાં આવ્યાં હતાં. બાકીના 48 કિસ્સાઓ[10] છ વિભાગોને લગતા હતાં. દુર્વિનિયોગના તમામ 48 કિસ્સાઓમાં

[10] વન અને પર્યાવરણ– 20 કેસો; આરોગ્ય અને પરીવાર કલ્યાણ– 01 કેસ; નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર– 17 કેસો; માર્ગો અને મકાનો– 06 કેસો; શિક્ષણ – 01 કેસ; પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ– 01 કેસ; મહેસૂલ– 01 કેસ; અને વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી– 01 કેસ,

વિભાગીય કાર્યવાહી પ્રગતિમાં હતી. સંબંધિત વિભાગોએ આ કિસ્સાઓમાં વહેલામાં વહેલી તકે પ્રથમદર્શી માહિતી અહેવાલો નોંધાવવા જોઇએ.

દુર્વિનિયોગ, નુકસાન અને ઉચાપતની પડતર માટેના કારણો કોઠા 4.27માં સૂચિબધ્ધ કર્યા છે.

કોઠો 4.27: ગેરરિતી, નુકસાન અને ઉચાપતની પડતર માટેના કારણો

વિલંબ/બાકી પડતર કેસો માટેના કારણો		કિસ્સાઓની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	વિભાગીય અને ફોજદારી તપાસ બાકી	45	2.81
2.	વિભાગીય પગલા શરૂ થયા પરંતુ આખરી નિર્ણય બાકી	23	1.63
3.	ફોજદારી પ્રક્રિયા પૂર્ણ થઇ પરંતુ રકમની વસૂલાત માટે પ્રમાણપત્રનો અમલ કરવાનો બાકી	4	0.66
4.	વસૂલાત અથવા માંડવાળના હુકમો બાકી	41	0.48
5.	કાનૂની અદાલતોમાં પડતર	57	11.63
6.	અન્ય	1	0.01
કુલ		**171**	**17.22**

સ્રોત: સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ II) દ્વારા સંકલિત માહિતી.

જોઇ શકાય છે કે, 171 પૈકી 57 (33 ટકા) કિસ્સાઓ કાનૂની ન્યાયનિર્ણયની પ્રક્રિયામાં હતાં.

4.19 રાજ્યના નાણાકીય ઑડિટ અહેવાલ પર અનુવર્તી કાર્યવાહી

જો કે, ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકના રાજ્યની નાણાકીય પરિસ્થિતિ પરના ઑડિટ અહેવાલો વર્ષ 2008-09થી તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યા છે અને રાજ્યની વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવી રહ્યા છે છતાં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા તે ચર્ચા માટે હાથ પર લેવામાં આવ્યાં નથી.

4.20 ઉપસંહાર

સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800-અન્ય ખર્ચના વિવેકહિન ઉપયોગે નાણાકીય અહેવાલોમાં પારદર્શિતાને અસર કરી છે અને ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓના યોગ્ય પૃથક્કરણ અને ખર્ચની ગુણવત્તાને અસ્પષ્ટ બનાવ્યા છે.

ચોક્કસ વિકાસકીય કાર્યક્રમો/યોજનાઓ માટે ઉપાડેલા ભંડોળ માટે વિભાગો દ્વારા વપરાશી પ્રમાણપત્રો અને વિગતવાર આકસ્મિક બિલો રજૂ ન કરવા અને સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ અને સત્તાધિકારીઓ દ્વારા હિસાબો રજૂ ન કરવા તે નિયત કરવામાં આવેલા નાણાકીય નિયમો અને નિર્દેશોનુ ઉલ્લંઘન હતું. આ રાજ્ય સરકારના અપૂરતા આંતરિક નિયંત્રણો અને ખામીયુક્ત દેખરેખની વ્યવસ્થા તરફ નિર્દેશ કરે છે.

રાજ્યના નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા આવક અને ખર્ચનુ પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ના આંકડાઓ સાથે સમાયોજન ન થવું એ સરકારની આંતરીક નિયંત્રણ પધ્ધતિ બાબતમાં નબળો દેખાવ કરે છે અને હિસાબોની ચોકસાઇ બાબતે ચિંતા ઉભી કરે છે.

4.21 ભલામણો

- રાજ્ય સરકારે ઑડિટ માટે વપરાશી પ્રમાણપત્રો, વિગતવાર આકસ્મિક બિલો અને હિસાબો રજૂ કરવા બાબતમાં નિયત કરવામાં આવેલા નિયમો અને પ્રણાલીઓનુ વિભાગો પાલન કરે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સખત નિયંત્રણ વ્યવસ્થાની સ્થાપના કરવી જોઇએ.
- રાજ્ય સરકારે સર્વસંગ્રાહક ગૌણ સદર 800 નો ઉપયોગને હતોત્સાહિત કરવો જોઇએ અને પ્રધાન મહાલેખાકારના (હિસાબ અને હક) પરામર્શમાં હિસાબી ચોપડાઓમાં યોગ્ય રીતે વર્ગીકૃત કરવા માટે યોગ્ય હિસાબી સદર નક્કી કરવા માટે ચોક્કસ સમયગાળો નક્કી કરવો જોઇએ.
- આંતરિક નિયંત્રણ પધ્ધતિને સુદ્રઢ કરવાની જરૂર છે અને સરકારે એ સુનિશ્ચિત કરવાની જરૂર છે કે સરકારના વ્યવહારોના હિસાબમાં પારદર્શિતા અને ચોકસાઇ પ્રદાન કરવા માટે નિયંત્રણ અધિકારીઓએ તેમની આવક અને ખર્ચના આંકડાનું પ્રધાન મહાલેખાકારની (હિસાબ અને હક) પાસેના આંકડા સાથે નિયત સમયાંતરે સમાયોજન કરવું જોઇએ.

(એચ. કે. ધર્મદર્શી)
પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-II), ગુજરાત

અમદાવાદ
તા. 20 સપ્ટેમ્બર 2021

પ્રતિસહી

(ગિરીશ ચંદ્ર મુર્મૂ)
ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક

નવી દિલ્લી
તા. 21 સપ્ટેમ્બર 2021

પરિશિષ્ટો

પરિશિષ્ટ 1.1: રાજ્યની રૂપરેખા

(સંદર્ભ: ફકરો 1.1)

ક્રમાંક	વિગતો	એકમ	ભારત	ગુજરાત
1.	વિસ્તાર	ચો.કી.મી.	32,87,263	1,96,024
2.	વસતી (2011)	કરોડમાં	122.01	6.10
	વસતીના અંદાજો (2020)	કરોડમાં	135.54	6.94
3.	વસતીની ગીચતા (2011)	દર ચો. કી.મી. દીઠ વ્યક્તિઓ	382	308
4.	ગરીબી રેખાની નીચેની વસતી (2011-12)	ટકા	21.9	16.6
5.	સાક્ષરતા (2011)	ટકા	73.0	78.0
6.	બાળ મરણનો દર (2017)	1000 જીવિત જન્મ દીઠ	33.0	30.0
7.	જન્મ સમયે અપેક્ષિત આયુષ્ય(2014-18)	વર્ષ	69.4	69.9
8.	વસતીની વૃધ્ધિ (2011થી 2020)	ટકા	11.09	13.77
9.	વર્તમાન ભાવોએ (2011-12 શ્રેણી) એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (2019-20)	**(₹ કરોડમાં)**	2,03,39,849	16,63,362

સ્રોત:

1. ભારતની વસતી ગણતરી 2011; 2011-2036 માટેના વસતીના અંદાજો;
2. આર્થિક મોજણી 2019-20;
3. આંકડાશાસ્ત્રીય અહેવાલ પધ્ધતિ આધારિત સંક્ષિપ્ત જીવન કોષ્ટકો 2014-18નું પત્રક 3;
4. આંકડાશાસ્ત્ર અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલયની 29 મે 2020ની પ્રેસ નોંધમાં ઉલ્લેખેલ અખિલ ભારતીય એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન અને ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ, 2005ના (2020-21) ગુજરાતના અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં. 30નું રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન.

પરિશિષ્ટ 2.1
રાજ્ય સરકારની નાણાકીય સ્થિતિની સમય શ્રેણી-વાર માહિતી
(સંદર્ભ: ફકરો 2.2)

(₹ કરોડમાં)

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
1. મહેસૂલી આવક	**97,483**	**1,09,842**	**1,23,291**	**1,36,002**	**1,42,844**
(i) કર આવક	**62,649**	**64,443**	**71,549**	**80,103**	**79,008**
રાજ્ય માલસામાન અને સેવા કર (SGST)	-	-	21,251	34,889	34,107
કૃષિ આવક પર વેરા	-	-	-	-	-
વેચાણ, વેપાર, વગેરે પર વેરા (વેટ/વેચાણ વેરો)	44,091	46,314	29,639	22,414	21,072
રાજ્ય આબકારી	123	152	85	131	138
વાહનો પર કરવેરા	3,008	3,213	3,885	4,119	3,847
સ્ટેમ્પ અને નોંધણી ફી	5,549	5,783	7,255	7,781	7,701
જમીન મહેસૂલ	2,529	1,999	1,859	2,408	2,359
માલસામાન અને યાત્રીઓ પર વેરો	265	66	131	117	48
અન્ય કરવેરા	7,084	6,916	7,444	8,244	9,736
(ii) બિન-કર આવક	**10,194**	**13,346**	**15,074**	**13,417**	**18,104**
(iii) કેન્દ્રિય કરવેરા અને જકાતમાં રાજ્યનો હિસ્સો	**15,691**	**18,835**	**20,782**	**23,489**	**20,232**
(iv) ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન	**8,949**	**13,218**	**15,886**	**18,993**	**25,500**
2. પ્રકિર્ણ મૂડી આવક	**0.00**	**240**	**0**	**65**	**106**
3. લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત	**125**	**166**	**346**	**151**	**330**
સામાન્ય સેવાઓ	-	-	-	-	-
સામાજીક સેવાઓ	7	7	7	12	16
આર્થિક સેવાઓ	54	101	291	89	271
સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન	64	58	48	50	43
4. કુલ મહેસૂલી અને બિન-ઋણ મૂડી આવક (1+2+3)	**97,608**	**1,10,248**	**1,23,637**	**1,36,218**	**1,43,280**
5. જાહેર ઋણની આવક	**23,486**	**27,668**	**26,953**	**43,146**	**43,491**
આંતરિક ઋણ (સાધનોપાય પેશગીઓ	23,234	27,477	26,863	40,950	42,694

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાય)					
સાધનોપાય પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ હેઠળ ચોખ્ખા વ્યવહારો	-	-	-	-	-
ભારત સરકાર તરફથી સાધનોપાય. પેશગીઓ	253	191	90	2,196	797
6. સંચિત નિધિમાં કુલ આવક (4+5)	**1,21,094**	**1,37,916**	**1,50,590**	**1,79,364**	**1,86,771**
7. આકસ્મિક નિધિમાં આવક	**14**	**4**	**0**	**0**	**0.25**
8. જાહેર હિસાબની આવક (એકંદર)	**65,132**	**58,959**	**89,133**	**1,05,720**	**1,04,862**
9. રાજ્યની કુલ આવક (6+7+8)	**1,86,240**	**1,96,879**	**2,39,723**	**2,85,084**	**2,91,633**
ભાગ ખ-ખર્ચ/ચૂકવણીઓ					
10. મહેસૂલી ખર્ચ	**95,779**	**1,03,895**	**1,18,060**	**1,32,790**	**1,40,899**
આયોજન	32,224	36,709	-	-	-
બિન-આયોજન	63,555	67,186	-	-	-
રાજ્યના ભંડોળનું ખર્ચ	-	-	1,03,047	1,17,424	1,21,874
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના/કેન્દ્રિય યોજના સહિત કેન્દ્રિય સહાય	-	-	15,013	15,366	19,025
સામાન્ય સેવાઓ (વ્યાજની ચૂકવણી સહિત)	32,876	35,804	41,402	47,564	49,172
સામાજીક સેવાઓ	42,120	44,926	49,039	53,285	59,197
આર્થિક સેવાઓ	20,224	22,749	27,145	31,576	32,115
સહાયક અનુદાન અને ફાળો	559	416	474	365	415
11. મૂડી ખર્ચ	**24,169**	**22,355**	**26,313**	**28,062**	**25,650**
આયોજન	24,093	22,302	-	-	-
બિન-આયોજન	76	53	-	-	-
રાજ્યના ભંડોળનુ ખર્ચ	-	-	20,305	23,087	20,539
કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના/કેન્દ્રિય યોજના કેન્દ્રિય સહાય સહિત	-	-	6,008	4,975	5,111
સામાન્ય સેવાઓ	808	623	871	875	691
સામાજીક સેવાઓ	6,417	6,215	6,813	7,696	6,175
આર્થિક સેવાઓ	16,944	15,517	18,630	19,491	18,784
12. લોન અને પેશગીઓની ચૂકવણી	**675**	**478**	**631**	**1,731**	**1,312**
સામાન્ય સેવાઓ	-	-	-	-	-
સામાજીક સેવાઓ	146	217	265	924	884

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
આર્થિક સેવાઓ	473	198	311	756	379
સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પરચુરણ લોન	56	63	55	51	49
13. કુલ ખર્ચ (10+11+12)	**1,20,623**	**1,26,728**	**1,45,004**	**1,62,583**	**1,67,861**
14. જાહેર ઋણની પરતચૂકવણી	**6,194**	**9,073**	**13,700**	**15,432**	**16,702**
આંતરિક ઋણ (સાધનોપાય. પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ સિવાય)	5,534	8,386	12,991	14,719	15,908
સાધનોપાય.પેશગીઓ અને ઓવરડ્રાફ્ટ હેઠળ ચોખ્ખા વ્યવહારો	-	-	-	-	-
ભારત સરકાર તરફથી લોન અને. પેશગીઓ	660	687	709	713	794
15. આકસ્મિક નિધિનો વિનિયોગ	-	-	-	-	-
16. સંચિત નિધિમાંથી કુલ ચૂકવણીઓ (13+14+15)	**1,26,817**	**1,35,801**	**1,58,704**	**1,78,015**	**1,84,563**
17. આકસ્મિક નિધિની ચૂકવણીઓ	**4**	-	-	**0.25**	**0**
18. જાહેર હિસાબની ચૂકવણીઓ	**61,936**	**56,388**	**87,738**	**1,03,998**	**1,02,635**
19. રાજ્ય દ્વારા કુલ ચૂકવણીઓ (16+17+18)	**1,88,757**	**1,92,189**	**2,46,442**	**2,82,013**	**2,87,198**
ભાગ ગ- ખાધ					
20. મહેસૂલી ખાધ (-) / મહેસૂલી પુરાંત (+) (1-10)	**(+)1,704**	**(+)5,947**	**(+)5,232**	**(+)3,212**	**(+)1,945**
21. રાજકોષીય ખાધ(-)/રાજકોષીય પુરાંત (+) (4-13)	**(-)23,015**	**(-)16,480**	**(-)21,366**	**(-)26,365**	**(-)24,581**
22. પ્રાથમિક ખાધ (-)/પ્રાથમિક પુરાંત(+) (21+23)	**(-)6,715**	**(+)1,317**	**(-)2,412**	**(-)6,182**	**(-)2,133**
Part ઘ- અન્ય માહિતી					
23. વ્યાજની ચૂકવણીઓ (મહેસૂલી ખર્ચમાં સામેલ)	**16,300**	**17,797**	**18,954**	**20,183**	**22,449**
24. સ્થાનિક સંસ્થાઓ, વગેરેને નાણાકીય. સહાય	44,048	48,055	54,807	59,611	64,262
25. સાધનોપાય પેશગીઓ / લીધેલો ઓવરડ્રાફ્ટ (દિવસો)	-	-	-	-	-
લીધેલી સાધનોપાય પેશગીઓ (દિવસો)	-	-	-	-	-
લીધેલો ઓવરડ્રાફ્ટ (દિવસો)	-	-	-	-	-

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
26. સાધનોપાય પેશગીઓ પર વ્યાજ/ઓવરડ્રાફ્ટ	-	-	-	-	-
27. રાજ્યનું એકંદર ઘરેલુ ઉત્પાદન (GSDP)[Φ]	10,29,010	11,67,156	13,28,068(P)	15,01,944(Q)	16,63,362(A)
28. બાકી રાજકોષીય જવાબદારીઓ (વર્ષના અંતે)	2,21,090	2,43,146	2,56,366	2,85,844	3,15,455
29. બાકી બાંયધરીઓ (વર્ષના અંતે)	5,236	4,804	4,834	4,699	4,462
30. બાંયધરીની મહત્તમ રકમ (વર્ષ દરમિયાન)	11,333	11,333	11,796	11,796	11,747
31. અપૂર્ણ યોજનાઓની સંખ્યા	70	65	96	118	123
32. અપૂર્ણ યોજનાઓમાં અવરોધાયેલી મૂડી	4,910	6,060	4,278	2,207	5,811
Part ચ- રાજકોષીય સ્વાસ્થ્યના દર્શકો					
પોતાની કર આવક/GSDP (ટકા)	6.09	5.52	5.39	5.33	4.75
પોતાની બિન-કર આવક /GSDP (*ટકા*)	0.99	1.14	1.14	0.89	1.09
કેન્દ્રિય તબદીલીઓ /GSDP (ટકા)	2.39	2.75	2.76	2.83	2.75
II. ખર્ચનું વ્યવસ્થાપન					
કુલ ખર્ચ/GSDP (ટકા)	11.72	10.86	10.92	10.82	10.09
કુલ ખર્ચ/મહેસૂલી આવક	1.24	1.15	1.18	1.20	1.18
મહેસૂલી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.79	0.82	0.81	0.82	0.84
સામાજીક સેવાઓ પર ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.40	0.40	0.39	0.38	0.39
આર્થિક સેવાઓ પરનો ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.31	0.30	0.32	0.31	0.30
મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.20	0.18	0.18	0.17	0.15
સામાજીક અને આર્થિક સેવાઓ પર મૂડી ખર્ચ/કુલ ખર્ચ	0.19	0.17	0.18	0.17	0.15
III. રાજકોષીય અસંતુલનનુ વ્યવસ્થાપન					
મહેસૂલી ખાધ અથવા પુરાંત /GSDP (ટકા)	0.17	0.51	0.39	0.21	0.12
રાજકોષીય ખાધ /GSDP (ટકા)	(-)2.24	(-)1.41	(-)1.61	(-)1.76	(-)1.48
પ્રાથમિક ખાધ (-) અથવા પુરાંત (+)/GSDP (ટકા)	(-)0.65	0.11	(-)0.18	(-)0.41	(-)0.13
મહેસૂલી ખાધ /રાજકોષીય ખાધ	(-)0.07	(-)0.36	(-)0.24	(-)0.12	(-)0.08

	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20
પ્રાથમિક મહેસૂલી સિલક /GSDP (ટકા)	1.75	2.03	1.82	1.56	1.47
IV. રાજકોષીય જવાબદારીઓનું વ્યવસ્થાપન					
રાજકોષીય જવાબદારીઓ/GSDP	0.21	0.21	0.19	0.19	0.19
રાજકોષીય જવાબદારીઓ/મહેસૂલી આવક (ટકા)	226.80	221.36	207.94	210.18	220.84
પ્રાથમિક ખાધની સામે ફેલાવાનું પ્રમાણ (ટકા)	(-)84.36	10.35	(-)16.01	(-)42.70	(-)22.74
ઋણની પરત ચૂકવણી (મુદ્દલ + વ્યાજ)/ ઋણની કુલ આવક	0.96	0.94	1.07	0.91	0.93
V. રાજકોષીય સ્વાસ્થ્યના અન્ય દર્શકો					
મૂડીરોકાણ પર વળતર	0.14	0.14	0.11	0.13	0.09
નાણાકીય અસ્ક્યામતો/ જવાબદારીઓ	0.89	0.91	0.94	0.96	0.99

સ્રોત: ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી અધિનિયમ,2005 હેઠળ પત્રક (2019-20નું અંદાજપત્રીય પ્રકાશન નં.30)

Φ P= કામચલાઉ અંદાજો, Q= ત્વરિત અંદાજો, A= અગ્રિમ અંદાજો

પરિશિષ્ટ 3.1: અંદાજપત્ર સંબંધિત મહત્વના પદોની શબ્દસૂચી

(સંદર્ભ: ફકરો 3.1)

1. વર્ષના '***હિસાબો***' અથવા '***ખરેખર***'. – 1 એપ્રિલના રોજ શરૂ થતા અને પછીના 31 માર્ચના રોજ પુરા થતા નાણાકીય વર્ષ માટેની પ્રાપ્તિ અને ચૂકવણીઓની હિસાબી સત્તાધિકારીના ચોપડે (ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા ઑડિટ થયેલી) નોંધાયેલી રકમો છે. કામચલાઉ હિસાબો ઑડિટ ન થયા હોય એવા હિસાબોના સંદર્ભમાં છે.

2. **યોજના, દરખાસ્ત અથવા કામની** '***વહીવટી મંજૂરી***' - એ ખર્ચ કરવાના હેતુ માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા તેની ઔપચારિક મંજૂરી છે. અંદાજપત્રમાંની ભંડોળની જોગવાઇઓ સાથે, જે વર્ષમાં વહીવટી મંજૂરી જારી કરવામાં આવી હોય તે ચોક્કસ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન તે નાણાકીય મંજૂરી તરીકે કામ કરે છે.

3. '***વાર્ષિક નાણાકીય પત્રક***' – અંદાજપત્ર તરીકે પણ ઓળખાય છે અને તેનો અર્થ દરેક નાણાકીય વર્ષ માટે, લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભા સમક્ષ મુકવામા આવતુ, કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારની અંદાજિત આવક અને ખર્ચનું પત્રક છે.

4. '***વિનિયોગ***' – એટલે ચૂકવણી અધિકારીના હવાલે મુકવામા આવેલ વિનિયોગના જુદા જુદા પ્રાથમિક એકમ હેઠળ ખર્ચ માટે લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા અધિકૃત રકમ અથવા તેનો ભાગ.

5. '***બિન-મતપાત્ર ખર્ચ***' – એટલે એવો ખર્ચ જે બંધારણની જોગવાઇઓ હેઠળ વિધાનસભાના મત માટે રજૂ કરવામાં આવતો નથી.

6. '***ભારત/રાજ્યની સંચિત નિધિ*** – કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારની તમામ આવક, તેના દ્વારા લેવામાં આવેલી લોનો અને લોનની પરતચૂકવણીના મળેલા તમામ નાણાથી ભારત/રાજ્યની સંચિત નિધિ બને છે. કાયદા અનુસારનો હોય અને બંધારણમાં કરેલી જોગવાઇ મુજબ કર્યો હોય એ સિવાય આ નિધિમાંથી કોઇ પણ નાણાનો આ ભંડોળમાંથી વિનિયોગ કરી શકાય નહીં.

7. '***આકસ્મિક નિધિ***' આકસ્મિક નિધિ એક અગ્રદાયના રૂપમાં હોય છે જેનો હેતુ અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા લોકસભા/વિધાનસભા દ્વારા આવા ખર્ચને અધિકૃતી મળે ત્યાં સુધી કાર્યપાલિકા/સરકારને પેશગીઓ આપવાનો હોય છે. આકસ્મિક નિધિમાંથી કરવામાં આવેલી ઉપાડની રકમોની ભરપાઇ, લોકસભા/વિધાનસભા તેને પૂરક માંગણી મારફત તેને મંજૂર કરે ત્યારબાદ કરવામાં આવે છે.

8. '***નિયંત્રણ અધિકારી (અંદાજપત્ર)***'- એટલે કરવામાં આવતા ખર્ચ અને/અથવા મહેસૂલની વસૂલાત પર નિયંત્રણની જવાબદારી વિભાગ દ્વારા સોંપવામાં આવી હોય એવો અધિકારી. આ પદમાં વિભાગના વડાઓ અને વહીવટદારોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

9. ***'ઉપાડ અને ચૂકવણી અધિકારી' (DDO)*** – એટલે રાજ્ય સરકાર વતી ઉપાડ કરવા અને ચૂકવણીઓ કરવા માટે કચેરીના વડા અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા આ માટે નિયુક્ત થયેલા અન્ય કોઇ પણ અધિકારી. આ પદમાં વિભાગના વડા જ્યાં તે પોતે આવી કામગીરી કરતા હોય તેનો પણ સમાવેશ થાય છે.

10. **'*અધિક અનુદાન*'** – અધિક અનુદાન એટલે મૂળ/પૂરક અનુદાન મારફત મંજૂર થયેલી જોગવાઇ ઉપરાંતની ખર્ચની રકમ, જેને બંધારણની કલમ 115/205 હેઠળ લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભામાંથી અધિક અનુદાન મેળવીને નિયમિત કરવું જરૂરી હોય છે

11. **'*નવી સેવા*'** – બંધારણની કલમ 115(1)(a)/205(1)(a) માં નજરે પડતી, નવી સેવા એટલે નવી પ્રવૃત્તિ અથવા નવી રીતે મૂડીરોકાણ સહિત અગાઉ લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભાના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યા ન હોય એવા નવા નીતિ વિષયક નિર્ણયમાથી ઉભો થતો ખર્ચ.

12. ***'સેવાનું નવુ સાધન'***- એટલે કોઇ ચાલુ પ્રવૃત્તિના મહત્વના વિસ્તરણમાંથી ઉદ્ભવતો પ્રમાણમાં મોટો ખર્ચ

13. ***'જાહેર હિસાબ'***- એટલે બંધારણની કલમ 266 (2)માં સંદર્ભિત જાહેર હિસાબ. થાપણો, અનામત ભંડોળ, ભરણાં, વગેરે જેવી આવક અને ચૂકવણીઓ જે સંચિત નિધિનો ભાગ નથી બનતા તેનો જાહેર હિસાબમાં સમાવેશ થાય છે. જાહેર હિસાબમાંથી થતી ચૂકવણીઓ લોકસભા/રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મતપાત્ર નથી કારણ કે ભારત/રાજ્યના સંચિત નિધિમાંથી આપવામાં આવેલા નાણા નથી.

14. ***'પુનર્વિનિયોગ'*** – એટલે, સક્ષમ સત્તાધારી દ્વારા, વિનિયોગના એક એકમમાંથી થયેલી બચતની એ જ અનુદાન અથવા બિન-મતપાત્ર વિનિયોગની અંદર અન્ય એકમ હેઠળના અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા કરવામાં આવેલી તબદીલી છે.

15. ***'સુધારેલા અંદાજ'*** – કોઇ નાણાકીય વર્ષ માટે સંભવિત આવક અથવા ખર્ચનો, પહેલાથી નોંધાયેલા વ્યવહારોના સંદર્ભમાં અને પહેલાથી જારી થયેલા હુકમોના સંદર્ભમાં વર્ષના બાકીના ભાગ માટેની અપેક્ષાએ તે વર્ષના સમયગાળામાં બંધાયેલો અંદાજ છે.

16. ***'અનુદાનો માટે પૂરક માંગણીઓ'***- એટલે વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવતુ પૂરક માંગણીઓનું પત્રક, જે નાણાકીય વર્ષની બાબતમાં તે વર્ષના વાર્ષિક નાણાકીય નિવેદન/પત્રકમાં અધિકૃત કરેલા ખર્ચ ઉપરાંત વધારાના જરૂરી ખર્ચની અંદાજીત રકમ દર્શાવે છે. પૂરક માટેની માંગણી ટોકન, તકનીકી અથવા મૂળ/રોકડ હોઇ શકે.

    a) **રોકડ પૂરક** અંદાજપત્રની મૂળ જોગવાઇઓ ઉપરાંત હોય છે અને માંગણી/અનુદાન માટેની ફાળવણીમાં વધારામાં પરિણમે છે. તે છેવટના ઉપાય તરીકે યોગ્ય જરૂરી ચકાસણી બાદ મેળવવી જોઇએ. હાલમાં, રાજ્ય દ્વારા આ પધ્ધતિ અપનાવવામાં આવે છે.

b) દરેક માંગણીમાં ચાર અનુભાગ હોય છે એટલે કે, મહેસૂલ મતપાત્ર, મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર, મૂડી મતપાત્ર અને મૂડી બિન-મતપાત્ર. **તકનીકી પૂરક**, રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂરી મળ્યા બાદ, કોઇ એક અનુભાગની બચતનો અન્ય કોઇ પણ અનુભાગ માટે ઉપયોગની છૂટ આપે છે.

c) **ટોકન પૂરક** બચત અનુદાનના સમાન અનુભાગની અંદર બચતના ઉપયોગની છૂટ આપે છે.

17. ***'મુખ્ય સદર'*** – એટલે રાજ્યની આવક અને ચૂકવણીઓની નોંધ અને વર્ગીકરણના હેતુ માટેનું હિસાબી મુખ્ય સદર. કોઇ મુખ્ય સદર, વિશેષ રૂપે જે સંચિત નિધિની અંદર પડતુ હોય, તે સામાન્ય રીતે સરકારના 'કામ' જેવા કે કૃષિ, શિક્ષણ, આરોગ્ય, વગેરેને અનુરૂપ હોય છે.

18. ***'પેટા-મુખ્ય સદર'*** – એટલે મુખ્ય સદર અને તેની નીચેના ગૌણ સદરો વચ્ચે દાખલ કરવામાં આવેલું વચગાળાનું હિસાબી સદર, જ્યારે ગૌણ સદરો અનેક હોય અને આવા વચગાળાના સદર હેઠળ સરળતાથી સાથે જૂથ બનાવી શકાય.

19. ***'ગૌણ સદર'*** – એટલે મુખ્ય સદર અથવા પેટા-મુખ્ય સદરના તાબાનું સદર. મુખ્ય સદરના તાબાનુ કોઇ ગૌણ સદર એ મુખ્ય સદર દ્વારા રજૂ થતા કાર્યના ઉદ્દેશ હાંસલ કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવતા "કાર્યક્રમ"ની ઓળખ છે.

20. ***'પેટા-સદર'*** – એટલે ગૌણ સદરના પછીના તાબાનું હિસાબી એકમ જે સામાન્ય રીતે ગૌણ સદર અથવા કાર્યક્રમ હેઠળની પરિયોજના અથવા તંત્ર દર્શાવે છે.

21. ***'મુખ્ય કામ'*** – એટલે કોઇ મૂળ કામ, જેનો વિભાગીય ખર્ચ સિવાયનો અંદાજીત ખર્ચ વખતોવખત સરકાર દ્વારા સૂચિત રકમ કરતાં વધે છે.

22. ***'ગૌણ કામ'*** – એટલે કોઇ મૂળ કામ, જેનો વિભાગીય ખર્ચ સિવાયનો અંદાજીત ખર્ચ વખતોવખત સરકાર દ્વારા સૂચિત રકમ કરતાં વધતો નથી.

23. ***'સંશોધિત અનુદાન અથવા વિનિયોગ'*** – એટલે પુનર્વિનિયોગ અથવા સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા અધિક અથવા પૂરક અનુદાનની મંજૂરી બાદ રહેતી વિનિયોગના કોઇ પણ પેટા-સદરમાં ફાળવેલી રકમ.

24. ***'પૂરક અથવા વધારાનું અનુદાન અથવા વિનિયોગ'*** – એટલે, નાણાકીય વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન, વિનિયોગ અધિનિયમમાં તે વર્ષ માટે અગાઉ સામેલ કરેલી રકમ કરતાં અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા વિનિયોગ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઇ.

25. ***'નવા ખર્ચની અનુસૂચિ'*** – નો અર્થ આગામી વર્ષ માટે અંદાજપત્રમાં સમાવેશ માટે સૂચિત નવા ખર્ચની બાબતોની અનુસૂચિ એવો થાય છે.

26. ***'ટોકન માંગણી'*** – એટલે નજીવી રકમ માટે વિધાનસભા દ્વારા માંગણી કરવામાં આવે છે, દાખલા તરીકે, મંજૂર થયેલા અંદાજપત્રીય અનુદાનમાંથી થયેલી બચતમાંથી નવી સેવા પરના પૂરેપૂરા ખર્ચને પહોંચી વળવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવે છે.

પરિશિષ્ટ 3.2: બિનજરૂરી પુનર્વિનિયોગ

(સંદર્ભ: ફકરો 3.3.3)

(₹ લાખમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મુખ્ય સદર	ગૌણ સદર	પેટા-સદર	નામ	જોગવાઇઓ				ખરેખર ખર્ચ	છેવટે બચત
						મૂળ	પૂરક	પુનર્વિનિયોગ	કુલ		
1	0039	2210	101	24	રાષ્ટ્રિય આરોગ્ય મિશન (60-40 અંશતઃ કેન્દ્રિય)	94992.17	0	5,056.37	94992.17	92884.15	2,108.02
2	0009	2202	106	06	પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે જાળવણી અનુદાન	1191173.92	84847.64	1,923.29	1276021.56	1274679.43	1,342.13
3	0039	2210	001	02	HLT-11 તબીબી શિક્ષણ અને સંશોધન નિયામક	86789.93	3,420.50	2,742.73	90210.43	89586.36	624.07
4	0096	2501	796	05	REM-7 આજીવિકા (60-40 કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ)	30000.00	0	2,392.62	30000.00	2392.62	607.38
5	0084	2059	053	02	અન્ય જાળવણી ખર્ચ (માલસામાન અને અન્ય)	19900.00	0	849.99	19900.00	19858.82	41.18
6	0078	2053	196	01	મહેસૂલી ખર્ચ માટે જીલ્લા પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	3180.57	0	41.43	3180.57	3165.87	14.70
7	0096	2210	796	02	HLT-3 તબીબી ખાતે પથારીઓના મહેકમને સુદ્રઢ કરવુ	9697.39	0	17.96	9697.39	9684.10	13.28
8	0106	2236	800	02	NTR-2 સંકલિત બાળ વિકાસ યોજના (50-50)	37489.46	0	11,910.46	37489.46	9867.20	27,622.26
9	0071	2501	101	03	REM-1 આજીવિકા (60-40 કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ	9086.00	0	1,462.03	9086.00	1462.03	7,623.97
10	0039	2210	101	08	આયુષ પર રાષ્ટ્રિય મિશન (60-40 કેન્દ્ર	3000.00	0	370.00	3000.00	1793.43	1,206.57

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મુખ્ય સદર	ગૌણ સદર	પેટા-સદર	નામ	જોગવાઇઓ				ખરેખર ખર્ચ	છેવટે બચત
						મૂળ	પૂરક	પુનર્વિનિયોગ	કુલ		
					પુરસ્કૃત)						
11	0040	2211	101	01	HLT-117 ગ્રામ્ય કુટુંબ નિયોજન કલ્યાણ પેટા-કેન્દ્રો (60-40 કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજનાઓ)	39500.00	0	185.00	39500.00	37688.34	1,811.66
12	0040	2211	103	01	HLT-67 ચાઇલ્ડ સર્વાઇવલ એન્ડ સેફ મધરહુડ પ્રોગ્રામ	1525.00	0	131.50	1525.00	1198.21	326.79
13	0095	2202	110	01	EDN-18 બિન-સરકારી માધ્યમિકનો નિયંત્રિત વિકાસ	3080.28	0	107.06	3080.28	2887.15	193.13
14	0077	2029	001	05	રસીદની સામે પંચાયતોને સહાયક અનુદાન	340.88	0	59.12	340.88	274.83	66.05
15	0092	2225	277	01	OBC- 1 અન્ય પછાત વર્ગોને પૂર્વ-મેટ્રિક શિક્ષણ માટે પ્રોત્સાહન	4600.00	0	23.20	4600.00	4568.69	31.31
16	0088	2070	115	12	આઉટસોર્સીંગ અને જાળવણીનો ખર્ચ	1000.00	184.00	6.00	1184.00	1090.58	93.41
17	0039	2210	101	04	HLT-63 શિક્ષણ-સરકારમાં ફાર્મસી વિભાગ	84.68	0	6.00	84.68	64.07	20.60
18	0095	2225	800	03	SCW-21નાગરિક એકમ (કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	2500.00	0	0.80	2500.00	2489.62	10.38
કુલ						**1510940.28**	**88452.14**	**27,285.56**	**1599392.42**	**1555635.52**	**43,756.89**

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 3.3: ₹ 50 કરોડ અને વધુની બચતો સાથેના અનુદાનો/વિનિયોગો દર્શાવતુ પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 3.3.4.1)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	પ્રકાર	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	બચતો
1	0002	કૃષિ	મહેસૂલ મતપાત્ર	4251.63	3312.13	939.50
2	0002	કૃષિ	મૂડી મતપાત્ર	100	0	100
3	0003	લઘુ સિંચાઇ, જમીન સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	157.33	23.99	133.93
4	0003	લઘુ સિંચાઇ, જમીન સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ	મૂડી મતપાત્ર	92.15	1.56	90.59
5	0004	પશુપાલન	મહેસૂલ મતપાત્ર	796.70	534.12	262.58
6	0006	મત્સ્યોદ્યોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર	351.67	257.45	94.22
7	0006	મત્સ્યોદ્યોગ	મૂડી મતપાત્ર	270	1.35	268.65
8	0009	શિક્ષણ	મૂડી મતપાત્ર	579.98	229.37	350.61
9	0013	ઉર્જા યોજનાઓ	મહેસૂલ મતપાત્ર	9486.35	8856.23	630.12
10	0013	ઉર્જા યોજનાઓ	મૂડી મતપાત્ર	3423.15	2849.64	573.51
11	0016	કર વસૂલાતનો ખર્ચ (મહેસૂલ વિભાગ)	મહેસૂલ મતપાત્ર	320.53	235.61	84.92
12	0018	પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	મહેસૂલ મતપાત્ર	11721.07	10563	1158.07
13	0019	નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મહેસૂલ મતપાત્ર	8770.72	75.50	8695.22
14	0020	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વીસીંગ	મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	21241.81	21170.91	70.92
15	0022	નાગરિક પુરવઠો	મહેસૂલ મતપાત્ર	648.32	357.57	290.76
16	0026	વન	મહેસૂલ મતપાત્ર	598.45	515.43	83.02
17	0039	તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	મહેસૂલ મતપાત્ર	5928.76	5670.57	258.19
18	0039	તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	મૂડી મતપાત્ર	1146.83	962.51	184.31
19	0040	પરિવાર કલ્યાણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2120.31	2032.69	87.62
20	0043	પોલીસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	4978.15	4746.67	231.48
21	0046	ગૃહ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મૂડી મતપાત્ર	899.37	688.30	211.07
22	0049	ઉદ્યોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર	4703.98	4491.41	212.56

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	પ્રકાર	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	બચતો
23	0049	ઉદ્યોગો	મૂડી મતપાત્ર	591.76	220.36	371.40
24	0057	શ્રમ અને રોજગાર	મહેસૂલ મતપાત્ર	1026.40	809.70	216.70
25	0060	ન્યાયતંત્ર વહીવટી	મહેસૂલ મતપાત્ર	930.62	832.90	97.72
26	0065	નર્મદા વિકાસ યોજના	મૂડી મતપાત્ર	4600	3018.38	1581.62
27	0066	સિંચાઇ અને જમીન સંરક્ષણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	1267.81	1158.76	109.05
28	0067	પાણી પુરવઠો	મૂડી મતપાત્ર	2631.84	2368.30	263.54
29	0070	સામૂહિક વિકાસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2943.25	2487.33	455.92
30	0071	ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2572.17	1073.45	1498.72
31	0074	પરિવહન	મૂડી મતપાત્ર	626.40	434.03	192.37
32	0077	કર વસૂલાતનો ખર્ચ (નાણા વિભાગ)	મહેસૂલ મતપાત્ર	326.07	235.26	90.82
33	0078	જીલ્લા વહીવટીતંત્ર	મહેસૂલ મતપાત્ર	557.86	457.69	100.17
34	0079	કુદરતી આફતોના હિસાબે રાહત	મહેસૂલ મતપાત્ર	4310.17	3986.05	324.12
35	0084	બિન-રહેણાંક મકાન	મૂડી મતપાત્ર	1268.71	540.60	728.11
36	0085	રહેણાંક મકાન	મહેસૂલ મતપાત્ર	201.86	145.18	56.68
37	0085	રહેણાંક મકાન	મૂડી મતપાત્ર	285.34	113.51	171.84
38	0087	ગુજરાત પાટનગરનુ બાંધકામ	મૂડી મતપાત્ર	311.91	181.18	130.73
39	0092	સામાજીક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	મહેસૂલ મતપાત્ર	2015.46	1961.79	53.67
40	0092	સામાજીક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	મૂડી મતપાત્ર	620.31	318.20	302.11
41	0095	અનૂસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	મહેસૂલ મતપાત્ર	4407.13	3732.05	675.08
42	0095	અનૂસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	મૂડી મતપાત્ર	870.52	647.89	222.63
43	0096	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	મહેસૂલ મતપાત્ર	8675.16	7940.55	734.61
44	0096	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	મૂડી મતપાત્ર	5305.30	4121.73	1183.56
45	0098	યુવા સેવાઓ અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	મહેસૂલ મતપાત્ર	420.68	319.93	100.74
46	0101	શહેરી આવાસન	મહેસૂલ મતપાત્ર	994.44	477.15	517.29
47	0106	મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગને	મહેસૂલ મતપાત્ર	2299.08	1990.35	308.73

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	અનુદાન/વિનિયોગનું નામ	પ્રકાર	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	બચતો
		લગતો અન્ય ખર્ચ				
48	0108	જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	મહેસૂલ મતપાત્ર	1046.09	186.73	859.36
કુલ				**133693.6**	**107335.06**	**26359.11**

સ્રોત: 2019-20 ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ-3.4: અગાઉના વર્ષોનો અધિક ખર્ચ નિયમિત કરવો જરૂરી

(સંદર્ભ: ફકરો 3.3.5.3)

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાનો/ વિનિયોગોની સંખ્યા	અનુદાન નં./વિનિયોગ નં.	અધિક રકમ	જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા ચર્ચાની સ્થિતિ
2007-08	40-અનુદાનો 3-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર-3, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 18, 21, 22, 23, 25, 26, 31, 38, 39, 40, 41, 44, 50, 51, 53, 55, 57, 61, 62, 64, 66, 73, 74, 75, 78, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 95 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર-32, 84 મૂડી બિન-મતપાત્ર-81	1,055.38	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2008-09	21-અનુદાનો 5-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર-5, 8, 9, 13, 21, 22, 23, 26, 38, 39, 41, 43, 44, 62, 66, 73, 79, 80, 86, 87, 104 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર-106 મૂડી બિન-મતપાત્ર-55, 58, 81, 86	347.05	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2009-10	38-અનુદાનો 7-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર – 1, 3, 5, 9, 10, 12, 17, 18, 21, 23, 26, 32, 39, 41, 43, 45, 46, 48, 55, 57, 61, 62, 64, 66, 69, 73, 75, 80, 84, 86, 87, 88, 96, 97, 101, 102 મૂડી મતપાત્ર –65, 93 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર – 20, 32, 43, 68, 84 મૂડી બિન-મતપાત્ર – 81, 86	1,010.86	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2010-11	13-અનુદાન 2-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર – 10, 41, 51, 62, 66, 72, 73, 82, 86, 87, 88, 105 મૂડી મતપાત્ર- 13 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર- 71 મૂડી બિન-મતપાત્ર- 81	120.25	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2011-12	6-અનુદાનો 4-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર-10, 18, 51, 82, 86 મૂડી મતપાત્ર- 87 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર – 26, 96 મૂડી બિન-મતપાત્ર – 20, 81, 96	660.62	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2012-13	6-અનુદાનો 4-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર – 9, 12, 18, 73, 88 મૂડી મતપાત્ર – 26 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર – 26, 86, 88 મૂડી બિન-મતપાત્ર – 81	247.59	નિયમિત કરવાનુ બાકી

વર્ષ	અનુદાનો/ વિનિયોગોની સંખ્યા	અનુદાન નં./વિનિયોગ નં.	અધિક રકમ	જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા ચર્ચાની સ્થિતિ
2013-14	5-અનુદાનો 3-વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર – 9, 73, 88 મૂડી મતપાત્ર – 26, 87 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર – 26, 68 મૂડી બિન-મતપાત્ર – 66	1,026.35	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2014-15	4-અનુદાનો 3-વિનિયોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર – 73, 85, 88 મૂડી મતપાત્ર – 26 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર –19, 43, 81	144.45	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2015-16	1 અનુદાનો 3 વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર – 73 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર – 26, 39 મૂડી બિન-મતપાત્ર – 20	299.09	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2016-17	6 અનુદાનો 4 વિનિયોગો	મહેસૂલ મતપાત્ર – 9, 67, 73, 83 મૂડી મતપાત્ર – 10, 41 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર – 74, 96, 106 મૂડી બિન-મતપાત્ર - 96	278.11	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2017-18	2 અનુદાનો 1 વિનિયોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર – 73 મૂડી મતપાત્ર – 3 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 18	333.99	નિયમિત કરવાનુ બાકી
2018-19	4 અનુદાનો 1 વિનિયોગ	મહેસૂલ મતપાત્ર – 9, 13, 73, 86 મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર - 18	2,394.24	નિયમિત કરવાનુ બાકી
		કુલ	7,917.98	

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 3.5: ઓક્ટોબર 1994માં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી મર્યાદાઓ

(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.1.2)

બચતો	1. જો કોઇ અનુદાન/વિનિયોગમાં તેમાં કરવામાં આવેલી કુલ જોગવાઇના 5 ટકાથી ઓછી એકંદર બચત થઇ હોય તો બચત/અધિક માટે કોઇ નોંધ અથવા ટિપ્પણી વ્યક્તિગત પેટા-સદર હેઠળ જરૂરી નથી. આ હેતુ માટે, મહેસૂલ (મતપાત્ર), મહેસૂલ (બિન-મતપાત્ર), મૂડી (મતપાત્ર) અને મૂડી (બિન-મતપાત્ર) ને અલગ અનુદાન/વિનિયોગ ગણવા જોઇએ. 2. એવો કેસ જેમાં અનુદાન/વિનિયોગ હેઠળ 5 ટકા અથવા અધિક બચત થઇ હોય તેમાં પણ ક. પેટા-સદરની બાબતમાં જ્યાં બચત/અધિક તે હેઠળ કરવામાં આવેલી જોગવાઇના 10 ટકા અથવા ઓછી હોય તેમાં કોઇ સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી નથી; ખ. પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક તે હેઠળ કરવામાં આવેલી કુલ જોગવાઇના 10 ટકા કરતાં અધિક હોય તો પણ, કોઇ સ્પષ્ટીકરણ વિનિયોગ હિસાબોમાં આપવું જરૂરી નથી :- i. જો અનુદાનની નીચે 'મહેસૂલ મતપાત્ર' હેઠળ કુલ જોગવાઇ; 1. ₹ 30 કરોડ કરતાં અધિક હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ 30 લાખ કરતાં ઓછી હોય; 2. ₹ 10 કરોડ અને ₹ 30 કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ 20 લાખ કરતાં ઓછી હોય; 3. ₹ 10 કરોડ કરતાં ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ 10 લાખ કરતાં ઓછી હોય. ii. જો અનુદાનની નીચે 'મૂડી મતપાત્ર' હેઠળ કુલ જોગવાઇ 1. ₹ 20 કરોડ કરતાં અધિક હોય અને પેટા-સદર હેઠળની બચત/અધિક ₹ 25 લાખ કરતાં ઓછી હોય; 2. ₹ 10 કરોડ અને ₹ 20 કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક 20 લાખ કરતાં ઓછી હોય; 3. ₹ 10 કરોડ કરતાં ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ 10 લાખથી ઓછી હોય. iii. 'મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર' અને 'મૂડી બિન-મતપાત્ર' ની બાબતમાં જો પેટા-સદર હેઠળ બચત/અધિક ₹ 5 લાખથી ઓછી હોય.
અધિક	જો કોઇ અનુદાન/વિનિયોગ હેઠળ કરવામાં આવેલો ખર્ચ તેની હેઠળ કરવામાં આવેલી જોગવાઇ કરતાં અધિક હોય, તો અધિકનુ નિયમિતીકરણ કરવુ જરૂરી છે. જો કે, વિનિયોગ હિસાબોમાં પેટા-સદરો હેઠળ અધિક/બચતો માટે સ્પષ્ટીકરણ માત્ર નીચે જણાવ્યા મુજબ આપવાનુ હોય છે; 1. સ્પષ્ટીકરણ આપવુ જરૂરી છે જો પેટા-સદર હેઠળ અધિક તે હેઠળ કરવામાં આવેલી જોગવાઇના 10 ટકાથી વધતી હોય અને અધિક ₹ 5 લાખથી અધિક હોય. નીચેના કેસોમાં, જો અધિક જોગવાઇના 10 ટકા કરતાં ઓછી હોય તો પણ વિનિયોગ હિસાબોમાં સ્પષ્ટીકરણ આપવુ જાઇએ:- A. કોઇ અનુદાનની નીચે મહેસૂલ મતપાત્ર હેઠળ જો કુલ જોગવાઇ જો:- i. ₹ 30 કરોડથી અધિક હોય અને કોઇ પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 30 લાખ કરતાં અધિક હોય; ii. ₹ 10 કરોડ અને ₹ 30 કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 20 લાખ કરતાં અધિક હોય iii. ₹ 10 કરોડ કરતાં ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 5 લાખ કરતાં અધિક હોય; B. કોઇ અનુદાનની નીચે મૂડી મતપાત્ર હેઠળ કુલ જોગવાઇ જો:- i. ₹ 20 કરોડથી અધિક હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 25 લાખથી વધુ હોય ii. ₹ 10 કરોડ અને ₹ 20 કરોડની વચ્ચે હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 15 લાખથી વધુ હોય. iii. ₹ 10 કરોડથી ઓછી હોય અને પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 5 લાખથી વધુ હોય

	C. 'મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર' અને મૂડી બિન-મતપાત્રની બાબતમાં, જો પેટા-સદર હેઠળ અધિક ₹ 5 લાખથી વધુ હોય; *2. જ્યારે અનુદાન/વિનિયોગ હેઠળના પેટા-સદર હેઠળ એકંદર બચત થઇ હોય તો બચતો માટે સ્પષ્ટીકરણ આપવા માટે પૂર્વોક્ત જોગવાઇ મુજબ પેટા-સદર હેઠળની બચતો માટે સ્પષ્ટીકરણો આપી શકાય.*

પરિશિષ્ટ 3.6: જાહેર હિસાબ સમિતિએ નિયત કરેલી મર્યદાઓની બહાર ફેરફારો અને સ્પષ્ટીકરણની સ્થિતિ સાથે પેટા-સદરો

(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.1.2)

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
01 કૃષિ અને સહકાર વિભાગ	2	1	1
02 કૃષિ	73	32	31
03 લઘુ સિંચાઇ, જમીન સંરક્ષણ અને વિસ્તાર વિકાસ	9	8	8
04 પશુપાલન	24	20	19
05 સહકાર	34	4	4
06 મત્સ્યોદ્યોગ	16	9	9
07 કૃષિ અને સહકાર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	1	1
08 શિક્ષણ વિભાગ	2	1	1
09 શિક્ષણ	112	54	53
10 શિક્ષણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	9	0	0
11 ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ	3	2	2
12 કર વસૂલાતનો ખર્ચ (ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ)	1	0	0
13 ઉર્જા યોજનાઓ	34	16	16
14 ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	4	1	1
15 નાણા વિભાગ	2	1	1
16 કર વસૂલાતનો ખર્ચ (નાણા વિભાગ)	6	3	3
17 તિજોરી અને હિસાબ વહીવટ	6	3	3
18 પેન્શન અને અન્ય નિવૃત્તિ લાભો	13	4	4
19 નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	18	8	7
20 નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી	71	4	2
21 અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતોનો વિભાગ	4	3	3
22 નાગરિક પુરવઠો	20	9	9
23 અન્ન	12	9	9
24 અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતોના વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
25 વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	2	2	2
26 વન	35	7	6
27 પર્યાવરણ	5	3	3

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
28 વન અને પર્યાવરણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
29 રાજ્યપાલ	16	1	1
30 પ્રધાન મંડળ	1	0	0
31 ચૂંટણીઓ	9	5	5
32 જાહેર સેવા પંચ	3	0	0
33 સામાન્ય વહીવટ વિભાગ	14	5	5
34 આર્થિક સલાહ અને આંકડાસાસ્ત્ર	6	0	0
35 સામાન્ય વહીવટ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	18	5	5
36 રાજ્ય વિધાનસભા	6	2	2
37 ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલયમાં સરકારી કર્મચારીઓને લોન અને પેશગીઓ	2	1	1
38 આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ	3	1	1
39 તબીબી અને જાહેર આરોગ્ય	138	7	6
40 પરિવાર કલ્યાણ	22	0	0
41 આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	3	0	0
42 ગૃહ વિભાગ	5	2	2
43 પોલીસ	41	0	0
44 જેલો	6	3	3
45 રાજ્ય આબકારી	4	1	1
46 ગૃહ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	36	9	9
47 ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ	2	2	2
48 લેખનસામગ્રી અને છાપકામ	8	0	0
49 ઉદ્યોગો	61	4	4
50 ખાણ અને ખનીજ	7	6	6
51 પ્રવાસન	11	1	1
52 ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	12	0	0
53 માહિતી અને પ્રસારણ વિભાગ	2	1	1
54 માહિતી અને પ્રસાર	7	3	3
55 માહિતી અને પ્રસારણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	5	1	1
56 શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ	1	1	1
57 શ્રમ અને રોજગાર	34	15	15
58 શ્રમ અને રોજગાર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
59 કાયદા વિભાગ	2	1	1
60 ન્યાયતંત્ર	24	17	16
61 કાયદા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	11	5	5

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
62 વિધાનસભા અને સંસદીય બાબતોનો વિભાગ	3	1	1
63 વિધાનસભા અને સંસદીય બાબતોના વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
64 નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગ	2	1	1
65 નર્મદા વિકાસ યોજના	6	2	2
66 સિંચાઇ અને જમીન સંરક્ષણ	139	36	35
67 પાણી પુરવઠો	16	7	7
68 નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	4	2	2
69 પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	3	1	1
70 સામૂહિક વિકાસ	30	12	12
71 ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	24	9	7
72 વળતર અને સોંપણી	12	5	5
73 પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	16	9	6
74 પરિવહન	10	5	5
75 બંદરો અને પરિવહન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	7	4	4
76 મહેસૂલ વિભાગ	6	4	4
77 કર વસૂલાતનો ખર્ચ (મહેસૂલ વિભાગ)	41	17	17
78 જીલ્લા વહીવટીતંત્ર	10	6	5
79 કુદરતી આપત્તિઓના હિસાબે રાહત	91	18	18
80 ડાંગ જીલ્લો	37	4	4
81 વળતર અને સોંપણી	15	0	0
82 મહેસૂલ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	7	4	4
83 માર્ગ અને મકાન વિભાગ	4	2	2
84 બિન-રહેણાંક મકાન	58	47	46
85 રહેણાંક મકાન	15	10	8
86 માર્ગો અને પુલો	32	16	13
87 ગુજરાત પાટનગર બાંધકામ યોજના	8	5	5
88 માર્ગ અને મકાન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	10	2	2
89 વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગીકી વિભાગ	9	2	2
90 વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગીકી વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	19	5	4
91 સામાજીક ન્યાય અને વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગીકી વિભાગનુ સશક્તિકરણ	3	2	2
92 સામાજીક સુરક્ષા અને કલ્યાણ	75	2	2

અનુદાન	કુલ પેટા-સદરો	સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરો	પેટા-સદરો જેમાં સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા
94 સામાજીક ન્યાય અને સશક્તિકરણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	1	1
95 અનુસૂચિત જાતિ પેટા-યોજના	252	125	120
93 અનુસૂચિત જનજાતિઓનુ કલ્યાણ	57	2	2
96 આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	410	167	159
97 રમતગમત યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓનો વિભાગ	4	3	3
98 યુવા સેવાઓ અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	38	14	13
99 રમતગમત યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓના વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	4	1	1
100 શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગ	1	1	1
101 શહેરી આવાસન	29	15	15
102 શહેરી વિકાસ	56	0	0
103 વળતર સોંપણી અને કરની વસૂલાતનો ખર્ચ	4	0	0
104 શહેરી વિકાસ શહેરી આવાસન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	2	0	0
105 મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ	2	1	1
106 મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	51	26	26
107 જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગ	1	1	1
108 જળવાયુ પરિવર્તન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	5	3	3
કુલ	**2677**	**904**	**867**

પરિશિષ્ટ 3.7: અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક ખર્ચ

(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.2)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન	હિસાબ	યોજના	મૂળ ફાળવણી	ખરેખર ખર્ચ	વણવપરાયેલા ભંડોળો	વણવપરાયેલા ભંડોળો (ટકાવારી)
મૂડી (મતપાત્ર)							
1	2	4401-00-103-01	RIDF યોજના હેઠળ બાંધકામની પ્રવૃત્તિ	100.00	0.00	100.00	100.00
2	6	5051-02-200-01	FSH-6 ગોદી, બર્થ અને ધક્કાનું બાંધકામ (75% અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	210.00	0.00	210.00	100.00
3	13	4810-00-101-01	ગુજરાત રાજ્ય વીજ નિગમ લિમિટેડને મૂડીગત સહાય. GETCO સબ-સ્ટેશનોની નજીકમાં સરકારી ખરાબાની જમીન પર સોલર PV યોજનાઓની સ્થાપના.	500.00	0.00	500.00	100.00
4	49	4875-60-800-05	ગુજરાત કોમન એફ્લુઅન્ટ ટ્રીટમેન્ટ પ્લાન્ટ (CEPT), ડીપ-સી પાઇપલાઇન એન્ડ સંલગ્ન માળખુ	500.00	0.00	500.00	100.00
5	6	5051-02-200-05	FSH-19 નાના બંદરોએ માળખુ પુરૂ પાડવુ	60.00	1.35	58.65	97.75
6	66	4702-00-101-03	ભાડભૂત ગામ નજીક નર્મદા નદી પર બેરેજનુ બાંધકામ	130.00	10.47	119.53	91.95
7	67	4215-01-101-04	પ્રક્રિયા કરેલા પાણીનો ફરી ઉપયોગ	199.00	20.00	179.00	89.95
8	84	4225-03-277-42	મકાનો	54.82	8.77	46.05	84.00
9	84	4202-01-202-42	EDN-21 મકાનો	117.99	20.35	97.64	82.75
10	96	4202-01-796-42	EDN-21 મકાનો	93.10	17.87	75.23	80.81
11	85	4216-01-700-26	કલેક્ટર, પ્રાંત અધિકારી અને મામલતદાર માટે રહેણાંક ક્વાર્ટરના બાંધકામ માટે જોગવાઇ	62.94	12.35	50.59	80.38
12	85	4216-01-106-05	કાયદા વિભાગ માટે રહેણાંક મકાનોનુ બાઁધકામ (અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	74.79	16.85	57.94	77.47

ક્રમાંક	અનુદાન	હિસાબ	યોજના	મૂળ ફાળવણી	ખરેખર ખર્ચ	વણવપરાયેલા ભંડોળો	વણવપરાયેલા ભંડોળો (ટકાવારી)
13	95	4225-01-277-02	SCW-30 છોકરાઓ માટે સરકારી છાત્રાલયનું બાંધકામ (100% કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	76.75	17.62	59.13	77.04
14	95	4202-01-201-04	EDN-113 રાજ્યમાં તમામ પ્રાથમિક શાળાઓના માળખા માટે સુવિધાઓ પુરી પાડવી (60-40 અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	52.16	15.44	36.72	70.40
15	84	4202-01-203-42	EDN-29 મકાનો	101.63	30.36	71.27	70.13
16	84	4202-02-105-42	EDN-29 મકાનો	151.15	47.90	103.25	68.31
17	9	4202-01-201-06	EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (નાણા પંચ તરફથી સહાય સહિત) (60-40 અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	501.01	166.87	334.14	66.69
18	74	5055-00-190-01	RTS (1) ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમને મૂડીગત બાંધકામ	523.46	176.57	346.89	66.27
19	96	4202-01-796-43	કામો (શિક્ષણ વિભાગ) (60-40 અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	135.54	50.54	85.00	62.71
20	84	4059-01-051-42	માર્ગ અને મકાન વિભાગની કચેરીનુ મકાન	53.22	20.50	32.72	61.48
21	87	4217-01-051-01	UDP-26 રહેણાંક મકાન	211.20	87.26	123.94	58.68
22	96	4215-01-796-10	ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં નળના જોડાણમાં વધારો	148.00	65.00	83.00	56.08
23	96	4215-01-796-09	ગ્રામ્ય પાણી પુરવઠા કાર્યક્રમ	1,049.60	500.00	549.60	52.36
	કુલ			**5,106.36**	**1,286.07**	**3,820.29**	

સ્રોત: 2019-20 ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 3.8: પેટા-સદરો જેમાં માર્ચ 2020 માં 100 ટકા ખર્ચ (10 કરોડ અને વધુ) કરવામાં આવ્યો હતો

(સંદર્ભ: ફકરો 3.5.4)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	હિસાબી સદર (પેટા-સદર સુધી)	માર્ચ દરમિયાન કરવામાં આવેલો 100 ટકા ખર્ચ (₹ કરોડમાં)
1	0002	2401-00-105-33-રાસાયણિક ખાતર માટે ભંડોળનો કોષ	21.11
2	0004	2403-00-102-16-રાષ્ટ્રિય પશુધન મિશન (60-40 અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	10.58
3	0009	2049-60-101-01-બિન-સરકારી માધ્યમિક શાળાઓના મહેકમ અને શિક્ષકોના પ્રોવિડન્ટ ફંડ પર વ્યાજ	190.00
4	0009	2049-60-101-02-બિન-સરકારી કોલેજોના મહેકમ અને શિક્ષકોના પ્રોવિડન્ટ ફંડ પર વ્યાજ	14.50
5	0009	2049-60-101-03-મહાવિદ્યાલયોના મહેકમના પ્રોવિડન્ટ ફંડ પર વ્યાજ	40.00
6	0009	4202-01-201-01-EDN-2 શાળાના વર્ગોનુ બાંધકામ.	55.01
7	0013	4810-00-190-01-GETCO સબ-સ્ટેશનોની નજીકમાં સરકારી ખરાબાની જમીન પર સોલર PV યોજનાઓની સ્થાપના માટે ગુજરાત રાજ્ય વીજ નિગમ લિમિટેડને મૂડીગત સહાય	10.00
8	0020	2049-03-104-01- સામાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ (વર્ગ IV ના કર્મચારીઓ સિવાય) પર વ્યાજ	585.36
9	0020	2049-03-104-02- વર્ગ IV ના કર્મચારીઓના સામાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ પર વ્યાજ	40.94
10	0020	2049-03-104-07-રોજમદાર કર્મચારીઓના પ્રોવિડન્ટ ફંડ પર વ્યાજ	24.31
11	0020	2049-03-108-02-બચત ભંડોળ	143.84
12	0020	2049-03-108-03-વીમા ભંડોળની સિલક પર વ્યાજ	11.91
13	0039	2210-02-101-08-આયુષ પર રાષ્ટ્રિય મિશન (60-40 કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	17.93
14	0039	4210-01-110-44-ફરનીચર, મોટર વાહન માટે જોગવાઇ (60-40 અંશતઃ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના)	43.25
15	0067	4215-01-101-04-પ્રક્રિયા કરેલા પાણીનો ફરી ઉપયોગ	20.00

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	હિસાબી સદર (પેટા-સદર સુધી)	માર્ચ દરમિયાન કરવામાં આવેલો 100 ટકા ખર્ચ (₹ કરોડમાં)
16	0071	2049-60-101-01-પંચાયતોની પ્રોવિડન્ટ ફંડની થાપણો પર વ્યાજ	400.00
17	0072	3604-00-101-01-ગ્રામ પંચાયતોને સહાયક અનુદાન (ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ,1993ની કલમ 219 હેઠળ)	20.74
18	0072	3604-00-101-02-તાલુકા પંચાયતોને સહાયક અનુદાન (ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ,1993 ની કલમ 219 હેઠળ)	10.37
19	0079	2245-02-101-02-રાહત કેમ્પોના શેડ ઉભા કરવા	40.00
20	0079	2245-05-101-01-રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિભાવ ફંડ માટે કેન્દ્ર સરકારનો ફાળો	886.80
21	0079	2245-05-101-02- રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિભાવ ફંડ માટે રાજ્ય સરકારનો ફાળો	377.20
22	0086	3054-80-001-05-મુખ્ય સદર-2059 માંથી પ્રમાણ અનુસાર ખર્ચની તબદીલી	11.74
23	0089	2052-00-090-09-S.T.P.-11 સંકલિત નાણાકીય. વ્યવસ્થાપન પ્રણાલી (IFMS) માટે ભંડોળની ફાળવણી	29.88
24	0089	2052-00-090-12-ગુજરાત ફાઇબર ગ્રીડ નેટવર્ક- ભારત નેટ	10.00
25	0096	4210-03-796-44-ફર્નીચર, મોટર વાહન માટે જોગવાઇ	10.09
26	0101	2049-60-101-01-મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનોની પ્રોવિડન્ટ ફંડની થાપણો પર વ્યાજ	115.00
27	0101	2049-60-101-02-મ્યુનિસિપાલીટીઓના પ્રોવિડન્ટ ફંડની થાપણો પર વ્યાજ	25.00
28	0101	2049-60-101-03-મ્યુનિસિપલ સ્કુલ બોર્ડના કર્મચારીઓના પ્રોવિડન્ટ ફંડની થાપણો પર વ્યાજ	53.00
29	0102	4217-60-800-01-ગુજરાત શહેરી વિકાસ કંપનીને મૂડીની સહાય	32.71
30	0103	2202-01-797-01-શિક્ષણ સેસ ભંડોળમાં તબદીલી	30.00

સ્રોત: 2019-20ના વિનિયોગ હિસાબો

પરિશિષ્ટ 4.1

2018-19 સુધીમાં ચૂકવવામાં આવેલા સહાયક અનુદાન માટે વપરાશી પ્રમાણપત્રોનુ વિભાગ-વાર વિભાજન

(સંદર્ભ: ફકરો 4.6)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વિભાગનુ નામ	બાકી વપરાશી પ્રમાણપત્રોની સંખ્યા	રકમ
1.	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	109	1768.49
2.	જળવાયુ પરિવર્તન	1	3.70
3.	મહિલા અને બાળ વિકાસ	179	20.43
4.	શિક્ષણ વિભાગ	182	486.92
5.	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ	8	365.71
6.	અન્ન અને નાગરિક પુરવઠો	6	6.47
7.	વન અને પર્યાવરણ	6	0.23
8.	સામાન્ય વહીવટ	3	4.44
9.	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યણ	307	37.86
10.	ગૃહ વિભાગ	38	108.66
11.	ઉદ્યોગ અને ખાણ	72	31.11
12.	શ્રમ અને રોજગાર	35	1.23
13.	કાયદા વિભાગ	12	0.16
14.	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	8	21.85
15.	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	159	70.07
16.	મહેસૂલ વિભાગ	6	1.38
17.	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા	1075	302.72
18.	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	1	0.40
19.	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	126	12.60
20.	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન	85	353.26
21.	આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ	389	805.70
કુલ		**2,807**	**4,403.39**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.2

2019-20 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વિભાગ-વાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 4.7)

ક્રમાંક	વિભાગનુ નામ	બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
1.	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	5	0.08
2.	મહિલા અને બાળ વિકાસ	27	149.49
3.	શિક્ષણ વિભાગ	1,567	32.21
4.	અન્ન અને નાગરિક પુરવઠો	8	0.51
5.	નાણા	19	0.05
6.	સામાન્ય વહીવટ	133	31.14
7.	ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલય	1	0.00*
8.	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	89	0.66
9.	ગૃહ વિભાગ	652	56.83
10.	ઉદ્યોગ અને ખાણ	25	23.06
11.	માહિતી પ્રસારણ અને પ્રવાસન	11	0.03
12.	શ્રમ અને રોજગાર	6	0.06
13.	કાયદા વિભાગ	213	0.48
14.	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	7	0.12
15.	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	831	14.92
16.	માર્ગ અને મકાન	2	0.00*
17.	મહેસૂલ વિભાગ	143	33.29
18.	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા	287	4.71
19.	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ	317	14.12
20.	આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ	221	4.19
21.	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	1	0.00*
22.	વિધાનસભા અને સંસદીય બાબતો	2	0.08
કુલ		**4,567**	**366.03**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી, ગુજરાત દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

* રકમ ₹ 50,000 કરતા ઓછી છે આથી શૂન્યમાં ફેરવી છે.

પરિશિષ્ટ 4.3

2019-20 સુધીના બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની વર્ષ-વાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 4.7)

વર્ષ	બાકી વિગતવાર આકસ્મિક બિલોની સંખ્યા	રકમ (₹ કરોડમાં)
2000-01	109	1.20
2001-02	145	2.72
2002-03	175	1.14
2003-04	205	0.88
2004-05	91	0.87
2005-06	116	1.42
2006-07	156	1.32
2007-08	96	1.41
2008-09	94	0.87
2009-10	62	1.20
2010-11	134	3.60
2011-12	107	2.53
2012-13	56	1.99
2013-14	60	1.23
2014-15	35	1.09
2015-16	85	3.25
2016-17	151	54.07
2017-18	79	2.93
2018-19	273	38.15
2019-20	2338	244.14
કુલ	**4,567**	**366.03**

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી, ગુજરાત દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.4

બાકી હિસાબો અને અલગ ઑડિટ અહેવાલો (SARs) રાજ્ય વિધાનસભામાં મુકવામાં વિલંબ દર્શાવતુ પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 4.14)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
				કાયદા વિભાગ			
1.	ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અમદાવાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2016-17	2016-17	હા/ 06-02-2019/ તારીખ મળી નથી.	2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
2.	ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, નવસારી	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 21/11/2017/ તારીખ મળી નથી.	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
3.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, વલસાડ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 06/02/2019/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
4.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, રાજકોટ	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2018-19	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	વિલંબ નથી
5.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, પાટણ	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
6.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, જામનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
7.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, મહેસાણા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા/ 20.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
8.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, પાલનપુર	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 19-04-2018/ તારીખ મળી નથી	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
9.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી,	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 06.12.2016/	2016-17(41) 2017-18(29)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
	ભરૂચ					તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
10.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, જુનાગઢ	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2018-19	હા/ 20.10.2020/ તારીખ મળી નથી	વિલંબ નથી
11.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, તાપી, વ્યારા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
12.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, આણંદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
13.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ખેડા, નડીયાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 01-02-2017/ તારીખ મળી નથી	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
14.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
15.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અઠવાલાઇન્સ, સુરત	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
16.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, હિમતનગરr	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 10/01/2019/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
17.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, દાહોદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
18.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અમરેલી	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2018-19	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
19.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, કચ્છ, ભુજ	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 23.10.2020/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
20.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ભાવનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 04-06-2018/ તારીખ મળી નથી	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
21.	જીલ્લા કાનૂની	જરૂરી	19 (2)	2014-15	2014-15	હા/	2015-16(53)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
	સેવા ઓથોરીટી, વડોદરા	નથી				19-06-2017/ તારીખ મળી નથી	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
22.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, ગોધરા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	2017-18	હા/ 10/05/2019/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
23.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, સુરેન્દ્રનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 23-10-2020/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
24.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, અમદાવાદગ્રામ્ય	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 20-09-2017/ તારીખ મળી નથી	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
25.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, રાજપીપળા	જરૂરી નથી	19 (2)	2015-16	2015-16	હા/ 24-11-2017/ તારીખ મળી નથી	2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
26.	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, પોરબંદર	જરૂરી નથી	19 (2)	2017-18	2017-18	હા/ 23-10-2020/ તારીખ મળી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
27	જીલ્લા કાનૂની સેવા ઓથોરીટી, જામખંભાળીયા	જરૂરી નથી	19 (2)	2018-19	--	હા લાગુ પડતુ નથી લાગુ પડતુ નથી	2019-20
ગૃહ વિભાગ							
28.	ગુજરાત રાજ્ય માનવ અધિકાર પંચ, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2006-07	2006-07	હા/ 10-02-2010/ તારીખ મળી નથી	2007-08(149) 2008-09(137) 2009-10(125) 2010-11(113) 2011-12(101) 2012-13(89) 2013-14(77) 2014-15 (65) 2015-16 (53) 2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગ							
29.	ગુજરાત વિદ્યુત નિયંત્રક આયોગ	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2019-20	હા/ 24-09-2020 તારીખ મળી નથી	વિલંબ નથી
બંદરો અને પરિવહન વિભાગ							
30.	ગુજરાત મેરીટાઇમ બોર્ડ	2021-22	20 (1)	2019-20	2018-19	હા/ 16.10.2020 તારીખ મળી નથી	વિલંબ નથી
શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ							
31.	ગુજરાત મકાન અને અન્ય બાંધકામ શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ,અમદાવાદ	જરૂરી નથી	19 (2)	2016-17	2012-13	હા/ 14-09-2016/ તારીખ મળી નથી	2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન વિભાગ							
32.	ગુજરાત ગ્રામ્ય આવાસન બોર્ડ. ગાંધીનગર	2022-23	19 (3)	2018-19	2018-19	હા/ 26/02/2020 તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
33.	ગુજરાત હાઉસીંગ બોર્ડ, અમદાવાદ	2021-22	19 (3)	2018-19	2018-19	હા/ 28/04/2020/ તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
34.	ગુજરાત સ્લમ ક્લીયરન્સ સેલ	2021-22	19 (3)	2018-19	2017-18	હા/ 14/06/2019 તારીખ મળી નથી	2019-20(5)
35.	ગુજરાત મ્યુનિસિપલ ફાઇનાન્સ બોર્ડ, ગાંધીનગર	2023-24	20 (1)	2019-20	2018-19	હા/ 16/12/2019/ તારીખ મળી નથી	વિલંબ નથી
36.	પાણી અને સ્વચ્છતા વ્યવસ્થાપન સંગઠન, ગાંધીનગર	2020-21	20 (1)	2018-19	2018-19	ના/ 22/07/2020/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
37.	અમદાવાદ શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 12/03/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
38.	વડોદરા શહેરી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/	2019-20(5)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
	વિકાસ ઓથોરીટી					22/02/2019/ જરૂરી નથી	
39.	રાજકોટ શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 10/05/2019 જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
40.	સુરત શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2016-17	ના/ 20/03/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
41.	જામનગર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2016-17	ના/ 16/11/2018/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
42.	ભાવનગર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 06/02/2019/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
43.	ભુજ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2008-09	ના/ 23-08-2010/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
44.	રાપર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 06/02/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
45.	ગાંધીનગર શહેરી વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 11/01/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
46.	અંજાર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2008-09	ના/ 19-08-2010/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
47.	ભચાઉ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 28/03/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
48*.	વાડીનારવિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2014-15	ના/ 01-03-2017/ જરૂરી નથી	વિલંબ નથી*
49.	જુનાગઢ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2016-17	ના/ 13-08-2018/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
50.	અંબાજી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2019-20	2017-18	ના/ 28/02/2019/ જરૂરી નથી	વિલંબ નથી
51.	અલંગ વિસ્તાર	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/	2019-20(5)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
	વિકાસ ઓથોરીટી					28/03/2019/ જરૂરી નથી	
52.	ભરૂચ/ અંકલેશ્વર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી.	2021-22	20 (1)	2017-18	2015-16	ના/ 16/11/2018/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
53.	મોરબી / વાંકાનેર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2016-17	2016-17	ના/ 11-07-2018/ જરૂરી નથી	2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
54.	આણંદ /વલ્લભ વિદ્યાનગર/ કરમસદશહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી.	2021-22	20 (1)	2017-18	2016-17	ના/ 23-05-2018/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
55.	સુરેન્દ્રનગર / દૂધરેજ/ વઢવાણ શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી.	2021-22	20 (1)	2018-19	2014-15	ના/ 10-01-2017/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
56*.	હિમતનગર શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	--	ના/ ---/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
57.	ગીફ્ટ (G.I.F.T). શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 10/05/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
58*.	શામળાજી શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2014-15	2014-15	ના/ 16/06/2017/ જરૂરી નથી	2015-16(53) 2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
59.	ખંભાળીયા શહેરી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી	2021-22	20 (1)	2017-18	2017-18	ના/ 14/03/2019/ જરૂરી નથી	2018-19(17) 2019-20(5)
60.	નવસારી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી, નવસારી	2021-22	20 (1)	2018-19	2017-18	ના/ 17/06/2019/ જરૂરી નથી	2019-20(5)
61*.	બારડોલી વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી, બારડોલી	2021-22	20 (1)	લાગુ પડતુ નથી	લાગુ પડતુ નથી	ના/ લાગુ પડતુ નથી/ લાગુ પડતુ નથી	2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)
62*.	ખાજોડ વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી,	2021-22	20 (1)	લાગુ પડતુ નથી	લાગુ પડતુ નથી	ના/ લાગુ પડતુ નથી/	2017-18(29) 2018-19(17)

ક્રમાંક	સંસ્થાનુ નામ	સોંપણીનો સમયગાળો (સુધી)	કઇ કલમ હેઠળ ઑડિટ થયુ	આ વર્ષ સુધીના હિસાબો ઑડિટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા	પૂરક ઑડિટ અહેવાલો રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા ત્યાં સુધીનો સમયગાળો	અલગ ઑડિટ અહેવાલ વિધાનસભામાં મુકવા જરૂરી છે કે કેમ/ઑડિટ દ્વારા અલગ ઑડિટ અહેવાલ રાજ્ય સરકારને જારી કર્યા તારીખ/ અલગ ઑડિટ અહેવાલ મુક્યા તારીખ	ઑડિટને રજૂ ન કરેલા હિસાબોની બાબતમાં વિલંબનો સમયગાળો (મહિનાઓમાં)#
	ખાજોડ					લાગુ પડતુ નથી	2019-20(5)
63	ગુજરાત રીયલ એસ્ટેટ રેગ્યુલેટરી ઓથોરીટી, ગાંધીનગર	જરૂરી નથી	19 (2)	2019-20	2018-19	હા 24.10.2019 તારીખ મળી નથી.	કોઇ વિલંબ નથી
વન અને પર્યાવરણ વિભાગ							
64.	ગુજરાત રાજ્ય કેમ્પા (CAMPA)	સર્વોચ્ચ અદાલત ના ચુકાદાના આધારે (2010) ઑડિટ કરવામાં આવે છે.	20 (1)	2013-14	2013-14	હા/ 15-11/2019 કોઇ માહિતી નથી.	2014-15 (65) 2015-16 (53) 2016-17(41) 2017-18(29) 2018-19(17) 2019-20(5)

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

#નાણાકીય વર્ષના હિસાબો દર વર્ષે મોડામાં મોડા 30 જૂન સુધીમાં રજૂ કરવાના હોય છે.

*ક્રમાંક 48: વાડીનાર વિસ્તાર વિકાસ ઓથોરીટી 30 માર્ચ 2017ના ગુજરાત સરકારના ઠરાવ મુજબ અસ્તિત્વમાં નથી.

*ક્રમાંક 56 વર્ષ 2013-14થી 2017-18ના હિસાબો જૂલાઇ 2019માં મળ્યા હતા. આમ છતાં, વર્ષ 2012-13ના હિસાબો હજી બાકી છે.

*ક્રમાંક 58: માત્ર વર્ષ 2014-15ના હિસાબો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. આમ છતાં, વર્ષ 2012-13 અને 2013-14ના હિસાબો હજી મળ્યા નથી.

*ક્રમાંક 61 અને 62: તારીખ 15 ડિસેમ્બર 2017 ના ગુજરાત સરકારના ઠરાવ નં. UDA-102013-1758-Vથી 2017-18 થી આ નવી સોપાયેલી ઓથોરીટી છે. હિસાબો 2017-18થી રજૂ કરવાપાત્ર હતા.

પરિશિષ્ટ 4.5

બાકી નાણાકીય પત્રકો અને જેમના હિસાબો બાકી હતાં તે રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલું મૂડીરોકાણ દર્શાવતુ પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરા 4.15.5 અને 4.15.6)

(સ્તંભ 4 અને 7થી 9માં આંકડા ₹ કરોડમાં છે)

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ક	**સક્રિય સરકારી કંપનીઓ**							
1	ગુજરાત કૃષિ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	2016-17	8.08	2019-20	3	-	-	1,061.27
				2018-19		-	-	-
				2017-18		-	-	-
	ગુજરાત કૃષિ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ (એકત્રિત)[1]	2016-17		2017-18થી 2019-20	3	-	-	-
2	ગુજરાત આઇએસપી સર્વિસિસ લિમિટેડ	2018-19	0.10	2019-20	1	-	-	-
3	ગુજરાત જમીન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2016-17	5.88	2019-20	3	-	-	34.39
				2018-19		-	-	81.29
				2017-18		-	-	668.58
4	ગુજરાત ઘેટા અને ઉન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	4.31	2019-20	1	-	-	7.09

[1] સ્ટેન્ડએલોન અને એકીકૃત નાણાકીય હિસાબો એકસાથે રજૂ કરવામાં આવે છે, માટે કોઠો 4.23 ના હેતુ માટે એક તરીકે ગણવામા આવ્યુ છે.

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	ગુજરાત ઔદ્યોગિક મૂડીરોકાણ નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	2018-19	256.98	2019-20	1	-	-	-
	ગુજરાત ઔદ્યોગિક મૂડીરોકાણ નિગમ લિમિટેડ (એકત્રિત)	2018-19		2019-20	1	-	-	-
6	ગુજરાત રાજ્ય હાથશાળ અને હસ્તકલા વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2017-18	12.06	2019-20	2	-	-	57.57
				2018-19		-	-	51.03
7	ગુજરાત મહિલા આર્થિક વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2016-17	7.02	2019-20	3	-	-	14.27
				2018-19		-	-	7.57
				2017-18		-	-	-
8	ગુજરાત લઘુમતી નાણાકીય અને વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2017-18	20.00	2019-20	2	-	-	-
				2018-19		-	1.50	-
9	ગુજરાત ગોપાલક વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2016-17	13.41	2019-20	3	-	-	-
				2018-19		1.00	14.00	1.06
				2017-18		0.50	4.00	0.75
10	ગુજરાત સફાઇ કામદાર વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2016-17	14.09	2017-18થી 2019-20	3	-	-	-
11	ગુજરાત ઠાકોર અને કોળી વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	14.11	2019-20	1	1.00	18.00	1.00
12	ગુજરાત આજીવિકા પ્રમોશન કંપની	2017-18	0.05	2019-20	2	-	-	75.74

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	લિમિટેડ			2018-19				
13	ડો. આંબેડકર અંત્યોદય વિકાસ નિગમ	2017-18	5.00	2019-20	2	-	10.00	-
				2018-19		1.00	5.00	-
14	ગુજરાત વિચરતી અને વિમુક્ત જનજાતિ વિકાસ નિગમ	2018-19	4.00	2019-20	1	1.00	12.00	0.50
15	સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લિમિટેડ	2018-19	60,644.28	2019-20	1	3345.84	-	-
16	ગુજરાત વૃધ્ધિ કેન્દ્ર વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	36.35	2019-20	1	-	-	-
17	ગુજરાત શહેરી વિકાસ કંપની લિમિટેડ (એકાકી)	2018-19	26.00	2019-20	1	-	-	-
	ગુજરાત શહેરી વિકાસ કંપની લિમિટેડ (એકત્રિત)	2018-19		2019-20	1	-	-	-
18	ગુજરાત વોટર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર લિમિટેડ	2018-19	155.02	2019-20	1	5.42	-	1009.04
19	ગુજરાત રાજ્ય ઉડ્ડયન માળખાકીય કંપની લિમિટેડ	2016-17	0.05	2019-20	3	-	-	427.80
				2018-19		-	-	-
				2017-18		-	-	-
20	ડાયમંડ રિસર્ચ એન્ડ મર્કન્ટાઇલ સીટી લિમિટેડ	2018-19	65.00	2019-20	1	-	-	-
21	ધોલેરા ઔદ્યોગિક સીટી વિકાસ લિમિટેડ	2018-19	3562.33	2019-20	1	260.20	-	-

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
22	ગુજરાત મેટ્રો રેલ લિમિટેડ	2018-19	2568.21	2019-20	1	-	572.10	33.33
23	ગુજરાત જળ સંસાધન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2015-16	31.49	2019-20	4	-	-	41.91
				2018-19		-	-	50.00
				2017-18		-	-	
				2016-17		-	-	-
24	ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	6.32	2019-20	1	-	-	-
25	ગુજરાત ગ્રામોદ્યોગ વેચાણ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	13.00	2019-20	1	-	-	3.06
26	ગુજરાત બંદર માળખાકીય અને વિકાસ કંપની લિમિટેડ	2018-19	18.00	2019-20	1	-	-	-
27	ગુજરાત રાજ્ય નાગરિક પુરવઠા નિગમ લિમિટેડ	2017-18	70.00	2019-20	2	-	-	-
				2018-19		-	-	-
28	ગુજરાત પ્રવાસન નિગમ લિમિટેડ	2018-19	20.00	2019-20	1	-	-	471.20
29	ગુજરાત ઇન્ફોર્મેટીક્સ લિમિટેડ (એકાકી)	2018-19	18.51	2019-20	1	-	-	-
	ગુજરાત ઇન્ફોર્મેટીક્સ લિમિટેડ (એકત્રિત)	2018-19		2019-20	1	-	-	-
30	દહેજ સેઝ લિમિટેડ	2018-19	46.05	2019-20	1	-	-	-
31	ગુજરાત પ્રવાસ વિકાસ કંપની લિમિટેડ	2018-19	18.40	2019-20	1	-	-	-

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી#	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
32	ગુજરાત તબીબી સેવા નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	2018-19	2.50	2019-20	1	-	-	-
	ગુજરાત તબીબી સેવા નિગમ લિમિટેડ (એકત્રિત)	2018-19		2019-20	1	-	-	-
33	સરીગામ સ્વચ્છતા પહેલ (ક્લીન ઇનીશીએટીવ)	2018-19	38.01	2019-20	1	-	-	-
34	ગુજરાત ફાઇબર ગ્રીડ નેટવર્ક લિમિટેડ	2018-19	0.10	2019-20	1	-	-	-
35	નર્મદા ક્લીન ટેક	2018-19	85.57	2019-20	1	-	-	2.51
36	ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	5.00	2019-20	1	-	-	174.53
37	જીએસપીસી એલએનજી લિમિટેડ	2018-19	332.63	2019-20	1	50.00	-	-
38	જીએસપીસી ઓફશોર લિમિટેડ	2018-19	0.05	2019-20	1	-	-	-
39	ગુજરાત ઔદ્યોગિક અને ટેકનીકલ કન્સલ્ટન્સી લિમિટેડ	2018-19	0.20	2019-20	1	-	-	-
40	ગુજરાત રાજ્ય પોલીસ આવાસન નિગમ લિમિટેડ	2018-19	50.00	2019-20	1	-	-	545.54
41	ગુજરાત બિન-અનામત શિક્ષણ અને આર્થિક વિકાસ	-	-	2019-20	1	-	-	
42	ગુજરાત ઉર્જા નિગમ લિમિટેડ	2018-19	491.69	2019-20	1	13.33	-	-

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
43	ગુજરાત રાજ્ય વીજ નિગમ લિમિટેડ $	2018-19	2127.80	2019-20	1			
44	ગુજરાત ઉર્જા પ્રવાહન નિગમ લિમિટેડ	2018-19	724.24	2019-20	1	(12.50)	-	15.23
45	મધ્ય ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ	2018-19	425.51	2019-20	1	-	-	-
46	પશ્ચિમ ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ	2018-19	6316.26	2019-20	1	-	-	-
47	ઉત્તર ગુજરાત વીજ કંપની લિમિટેડ	2018-19	556.33	2019-20	1		-	80.73
48	ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડ (એકાકી)	2018-19	20169.83	2019-20	1	3335.93	-	10.03
	ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ નિગમ લિમિટેડ (એકત્રિત)	2018-19	-	2019-20	1	-	-	-
કુલ ક (સક્રિય સરકારી કંપનીઓ)			**98,989.82**		**76**	**7,002.72**	**636.60**	**4,927.02**
ખ	**નિષ્ક્રિય સરકારી કંપનીઓ**							
1	ગુજરાત મત્સ્યોદ્યોગ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	1998-99	1.94	1999-00 થી 2019-20	21	-	-	-
2	ગુજરાત લઘુ ઉદ્યોગ નિગમ લિમિટેડ (ફડચામાં)	2006-07	4.00	2007-08 થી 2019-20	13	-	-	-
3	ગુજરાત ચર્મોદ્યોગ લિમિટેડ (ફડચામાં)	2001-02	1.50	2002-03 થી 2019-20	18	-	-	-
4	ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઇનાન્સ કંપની ગુજરાત લિમિટેડ	2010-11	2.50	2011-12 થી 2019-20	9	-	-	-

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	ગુજરાત રાજ્ય બાંધકામ નિગમ લિમિટેડ	2015-16	5.00	2016-17 થી 2019-20	4	-	-	-
6	ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2016-17	0.58	2017-18 થી 2019-20	3	-	-	-
7	ગુજરાત રાજ્ય ટેક્ષ્ટાઇલ નિગમ લિમિટેડ (ફડચામાં)	1996-97	46.46	1997-98 થી 2019-20	23	-	-	-
8	ગુજરાત રાજ્ય મશીન ટુલ્સ લિમિટેડ	2018-19	0.54	2019-20	1	-	-	-
9	ગુજરાત કોમ્યુનિકેશન્સ એન્ડ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ (ફડચામાં)	2000-01	12.45	2001-02 થી 2019-20	19	-	-	-
10	ગુજરાત ટ્રાન્સ રિસિવર્સ લિમિટેડ	2018-19	0.29	2019-20	1	-	-	-
11	ગુજરાત ઔદ્યોગિક કોરીડોર નિગમ લિમિટેડ	2018-19	10.00	2019-20	1	-	-	-
12	નૈની કોલ કંપની લિમિટેડ	2011-12	0.05	2012-13 થી 2019-20	8	-	-	-
13	ગુજરાત ફાઉન્ડેશન ફોર મેન્ટલ હેલ્થ એન્ડ એલાઇડ સર્વિસિસ	2010-11	0.02	2011-12 થી 2019-20	9	-	-	-
14	બિસાગ (BISAG) સેટેલાઇટ કોમ્યુનિકેશન	2014-15	39.08	2015-16 થી 2019-20	5	-	-	-
15	ગુજરાત ડેરી વિકાસ નિગમ લિમિટેડ	2018-19	10.46	2019-20	1	-	-	-

ક્રમાંક	કંપનીનુ નામ	છેલ્લા આખરીરૂપ અપાયેલાં નાણાકીય પત્રકો	ભરપાઇ થયલી મૂડી #	બાકી નાણાકીય પત્રકો	બાકી નાણાકીય પત્રકોની સંખ્યા	જેના નાણાકીય પત્રકો બાકી હતા એવા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલુ મૂડીરોકાણ		
						શેર મૂડી	લોન	અનુદાન
1	2	3	4	5	6	7	8	9
કુલ ખ (બાકી- નિષ્ક્રિય સરકારી કંપનીઓ)			**134.87**		**136**	-	-	-
ગ	**સક્રિય વૈધાનિક નિગમો**							
1	ગુજરાત રાજ્ય વખાર નિગમ	2014-15	4.00	2015-16 થી 2019-20	5	-	-	-
2	ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ	2018-19	0.00	2019-20	1	-	-	140.24
3	ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ પરિવહન નિગમ	2016-17	2,635.91	2019-20	3	259.92	277.09	544.98
				2018-19		214.49	112.66	578.98
				2017-18		573.83	68.69	668.10
કુલ ગ (સક્રિય વૈધાનિક નિગમો)			**2,639.91**		**9**	**1,048.24**	**458.44**	**1,932.30**
એકંદર કુલ (ક+ખ+ગ)			**1,01,764.60**		**221**	**8,050.96**	**1,095.04**	**6,859.32**

સ્રોત: આ પરિશિષ્ટ રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી પરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

FSs= નાણાકીય હિસાબો

\# ભરપાઇ થયેલી મૂડીમાં ફાળવણી બાકી હોય એવા શેરની અરજીના નાણાનો સમાવેશ થાય છે.

NR - માહિતી મળી નથી.

પરિશિષ્ટ 4.6

જુદી જુદી સંસ્થાઓ અને સત્તામંડળો દ્વારા હિસાબોને આખરીરૂપ આપવાનુ બાકી હોય તેની વિગતો દર્શાવતુ પત્રક

(સંદર્ભ: ફકરો 4.16)

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટુ કરનાર વિભાગ
2004-05થી આગળ		
1.	અક્ષર પુરૂષોત્તમ આરોગ્ય મંદિર, વડોદરા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2005-06થી આગળ		
1.	શેઠ વાડીલાલ સારાભાઇ જનરલ હોસ્પિટલ અને શેઠ ચિનાઇ મેટરનીટી હોસ્પિટલ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2	કે. જે. મહેતા ટીબી હોસ્પિટલ, ભાવનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2006-07 થી આગળ		
1.	વન વિકાસ એજન્સી, સાબરકાંઠા, હિમતનગર (ઉત્તર)	વન અને પર્યાવરણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, સુરેન્દ્રનગર	વન અને પર્યાવરણ
3	જી.કે. જનરલ હોસ્પિટલ, કચ્છ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
4	ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને પ્રૌદ્યોગિકી કાઉન્સિલ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
5	ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
6	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ પરીક્ષા બોર્ડ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
2007-08 થી આગળ		
1	ગુજરાત રાજ્ય સંગીત નાટક અકાદમી, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
2008-09 થી આગળ		
1.	વન વિકાસ એજન્સી, જામનગર;	વન અને પર્યાવરણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, રાજકોટ	વન અને પર્યાવરણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, સાબરકાંઠા, હિમતનગર (દક્ષિણ)	વન અને પર્યાવરણ
4	નશાબંધી મંડળ, ગુજરાત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
5	નારાયણ આંખની હોસ્પિટલ (આરોગ્ય ધામ સંચાલિત) હાલોલ, પંચમહાલ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
6	શાંતિલાલ શાહ કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, ભાવનગર	શિક્ષણ
7	સ્પોર્ટ્સ ઓથોરીટી ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
8	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, ભાવનગર	ગૃહ
9	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, સુરેન્દ્રનગર	ગૃહ
2009-10થી આગળ		
1.	માંડવી તાલુકા ક્ષય નિવારણ સંઘ, કચ્છ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2	જે.એસ. આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય અને પી.ટી. પટેલ આયુર્વેદ હોસ્પિટલ, નડીયાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટુ કરનાર વિભાગ
2010-11 થી આગળ		
1.	ભવન્સ શ્રી સી.ટી. સુતરીયા ITI, ખેડા	શ્રમ અને રોજગાર
2011-12 થી આગળ		
1.	ગુજરાત રાજ્ય લલીતકલા અકાદમી, અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
2.	નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, નવસારી	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
2012-13 થી આગળ		
1.	ભવન્સ શ્રી સ્વામીનારાયણ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, ખેડા	શિક્ષણ
2	વન વિકાસ એજન્સી, ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
3	વન વિકાસ એજન્સી, વ્યારા	વન અને પર્યાવરણ
4	વન વિકાસ એજન્સી, પાટણ	વન અને પર્યાવરણ
5	વન વિકાસ એજન્સી, ખેડા	વન અને પર્યાવરણ;
6	વન વિકાસ એજન્સી, ગીર (પૂર્વ)	વન અને પર્યાવરણ
7	વન વિકાસ એજન્સી, ગીર (પશ્ચિમ)	વન અને પર્યાવરણ
8	વન વિકાસ એજન્સી, વલસાડ દક્ષિણ	વન અને પર્યાવરણ
2013-14 થી આગળ		
1.	બાલા હનુમાન આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય, માસા, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
2.	ડૉ. દયારામ પટેલ ફાર્મસી કોલેજ, સુરત	શિક્ષણ
3.	ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
4.	ગુજરાત જમીન વિહોણા મજૂર અને હળપતિ આવાસન બોર્ડ, ગાંધીનગર	પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ
5.	ગુજરાત મેડીસીનલ પ્લાન્ટ્સ બોર્ડ, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
6.	ગુજરાત અનુસૂચિત જાતિ વિકાસ નિગમ, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
7.	આઇ.ટી. આઇ. કોલેજ (સ્વામિનારાયણ સંચાલિત), પંચમહાલ, લુણાવાડા	શ્રમ અને રોજગાર
8.	રાજેશ મહેતા ટેક્નિકલ સ્કુલ ફોર બ્લાઇન્ડ, C/o અંધજન મંડળ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
9.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સીવીલ હોસ્પિટલ અસારવા,અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
10.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, ગુરૂ ગોવિંદસિંહ, જામનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ ;
11.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, નવી સીવીલ હોસ્પિટલ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
12.	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સર ટી. જનરલ હોસ્પિટલ, ભાવનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
13.	સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ મેમોરિયલ સોસાયટી,અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
14.	સ્કુલ ઓફ આર્કીટેક્ચર, સેપ્ટ (CEPT) યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
15.	સ્કુલ ઓફ બિલ્ડીંગ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, સેપ્ટ (CEPT) યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
16.	સ્કુલ ઓફ ઇન્ટીરીયર ડિઝાઇન, સેપ્ટ (CEPT) યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
17.	સ્કુલ ઓફ પ્લાનીંગ સેપ્ટ (CEPT) યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
18.	પહેરેગીર દેખરેખ એકમ (સેન્ટીનલ સર્વેલન્સ યુનિટ), સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
19.	રાજ્ય આરોગ્ય સોસાયટી, આરોગ્ય, તબીબી સેવાઓ અને તબીબી શિક્ષણ નિયામક, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટ કરનાર વિભાગ
20.	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, નર્મદા	ગૃહ
21.	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી રાજ્ય સ્તર, ગાંધીનગર	ગૃહ
22.	વેરાવળ પીપલ્સ સહકારી બેંક રજત જયંતિ ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્ર, વેરાવળ	શ્રમ અને રોજગાર
2014-15 થી આગળ		
1.	આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
2	ચીખલી એજ્યુકેશન સોસાયટીનુ સહાયક અનુદાન ઔદ્યોગિક તાલિમ કેન્દ્ર, નવસારી	શ્રમ અને રોજગાર
3	વન વિકાસ એજન્સી, છોટા ઉદેપુર	વન અને પર્યાવરણ
4	વન વિકાસ એજન્સી, કચ્છ (પૂર્વ)	વન અને પર્યાવરણ
5	વન વિકાસ એજન્સી, કચ્છ (પશ્ચિમ)	વન અને પર્યાવરણ
6	ગુજરાત ઉર્જા વિકાસ એજન્સી, ગાંધીનગર	જળ-વાયુ પરિવર્તન
7	ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
8	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, ખેડા	ગૃહ
9	સુરક્ષા સેતુ સોસાયટી, વડોદરા	ગૃહ
10	ગુજરાત ગ્રામ્ય શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
2015-16 થી આગળ		
1.	અપંગ માનવ મંડળ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
2.	વન વિકાસ એજન્સી, ગોધરા	વન અને પર્યાવરણ
3.	વન વિકાસ એજન્સી, સુરત	વન અને પર્યાવરણ
4.	ગુજરાત સ્કુલ ગુણવત્તા એક્રીડીશન કાઉન્સીલ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
5.	ગુજરાત રાજ્ય સમાજ કલ્યાણ બોર્ડ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
6.	ગુજરાત રાજ્ય આદિજાતિ વિકાસ નિવાસી શિક્ષણ સંસ્થાઓની સોસાયટી, ગાંધીનગર	આદિજાતિ વિકાસ
7.	ક્રાંતિગુરૂ શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા કચ્છ યુનિવર્સિટી, ભુજ-કચ્છ	શિક્ષણ
8.	શ્રીમતિ બી.એચ. શાહ કરજણવાળા ઔદ્યોગિક તાલિમ સંસ્થા, સુરત	શ્રમ અને રોજગાર
9.	સરદાર કૃષિનગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
10.	અસંગઠિત શ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
2016-17 થી આગળ		
1.	એડ્સ નિયંત્રણ સોસાયટી (અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન) અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2.	આણંદ હોમીયોપેથીક મેડીકલ કોલેજ અને રિસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, આણંદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
3.	અંધ અપંગ કલ્યાણ કેન્દ્ર, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
4.	ભાગવત વિદ્યાપીઠ અશોક આઇ.ટી.આઇ. કૃષ્ણધામ, અમદાવાદ-380060	શ્રમ અને રોજગાર
5.	ડૉ. વી.એચ. દવે હોમીયોપેથીક મેડીકલ કોલેજ અને હોસ્પિટલ, આણંદ	શિક્ષણ
6.	વન વિકાસ એજન્સી, આહવા (ડાંગ દક્ષિણ)	વન અને પર્યાવરણ
7.	વન વિકાસ એજન્સી, ડાંગ-ઉત્તર	વન અને પર્યાવરણ
8.	ચિલ્ડ્રન્સ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
9.	વન વિકાસ એજન્સી, (દેવગઢબારીયા) દાહોદ	વન અને પર્યાવરણ
10.	વન વિકાસ એજન્સી, જુનાગઢ	વન અને પર્યાવરણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટ કરનાર વિભાગ
11.	વન વિકાસ એજન્સી, (નર્મદા) રાજપીપળા પૂર્વ	વન અને પર્યાવરણ
12.	વન વિકાસ એજન્સી, વલસાડ (ઉત્તર)	વન અને પર્યાવરણ
13.	ગાંધી લિંકન હોસ્પિટલ, ડીસા, પાલનપુર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
14.	ગૌસેવા અને ગૌચર વિકાસ બોર્ડ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
15.	ગુજરાત ખનીજ સંશોધન અને વિકાસ સોસાયટી	ઉદ્યોગ અને ખાણ
16.	ગુજરાત રાજ્ય બાયોટેકનોલોજી મિશન	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
17.	તબીબી કોલેજ વિકાસ કમિટિ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
18.	તબીબી કોલેજ વિકાસ સોસાયટી, વડોદરા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
19.	મેથોડીસ્ટ ટેક્નિકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, સમા રોડ, વડોદરા	શિક્ષણ
20.	પી.ડી. માલવીયા કોલેજ ઓફ કોમર્સ, રાજકોટ	શિક્ષણ
21.	ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, ગાંધીનગર	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
22.	ગુજરાત નોલેજ સોસાયટી, ટેક્નિકલ શિક્ષણ નિયામક, ગાંધીનગર	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
23.	ગુજરાત રાજ્ય હજ કમિટિ, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
24.	ગુજરાત રાજ્ય વોટરશેડ મેનેજમેન્ટ એજન્સી (GSWMA), ગાંધીનગર	પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ
25.	ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળ જૈન સર્વોદય ટેક્નિકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, ડભોઇ, વડોદરા	શ્રમ અને રોજગાર
26.	આંતરરાષ્ટ્રિય ઉદ્યોગ-સાહસિકતા અને કારકિર્દી વિકાસ કેન્દ્ર (ઇનેટરનેશનલ સેન્ટર ફોર આંત્રપ્રિન્યોરશીપ એન્ડ કેરીયર ડેવલપમેન્ટ), અમદાવાદ	શિક્ષણ
27.	જુનાગઢ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન	શહેરી વિકાસ અને આવાસન
28.	કે.વી. પટેલ આઇ.ટી.આઇ., ચાણસ્મા, પાટણ	શ્રમ અને રોજગાર
29.	કચેરીયા મોજીલાલ ગોરધનદાસ જનરલ હોસ્પિટલ, બાલાસીનોર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
30.	રક્ષા શક્તિ યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	ગૃહ
31.	એસ.કે. પટેલ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ટ્રેનીંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, કડી	શ્રમ અને રોજગાર
32.	સાબરમતી આશ્રમ પ્રિજર્વેશન એન્ડ મેમોરીયલ ટ્રસ્ટ ગાંધી સ્મારક, અમદાવાદ	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ
33.	સંજીવની હોસ્પિટલમુ. પો. ચૈથાણ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
34.	સરદાર સ્મારક હોસ્પિટલ બારડોલી, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
35.	સરદાર પટેલ અર્થશાસ્ત્ર અને સામાજીક સંશોધન સંસ્થા, અમદાવાદ	શિક્ષણ
36.	સાર્વજનિક હોસ્પિટલ અને મેટરનીટી હોમ, ગોઝારીયા, મહેસાણા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
37.	શેઠ જે.બી, ઉપાધ્યાય બહેરા-મુંગા શાળા, તલોદ, સાબરકાંઠા	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
38.	શિવાનંદ મિશન, સૌરાષ્ટ્ર સેન્ટ્રલ હોસ્પિટલ, વીરનગર, રાજકોટ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
39.	શ્રીમતિ એ.જે, સાવલા હોમીયોપેથીક મેડીકલ કોલેજ, મહેસાણા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
40.	સોસાયટી ફોર એજ્યુકેશન વેલ્ફેર એન્ડ એક્શન (ગ્રામ્ય), ઝગડીયા ભરૂચ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
41.	ત્રિમૂર્તિ હોસ્પિટલ, બાવળા, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
42.	વોટર એન્ડ લેન્ડ મેનેજમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, આણંદ (વાલ્મી)	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
2017-18 થી આગળ		
1	ભગુભાઇ મફતલાલ હોસ્પિટલ (સેવાશ્રમ), ભરૂચ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
2	સામાજીક અભ્યાસ કેન્દ્ર, વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી કેમ્પસ, સુરત	શિક્ષણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટ કરનાર વિભાગ
3	ઉદ્યોગ સાહસિકતા વિકાસ કેન્દ્ર, ગાંધીનગર	ઉદ્યોગ અને ખાણ
4	ગુજરાત ઇકોલોજી એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ (GEER) ફાઉન્ડેશન,ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
5	ગુજરાત એન્વાયરોનમેન્ટ મેનેજમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (GEMI), ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
6	ગુજરાત ફોરેન્સિક સાયન્સીઝ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર	ગૃહ
7	ગુજરાત તબીબી શિક્ષણ અને સંશોધન સોસાયટી (GMERS), ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
8	ગુજરાત લાઇવસ્ટોક વિકાસ બોર્ડ, ગાંધીનગર	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
9	ગુજરાત નેશનલ લો યુનિવર્સિટી, કોબા, ગાંધીનગર	કાયદા વિભાગ
10	ગુજરાત પવિત્ર યાત્રાધામ વિકાસ બોર્ડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
11	ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	વન અને પર્યાવરણ
12	ગુજરાત પ્રેસ અકાદમી,ગાંધીનગર	માહિતી અને પ્રસારણ
13	ગુજરાત રાજ્ય ખાદી ગ્રામોદ્યોગ બોર્ડ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
14	ડી.એસ. પટેલ ઔદ્યોગિક તાલિમ સંસ્થા, સુણાવ, આણંદ	શિક્ષણ
15	ડેવલપમેન્ટ સપોર્ટ એજન્સી ઓફ ગુજરાત, આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ, ગાંધીનગર	આદિવાસી વિકાસ
16	ઇલેક્ટ્રોનિક ક્વોલીટી ડેવલપમેન્ટ સેન્ટર, અમદાવાદ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
17	વન વિકાસ એજન્સી, બનાસકાંઠા	વન અને પર્યાવરણ
18	વન વિકાસ એજન્સી, બાવનગર	વન અને પર્યાવરણ
19	ગુજરાત રાજ્ય બિન-નિવાસી ગુજરાતીઓનુ ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર	સામાન્ય વહીવટ
20	ગુજરાત ટેકનોલોજીકલ યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શિક્ષણ
21	ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એક્ષ્ટેન્શન બ્યુરો (iNDEXTb)	ઉદ્યોગ અને ખાણ
22	ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એક્ષ્ટેન્શન કોટેજ (iNDEXT-C)	ઉદ્યોગ અને ખાણ
23	ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કીડની ડીસીઝીજ એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
24	જુનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જુનાગઢ	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
25	શ્રી પ્રજ્ઞા ચક્ષુ મહિલા સેવાકુંજ, સુરેન્દ્રનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
26	જન શિક્ષણ સેસ્થાન, સુરત	શિક્ષણ
2018-19		
1	ગુજરાત કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્સ સીટી, અમદાવાદ	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
2	ગુજરાત માહિતી પંચ, કર્મયોગી ભવન, ગાંધીનગર	માહિતી અને પ્રસારણ
3	ગુજરાત માટીકામ કલાકારી એન્ડ રૂરલ ટેકનોલોજી ઇન્સ્ટીટ્યુટ	ઉદ્યોગ અને ખાણ
4	ગુજરાત સામાજીક માળખાકીય વિકાસ સોસાયટી (GSIDS), અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામક, ગાંધીનગર	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન
5	ગુજરાત પાણી પુરવઠો અને ગટર વ્યવસ્થા બોર્ડ, ગાંધીનગર	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
6	ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ ટીચીંગ એન્ડ રિસર્ચ ઇન આયુર્વેદ (IPGTRA), ચાણકેય ભવન, જામનગર	શિક્ષણ
7	ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સિસ્મોલોજીકલ રિસર્ચ	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી
8	સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ રાષ્ટ્રિય એકતા ટ્રસ્ટ, (SVPRET), ગાંધીનગર	નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર
9	ગુજરાત ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ એજ્યુકેશનલ ટેકનોલોજી, ગુજરાત યુનિવર્સિટી	શિક્ષણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટુ કરનાર વિભાગ
	કેમ્પસ, અમદાવાદ	
10	ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટીચર્સ એજ્યુકેશન, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
11	હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ	શિક્ષણ
12	શામળાજી હોસ્પિટલ, અરવલ્લી	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
13	રાજ્ય સાક્ષરતા મિશન ઓથોરીટી, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
2019-20		
1	એ.આર. કોલેજ ઓફ ફાર્મસી અને જી.એચ.પટેલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ફાર્મસી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ	શિક્ષણ
2	એડલ્ટ ટ્રેનીંગ સેન્ટર (ટ્રસ્ટ) ફોર બ્લાઇન્ડ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
3	અંધ કન્યા પ્રકાશ ગૃહ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
4	બી.એમ. ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ મેન્ટલ હેલ્થ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
5	બી.એસ. નથવાણી ટી.બી.હોસ્પિટલ, કેશોદ, જુનાગઢ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
6	બી.વી. પટેલ ફાર્માસ્યુટિકલ શિક્ષણ સંશોધન વિકાસ કેન્દ્ર (PERD), અમદાવાદ	શિક્ષણ
7	ભાવનગર યુનિવર્સિટી, સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ કેમ્પસ, ભાવનગર	શિક્ષણ
8	બિરલા વિશ્વકર્મા મહાવિદ્યાલય ઇજનેરી કોલેજ, વલ્લભ વિદ્યાનગર	શિક્ષણ
9	અંધ કલ્યાણ કાઉન્સિલ, દાહોદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
10	અંધ માનવ મંડળ, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
11	સી.એલ. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, પીજ, નડીયાદ	શિક્ષણ
12	કેમ્બે જનરલ હોસ્પિટલ, ખંભાત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
13	ચીમનલાલ નગીનદાસ ટેકનીકલ સેન્ટર, અમદાવાદ	શિક્ષણ
14	ધર્મસિંહ દેસાઇ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી, નડીયાદ	શિક્ષણ
15	ડો. રસીકલાલ શાહ સાર્વજનિક હોસ્પિટલ, સાબરકાંઠા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
16	રોજગાર વિસ્તરણ બ્યુરો, ગાંધીનગર	શ્રમ અને રોજગાર
17	GIA ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્રમોરવા રીણા, પંચમહાલ	શ્રમ અને રોજગાર
18	ગુજરાત પછાત વર્ગ વિકાસ નિગમ, ડો. જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
19	ગુજરાત કેન્સર અને સંશોધન કેન્દ્ર, સીવીલ હોસ્પિટલપરિસર, અસારવા,અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
20	ગુજરાત પ્રારંભિક (પ્રાથમિક) શિક્ષણ કાઉન્સિલ, ગાંધીનગર	શિક્ષણ
21	ગુજરાત હોમીયોપેથીક તબીબી કોલેજ, સાવલી, વડોદરા	શિક્ષણ
22	ગુજરાત રાજ્ય એઇડ્સ કન્ટ્રોલ સોસાયટી, મેઘાણીનગર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
23	ગુજરાત રાજ્ય બાળ સુરક્ષા સોસાયટી, બિરસા મુંડા ભવન, ગાંધીનગર	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
24	ગુજરાત રાજ્ય કાઉન્સિલ ફોર બ્લડ ટ્રાન્સફ્યુઝન, ન્યુ મેન્ટલ હોસ્પિટલ કોમ્પલેક્ષ, મેઘાણીનગર, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
25	ગુજરાત શહેરી વિકાસ મિશન, ગાંધીનગર	શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન
26	ગુજરાત બાગાયત મિશન, ગાંધીનગર	કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર
27	જનક સ્મારક હોસ્પિટલ, વ્યારા, તાપી	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
28	એલ.એમ. કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, નવરંગપુરા, અમદાવાદ	શિક્ષણ

ક્રમાંક	સ્વાયત્ત સંસ્થાનુ નામ અને 2019-20 સુધીમાં કયા વર્ષથી હિસાબો મળ્યા નથી	સહાયક અનુદાન છુટ્ટ કરનાર વિભાગ
29	લાયન્સ કેન્સર ડિટેક્શન સેન્ટર ટ્રસ્ટ, સુરત	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
30	એમ.એન. કોલેજ ઓફ ફાર્મસી, ખંભાત, આણંદ	શિક્ષણ
31	મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી, ફતેગંજ, વડોદરા	શિક્ષણ
32	મહાત્મા ગાંધી લેબર ઇન્સ્ટીટ્યુટ, અમદાવાદ	શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ
33	મણીબેન પીઠાવાલા આઇ.ટી.આઇ. નવયુગ કોલેજ, સુરત	શ્રમ અને રોજગાર
34	ઓ.એચ. નાઝર આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય અને આયુર્વેદ હોસ્પિટલ, સુરત	શિક્ષણ
35	આર.બી. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, મુ. પો. સાતેમ, તાલુકો અને જીલ્લો-નવસારી	શિક્ષણ
36	આર.કે. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, સ્ટેશન રોડ, વસો, તાલુકો-નડીયાદ, જી. ખેડા	શિક્ષણ
37	રવિશંકર મહારાજ આંખની હોસ્પિટલ, ગુજરાત બ્લાઇન્ડ રીલીફ એન્ડ હેલ્થ એસોસીએશન, આણંદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
38	રેવાબાઇ જનરલ હોસ્પિટલ, સરઢવ, ગાંધીનગર	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
39	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, સરકારી સ્પાઇન ઇન્સ્ટીટ્યુટ, નવી સીવીલ હોસ્પિટલ અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
40	રોગી કલ્યાણ સમિતિ, પંડિત દીનદયાળ ઉપાધ્યાય કોલેજ, રાજકોટ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
41	સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ	શિક્ષણ
42	બહેરા-મુંગા માટે સ્કુલ સોસાયટી, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
43	શારદા સ્કુલ ફોર ધ મેન્ટલી રિટાર્ડેડ ચિલ્ડ્રન, અમદાવાદ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
44	શ્રી કાઠીયાવાડ નિરાશ્રિત બાલાશ્રમ, રાજકોટ	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
45	ગુજરાત ઔદ્યોગિક સંશેધન અને વિકાસ એજન્સી,વડોદરા	ઉદ્યોગ અને ખાણ
46	સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, યુનિવર્સિટી રોડ, રાજકોટ	શિક્ષણ
47	તોલાણી ફાઉન્ડેશન, ગાંધીધામ પોલીટેકનીક, આદીપુર, કચ્છ	શિક્ષણ
48	આદિજાતિ સંશોધન અને તાલીમ સંસ્થા, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ	આદિજાતિ વિકાસ
49	યુ. એન. મહેતા ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કાર્ડીઓલોજી એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર,સીવીલ હોસ્પિટલ કેમ્પસ, અમદાવાદ	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
50	વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી, સુરત	શિક્ષણ
51	વિઠ્ઠલભાઇ પટેલ અને રાજરત્ન પી.ટી. પટેલ સાયન્સ કોલેજ, આણંદ	શિક્ષણ
52	ઝેવીયર ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, વડોદરા	શિક્ષણ
53	ભારતીય દિવ્યાંગ કલ્યાણ ટ્રસ્ટ, ઉનારા, સુરત	સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા
54	ગુજરાત આયુર્વેદ યુનિવર્સિટી, ચાણક્ય ભવન, જામનગર	શિક્ષણ
55	શ્રીમંત ફતેસિંહ રાવ ગાયકવાડ જનરલ હોસ્પિટલ, બાયડ, સાબરકાંઠા	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ
56	નોલેજ કોન્સોર્ટીયમ ઓફ ગુજરાત, અમદાવાદ	શિક્ષણવિભાગ
57	ભાઇલાલભાઇ અને ભીખાભાઇ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી, વિદ્યાનગર	શિક્ષણ
58	આર. કે. પટેલ ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (આઇ.ટી.આઇ.), પેટલાદ, આણંદ	શ્રમ અને રોજગાર

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-II)ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી

પરિશિષ્ટ 4.7

ચોરી, ગેરરીતિ/સરકારી માલસામાનનુ નુકસાન અને આગ/અકસ્માતોના કારણે નુકસાનની વિભાગ-વાર/વર્ગ-વાર વિગતો

(સંદર્ભ: ફકરો 4.18)

વિભાગનુ નામ	ચોરીના કેસો		ગેરરીતિ/સરકારી માલસામાનનુ નુકસાન		આગ/અકસ્માતના કેસો		કુલ	
	કેસોની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કેસોની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)	કેસોની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં))	કેસોની સંખ્યા	રકમ (₹ લાખમાં)
કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર	1	3.21	1	1.41	0	0	2	4.62
શિક્ષણ	8	4.75	9	478.98	0	0	17	483.73
અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતો	1	0.11	1	61.65	0	0	2	61.76
વન અને પર્યાવરણ	9	3.63	9	17.9	20	79.46	38	100.99
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	7	7.49	5	142.82	0	0	12	150.31
ગૃહ	0	0	13	128.34	0	0	13	128.34
ઉદ્યોગ અને ખાણ	1	0.46	2	77.62	0	0	3	78.08
શ્રમ અને રોજગાર	1	5.13	1	4	0	0	2	9.13
કાયદો	1	11.68	5	3.53	1	8	7	23.21
નર્મદા, જળ સંપત્તિ, પાણી પુરવઠો અને કલ્પસર	11	6.09	17	38.07	0	0	28	44.16
બંદરો અને પરિવહન	0	0	2	5.79	0	0	2	5.79
માર્ગ અને મકાન	3	1.57	5	348.5	0	0	8	350.07
મહેસૂલ	1	5.86	25	8.6	0	0	26	14.46
પંચાયતો, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	0	0	6	68.62	0	0	6	68.62
વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી	0	0	1	12.68	0	0	1	12.68
સામાજીક ન્યાય અને અધિકારીતા	0	0	1	14.87	0	0	1	14.87
આદિજાતિ વિકાસ	0	0	1	147.19	0	0	1	147.19
શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન	0	0	2	24.4	0	0	2	24.40
કુલ	**44**	**49.98**	**106**	**1584.97**	**21**	**87.46**	**171**	**1722.41**

સ્રોત સંબંધિત વિભાગો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ડેટા પરથી પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-I) અને પ્રધાન મહાલેખાકાર (ઑડિટ-II) ની કચેરીઓ દ્વારા સંકલિત માહિતી.

©
ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક

www.cag.gov.in

http://cag.gov.in/ag2/gujarat/en